ACTESTUKKEN DER SAMENZWERING.

DEEL I.

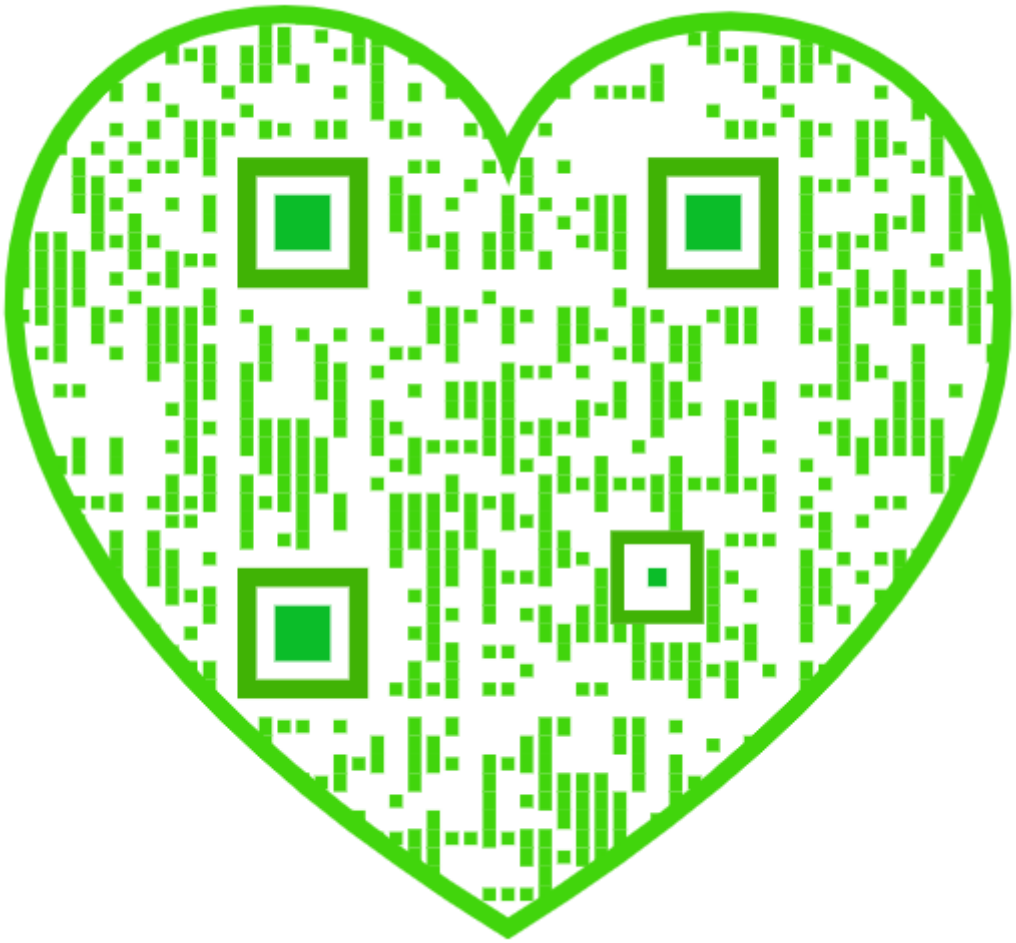

Voorspel.

Eerste Periode.

(31 Januari—25 Februari).

DAGEN VAN SPANNING.

Actestukken der Samenzwering.

Gedenkboek der Werkstakingen
van 1903.

Deel I.

Voorspel. Eerste en Tweede Periode.

Wageningen,
Naamlooze Vennootschap Drukkerij „Vada".
Directeur: Johan A. Nederbragt.
1903.

Het Voorspel.

(8 JANUARI—31 JANUARI 1903).

I.

DE STAKING IN HET TRANSPORTBEDRIJF.

Een kwart eeuw geleden hoorde men zelden of nooit van werkstakingen. In de laatste jaren kwam daarin verandering, nadat de arbeiders — om het woord van MR. TROELSTRA te bezigen — „zelfbewust" waren geworden en zij den weg insloegen die volgens DR. GORTER moet uitloopen op dit punt, dat de patroon met de pet in de hand de orders van den knecht heeft af te wachten. Spraken de werklieden vroeger van wenschen en verzoeken, wanneer zij hun belangen den patroon voordroegen — zoodra de „zelfbewustheid" was gekomen, was dit uit en stelde men eischen.

In dezen nieuwen toestand werden werkstakingen met contractbreuk van zelf beschouwd als doeltreffende middelen om aan de gesteled eischen kracht bij te zetten en de patroons tot toegeven te dwingen. Vandaar, dat werklieden bij schier alle takken van handel, industrie en nijverheid telkens het bijltje er bij neerlegden, dat werkstakingen in bijna alle provinciën van ons land in het jaar 1902 haast niet van de lucht waren. De stakingskoorts bereikte met name in de maand Januari een bedenkelijke hoogte.

Werkstakingen onder de kleermakers te Groningen, onder het personeel van Van Gend & Loos te Rotterdam, onder de typografen te Haarlem, onder de Amsterdamsche voerlieden, en bij tal van andere bedrijven in ons land.

Dat dit veel ongerief en ongemak veroorzaakte, is te begrijpen. Vooral de langdurige werkstaking onder de Amsterdamsche voerlieden was nadeelig en schadelijk voor zeer vele belangen. Doch dit alles was niet van zoo groote beteekenis als de werkstaking onder de dok- en veem-arbeiders te Amsterdam. Ook om de belangen van handel en scheepvaart voor de hoofdstad des Rijks, die toch al alle zeilen heeft bij te zetten om bij de vlucht, die andere groote steden nemen, niet achteraan te komen. Bovenal echter om de spoorwegstaking van 30 en 31 Januari — een gevolg, gelijk men weet, van wat er bij de transport-arbeiders was voorgevallen.

De stakingen in het Havenbedrijf te Amsterdam — van de zoogenaamde Transportarbeiders — vormen het voorspel van hetgeen op 31 Januari plaats had en dus ook van al de troebelen, die de gemoederen van het Nederlandsche volk maanden lang in beroering hielden. Het is daarom, ook tot recht verstand van een en ander, noodig voor die stakingen eenige aandacht te vragen.

In het *Handelsblad* van 21 Februari 1903 wordt door de directeuren van het BLAAUWHOEDENVEEM een uiteenzetting gegeven van de staking der veem-arbeiders.

In dat stuk wordt er allereerst op gewezen, dat in 1895 in de Amsterdamsche haven geen enkele vakvereeniging bestond, noch van patroons noch van werklieden. In 1896 werd door de vaste werklieden aan de veemen en door de pakhuisbedienden der grossiers de eerste vereeniging — „Handel en Nijverheid" geheeten — opgericht, oorspronkelijk alleen tot onderlingen steun en ontwikkeling der leden, zonder bepaald het karakter te dragen eener werkliedenvereeniging. De patroons hebben haar met ingenomenheid, en zeker zonder eenigen tegenzin, begroet.

In 1899 was naar aanleiding eener niet ingewilligde vraag om loonsverhooging een werkstaking uitgebroken onder de losse dokwerkers, de z.g. suikerdragers. Deze werkstaking breidde zich tot alle dokwerkers uit, en had ten gevolge, dat aan de eene zijde de veemen zich tot een „Bond van Veemen" aaneensloten, terwijl de dokwerkers een „Vereeniging van Dok- en Veemarbeiders"

stichtten, welke door den Bond der Veemen in zooverre met ingenomenheid werd begroet, als door deze dubbele deskundige organisatie van patroons en werklieden het mogelijk was de bestaande geschillen gemakkelijk op te lossen. Inderdaad kwam men tot een vergelijk en werd de loonsverhooging in zekere mate toegestaan, het loon per uur verhoogd, een uitgebreid tarief vastgesteld voor het werk per stuk, de verzekering tegen ongelukken ook tot de losse werkers uitgebreid en, terwijl nog eenige andere ondergeschikte punten bij overeenkomst werden geregeld, behielden de patroons hun vrijheid in de keus tusschen werk per uur of per stuk en bepaling van de sterkte der ploegen.

Ofschoon bij lange na niet alle dokwerkers tot de nieuwe vereeniging waren toegetreden, hield men zich, behoudens eenige onbeduidende geschillen, aan deze overeenkomst. Het Blaauwhoedenveem achtte om verschillende redenen het daarenboven noodig, in de regeling ten opzichte van haar personeel een wijziging te brengen, welke weliswaar niet in de overeenkomst was voorzien, doch ook geenszins daarmede in strijd was. Zij begon n.l. met een aantal arbeiders niet meer per stuk of per uur te betalen, maar tegen vast loon. Dit loon was stellig minder dan hetgeen die arbeiders in de drukke tijden anders verdiend zouden hebben, doch zooveel hooger dan hetgeen zij in slappe tijden ontvingen, dat de ontvangst over een geheel jaar ten slotte circa *f* 1.50 per week meer bedroeg dan bij wisselvallige loonen. Het Blaauwhoedenveem, dat dezen vasten werklieden voor alle weken des jaars een regelmatige verdienste verzekerde, had daarmede het doel, zich een kern van geschikte arbeiders te verschaffen, op wie het steeds kon rekenen, ook bij eventueele werkstakingen — en daarvoor had het deze financieele opoffering gaarne over.

In Augustus 1900 werd een poging gedaan om de nieuwe regeling bij het Blaauwhoedenveem door werkstaking te doen vervallen. Deze poging mislukte toen het duidelijk bleek, dat de tegen vast loon aangestelde arbeiders van de nieuwe regeling voordeel en geen nadeel ondervonden, en dat bij het bepalen van het loon voor de losse werklieden het veem zich strikt hield aan het overeengekomen tarief.

De werklieden-vereeniging „Handel en Nijverheid" breidde zich inmiddels voortdurend in ledental uit. Ook andere vereenigingen, uit vaste en losse dok- en veem-arbeiders bestaande, werden

opgericht, zooals de bootwerkers-vereeniging „Recht en Plicht". En al die vereenigingen vormden weldra de NATIONALE FEDERATIE VAN TRANSPORTARBEIDERS. Gezamenlijk streefden zij er naar, alle havenarbeiders in haar organisatie op te nemen. Natuurlijk om daardoor meer kracht te ontwikkelen. Ook bleek weldra, dat het doel dier organisaties was om, bij voorkomende geschillen, niet meer individueel als werklieden met de patroons, maar door het bestuur der vereeniging met de veemen te onderhandelen. Van zelf stonden zij daardoor scherp tegenover het Blaauwhoedenveem, waar het aantal werklieden tegen vast loon en staande daardoor nog buiten de werklieden-organisaties, voortdurend was toegenomen. Dit was een doorn in het oog der organisaties en om dien doorn te verwijderen, werd in November 1902 een manifest uitgevaardigd. mededeelende het besluit, *dat georganiseerden niet meer zouden mogen samenwerken met niet-georganiseerden.*

Nu werd de toestand steeds meer gespannen. De arbeiders. die zich niet bij een vereeniging hadden aangesloten, moesten verwijderd worden. Dit was het streven der organisatie. Slechts zocht men een aanleiding om tot een openlijke breuk te komen met het Blaauwhoedenveem. Die aanleiding deed zich voor op 8 Januari 1903. Op dien dag waren door het Blaauwhoedenveem twee zijner werklieden, ongeorganiseerden, naar de firma MÜLLER & Co. gezonden om goederen in ontvangst te nemen. De werklieden van die firma weigerden de goederen af te geven, daar hun vereeniging „Handel en Nijverheid" hun verboden had met ongeorganiseerden saam te werken. Daarop ontsloeg de firma Müller & Co. die weigerende werklieden. Dit ontslag had ten gevolge dat de bootwerkers, behoorende tot de vereeniging „Recht en Plicht", ook hun werk staakten aan het stoomschip „Stassfurt", dat inmiddels voor genoemde firma was aangekomen en dat zij bezig waren te lossen. De vraag was dus gesteld of georganiseerden met ongeorganiseerden zouden kunnen samenwerken, beter gezegd of het mogelijk zou zijn, dat in de havenbedrijven werklieden regelmatig aan den arbeid bleven, zonder tot een der werklieden-vereenigingen te behooren. Dit vraagstuk van de vrijheid van arbeid wilde de firma Wm. H. Müller & Co. toen uitvechten en, daar zij begreep dat het een beginselvraag betrof, gaf zij de zaak in handen van de „Vereeniging van Werkgevers op Scheepvaartgebied", waartoe zij

behoorde. Deze Vereeniging, na de bootwerkers herhaaldelijk te vergeefs te hebben aangespoord het werk te hervatten, ontsloeg dezen, en nam op 10 Januari ander niet-georganiseerd volk in dienst, waarmede de „Stassfurt" gelost werd.

Aanvankelijk scheen het alsof een minnelijke schikking zou verkregen worden. Het Blaauwhoedenveem, meenende dat door zijn toedoen de moeielijkheden waren genezen, gaf zijn tot dusver ingenomen standpunt prijs, om n.l. alleen met zijn werklieden en niet met de besturen van vereenigingen of met de Federatie te onderhandelen. Het trad in overleg met de Federatie van Transport-arbeiders en op 12 Jan. scheen het, alsof het personeel bij het Blaauwhoedenveem bevredigd was. Doch een week daarna kwam het conflict. De bootwerkersvereeniging „Recht en Plicht" had geëischt, dat de „onderkruipers", die geholpen hadden aan de lossing van de „Stassfurt", zouden worden ontslagen en dat de ontslagen bootwerkers weder zouden worden aangenomen. Toen de firma Müller & Co. inwilliging dezer twee eischen weigerde, werd de boycot over al haar goederen uitgesproken. Geen der georganiseerde arbeiders — en de organisaties hadden in de laatste dagen haar ledental aanmerkelijk doen toenemen — mocht eenig geboycot goed lossen, laden, vervoeren, ontvangen, of wat ook er mede doen. Hij, die het wel deed, werd beschouwd als door den boycot besmet en eveneens geboycot. Alle goederen der weigerachtige firma bleken voor den Amsterdamschen handel de meest gevaarlijke besmetting te zijn, die alle werklieden deed uiteenstuiven.

Hoe scherp de verhouding was tusschen de werklieden en de directie van het Blaauwhoedenveem blijkt wel uit de motie, Dinsdag 13 Januari in een vergadering, door pl. m. 2000 personen bezocht, aangenomen, luidende:

„De vergadering enz.,

„gehoord het ongemotiveerd ontslag, loondiefstallen en woordbreuk, welke in de laatste twee jaren zijn gepleegd tegenover de georganiseerde transportarbeiders, zoowel van de werkgeversvereeniging op scheepvaartgebied als van het *Blaauwhoedenveem:*

„gehoord tevens van de besturen der betrokken organisaties, dat reeds alles door hen in het werk is gesteld in deze twee jaren, om het goed recht der arbeiders te bewijzen en dat dit op

verschillende wijzen klaar en duidelijk is uitgelegd, maar wat steeds werd beantwoord door een uittartende houding van het *Blaauwhoedenveem* en genoemde werkgevers:

„besluit, sarrensmoede, de lijdelijke houding, welke door ons twee jaren lang is aangenomen, te laten varen, en wanneer de directie van het *Blaauwhoedenveem* niet ingaat op de eischen, gesteld door de handels- en pakhuisbediendenvereeniging *Handel en Nijverheid* en door de dok- en veemarbeiders, Woensdag 14 Januari a.s. des avonds te 8 uur de staking en den boyot uit te spreken over het *Blaauwhoedenveem.*"

Te vergeefs poogde de „Vereeniging van Werkgevers op Scheepvaartgebied" aan dezen toestand een einde te maken. In een

Manifest van 15 Jan.

verklaarde zij zelfs het voorgevallene te betreuren en er prijs op te stellen, de zienswijze der werklieden inzake dit conflict te leeren kennen en noodigde hen uit, hetzij mondeling door een deputatie, hetzij schriftelijk, de motieven, welke tot hun handelwijze geleid hadden, en hun wenschen en grieven bloot te leggen.

Voorts verklaarde de Vereeniging evenwel uitdrukkelijk, dat zij, ofschoon overigens arbeidersorganisaties erkennende, geen overleg kon plegen met het tegenwoordig bestuur der scheeps- en bootwerkersvereeniging *Recht en Plicht*, en wel voornamelijk naar aanleiding van de leugenachtige en opruiende artikelen in het orgaan van den Nederlandschen scheeps- en bootwerkersbond *De Propagandist* van 20 December j.l., en in *Het Volksdagblad* van 13 Januari j.l. — het laatste van de hand van A. C. WESSELS, voorzitter van *Recht en Plicht.*

Aan het slot gaf de Vereeniging nogmaals te kennen zeer te hopen dat de werklieden aan haar uitnoodiging gevolg zouden geven.

De Federatie van Transportarbeiders antwoordde daarop met een

Motie van 15 Jan.

„De groote vergadering, uitgeschreven door de *Nationale Federatie van Transportarbeiders*, gehouden in *d'Geelvinck* op Donderdagochtend 15 Januari, welke in groote geestdrift bijeen was,

„gehoord den uitslag der conferentie van de betrokken besturen

en het dagelijksche bestuur der federatie met de directie van het *Blaauwhoedenveem*, waar met andere eischen de hoofderkenning der organisaties wordt ingewilligd,

„gelezen het manifest, dat door de *Vereeniging van werkgevers op scheepvaartgebied* te Amsterdam onder de bootwerkers is verspreid en daaruit vernemende de tactiek, welke door de werkgevers wordt gevolgd om het bestuur van de scheeps- en bootwerkers in een verkeerd daglicht te stellen tegenover de georganiseerde bootwerkers,

„overtuigd zijnde dat de berichten, geschreven in *De Propagandist*, orgaan van den Ned. Scheeps- en Bootwerkersbond en in *Het Volksdagblad*, op waarheid berusten,

„eischt, om aan alle conflicten een einde te maken, dat het bestuur der *Vereeniging van Werkgevers op Scheepvaartgebied*, het bestuur der scheeps- en bootwerkersver. *R.* en *P.* erkenne om de geschillen te bespreken en op te lossen."

De werkstaking en de boycot werden alzoo voortgezet. Ook omdat de „Vereeniging van werkgevers" niet wilde onderhandelen met de werklieden-vereeniging „Recht en Plicht."

Het Bestuur der Federatie van Transportarbeiders zond nog een schrijven aan het bestuur der *Werkgeversvereeniging*, waarin het voorstelde de besprekingen met het voltallig bestuur van *Recht en Plicht* te voeren, maar dan aan laatstgenoemd bestuur toe te voegen de voorzitters van de bij de federatie aangesloten organisaties *Handel en Nijverheid, Dok- en veemarbeiders* en *Ned. Scheeps- en Bootwerkersbond.*

Op dit schrijven kwam het volgend antwoord in:

„*Aan de Nationale Federatie van transportarbeiders.* Bij dezen berichten wij u, dat de *Vereeniging van werkgevers op scheepvaartgebied* blijft bij haar besluit, uitgedrukt in haar manifest van 15 Januari om met het tegenwoordig bestuur van *Recht en Plicht* niet in overleg te treden, en wel voornamelijk naar aanleiding van de leugenachtige en opruiende artikelen in *De Propagandist* van 20 December en *Het Volksdagblad* van 13 Januari jl.; het laatste van de hand van A. C. Wessels. De vereeniging zal gaarne door tusschenkomst van uw federatie schriftelijk worden ingelicht omtrent de wenschen en eventueele grieven der werklieden."

De spanning werd er niet beter op. Relletjes kwamen er voor, waarbij mannen van „Recht en Plicht" zich niet onbetuigd lieten. P. van Oogen, lid van „Recht en Plicht", en een vrouw werden in verband met die relletjes op het politiebureau ontboden en in arrest gehouden. Het was toen erg woelig in Amsterdam, ook door de stakende voerlieden, die poogden werkende voerlieden in hun arbeid te belemmeren, waardoor opstootjes ontstonden. Ook de afdeeling Amsterdam van den „Ned. Bond van Post- en Telegraafbeambten" mengde zich in den strijd der stakers. In een vergadering, 20 Januari des nachts gehouden, werd geprotesteerd tegen de handelingen van enkele bestellers aan het postkantoor aldaar, die vrijwillig de werkzaamheden van de stakende voerlieden op zich hadden genomen, waardoor zij dezen in hun strijd om betere levensvoorwaarden belemmerden.

Inmiddels duurde de werkstaking onder de dok- en veemarbeiders voort.

Het bestuur der „Vereeniging van werkgevers op scheepvaartgebied" verspreidde Woensdag 21 Januari het volgend manifest:

Aan de werklieden in de transport-bedrijven te Amsterdam.

„De Vereeniging van werkgevers op scheepvaartgebied te Amsterdam heeft uit de volgende feiten geconstateerd, dat er van de zijde van georganiseerde werklieden getracht wordt het werken met ongeorganiseerden te bemoeilijken.

„1o. De loodswerkers der firma W. H. Müller & Co. weigerden goederen aan ongeorganiseerde werklieden van het Blaauwhoedenveem af te leveren. (Deze loodswerkers werden vervangen door anderen, die daartoe wel bereid waren).

„2o. De bootwerkers der zelfde firma weigerden lading uit het stoomschip Stassfurt te lossen, indien niet de hierboven genoemde weigerachtige loodswerkers weder in dienst genomen werden. (Deze bootwerkers werden vervangen door anderen, die deze voorwaarde niet stelden).

„3o. Verscheidene leden der Vereeniging van Werkgevers ontvingen een schrijven der scheeps- en bootwerkersvereeniging Recht en Plicht, waarin hun verzocht werd, om ter vermijding van conflicten, voortaan alleen georganiseerde arbeiders te gebruiken.

„4o. Enkele wegers van het Vriesseveem weigerden aanvankelijk bij de stoomvaartmaatschappij Nederland goederen voor ongeorganiseerden te wegen. (Na hiertoe gesommeerd te zijn, hebben deze wegers echter schriftelijk verklaard, te zullen werken met, af te leveren aan en te ontvangen van ook niet-georganiseerde arbeiders).

„De vereeniging, een dergelijken dwang tot aansluiting bij de organisaties als de feitelijke oorzaak van de tegenwoordige moeilijkheden beschouwende en daarvan telkens storingen van den geregelden gang van zaken in onze haven voorziende, maakt thans bekend:

„1o. Dat zij, ofschoon het vereenigingsrecht der arbeiders erkennende, zich ten sterkste tegen de uitoefening van den boven omschreven dwang moet verzetten.

„2o. Dat zij dientengevolge besloten is, voor haar leden de vrijheid te handhaven met niet aangesloten werklieden te werken en verlangt, dat de lading, lossing, opslag, weging, meting, aflevering en inontvangstneming van goederen geschieden zal, zonder dat door de werklieden bezwaar gemaakt wordt, samen te werken met niet-aangeslotenen."

Dit manifest maakte de spanning nog erger. De werkstaking breidde zich uit tot de pakhuis- en handelsbedienden. Ook de voerlieden bleven staken. Op Woensdagochtend (21 Januari) werden 8 handkarren met bestelgoederen van de Staatsspoor naar verschillende wijken ter bezorging gestuurd. Op de brug voor het Weesperpoortstation werden de karren door stakers aangehouden. De chef van het Weesperpoortstation verzocht toen politiehulp, waarna de handkarren, geduwd door 2 man, onder bescherming van een politie-agent stadwaarts konden gaan. De directeur der maatschappij *Amsterdamsch Goederenvervoer* verzocht den Burgemeester ter bescherming van goederenwagens, die hij wilde doen rijden, de beschikking over 200 agenten van politie: doch de Burgemeester moest antwoorden, wegens gebrek aan personeel het verzoek niet te kunnen inwilligen.

Op dienzelfden dag constateerde de directeur der *Amsterdamsche Rijtuigmaatschappij*, dat van alle goederenwagens der maatschappij de moeren van de assen waren gedraaid en verwijderd.

De werkstaking der Amsterdamsche voerlieden eindigde Donderdag

22 Januari, nadat de loonen waren geregeld. Die van de veemen dokarbeiders hield echter aan. Van drie veemen lag op Zaterdag 24 Januari het werk stil. De directeuren van de verschillende veemen besloten op dien dag niet met stakende partijen in onderhandeling te treden, alvorens door dezen het recht was erkend voor elken werkman om, georganiseerd of niet, vrij en onbelemmerd te kunnen werken. Het bestuur der *Werkgeversvereeniging* plaatste zich op hetzelfde standpunt.

De stakers vergaderden schier den geheelen dag. Het Paleis voor Volksvlijt was bijna iederen dag met duizenden bezet. Aan den Minister van Justitie werd het volgend telegram gezonden:

Aan Z.Excellentie den Minister van Justitie.

„Excellentie! De huishoudelijke vergadering, belegd door de *Federatie van Transportarbeiders* te Amsterdam, gehouden op Vrijdag 23 Januari 1903 in het *Paleis voor Volksvlijt*, bezocht door meer dan 4000 menschen, verzoekt Uwe Excellentie beleefd bemiddelend op te treden inzake de arrestatie van J. Sprong en zijn vrouw, vijf kinderen onverzorgd achterlatende, en van P. van Oogen, een vrouw en 2 kinderen achterlatende, opdat het voorloopig arrest ten spoedigste worde opgeheven."

De Burgemeester van Amsterdam had zich ook ernstig met de zaak bezig gehouden. Zijn poging om de staking te beëindigen slaagde evenwel niet. Op een schrijven van de bootwerkers-vereeniging „Recht en Plicht", zond de „Vereeniging van Werkgevers op Scheepvaartgebied" een antwoord, waaraan het volgende is ontleend:

„Ten aanzien der door u in de bespreking ten stadhuize bij den heer Burgemeester ter sprake gebrachte voorstellen en wenschen, willen wij allereerst te kennen geven het standpunt der werkgevers op scheepvaartgebied betreffende den wensch der werklieden om voortaan alleen georganiseerde arbeiders te gebruiken.

„De Vereeniging nu heeft zich ernstig afgevraagd in hoeverre zij daartoe zou kunnen medewerken. Zij is hierbij tot het besluit gekomen dat zij van haar werklieden niet mag eischen om bij een vereeniging te zijn aangesloten en daarentegen de volle vrijheid moet handhaven ook met niet-aangeslotenen te werken. Zij

voorziet dat in 't bijzonder in een groote handels- en havenstad als Amsterdam, waar zooveel uiteenloopende bedrijven middellijk of onmiddellijk met den handel en de scheepvaart in verband staan, telkenmale de grootste moeilijkheden zich zullen voordoen, indien de vrijheid niet ten volle aan een ieder, die in die bedrijven werkzaam is, verzekerd blijft, en twijfelt niet dat ook de werklieden zullen inzien, dat zonder die vrijheid geen goede en blijvende oplossing zal worden verkregen.

„De *Werkgeversvereeniging op Scheepvaartgebied* zou daarentegen wel bereid zijn om met de vereeniging *Recht en Plicht* een overeenkomst aan te gaan op de volgende grondslagen:

„1o. Het bestuur der *Werkgeversvereeniging* is bereid om met het bestuur van *Recht en Plicht* voortaan te overleggen omtrent alle belangrijke aangelegenheden in ons bedrijf, leden uwer vereeniging betreffende.

„2o. De leden van *Recht en Plicht* moeten zich tegenover hun vereeniging verbinden om te allen tijde te zullen werken zoowel met niet-georganiseerde arbeiders van het bootwerkersbedrijf als met niet-georganiseerde werklieden der aanverwante bedrijven.

„3o. De leden der *Werkgeversvereeniging* verbinden zich daarentegen om nimmer van hun werklieden te eischen, dat zij niet georganiseerd zijn.

„4o. Het maken van propaganda voor de toetreding tot *Recht en Plicht* is geoorloofd, mits geenerlei dwang op de werklieden worde uitgeoefend en de werkzaamheden in geen enkel opzicht er door belemmerd worden.

„Propaganda op het werk is te allen tijde verboden.

„5o. Klachten van de werklieden over vermeende onbillijke behandeling van de zijde van den werkgever zullen door de betrokken werklieden allereerst ter kennis worden gebracht van den patroon-werkgever bij wien zij in dienst zijn. Bijaldien de werklieden met de door den patroon in de zaak gegeven beslissing geen genoegen nemen, staat het hun vrij om de beslissing in te roepen:

„van *a* den verzoeningsraad van de Kamer van Arbeid voor het haven- en dokbedrijf;

„of *b* een raad samengesteld als volgt: drie leden aan te wijzen door het bestuur der *Werkgeversvereeniging*, drie leden aan te

wijzen door het bestuur van *Recht en Plicht*, met een zevende lid als voorzitter, welke door de beide hiervoren genoemde partijen gemeenschappelijk wordt aangewezen;

„of c van het bestuur der *Werkgeversvereeniging*, in welk geval bij het hooren der werklieden een lid van het bestuur van *Recht en Plicht* tegenwoordig mag zijn.

„Geschillen over vermeend onrechtvaardig ontslag kunnen alleen aan de uitspraak sub c worden onderworpen.

„7o. Het bestuur van *Recht en Plicht* moet haar leden verplichten om nimmer tot staking van eenig werk over te gaan, en is hiervoor verantwoordelijk tegenover de *Vereeniging van Werkgevers*.

„Bijaldien zich kwesties mochten voordoen, welke den werklieden naar hun meening aanleiding tot staking zouden geven, dan verbindt het bestuur van *Recht en Plicht* zich om allereerst de zaak in kwestie met het bestuur der *Werkgeversvereeniging* te zullen behandelen.

„Onder staking wordt verstaan het weigeren om aan eenig werk deel te nemen.

„8o. Deze overeenkomst wordt aangegaan voorloopig voor één jaar, en stilzwijgend verlengd met één maand opzeggens door een der partijen, in welk geval zij één maand na de opzegging is ontbonden.

„De overeenkomst is tevens ontbonden, indien werklieden, leden van *Recht en Plicht*, het werk staken."

Deze voorstellen werden door *Recht en Plicht*, in eene vergadering, op Zondag 25 Januari gehouden, met algemeene stemmen verworpen, waardoor de staking voortduurde.

Dinsdag 27 Januari mengden zich voor het eerst in deze staking

de Spoorweg-organisaties.

Met algemeene stemmen besloot het Centraal Bestuur van Spoorweg-organisaties en bonden te Amsterdam, geen wagons meer door te zetten voor *Blaauwhoedenveem* en *Vriesseveem*, geen goederen te lossen van booten der firma Müller en Co.; geen wagons te lossen die goederen ophebben uit Hamburg, afkomstig van het s.s. *Rostock*, en geen kranen te drijven.

Woensdagmorgen werd reeds geweigerd beladen spoorwegwagons door te zetten voor Blaauwhoedenveem.

Donderdag 29 Januari werd uit Amsterdam aan de *Nieuwe Courant* geseind:

„De staking in het transportbedrijf dreigt een omvang te nemen, die ook de beide spoorwegmaatschappijen daarin betrekt. Men moet niet schrikken, als er morgen bij beide maatschappijen een staking uitbreekt.

„Hedenmorgen werd aan een rangeerder van de *Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij* gelast een wagon, bestemd voor het *Vriesseveem*, te plaatsen. De man weigerde. De chef dreigde met schorsing, doch de overige rangeerders dreigden met staking, zoodat de directie van de *Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij* er in gemengd werd. De hoofdambtenaren dezer maatschappij spraken de arbeiders toe en wezen hen op hun plicht en de noodzakelijkheid van ontslag bij verdere dienstweigering.

„De werklieden hebben hedenavond in een loods der maatschappij aan de Rietlanden, onder leiding van een machinist, vergaderd, waarbij het Kamerlid Ter Laan tegenwoordig was.

„Op die vergadering werd besloten om geen goederen voor het *Vriesseveem*, *Blaauwhoedenveem* en de firma Müller & Co. te vervoeren, voordat de tusschen deze lichamen en hun werklieden hangende kwestie volgens den eisch der werklieden (indienstneming van de ontslagenen) is opgelost, en bijaldien aan de Spoorwegmaatschappijen bij weigering door hun werklieden iemand wordt ontslagen, het werk neer te leggen.

„Bij deze kwestie komt nog het ontslag der vijf kraandrijvers, die door de gemeente ontslagen zijn, waarop de overigen heden het werk staakten.

„Ook met deze arbeiders heeft de vergadering van spoorwegarbeiders zich hedenavond solidair verklaard.

„Breekt de werkstaking morgen te Amsterdam uit, dan volgt onmiddellijk de werkstaking bij beide maatschappijen te Rotterdam en Utrecht.

„Het is te hopen, dat het zoover niet komt, want de gevolgen zouden niet te overzien zijn."

Daarop kwamen voor het eerst de heeren J. OUDEGEEST (ambtenaar

aan het bureau van de M. t. E. v. S. S. te Utrecht) en F. H. PETTER (machinist) aan het woord, wel te verstaan in het openbaar. Woensdag 28 Januari werd door hen het volgende manifest verspreid:

„Kameraden! Wij brengen u bij deze het besluit ter kennis, dat hedenavond, 27 Januari 1903, genomen is op een vergadering van *H. IJ. S. M.* en *S. S.*-personeel, waarbij alle arbeid voor maatschappijen, waarmede de transportarbeiders in strijd zijn, *geweigerd* zal worden.

„Wij doen een beroep op uw plichtbesef en sporen u aan dit besluit, hetwelk na rijp beraad genomen is, in alle deelen ten uitvoer te brengen.

„Verzwaart den strijd uwer medearbeiders niet en zijt te fier onderkruipersarbeid te verrichten.

„Hoog de solidariteit!

J. OUDEGEEST, Voorz. *N. V. v. S. en T. P.*
F. H. PETTER, Voorz. der *Federatie.*"

Hier werd door Oudegeest en Petter de leuze der solidariteit voor het eerst in het openbaar in den strijd gemengd. Inmiddels nam de toestand een steeds ernstiger karakter aan.

Onder Schellingwoude (overzijde van het IJ) hadden Donderdagmorgen (29 Jan.) botsingen plaats gehad tusschen arbeiders uit Amsterdam en uit Durgerdam. Sommigen werden gewond. Aan de Rietlanden hadden te 12 uur 300 machinisten, stokers en het loodspersoneel van de *H. IJ. S. M.* het werk gestaakt. Ook stond toen het Staatsspoorpersoneel gereed den arbeid neer te leggen.

De oorzaak van het staken onder de spoorwegbeambten lag, gelijk reeds bleek, in het schorsen van een rangeerder, die weigerde een wagon voor B l a a u w h o e d e n v e e m te brengen. Een gedeelte der stakers haalde de rangeerders aan het Centraal Station tot staking over. Slechts enkelen bleven, die met het overige personeel voor den treinenloop (die nog niet gestoord werd) zorgden. De bagage-afdeeling werd door stakers overvallen en de werklieden er uit gedreven. Te vijf uren des namiddags (Donderdag 29 Januari) legden alle rangeerders en stationarbeiders, die aan de oostelijke lijnen (richting-Hilversum) werkten, den arbeid plotseling

neer en verlieten het station. De treinen ondervonden daardoor vanzelf vertraging. De Rietlanden waren toen afgezet evenals de Handelskade door mariniers, rijksveldwachters en gewapende marine-sloepen.

Tegen acht uren aan den avond van dien dag was de groote zaal in Plancius stampvol met machinisten, stokers, rangeerders en ander personeel. Oudegeest, Petter en Van den Berg voerden het woord. Zij deelden mede aan de verslaggevers van de pers, dat met 702 stemmen voor, 31 tegen en 28 blanco besloten was:

„1o. te staken, zoodra het hoofdbestuur van den *Ned. bond van Spoor- en Tramwegpersoneel* (in Utrecht zetelend) een daartoe strekkend bericht zond. Alsdan zou het geheele Nederlandsche Spoor- en Tramwegwezen, 17,000 man omvattende, staken:

„2o. dat het reeds stakende Spoorwegpersoneel van de *Hollandsche Spoor* zou blijven staken en dat geen der arbeidenden het werk der stakers zou overnemen;

„3o. dat een conferentie door het hoofdbestuur van den Bond zou worden aangevraagd op den volgenden (Vrijdag) middag om een schikking te bewerkstelligen. Gevraagd zou worden aan de directie der *Holl. IJz. Spoorweg-Mij.* om het weder in dienst nemen van *alle* stakers en het niet doen verrichten van arbeid, die den strijd der transportarbeiders raakt, zooals het brengen van wagons voor meergenoemde veemen. Geschiedde zulk een ongewenschte opdracht, dan zou weigering door de spoorarbeiders volgen. Overigens zou worden gewacht op een sein van het hoofdbestuur, dat den volgenden (Vrijdag) avond ook weer in het gebouw van den *Diamantbewerkersbond* vergaderde".

De strijd liep alzoo over de vraag of het spoorwegpersoneel verplicht zou worden wagons voor de veemen aan te brengen, ten einde bij weigering daarvan te toonen, dat het spoorwegpersoneel solidair was met de stakende transport-arbeiders. Met die vraag hielden ook de besturen van spoorwegvereenigingen buiten Amsterdam zich bezig. De besturen in Den Haag besloten in den nacht van Donderdag op Vrijdag een telegram te zenden aan de stakende kameraden te Amsterdam, inhoudende sympathie-betuiging en verzekering van zedelijken en financieelen steun. Des namiddags (Vrijdag 30 Januari) 2 uur reden de treinen van de Staatsspoor

nog van Den Haag naar Amsterdam, omgekeerd evenwel niet. De treinen van de Hollandsche reden nog. Des avonds had in het hotel „De zeven kerken van Rome" (Den Haag) een vergadering van afdeelingen van spoorwegvereenigingen plaats, waarin het Kamerlid TER LAAN sprak over den strijd te Amsterdam. De zaal bleek voor het groot aantal opgekomenen te klein te zijn.

Achtduizend spoorwegmannen zijn hecht aaneengesloten — zeide de heer Ter Laan. De achtduizend niet-georganiseerden zullen schouder aan schouder staan met hun vakgenooten. Spr. hoopte dat deze staking zooveel warmte zou verspreiden, dat nog honderden en duizenden zich zouden organiseeren, omdat men in onzen tijd niet meer ongeorganiseerd zijn kan.

Vervolgens schetste spr. hoe in Den Haag bij de lezing der bulletins de staking werd opgenomen: bij de arbeiders sprak het klassegevoel. Een ieder zag in dat een staking op spoorweggebied door een der best georganiseerde vereenigingen als een ernstig, een ongehoord feit is te beschouwen.

„Was er gestaakt om hooger loon, dan zou niemand die staking kwalijk hebben genomen, want vergeleken bij de arbeiders van andere groote lichamen, zijn de loonen der spoorwegarbeiders het laagst. Ware de staking begonnen om korter werktijd, ook dan zou een ieder, zegt spr., van harte het besluit van den spoorwegman moeten toejuichen, in het belang ook van den dienst.

„Doch niet om hooger loon en korter werktijd, hoe prijzenswaardig en begeerenswaardig ook, is deze staking voortgekomen — vervolgde de heer Ter Laan — doch uit hooger motief: *uit solidariteit*. De arbeiders in een verwant bedrijf voeren een eerlijken strijd voor hun organisatie en die strijd zou door kapitalistische organisaties onmogelijk worden gemaakt."

Ten slotte gaf spr. nog een overzicht betreffende de geschiedenis en den stand der staking.

Volgens spr. wilden de directies haar personeel tot een eerlooze daad dwingen, daarmede niet handelend zooals een directie in onze dagen moet. „Den arbeiders viel de keus niet zwaar. Vooral de Hollandsche Spoor heeft de laatste jaren geheerscht. Vele arbeiders werden gehoond, vervolgd, ged . . der j . . gd! In plaats van den vrijen arbeid wilde men slavenarbeid. Arbeiders hebben

niet te boycotten, meende men, ze hebben te gehoorzamen. Natuurlijk zullen de maatschappijen niet aanstonds toegeven.

„Deze heele staking is z. i. slechts een onderdeel van dien strijd over de geheele wereld: den strijd om een menschwaardig bestaan. Tegenover de groote macht van het kapitaal is slechts te stellen organisatie (*applaus*)."

II.

DE TOESTAND OP VRIJDAG 30 JANUARI.

Inmiddels was het op Vrijdag 30 Januari alles behalve rustig aan de stations te Amsterdam. Troepjes reizigers protesteerden des morgens tegen het nog steeds niet doorrijden van treinen naar het Weesperpoortstation. Daar was alles in de war. Of en wanneer er treinen vertrokken, wist niemand, ook de chef niet. Goederen, zelfs de kleinste pakjes, werden niet aangenomen. De passagiers werden uitgenoodigd maar in het station te wachten. Tegen 9 uur was een trein in de richting Utrecht vertrokken: in de richting Gouda nog geen enkele. De chef ontsloeg eenigen wegens dienstweigering, doch dat maakte geen indruk meer. Ook de seinwachters legden het werk neer: het perron was stampvol met pratende reizigers.

Bij een tocht naar de Rietlanden stuitte men bij het begin van de Czaar Peterstraat eerst op groote troepen stakers, die vooral talrijk waren bij den overweg, om de traag heen en weer gaande goederentreinen en vooral de zich daarop bevindende machinisten te bespieden. In bedwang gehouden door een sterke politie- en mariniersmacht, onthielden zij zich van elk optreden. De sluitboomen waren neergelaten en niemand werd doorgelaten behalve zij die zeer speciale legitimatie van wege de politie konden vertoonen.

Op de Rietlanden en de Ertskade, anders het tooneel van groote levendigheid, was alles uitgestorven. Hier en daar patrouilles van marechaussee te paard, mariniers en gewapende matrozen, allen met scherp geladen geweren.

Het oorlogsschip *Cerberus* was den vorigen avond aan den kop van de Handelskade opgestoomd.

Om halftwee seinde men uit Amsterdam aan de *Nieuwe Courant*, dat de seinlijnwachters en alle rangeerders der Staatsspoor het werk te half twaalf hadden neergelegd en de terreinen der Staatsspoorwegen hadden verlaten, waardoor het goederen- en personenvervoer van de Staatsspoor, station Weesperpoort, uit Amsterdam stil stond. De correspondent van dat blad seinde voorts het volgende:

„Op het alarmeerend bericht der staking aan de Staatsspoor spoedden we ons naar het Weesperpoort-station en vernamen dat al het personeel, dat is: het machine-personeel, de seinlui en de wisselwachters, rangeerders, arbeiders en bestellers, het werk hebben gestaakt en de terreinen hebben verlaten. De loodsen zijn alle gesloten en onder bewaking van infanterie gesteld. Het personen- en goederenvervoer der Staatsspoor ligt geheel stil en alleen naar Utrecht zou te 1 uur nog een personentrein vertrekken.

„Aan het station en op de perrons heerscht een paniek; alles bestormt den chef. Een dame vraagt of de reis naar Arnhem gevaarlijk is: een heer informeert gejaagd hoe hij Parijs bereiken zal. Meerderen informeerden naar de veiligheid. De chef antwoordt, dat te 1 uur ongeveer nog een trein naar Utrecht vertrekt, waar mogelijk de gewenschte aansluitingen kunnen worden verkregen. Hij kan het evenwel niet garandeeren, ook niet of men hedenavond uit den lande Amsterdam zal kunnen bereiken. De passagiers kunnen de kaartjes weer teruggeven en zullen hun geld daarvoor ontvangen.

„Onder het heerschen van de grootste opgewondenheid verlaten we het Weesperpoort-station. Wij vernemen uit goede bron, dat van toegeven van de zijde der directie van de *H. IJ. S. M.* op de eischen van haar stakend personeel geen sprake is. De directie zal beslist blijven eischen, dat de werklieden alle opdrachten stipt ten uitvoer zullen leggen, ongeacht voor welk lichaam of maatschappij het werk of de goederen bestemd zijn.

„In de kazernes en het Passantenhuis op de Lauriergracht wordt alles in gereedheid gebracht voor huisvesting van troepen. Het nachtleger werd hedenmiddag reeds gefourageerd. Er heerscht voorts

nogal opwinding wegens den drukken en ongeregelden gang van dienst. De marechaussees, onder bevel van kapt. v. Spengler, van de 3e en 4e divisie, liggen in de cavaleriekazerne. De cavalerie alhier, die zelf nog niet uitrukte, zal ook worden versterkt. Uit de te nemen maatregelen blijkt, dat hier de komst van 600 à 800 man troepen wordt voorbereid. In de stad heerscht eenige agitatie. Troepjes, opgewonden sprekend, verdringen zich thans te 2 uur voor de winkelramen en verslinden de bulletins. Van ongeregeldheden vernamen we niets.

„Een zestal, door bootwerkers mishandelde Durgerdammers, liggen in het gasthuis. Geen hunner is overleden; de daaromtrent loopende geruchten zijn onwaar. De infanteriewacht aan de Hembrug is door vesting-artillerie vervangen, teneinde de infanterie beschikbaar te houden."

(*Later*). „De *H. IJ. S. M.* tracht het goederenvervoer buiten Amsterdam nog zoo geregeld mogelijk voort te zetten, maar Amsterdam is als het ware uitgesloten. De directie der *H. IJ. S. M.* vroeg meerdere militaire hulp ter beveiliging van het personenverkeer, meer in 't bijzonder voor strengere bewaking van de seinhuizen langs de hoofdlijnen, het Centraalstation, de goederenstations en de groote terreinen. De geruchten omtrent botsingen blijken onwaar.

„Bij de terreinen werden de nog arbeidenden uitgescholden en door jongens met steenen (mis)geworpen.

„De agitatie in de stad vermeerdert."

(*Later*). „Te vijf uur ruim kwam te Amsterdam aan en meldde zich bij den plaatselijken commandant het depot-escadron van het 2e regiment huzaren uit Haarlem, onder commando van den 1en luitenant Van Lelieveld, sterk 64 man. Bij het vertrek, marcheerende uit Haarlem, hadden velen van het spoorwegpersoneel aldaar een vijandige houding aangenomen en de militairen uitgescholden. Te Haarlem vreest men dat hedenavond de algemeene staking uitbreekt.

„Voorts arriveerde hier (Amsterdam) nog een compagnie infanterie uit Haarlem, terwijl men ons meedeelt dat het overig garnizoen daar geconsigneerd is."

Inmiddels bleef van zelf ook de werkstaking onder de Transportarbeiders bij de Veemen voortduren. Het volgende manifest werd in den loop van Vrijdag verspreid:

„De *Nationale Federatie van Transportarbeiders*, betrokken bij het vervoer te water en te land, raadt haar leden aan *hun kalmte in dezen ernstigen tijd te bewaren.*

„Hoog de solidariteit! Leve de nationale verbroedering!

HET BESTUUR."

Dit voorbeeld werd gevolgd door de *Ned. Vereenigingen van Spoor- en Tramwegpersoneel* in Amsterdam, die het volgende manifest in den middag (Vrijdag 30 Jan.) verspreidden:

„*Aan de inwoners van Amsterdam*!

„Zooals u bekend zal zijn, heeft gistermorgen een gedeelte van het spoorwegpersoneel den arbeid neergelegd, daartoe gedwongen door de houding van de directie der *H. IJ. S. M.*, welke verlangde dat er werk zou worden verricht, waardoor de strijd der bootwerkers zou worden bemoeilijkt.

„Bij het nederleggen van den arbeid heeft dit personeel er voor gezorgd, dat alle materialen, alle machines enz. enz. behoorlijk opgeborgen zijn, zoodat er niets kan beschadigd worden.

„Niettegenstaande aan de directie de geest van orde onder haar personeel bekend is en bovendien uit het bovenstaande blijkt, heeft zij toch gemeend door een groot vertoon van politie en militairen de aandacht te moeten vestigen op dezen strijd.

„Wij deelen echter mede, dat aan de goederen of eigendommen, van wien ook, niets beschadigd zal worden en dat ons eenig doel is, den strijd onzer mede-arbeiders niet te verzwaren.

„Dit hebben we in de beide conferenties, welke reeds hebben plaats gevonden met de directie der *H. IJ. S. M.*, medegedeeld, doch deze wenschte dat wij toch het werk zouden doen, hetwelk wij achten in strijd te zijn met onze eer.

„Wij richten deze voorloopige mededeeling tot u, om u, zoo noodig, gerust te stellen aangaande de veiligheid, waarin uw goederen zijn.

„Wenscht de directie der *H. IJ. S. M.* ons niet vrij te stellen van diensten, waardoor wij den strijd om het bestaan onzer medearbeiders zouden verzwaren,

„*dan zal binnen eenige dagen door het gansche land het spoorwegbedrijf worden stilgelegd* èn voor het goederen- èn voor het personenverkeer, zonder dat ergens politie of militairen zullen noodig zijn ter bescherming.

„Deze strijd, gestreden door ruim 8000 vereenigde spoorwegmannen, waarbij zich ongeveer even zooveel ongeorganiseerden zullen aansluiten, zal dan tevens dienen, om onze loonen, die voor het meerendeel niet hooger zijn dan *f* 10 per week, wat te doen stijgen en onze werktijden, die in den regel niet minder zijn dan 14 à 16 uur, wat te doen verminderen.

„Zooals boven gezegd, is het de *H. IJ. S. M.,* welke ons tot dezen maatregel dwingt.

„Wij laten aan u het oordeel over de wijze, waarop wij, en die, waarop de betrokken directie is opgetreden.

De gezamenlijke Hoofdbesturen der vier Vereenigingen van Spoorwegpersoneel."

Het is begrijpelijk, dat het op dezen Vrijdag zeer rumoerig en woelig was in de hoofdstad des Rijks. Aan het telegraafkantoor was het ontzettend druk, ook door telegrammen van reizigers, die niet huiswaarts konden keeren.

Een opeengepakte menigte stond des avonds op den Dam en verdrong zich om de automobielen, waarmee de postadministratie in het brievenvervoer wilde voorzien. Hier en daar werden deze rijtuigen nagehold. Gemolesteerd werden ze tot nu toe niet. Overal zag men militairen.

Des avonds vergaderden in een lokaal op de Witsenkade de werklieden aan de gemeentelijke gasfabriek, die loongrieven hadden, speciaal de losse arbeiders. Er was sprake van deze eischen thans door te voeren, nu de stad al in moeilijkheid verkeerde door de spoorstaking. Besloten werd evenwel nog geen stappen te doen en Zondag weer te vergaderen.

In Plancius werd des avonds 8 uur gehouden de vergadering van den „Nederlandschen Bond van Spoorwegvereenigingen." Na langdurige besprekingen werd onder daverend applaus officieel besloten, ook de staking voor het personeel van het Centraal Station te proclameeren.

Den volgenden dag (Zaterdag) zou dus geen enkele trein Amsterdam kunnen verlaten of bereiken.

Er zou voorts aan het station gepost worden om een richtige naleving van dit besluit te verzekeren.

Een deputatie uit bovengenoemden bond hield een langdurige conferentie met den inspecteur der Staatsspoorwegen Huizinga. Het resultaat was, dat aan de regeering en de veemdirecties het verzoek zou worden gedaan om maatregelen te treffen, waardoor geen „onderkruipers"-diensten van het spoorwegpersoneel zouden worden gevorderd.

De eisch, aan de directie der Staatsspoorwegen gesteld voor de beëindiging der staking, kwam hierop neer, dat alle stakers in hun vroegere positie hersteld en dat de organisaties van spoorwegbeambten erkend zouden worden. Voorts dat Zaterdag 31 Januari (op den betalingsdag) aan de stakers het volle loon over de stakingsdagen zou worden uitbetaald.

Tot een algemeene staking werd des Vrijdagsavonds op raad van het hoofdbestuur nog niet besloten. Er zou een afwachtende houding worden aangenomen. Verklaard werd echter, dat het geheele spoorwegpersoneel in Nederland op het eerste sein van Amsterdam wachtte om een algemeene staking te doen plaats hebben.

Dit sein, dat begreep ieder wel, zou den volgenden dag (Zaterdag 31 Januari) komen: en daarmede zou dan de eigenlijke strijd eerst beginnen. Wat tot heden had plaats gehad in Amsterdam was slechts het voorspel, de inleiding; het eigenlijke zou nu eerst komen.

Dagen van spanning.

(31 JANUARI—25 FEBRUARI.)

I.

DE SPOORWEGSTAKING.

Het Nederlandsche volk heeft met name in de maand Februari dagen van spanning doorleefd. Dit begon feitelijk eerst op 31 Januari. Vòòr dien dag was het evenwel zeer roerig in de hoofdstad des Rijks. De werkstakingen breidden zich daar uit. De Nationale Federatie van Transportarbeiders — de combinatie van onderscheidene vereenigingen van werklieden aan het Havenbedrijf — nam een zeer dreigende houding aan, het spoorwegpersoneel te Amsterdam verklaarde zich solidair met de stakende werklieden aan het Blaauwhoedenveem. De burgemeester van Amsterdam MR. W. F. VAN LEEUWEN, wiens tactvol optreden in die dagen algemeen werd geroemd, kon met inspanning van al zijn krachten ternauwernood een botsing tusschen stakers en niet-stakers voorkomen. De „gruwelen te Durgerdam" bewezen genoeg, welk een geest van verbittering er was aan de zijde der stakers en welke middelen er gebruikt werden tegenover de „onderkruipers". En het begrip van „onderkruiper" werd zeer uitgebreid. De stakers verstonden er niet alleen onder de werklieden, die de plaats van de stakers hadden ingenomen, maar ook hen, die aan den arbeid waren gebleven; terwijl eveneens alle werklieden als „onderkruipers"

werden beschouwd, die weigerden zich bij een der zich noemende neutrale vak-vereenigingen aan te sluiten.

Het ging in Amsterdam hard tegen hard. Zoo van de zijde van werklieden tegenover patroons, als van werklieden tegenover werklieden. Voor de hoofdstad des Rijks waren het, met het oog op de vele belangen die op het spel stonden, uiterst moeielijke dagen. Buiten Amsterdam echter werd daaraan, naar het scheen, weinig aandacht geschonken. Wel kwamen in Amsterdam alle takken van bedrijf in het gedrang. Een crisis moest er komen, want bij een stakings-koorts, die gedurende eenige weken woedde, konden bij geen mogelijkheid handel en bedrijf behartigd worden. Doch, hoewel die stakings-koorts besmettelijk bleek en oversloeg naar andere gemeenten — zoo werd toch geenszins algemeen gevoeld het hoogst bedenkelijke van den toestand, waarin de werkstakingen allengs niet slechts de hoofdstad des Rijks maar ook andere steden des lands zouden brengen. Voor alle bedrijven kwam onzekerheid; geen tak van handel, industrie of nijverheid, waarover niet het zwaard van Damocles (de werkstaking) hing. Aan contracten, mondeling of geschreven vastgesteld, stoorden de door de stakingskoorts besmette werklieden zich niet meer. Bij aanbestedingen moest met de mogelijkheid, neen met de waarschijnlijkheid van staken rekening gehouden worden. De verhouding tusschen patroons en opzichters en werklieden werd zóó gespannen, dat springen van den band, die hen te zamen hield, slechts een kwestie van eenige dagen was. Nog eens, dat werd het meest en met name gevoeld en waargenomen in Amsterdam; doch ook daarbuiten begonnen zich zeer bedenkelijke verschijnselen voor te doen. Desniettemin scheen het groote publiek zich weinig met die stakingskoorts bezig te houden. Dat moest Amsterdam maar uitmaken, dat moesten de patroons en de werklieden maar met elkander zien te vinden.

De spoorwegstaking van 30 Januari, zooals die daags daarna (Zaterdag) zich openbaarde, was wel in staat om hierin op eens een algeheele verandering te brengen. Zoo iets had men zich niet kunnen indenken. Het was, ook voor het reizend publiek, niet onbekend dat een groot deel van het spoorwegpersoneel zich in de laatste jaren had georganiseerd, dat de Nederlandsche Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel onder voorzitterschap van den heer Oudegeest in kracht en beteekenis was toegenomen. Ook

was het niet verborgen gebleven, dat de spoorweg-organisatie ijverde voor verbetering van de positie van het personeel en dat zelfs nu en dan stemmen zich hadden doen hooren voor een werkstaking van het personeel. — Doch aan dit alles had het publiek niet veel aandacht geschonken. Zelfs toen de dagbladen mededeelingen deden van de solidair-verklaringen van het spoorwegpersoneel te Amsterdam met de stakende transport-arbeiders, bleef het groote publiek daaronder vrij koel en onverschillig. Er werd blijkbaar niet aan gedacht, dat een werkstaking, gegrond op solidariteit tusschen arbeiders, van ernstiger aard kan zijn dan wanneer ze wordt ondernomen om loons- en lots-verbetering van werklieden in een of ander vak. Het laatste kan van voorbijgaanden, dus van tijdelijken aard zijn; het eerste wijst op een macht die zich stelt tegenover een andere macht. Doch ook al werd op het ernstige van een eventueele botsing tusschen de macht der vak-organisaties en der werkgevers gewezen, zoo meende men ten slotte toch, dat een werkstaking zich altijd zou bepalen tot eenige werklieden in een of ander vak, dat een staking onder het spoorweg-personeel niet van invloed zou kunnen zijn op het spoorwegverkeer, daar immers de plaatsen der stakers wel door anderen zouden worden ingenomen.

De spoorweg-staking nu van Zaterdag 31 Januari heeft dit wel anders geleerd. Nog in den voormiddag van dien dag scheen men het ernstige van den toestand niet in te zien, althans buiten Amsterdam. De treinen reden nog, hoewel met eenige vertraging. Rustig zaten de leden der Eerste Kamer op het Binnenhof ter behandeling van de Waterstaats-begrooting voor 1903 — hoewel vele leden, uit vrees van niet naar huis te kunnen terugkeeren, niet waren opgekomen. Doch terwijl de Minister van Waterstaat, Mr. de Marez Oyens, de sprekers beantwoordde, breidde de spoorwegstaking zich over heel het land uit.

Te één uur, nadat juist de Eerste Kamer was uiteengegaan, werd uit Amsterdam aan de *N. Rotterd. Crt.* het volgende telegram gezonden:

„Amsterdam ligt heden geïsoleerd van het spoorwegverkeer. De beide stations staan ledig; alleen de stationschefs en hunne souschefs en enkele ambtenaren en beambten, die niet scheiden kunnen van de plaats hunner dagelijksche werkzaamheid, loopen de perrons

op en neder. Alle afstandsseinen langs den weg zijn onveilig gesteld en de spoorwegbruggen zijn geopend. De militaire bezetting der stations heeft den nacht in de wachtkamers doorgebracht, op de houten tafels onder wollen dekens geslapen. De spoorwegdirecties hebben er zich op gespitst, de treinen van elders tot zoo dicht mogelijk bij Amsterdam te brengen. Tusschen Haarlem en Amsterdam is een dienst met een klein treintje georganiseerd, dat heen en weer trekt en dus de reizigers uit Rotterdam tot aan Sloterdijk brengt. Te Sloterdijk vindt men dan de gewone paardentram, die tot het Haarlemmerplein rijdt. Men kan dus van die zijde, zij 't met aanmerkelijk tijdverlies, de stad nog bereiken zonder veel vermoeienis of hooge kosten. Uit de richting Hilversum brengen de treinen het tot Weesp, waar men dan een ander middel van vervoer, te land of te water, moet opzoeken. Ook is niet te vergeten, dat de Gooische Stoomtram de gemeenschap met het gansche Gooi onderhoudt. Per Staatsspoor komt men tot Abcoude en daar moet men stoomboot of rijtuig nemen. Reizigers uit Noord-Holland doen het best, als zij te Zaandam de reis per boot voortzetten. Al is er dus bezwaar, de staking heeft ons nog geenszins volslagen van de buitenwereld afgesloten. Toch valt het op, dat men al spoedig met kleinigheden geschoren kan zitten, als er een kink in den kabel van het dagelijksch verkeer komt. Zoo wachtten hedenmorgen de broodbakkers te vergeefs op hun gist, die zij elken dag uit Delft plegen te ontvangen.

„In de stad was hedenmorgen wel meer volk dan anders op de been, en ook werd hier en daar de toestand in groepen besproken, maar overigens behoudt men slechts den indruk van rustige orde, waartoe zeer zeker bijdraagt, dat de militairen, infanterie en cavalerie, wijselijk op den achtergrond, in de kazernes worden gehouden.

„De automobielen vieren hoogtij. Zij toonen zich voor posterij en krantenbedrijf een zeer te waardeeren transportmiddel, en daar zij onder deze omstandigheden overtuigd zijn, een potje te mogen breken, snorren zij door de stad met een vaart, die geen vergelijking meer toelaat met den voorgeschreven „matigen draf van een paard."

Intusschen was door het Hoofdbestuur van de Nederlandsche

Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel op dat uur (één uur namiddag) nog niet de algemeene werkstaking over al de lijnen geproclameerd. Dat geschiedde eerst des Zaterdagsavonds; doch alvorens hierop nader in te gaan, behoort nog een en ander omtrent de belemmering in het spoorwegverkeer vermeld te worden. De gedeeltelijke werkstaking had van zelf invloed uitgeoefend. Daarbij kwam, dat het spoorwegpersoneel in Den Haag, Rotterdam, Utrecht en elders neiging toonde, om zonder nog de bevelen van het Hoofdbestuur af te wachten, uit eigene beweging de treinen stop te zetten.

Van Amsterdam reed in den namiddag geen enkele trein. Wat Rotterdam aangaat, daarvan schreef de *N. Rotterd. Crt.*:

„Het station Maas was om vijf uur hedennamiddag uitgestorven. Op de uitgestrekte rangeer- en goederenterreinen geen mensch. Te 3 uur 5 min. vertrok de laatste trein met groote moeite in de richting Utrecht; daarna liep al het personeel, op de komst van spoorwegmannen, die van het station D. P. kwamen, met groepen tegelijk zoo maar weg uit de loodsen, van de seinhuizen, de wissels, enz. Een uit de richting Utrecht komende trein werd in den polder nabij de Oude Plantage door het personeel verlaten, zoodat de passagiers verder naar huis moesten wandelen. Toen het weggeloopen personeel, inmiddels opgeroepen naar de vergadering in de Jan van Loonslaan, het emplacement verlaten had, werden de hekken dicht gedaan en de bureaux gesloten.

„Het anders zoo drukke station D. P. was vanavond (Zaterdag) als uitgestorven. Wel stond de gelegenheid nog open om op de perrons te komen en waren deze verlicht, alsook de wachtkamers, maar met het verkeer was het allertreurigst gesteld. Den geheelen avond kwamen maar een paar treinen aan, en wel uit zuidelijke richting. Verder dan het station D. P. gingen zij niet. Een dezer treinen trachtten de stakers omstreeks 7 uur aan de halte-Beurs te stoppen. Den machinist wilden zij overhalen, maar hij weigerde; hij wilde zijn trein brengen naar zijn standplaats aan het station D. P., maar verder ook niet. Aldus geschiedde. Aan de halte Beurs werd bij die gelegenheid op verzoek van den stationschef het perron door de politie ontruimd. Op het emplacement van het station D. P. hoopen de treinen zich hoe langer hoe meer op. Enkelen van het personeel zijn er in dienst gebleven, doch zij kunnen

niets uitrichten. Ook de nachtploeg kwam vanavond op. De Belgische trein vertrok te ruim 7 uren, een paar uren over zijn tijd. Goederentreinen loopen ook niet meer, hoewel het personeel van den besteldienst present was. De chefs van verschillende takken van dienst zijn aanwezig en staan tal van personen, die om inlichtingen komen vragen, onophoudelijk te woord.

„Op de goederenstations te Feyenoord ligt alles stil. In den loop van den avond kwamen eenige treinen binnen, en dadelijk na aankomst werden zij door het personeel verlaten.

„Het Delftsche bootje kreeg in den namiddag en avond meer passagiers dan het bergen kon. Op de Schiekade stationneerden snorders met hun rijtuigen, vroegen en verkregen soms ontzaglijk hooge prijzen voor een plaatsje naar 's Gravenhage in hun rijtuigen.

„Voor de politie is morgen de vrije dag ingetrokken. Een sterke macht bewaakt de stations.

„Een ondernemend hotelhouder opende een omnibusdienst op de residentie.

„Tegen negen uur 's avonds vertrok van de Delftsche Poort door de Schie een sleepboot met eenige flink bepakte schuiten achter zich in de richting van Den Haag. Een schipper stelde ten gerieve van de menigte, die op het Delftsche bootje stond te wachten, de beschikbare ruimte van zijn vaartuig voor reizigers naar Den Haag open, tegen betaling van f 0.50. Met graagte werd van dit aanbod gebruik gemaakt."

Wat Den Haag aangaat, daar hadden half vijf de machinisten en andere werklieden aan het Hollandsche Spoorwegstation het werk gestaakt, zoodat de dienst op dat uur was opgehouden.

Eenige treinen liepen nog in den vooravond van Rotterdam (Delftsche Poort) naar Den Haag, eigenlijk meer ten gevolge van het goeddunken van het personeel, dat zelf aldaar of te Haarlem woont en dan passagiers meenam.

Ook de Parijsche exprestrein was nog des avonds van Rotterdam te 's Gravenhage aangekomen, maar de machinist, gewoon hier afgelost te worden, wilde niet verder rijden. Na veel moeite en besprekingen met de chefs reed hij toch nog door tot Leiden, terwijl op de machine een opzichter van weg en werken mede

plaats nam. De conducteurs verlieten intusschen in Den Haag den trein.

Het Hollandsche spoorstation te 's Gravenhage was bezet door een detachement politie om de orde te handhaven tegenover het publiek, dat in grooten getale de gebeurtenissen wilde zien.

De spoorwegdienst van den Haag naar Amsterdam en Rotterdam was na 2 uur feitelijk afgesneden.

Het spoorwegpersoneel te Haarlem staakte te ongeveer 4 uren. Toen stond daar het personeel der Ned. Opera, dat naar Rotterdam moest. Hun instrumenten werden geladen in een goederenwagon door de muzikanten zelven. Het Kamerlid HUGENHOLTZ, die op het perron optrad voor de stakers, gaf toestemming, dat er nog een trein mocht gaan naar Rotterdam. De eerste violisten deden met de grootste opgewektheid dienst als rangeerders. De trein vertrok om 4.45.

Toen kwam binnen een trein uit Rotterdam, waarin de leden van den raad van beheer, de heeren Westerwoudt, Röell en Van der Wijck. Die trein ging niet verder: dus moesten zij per rijtuig naar Amsterdam. Op het perron was politie met den subst. off. van justitie. De oorzaak der staking te Haarlem was, dat de Maatschappij omnibustreinen liet loopen van Sloterdijk naar Amsterdam.

De trein naar Alkmaar vertrok eerst, toen de heer Hugenholtz daartoe toestemming gaf. De chef vroeg: „Kan de trein weg?" en hij zeide: „Ja." De Haarlemsche correspondent van de *N. Rotterd. Court.* had over het optreden van het Kamerlid Hugenholtz een gesprek met den stationschef te Haarlem, die mededeelde dat de heer H. zich aan hem was komen voorstellen als secretaris van het arbeiderssecretariaat, dat volgens hem de leiding hier in handen had en dat hij, de chef, — toen de heer H. eenige rangeerders had beduid, dat de staking niet beteekende het onbeheerd en niet op zijn plaats laten staan van het materieel, doch dat alles eerst in orde gebracht moest worden, en die rangeerders toen weder den arbeid hervatten — gemeend had niet beter te kunnen doen dan hem te laten meespreken in de regeling der zaken, omdat dan het best orde zou worden bewaard.

Terwijl zóó het spoorwegverkeer geheel of gedeeltelijk werd gestremd — voor alle groote steden, dus ook Utrecht en Arnhem enz. — werden ook anderen door de stakings-koorts aangetast. De

bakkers in Amsterdam, voor zoover ze tot „neutrale vak-organisaties" behoorden, hadden zich solidair met de veem-arbeiders verklaard, nog voor de spoorweg-staking was begonnen.

Ook in andere vakken, in en buiten Amsterdam, waren er bedenkelijke verschijnselen van stakings-koorts. Des Zaterdagavonds 7 uur brak onder de *koetsiers* van de Amsterdamsche Rijtuigmaatschappij een staking uit. De oorzaak daarvan lag ook al in het voorgevallene bij de veemen.

Van stal no. 13 (Handelskade) was de laatste dagen gereden door een koetsier op een rijtuig, waarmede werklieden, in gemeentedienst, van en naar hun werk werden gebracht. Wel werd gemompeld, dat deze werklieden z.g. onderkruipers waren van hen, die in verband met de staking der transportarbeiders hadden gemeend hun werk te moeten neerleggen (kraandrijvers), doch iets positiefs daaromtrent vernam men niet. De koetsier reed derhalve geregeld dit rijtuig, totdat hem Vrijdagmiddag (30 Jan.) een briefje van het bestuur der Voerliedenvereeniging „Door Eendracht Verbetering" bereikte, waarin hem werd medegedeeld, dat hij de bewuste werklieden niet langer mocht rijden, omdat zij onderkruipers waren gebleken van stakende gemeentewerklieden. Dit briefje luidde: „Toon! Hoegenaamd mag je geen personen vervoeren, die bij de staking betrokken zijn, uitsluitend voor de Hollandsche Stoomboot-Maatschappij, met politie heelemaal niet, denk goed na. Het Bestuur." In den linker bovenhoek van het papiertje, waarop deze regels waren geschreven, was het stempel afgedrukt van de Voerliedenvereeniging „Door Eendracht Verbetering." De koetsier P. Schouw (voorzitter van D. E. V.), die het briefje geschreven had, werd door zijn patroon ontslagen. Het Bestuur van D. E. V. stelde daarop den eisch, dat dit ontslag zou worden ingetrokken. En toen aan dien eisch niet werd voldaan, staakten de stallen Leidsche Plein, P. H. Kade en Singel nog dienzelfden avond den arbeid.

Begrijpelijk, dat het in sommige gedeelten van de stad erg rumoerig was, vooral daar waar de stakers hun vergaderingen hielden en niet het minst aan werkplaatsen, waar de staking was „uitgeschreven". De „onderkruipers" werden niet weinig bemoeilijkt, zoodat de politie meer dan de handen vol had om eenigermate de wet te handhaven en de „onderkruipers" te beschermen. De militaire macht was op Zaterdag 31 Januari in Amsterdam gering.

Des avonds waren nog eenige militairen aangekomen, zoodat het aantal in de hoofdstad des Rijks op Zondag 1 Februari bedroeg: Infanterie van Amsterdam en elders 680 man, Grenadiers 175, Cavalerie 340, bereden Marechaussées 24, Mariniers 350 en Vesting-artillerie 150; samen 1719 manschappen.

Door den kolonel plaatselijk commandant werd Zaterdag het navolgende aan de troepen bekend gemaakt:

„*Aan het garnizoen van Amsterdam en aan de ter hulp opgeroorderde detachementen ter verleening van bijstand en hulp.*

„Door den heer burgemeester is in overleg met de bevoegde autoriteit, uw hulp ingeroepen, om de politie in haar moeielijke taak te steunen. H.H. hoofdofficieren, officieren, onderofficieren, korporaals en soldaten, ik reken op u allen, dat gij u met volle toewijding zult geven aan deze zware taak.

„Wilt bedenken, dat in dergelijke omstandigheden niet alles voor den wind en naar wensch kan gaan; dat vaak beproevingen u worden opgelegd, die gij met goeden wil en zelfverloochening zult moeten doorstaan, dat bezadigdheid en vastberadenheid steeds in al uwe handelingen moeten gepaard gaan, dat geheel de bevolking van het vaderland, zelfs daarbuiten, haar aandacht gevestigd houdt op uwe handelingen en dat de eer van het Nederlandsche leger er mede gemoeid is, nl. de groote steun te zijn van het gezag boven alles, ten einde toe."

Het scheen metterdaad, dat de werkstaking onder het spoorwegpersoneel algemeen zou worden, zoodat heel het spoorwegverkeer zou worden stop gezet. Het publiek, dat nu eindelijk tot besef van den bedenkelijken toestand was gekomen, verkeerde in groote spanning. Reeds op Zaterdagavond had men de zekerheid verkregen, dat een dergelijke staking een ramp voor ons land zou zijn. Wat zou het worden, indien het verkeer geheel stop werd gezet en deze toestand eenige dagen moest voortduren? Het kwam gelukkig zoo ver niet. De staking werd, op bevel van de spoorweg-organisatie, des Zaterdagsavonds opgeheven. Dit besluit werd genomen in de

Meeting in Plancius.

Tegen acht uur (Zaterdagavond 31 Januari) waren in „Plancius"

te Amsterdam reeds twee zalen vol geloopen met spoorwegmenschen. Boven in de groote zaal, die ongeveer 1500 menschen kon bevatten, was het overvol en ook in de beneden-achterzaal was alles bezet. Ook in het gebouw van den Diamantbewerkers-Bond was een der zalen vol van spoorwegmannen, want in „Plancius" was geen plaats meer, en in een nevenzaal zetelde het hoofdbestuur der spoorweg-federatie.

In de groote bovenzaal werd door den voorzitter VAN DEN BERG allereerst medegedeeld dat telegrammen van sympathie voor de stakers waren ingekomen van de spoorwegpersoneelen te Den Haag, Winterswijk, Arnhem, Amersfoort, Almelo, Hoorn, Enkhuizen, Hilversum, Helder, Rotterdam (een meeting van 1000 mannen), Haarlem, Zaandam, Breda, Venlo en Hoek van Holland, met de mededeeling dat men overal, waar dit nog niet was geschied, bereid was op het eerste teeken alles „stop" te zetten. Ook de Koetsiers-vereeniging „D. E. V." te Amsterdam had sympathie betuigd en verklaard geen goederen of personen meer te zullen vervoeren van Amsterdam naar elders. Bijaldien de directies dezen avond geen antwoord gaven, zou men desnoods met fiets en in automobielen de kameraden elders van het besluit tot algemeene staking in kennis gaan stellen, dan zouden zij morgen (Zondag) zich „eens werkelijk een vrijen Zondag verzekeren."

Daarna kwam aan het woord MR. MENDELS van Zaandam. Deze deed uitkomen dat de organisatie thans getoond had zoo sterk te staan als een rots en overal de geestdrift onder de mannen groot was. Hij wees er op, dat de dag van heden een geweldige schok had doen gaan door den lande. Wat gebeurd was, was te voorzien geweest. Er was maar één vonk noodig om alles in lichtelaaie te zetten. De spoorwegmannen hadden reeds te lang geleden onder den uitputtenden arbeid bij een schamel loon, want waren de loonen niet schandalig laag. De losse poetsers verdienen *f* 1.10 per dag, de vaste poetsers, die dan mogen vastzitten aan de rokken der Maatschappij, krijgen *f* 8 per week; de bankwerkers 16 cent per uur: de degelijkste vuurwerkers aan de Weesperpoort *f* 12.60 per week, waarvan dan nog wat af moet voor pensioen- en ziekenfonds, zoodat er maar een loon van *f* 12 overschiet. Spr. zou den heer Van Hasselt wel eens één week met zijn gezin willen zien toekomen voor *f* 12.60; hij moest dat eens probeeren, hij, voor

wien dat bedrag misschien juist genoeg is voor sigaren *(gelach en applaus)*. De remmers, vervolgde Spr., verdienen slechts *f* 7 per week: kortom, het personeel had een pak vol grieven en als die er niet waren geweest, men zou heden niet zulk een geweldigen omvang der staking hebben gezien.

Het liberalisme — vervolgde Mr. Mendels — had plaats moeten maken voor een Christelijk kabinet. De „nieuwe koers" was gekomen, maar gingen bij „de oude koers" de mariniers naar Rotterdam, bij „de nieuwe koers" zond men ze naar Amsterdam (*Gelach*). Zie daar het verschil in koers! *De machinist te Amersfoort, die weigerde den trein met militairen naar het station te rijden, toonde zich een braaf man: maar het moet nog eens zoo ver komen dat de militairen zullen weigeren te gaan in een trein, die hen moest voeren tegen de stakende arbeiders.* [1])

Men spreekt, zeide verder Mr. Mendels, van gemis aan ethiek bij de arbeiders; doch een vergadering als deze is het beste bewijs van hetgeen zij onder ethiek verstaan. Zij zingen thans en zijn blij bij hun stakingen; de bourgeoisie begrijpt dat niet, maar die blijheid spruit voort uit het besef dat er braaf, schoon gehandeld is . . . .

Inmiddels kwam het bericht van de bestuurstafel, dat het Hoofdbestuur (voorzitter Oudegeest), toen het om half negen nog geen antwoord van de H. IJ. S. M. had ontvangen, besloten had den arbeid dadelijk stop te doen zetten voor Enkhuizen, Hoorn, Winterswijk, Amersfoort, Hilversum, Den Haag, Rotterdam en Rosendaal *(gejuich)*.

De heer Mendels vervolgde daarop zijn rede: Ik ben bar ziek geweest en heb heel wat poeiers moeten slikken, maar ze smaakten geen van alle zoo leelijk als deze poeier, dien de H. IJ. S. M. nu te slikken krijgt *(gelach)*.

Hierna deelde de heer Petter, lid van het Hoofdbestuur, mede dat het spoorwegpersoneel de volgende eischen had gesteld aan de spoorwegdirecties:

1) Om soortgelijke woorden, hier cursief gedrukt en die in al de verslagen van de groote bladen voorkwamen, werden de heeren Van der Goes en Hugenholtz gerechtelijk vervolgd.

„1o. geen onderkruipersdiensten te moeten verrichten jegens de veemarbeiders en hun organisaties erkend te zien:

„2o. volledige betaling der loonen aan de stakers, want de H. IJ. S. M. noodzaakte hen tot staken:

„3o. alle stakers weer in dienst nemen.

„De twee laatste eischen" — zeide Petter — „wil men toestaan, doch de heer Van Hasselt noemde zich door plicht gebonden den eersten eisch te weigeren: welnu, de stakers zullen begrijpen dat hun plicht is, hun hoogere plicht, geen arbeid te verrichten, die hun stakende kameraden der veemen zou kunnen benadeelen."

Petter moest ophouden met spreken. Een bericht kwam van het hoofdbestuur der N. V. v. S. en T., houdende mededeeling dat de H. IJ. S. M.

ALLE EISCHEN HAD INGEWILLIGD.

Tevens verklaarde de Maatschappij zich bereid de belangen van het personeel met de organisatiën te bespreken.

Na deze mededeeling steeg een daverend gejuich uit de zaal op. De vergadering werd geschorst tot des nachts één uur, ten einde uit te maken hoe verder op den volgenden dag (Zondag) zou worden gehandeld.

Onder gejuich en het zingen der socialistische liederen ging de vergadering uiteen. De bulletins, die kort daarna in de koffiehuizen en in sigarenwinkels den afloop van den spannenden dag voor stad en land verkondden, werden met graagte gelezen en ieder scheen verheugd dat, op welke wijze dan ook, het spoorwegverkeer weder zou plaats hebben en de biljetten met het woord „gesloten" van de deuren van het Centraal-Station zouden kunnen verdwijnen.

Om één uur in den nacht (van Zaterdag op Zondag) kwam men weder in de groote zaal van „Plancius" bijeen. Duizenden stonden als haringen gepakt in de zaal; bij piano-begeleiding zong men vóór de opening der vergadering de socialistische liederen.

Precies om één uur opende de voorzitter, Van den Berg, de bijeenkomst. Hij deelde allereerst mede dat Woensdagavond a.s. in „Frascati", „Handwerkers-Vriendenkring" en „Plancius" zouden

gehouden worden protestmeetingen tegen de klassejustitie, waarin de heeren Domela Nieuwenhuis, Dr. Herm. Gorter en v. Oogen het woord zullen voeren, en gaf toen het woord aan P e t t e r, die het besluit der verschillende besturen zou mededeelen.

Deze begon met de mededeeling dat de H. IJ. S. M. alle eischen bovengenoemd had ingewilligd. (*Gejuich.*) Hij zeide het te betreuren dat de heer O u d e g e e s t hier niet kan wezen, daar hij zijn stem was kwijtgeraakt; hij bracht dien leider hulde voor hetgeen hij had gedaan en deelde mede, dat Oudegeest eerlang nog eens zou komen spreken om een terugblik op dezen strijd te werpen.

De aanwezigen lieten op die woorden een: „Leve Oudegeest!" hooren.

Daarna verklaarde P e t t e r, dat men met de spoorwegdirecties nog eens telephonisch gesproken had en de zekerheid had gekregen, dat ook de loonen ten volle zouden worden betaald en men door de erkenning der organisaties nu spoedig over loonsverhooging, beteren arbeidstijd, enz. zou kunnen spreken. „Men is dus met verlof geweest met behoud van traktement." (*Gelach*).

De besturen waren nu van oordeel dat het doel volkomen was bereikt en stelden nu de **volgende motie** voor:

„De vergadering van spoorwegpersoneel, gehoord de toezegging der directies der Spoorwegmaatschappijen: verklaart dat daarmede aan het solidariteitsgevoel der arbeiders is voldaan en stelt vast dat volkomen erkenning der organisatie is verkregen en verbetering van den toestand: juicht toe, dat door de kracht der organisatie is bereikt, wat het doel der staking was — en besluit daarom de staking op te heffen".

Toen kwam de vraag: „wanneer weder aan den arbeid?"

De Voorzitter zeide dat men, nu het doel was bereikt, in het belang van Amsterdam en van handel en nijverheid zoo spoedig mogelijk de treinen weder moest laten rijden: groote belangen stonden op het spel; de kleinhandelaars hadden nu reeds geklaagd over gebrek aan waren. Waar spreker om zich hoorde fluisteren van loonsverhooging, zeide hij dat het schandelijk zou zijn dezen strijd met zoo iets te bezoedelen, doch nà het erkennen der organisaties door de directies zou men daarover later wel kunnen spreken.

Men moest zich dus *heden (Zondag) ochtend te 6 uur aanmelden waar dit behoort; dan zouden naar de meening der besturen ongeveer 10 uur de eerste treinen wel weder rijden.*

Hiertoe werd besloten: *de staking was geëindigd.*

Er werd nog wat nagepraat, daarna ging men juichende en zingende uiteen.

Aan het Centraal Station te Amsterdam werd het eindigen der staking door den heer Oudegeest en twee andere leden van het Hoofdbestuur der Federatie van Spoor- en Tramweg-personeel omstreeks half drie des nachts meegedeeld aan de heeren W. Rauwenhoff en H. Stolp, die op dat oogenblik respectievelijk als inspecteur in algemeenen dienst van het vervoer en chef der afdeeling-tractie de directie in het stationsgebouw vertegenwoordigden.

Onmiddellijk nadat de mededeeling was geschied, werd door de aanwezige ambtenaren naar alle stations geseind dat men daar maatregelen had te treffen om heden weder zoo geregeld mogelijk den dienst te hervatten.

Tot dit laatste zouden ook aan het Centraal-Station, waar te zes uur de verschillende beambten op hun respectievelijke posten zouden terugkeeren, alle krachten worden ingespannen.

Inmiddels ging het des Zondagsochtends met de hervatting van het spoorweg-verkeer niet zoo vlug als verwacht was. Het spoorweg-personeel in Den Haag althans aarzelde en bleef tot nà 3 uur in den namiddag aarzelen aan den arbeid te gaan. Ook nadat het volgende telegram was ontvangen:

„Staking opgeheven, strijd gewonnen, vereeniging erkend, stakingsdagen worden betaald."

(get.) Oudegeest.
Petter.

Men vertrouwde het telegram niet. En eerst na verschillende bijeenkomsten van het personeel, nu eens in de wachtkamer dan weder in het conducteurs-wachtvertrek van het Staatsspoorstation, scheen tegen twaalf uur na eenige intercommunale telefonische gesprekken een alles-afdoend antwoord te zijn ontvangen. Toen werd een groote vergadering belegd in de wachtkamer 3e klasse, die circa een half uur duurde en waarin o. a. spraken de tot de vergadering uitgenoodigde Kamerleden Melchers en Ter Laan; en

daarop werd de staking op het Staatsspoorstation opgeheven verklaard. Na ongeveer drie uren, vereischt voor het aanmaken van de vuren in de machines, begon op dat station het verkeer weder. Hetzelfde geschiedde, iets later, ook aan het station van de H. IJ. S. M., waar eveneens de Kamerleden Melchers en Ter Laan tot het personeel spraken in de wachtkamer derde klasse.

Overigens bleef tot Zondagavond de treinenloop uit de richting Amsterdam naar Rotterdam zeer ongeregeld, doch Maandag was weder alles in orde en vertrokken alle treinen op tijd.

De spoorwegstaking was alzoo Maandag 2 Februari geheel geeindigd. Hoe ging het nu met de *staking der Transportarbeiders* (bij de veemen), waarmede, gelijk men weet, het spoorwegpersoneel zich solidair had willen verklaren?

Ook aan deze staking kwam op Maandag 2 Februari een einde. De Transportarbeiders hadden dien dag als naar gewoonte weder een meeting belegd. Des morgens 9 uur nam deze vergadering reeds een aanvang in de Beurs, waar een 5000 man bijeen waren. Al spoedig kon in deze meeting worden medegedeeld, dat het bestuur der Vereeniging van Veemen even als de directie der Spoorwegmaatschappijen gebogen had voor de eischen van de werklieden.

De eischen van de Transport-arbeiders luidden aldus:

„I. De 56 werklieden, ontslagenen aan de Singaporelijn, worden in hun vroegeren werkkring tegen het vroegere loon hersteld.

„II. Alle werklieden, die ter vervanging van stakenden door veemen of andere transport-ondernemingen werden aangenomen, worden ontslagen.

III. De werklieden behoeven niet met onderkruipers te werken. Onder onderkruipers worden alleen verstaan zij, die zich hebben laten aanwerven ter vervanging van stakenden. De term onderkruipers slaat dus niet op niet-georganiseerde werklieden, op wie het bovenstaande niet van toepassing is.

„IV. Alle werklieden, die in verband met de aanhangige staking werden geschorst of ontslagen, worden in hun werkkring tegen het vroegere loon hersteld.

„V. Alle andere punten van verschil worden voorloopig onbeslist

gelaten, mits van de zijde der werkgevers de toezegging worde gedaan mede te werken tot een bijeenkomst van patroons en werklieden in het veem- en transportbedrijf, ten einde er toe te komen die andere geschillen door middel van arbitrage uit den weg te ruimen."

Het Bestuur der Veemen verklaarde in alle genoemde punten toe te stemmen en daaraan uitvoering te geven vóór of op 3 Februari, in het bijzonder ook de laatste toezegging te doen, mits daarmede ook de staking met dien datum worde opgeheven.

Het antwoord was geteekend door de heeren Op ten Noort en Waller, respectievelijk voorzitter en secretaris van den Bond van Werkgevers op Scheepvaartgebied, alsmede door de heeren Van Haren Noman en Barendse namens de verschillende veemen en andere transportondernemingen te Amsterdam.

In de meeting werd dit schrijven met geweldig gejuich begroet en de opgewondenheid steeg naarmate de leiders der verschillende organisaties, welke aan de staking hadden deelgenomen, de vergadering toespraken.

Te elf uur ging de meeting op de meest ordelijke wijze uiteen.

Een deputatie uit de besturen der organisaties, bestaande uit de heeren Jan Kat, A. C. Wessels, J. M. van Oogen, J. J. van Oogen, J. ter Laere, T. Mange en H. C. F. Cladder, laatstgenoemden respectievelijk afgevaardigden van de organisaties der zeelieden en der graanwerkers, begaf zich na de vergadering naar het Stadhuis, waar zij een onderhoud had met den Burgemeester, wien zij dank bracht voor de gegeven vergunning om op de Beurs te mogen vergaderen en voor de conciliante houding, door den Burgemeester in de staking aangenomen.

Nog werd de bemiddeling van den Burgemeester ingeroepen om te verkrijgen dat de bootwerkers P. van Oogen en Jansen, die bij de relletjes in hechtenis waren genomen, uit die preventieve hechtenis zouden worden ontslagen. De Burgemeester gaf echter te kennen dat zulk een bemiddeling niet op zijn weg lag, maar op dien van den officier van justitie. De deputatie besloot daarop zich tot laatstgenoemde autoriteit te wenden. De vrouw van een der bij de staking betrokkenen, die mede bij een oploop was gearresteerd, was reeds uit de preventieve hechtenis ontslagen.

De werkstaking der koetsiers hield intusschen nog aan. In het *Handelsblad* van 2 Februari kwam daarover het volgende voor onder het opschrift *De geneeskundigen en de staking:* „Een onzer lezers deelt ons mede, dat gisteren een geneesheer, die in een rijtuig van het bezoek van zieken terugkwam, werd lastig gevallen door stakende koetsiers. Er bestaat dus ook kans dat zoo iets geschiedt wanneer een arts de patiënten nog moet bezoeken en deze de slachtoffers worden. Terecht zeker vraagt hij of hiertegen niet moet worden gewaakt, en hij geeft in overweging de rijtuigen der doctoren door eenig teeken kenbaar te maken."

Een kort overzicht over hetgeen hierboven werd medegedeeld, moge hier nog volgen.

Nov. 1902. Manifest van de Nationale Federatie van Transportarbeiders, mededeelende dat georganiseerden niet meer zouden mogen samenwerken met niet-georganiseerden.

8 Januari 1903. De werklieden (bootwerkers) van de firma Müller & Co. weigeren goederen af te geven aan twee werklieden, ongeorganiseerden, van het Blaauwhoedenveem. De weigerende werklieden worden ontslagen, waarop volgt werkstaking van die bootwerkers, leden van „Recht en Plicht."

10 Januari. De Vereeniging van Werkgevers op Scheepvaartgebied, door de firma Müller & Co. met de regeling van de gerezen moeielijkheden belast, ontslaat de stakers en neemt anderen in dienst.

12 Januari. Blaauwhoedenveem geeft toe op het punt van overleg met de besturen der werkliedenvereenigingen.

19 Januari. De bootwerkersvereeniging „Recht en Plicht" stelt den eisch, dat de „onderkruipers", die op 10 Januari in de plaats van de stakers waren aangesteld, worden ontslagen en dat de ontslagen bootwerkers weder in dienst worden genomen. De firma Müller & Co. weigert aan dien eisch te voldoen. De boycot wordt over al haar goederen uitgesproken.

21 Januari. De Vereeniging van Werkgevers op Scheepvaartgebied maakt aan de werklieden in de transportbedrijven te Amsterdam bekend, dat zij in geen geval wil gedwongen worden om alleen georganiseerde werklieden in dienst te hebben.

25 Januari. Voorstellen van de Ver. van W. op S., bedoelende

een minnelijke schikking met handhaving van de vrijheid van de arbeiders, worden door „Recht en Plicht" met algemeene stemmen verworpen.

27 Januari. Het Centraal bestuur van Spoorweg-organisaties te Amsterdam verklaart geen wagons meer door te zetten voor Blaauwhoedenveem en Vriesseveem enz.

28 Januari. De eerste proclamatie van de heeren Oudegeest en Petter.

29 Januari. „De gruwelen van Durgerdam."

30 Januari. Besluit tot gedeeltelijke spoorwegstaking.

31 Januari. De spoorwegstaking en haar opheffing.

II.

DE PERS OVER 31 JANUARI.

„Van welke zijde men het gebeurde ook beschouwe" — aldus de *N. Rotterd. Crt.* in haar ochtendblad van Dinsdag 3 Februari — „de slotsom zal moeten zijn, dat door de werklieden-organisatie een overwinning is bevochten, zooals zij er vóór dezen ten onzent nog geen heeft behaald, en dat die overwinning haar in macht en kracht nog geducht zal doen toenemen. Door die overwinning is het beginsel van vrijheid van arbeid, de grondslag van ons economisch leven, in zijn wezen aangetast."

Tot deze slotsom kwam de *N. Rotterd. Crt.*, nadat zij den toestand op 1 Februari in de volgende woorden had geschetst:

„De partij van het beheer, die opkomt voor de gemeenschap en in wier handen, onder sanctie ook van de regeering, de belangen, de veiligheid zijn gelegd van het openbaar verkeer, heeft zich op genade of ongenade overgegeven aan de partij, die haar kracht in plichtverzaking vond. En de regeering heeft zich van elke tusschenkomst onthouden.

„Intusschen erkennen wij, dat de positie, zoowel van de directie der spoorwegmaatschappij, als van de regeering, een uiterst moeielijke was.

„De wetgever heeft op de eventualiteit eener algemeene werkstaking of dienstweigering niet gerekend en het geval in de wet, die van 1875 dagteekent, niet voorzien.

„Het lijdt geen twijfel, dat naar een middel, om herhalingen van wat wij thans hebben beleefd te voorkomen, dient te worden gezocht; of het gemakkelijk zal zijn een afdoend middel te vinden, is een andere vraag.

„Ook de staking der boot- en veemwerkers is nu heden opgeheven. De allesbeheerschende eisch der federatie, waarop tot nu toe elk voorstel tot vereffening der geschillen schipbreuk leed: het weder in dienst nemen der 56 ontslagenen, is door de patroons ingewilligd en alle werklieden, die stakers hebben vervangen (de z. g.: onderkruipers), worden ontslagen. Dat tot deze concessies de werkgevers zich hebben genoopt gezien, onder de aan het spoorwegpersoneel verleende vrijheid om verzending of ontvangst te weigeren van alle goederen, bestemd voor de geboycotte veemen en maatschappijen, ligt voor de hand."

Hier wordt met een enkel woord gewezen op de houding der Regeering bij deze werkstaking — een houding, die door sommige persorganen heftig werd gewraakt. Alvorens op deze critiek in te gaan, is het wellicht gewenscht eerst te zien wat de persorganen der onderscheidene richtingen over de werkstakingen der Transport-arbeiders en vooral van het Spoorwegpersoneel schreven. Van de *N. Rott. Ct.* weet men het reeds. *De Standaard*, in welk blad men zag het orgaan van den Minister-president Dr. A. KUYPER, bevatte in haar nummer van Maandagavond (2 Februari) een hoofdartikel van den volgenden inhoud:

„EEN COUP D'ETAT."

„Er heeft zich in de afgeloopen week ten onzent een nieuwe staat van zaken gevestigd. Er is een krachtige, goed georganiseerde poging aangewend, om de macht te verplaatsen, en die poging is volkomen gelukt.

„Het begon met een vergelijkenderwijs onbeduidend conflict tusschen een groep werklieden en hun patroons. Om hunnerzijds in dit conflict kracht bij te zetten aan hun eischen, namen toen die werklieden de toevlucht tot staking.

„Tot dusver liep alzoo alles in het oude spoor. Het was niet anders dan hernieuwing van de worsteling, nu sinds jaren tusschen de nijverheid en de werklieden aan de orde, om, bij ontstentenis

van wettelijke regeling, door meting van de wederzijdsche kracht, uit te maken, of er niet nog meer af kon, om de positie van het werkvolk geldelijk te verbeteren. Een geoorloofd bedrijf.

„Het nieuwe element in dezen strijd deed zich eerst voor, toen de werklieden ook derden, die niets met dit conflict te maken hadden, dwingen wilden *hun bondgenooten te worden tegenover hun patroons*. Omdat zij in conflict met hun patroons waren, moest ook de spoorwegmaatschappij tegen deze patroons partij kiezen, en hun het recht op vervoer van hun goed ontzeggen. Ja, zij moest dit doen, niettegenstaande de wet haar dit verbood, en zij gevaar liep in een proces om schadeloosstelling zeer aanzienlijke sommen te verliezen.

„De maatschappij begon met te verklaren dat ze dit niet kon en mocht. Ze weigerde.

„Doch toen openbaarde zich het bestaan van een macht, waarop ze niet gerekend had. Het bleek nu, dat geheel haar personeel onder het bevel stond van een macht buiten haar, en dat deze haar geheel vreemde macht er niet voor terugdeinsde, om desnoods heel het publieke leven in zijn samenhang tusschen de verschillende deelen van het land te verstoren, mits ze hierin slechts het afdoende middel bezat, om deze maatschappij, die niets hoegenaamd met het oorspronkelijke conflict uitstaande had, tot absolute onderwerping aan haar orders te noodzaken.

„Dat middel is toen aangewend, en het is gebleken volkomen proefhoudend te zijn.

„De orders, die dienstig schenen, zijn van de H.H. Oudegeest c.s. uitgegaan, en stiptelijk door heel het personeel gehoorzaamd.

„Staande voor de keuze, om òf hun wettige chefs òf deze buiten het geding staande macht te gehoorzamen, kozen de beambten, zoo goed als eenparig, tegen hun patroons en voor deze leiders.

„De directeuren, de stationschefs, de opzichters hadden niets meer te zeggen; het bevel op onze verkeerswegen en in de stations ging uit van mannen die er wettelijk niets te zeggen hadden.

„Gevolg was, dat alle communicatie ten slotte werd verbroken; dat stoornis in heel de saamleving werd aangebracht; dat familieleden hun kranken en stervenden niet konden bereiken; kortom, dat heel het maatschappelijk leven in zijn verkeer tusschen de onderscheidene deelen van het land tot stilstand werd gebracht.

„Staande voor dien toestand kon toen ook de spoorwegmaatschappij niet anders doen dan het hoofd buigen, op alle punten toegeven, alle eischen inwilligen, en de leiders der beweging als haar heeren en meesters erkennen.

„Dat heeft ze dan ook gedaan; en na deze acte van onderwerping ontving ze van deze nieuwe meesters toen verlof, dat de treinen weer loopen mochten.

„Het valt alzoo niet te verhelen, dat de *coup d'état* zonder voorbehoud geslaagd is, en dat bij elk conflict dat weer komen mocht, aanstonds hetzelfde middel kan en zal worden aangewend, om telkens opnieuw tot onvoorwaardelijke gehoorzaamheid te dwingen.

„Straks zal dit nog verder gaan.

„Men zal duidelijk maken, dat een patroon in conflict, met geen firma buitenaf zich meer per post, per telefoon of per telegraaf in verbinding mag stellen. Een bediende bij post, telefoon of telegraaf, die in weerwil hiervan den patroon toch bedient, zal geacht worden onderkruiper te zijn. Hij moet weigeren. En krijgt hij op zijn dienstweigering ontslag, dan zal heel het personeel, uit solidariteitsgevoel, den dienst bij post, telefoon of telegraaf moeten neerleggen. Eerst enkel op het betrokken kantoor. En daarna voor heel het Rijk.

„Natuurlijk is zulk een toestand onhoudbaar, en ook het Rijk zal aldus aan de bevelen van de leiders der werklieden onderworpen worden.

„Zoo zal hun bevel zich over steeds breeder gebied uitbreiden. Heel het publieke leven in het land zal aan hun macht onderworpen zijn. En bij elk conflict zullen deze leiders kortweg zeggen, wat de patroon heeft in te willigen, en de patroon zal zonder verzet te gehoorzamen hebben.

„Of dit zoo kan, of het een te dulden toestand is, laten we voorshands in het midden.

„Voor het oogenblik constateeren we alleen tot wat nieuwe orde van zaken we zijn overgegaan.

„Het gezag is verplaatst.

„Geen directeur van een particuliere maatschappij, geen patroon op zijn kantoor, geen burgemeester op het stadhuis, geen Minister op zijn Departement zal de bevelen meer geven.

„De macht en de bevoegdheid om te bevelen, en wel om bevelen

te geven, die boven alle andere orders gehoorzaamd moeten worden, is overgegaan in de handen van de heeren Oudegeest c.s.

„Was het dan te veel gezegd, toen we spraken van een *Coup d'état?*"

Na *De Standaard* behoort het oordeel van *De Nederlander* (het orgaan van Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman) genoemd te worden. Dit blad had op den zelfden avond (Maandag 2 Februari) het volgende artikel:

„ANARCHIE."

„Eenige transportarbeiders hebben zekere particuliere maatschappijen geboycot.

„Dit staat hun rechtens vrij.

„Met de transportarbeiders zijn in één federatie vereenigd de spoorwegarbeiders.

„*Dus* mogen ook deze niet ten behoeve dier particuliere maatschappijen arbeiden; geen goederen voor hen bestemd vervoeren; geen locomotieven of wagens leiden, stoken, bedienen, rangeeren, voor 't vervoer dier goederen bestemd.

„Ziedaar de soc.-dem. leer, zooals we die omschreven vinden in het *Volk*.

„De arbeiders bij een spoorwegmaatschappij hebben absoluut niets met de kwestie te maken; zij staan in dienst van een werkgever, die door de wet verplicht is goederen te vervoeren, en geen onderscheid mag maken tusschen den eenen particulier en den anderen; zij zijn aan de directie gehoorzaamheid verschuldigd en moeten dit, vergissen wij ons niet, zelfs bij eede beloven.

„Desniettemin achten de sociaal-democraten hen, tengevolge van hun aansluiting bij zekeren bond, *verplicht* de orders der federatie te gehoorzamen.

„Zij achten het zelfs eene onbeschaamdheid van de directie der spoorwegmaatschappij, hun dienstpersoneel te gelasten, ondanks die federatie, hun werk te verrichten; zoo iets is slechts de openbaring „van die eigenaardige eigenschap van kapitalisten en werkgevers". Immers werpen de arbeiders, die hun *bezworen verplichtingen* naleven, liever dan beloften na te komen, *die zij niet hadden mogen doen*, „hun eer als mensch te grabbel, verlagen zich tot hulptroepen voor den vijand hunner eigen klasse of organisatie,

helpen het juk smeden dat hen verdrukt, verzaken solidariteit en mannenwoord jegens kameraden." Een spoorwegdirecteur die hun gelast *hun plicht* te doen, heet een „geweldenaar-kapitalist".

„Krachtens deze sociale zedelijkheidsleer achten de sociaal-democraten het geoorloofd, het spoorwegpersoneel te gelasten den dienst neer te leggen, en acht dat personeel zich gerechtigd dien last op te volgen.

„Indien de directie ander personeel in de plaats der stakers bezigt dreigt het geheele spoorwegpersoneel met staking.

„Ziedaar nu den toestand, waarin de sociaal-democratie nu reeds ons land gebracht heeft.

„Wanneer een spoorwegdirectie niet behoorlijk zorgt voor de wagens der derde klasse, geen warmte en licht in voldoende mate verschaft, niet genoeg treinen laat rijden, of niet voor goede aansluiting zorgt, kortom indien er iets niet is naar den zin van het publiek, dan weten de sociaal-democraten opperbest dat men hier te doen heeft met een *publieken dienst*, en dus gerechtigd is uren en dagen lang deze zaken *in de Staten-Generaal* te bespreken. Dan schromen zij niet op verbeteringen aan te dringen, onverschillig of de financiën der maatschappijen die kunnen lijden. De spoorwegen zijn er voor het publiek, en het publiek moet goed bediend worden.

„Maar als een groepje arbeiders het niet eens kan worden met een particuliere maatschappij, is er van publieken dienst geen sprake meer; dan achten diezelfde sociaal-democraten zich gerechtigd *heel Nederland* op stelten te zetten; alle verkeer te stremmen; misschien de grootste ellende, niet slechts in tal van bedrijven, maar in tal van huisgezinnen te doen ontstaan.

„Een klein groepje stoutmoedige, doch niets wagende mannen heeft dan feitelijk heel Nederland in zijn macht.

„Niet slechts op dit oogenblik, maar onophoudelijk. Elk oogenblik toch kan hetzelfde spelletje worden herhaald. En de lieden, die *door hun plichtverzaking* aldus een onnoemelijke schade, en in sommige gevallen ellende teweeg brengen, kunnen niet worden gestraft, daar de arbeiders kunnen weigeren aan het werk te gaan, zoolang de straffeloosheid der plichtverzakers niet is verzekerd.

„Wij hebben hier te doen met een revolutie, waarbij meer dan ooit macht gaat boven recht.

„En met deze revolutiemannen gaan mannen uit alle partijen, ook uit de christelijke, soms mee!

„Intusschen hopen wij, dat het Kabinet thans zal toonen tegen de regeeringstaak te zijn opgewassen.

„Dat deze toestand rechtens onhoudbaar, en bovendien voor den staat zelf levensgevaarlijk is, springt in het oog.

„Zonder verkeersmiddelen kan geen maatschappij bestaan. Geeft men aan particulieren de uitsluitende en vrije beschikking daarover, dan kan men evengoed aan die particulieren geheel het gouvernement in handen geven.

„De sociaal-democraten kunnen zich er dan ook op beroemen, gedurende eenige uren in Nederland eene dictatoriale macht te hebben uitgeoefend. Zij hebben over ons de baas gespeeld.

„'t Is, als men de bladen leest, alsof velen dit niet gevoelen, en meenen dat wij hier met een gewone, zij het ook hoogst lastige werkstaking te doen hebben.

„Maar niets is minder waar.

„Bij een particulier bedrijf zijn ondernemers en arbeiders de eerste belanghebbenden.

„Bij den publieken dienst en wat daarmee gelijk staat is het publiek, het volk zelf de eerst belanghebbende, niet de bezitter of de arbeider, maar het volk in *al zijn rangen en standen.*

„Wie dien dienst belemmert of doet stil staan begaat, ook van socialistisch standpunt, een misdrijf tegen staat en maatschappij.

„De personen die, om particuliere redenen, het publiek belang hebben benadeeld, hebben blijk gegeven van hun eigen belang te stellen boven het publiek belang.

„Dat zij dit niet inzien komt ten eerste hiervan, dat zij een voor den publieken dienst bestemd bedrijf met een gewoon bedrijf hebben gelijk gesteld; ten tweede hiervan, dat zij niet het ongeoorloofde voelen van zich te verbinden aan twee heeren. Zij beloven trouw aan de spoorwegmaatschappij, en *vervolgens tevens* aan een federatie en haar besluiten. Daardoor ontstaan conflicten, maar conflicten die zij zelf vrijwillig hebben doen geboren worden.

„Wij voelen geen sympathie voor mannen, die vrijwillig zich in die moeilijkheid hebben gebracht, en wij veroordeelen de daad van hen, die het publiek belang aan hun bijzonder belang hebben opgeofferd.

„Tot dusver heeft de wetgever het niet noodig geoordeeld, behalve in enkele bijzondere gevallen, dienstweigering met straf te bedreigen. Bij ambtenaren komt die niet voor. Het plichtsbesef spreekt bij hen nog levendig genoeg, en bovendien werkt in voldoende mate de vrees voor ontslag.

„Dit zal in het vervolg niet meer voldoende zijn. Het moet duidelijk worden gemaakt, ook door de wet, dat ambtelijke dienstverplichtingen niet straffeloos opzettelijk mogen worden overtreden of geweigerd.

„En met die dienstverplichtingen zullen dan wel gelijk moeten worden gesteld de diensten verricht in ondernemingen, *die werken krachtens concessie.*

„Zulke bedrijven toch, — wij denken o.a. aan straatverlichting, watertoevoer, tramverkeer — voorzien in de behoeften van den publieken dienst. De ondernemers worden aan zware verplichtingen gebonden, en werken onder voortdurende bemoeiing van de overheid. Dat geschiedt ten bate van het publiek en moet geschieden, omdat de ondernemers een monopolie hebben en het publiek moet kunnen rekenen op geregelde bediening. Maar dan moet die verplichting om zich te gedragen naar de bevelen der overheid ook gelden voor het dienstpersoneel. Wat o. a. geldt voor de schepelingen, aangemonsterd door eene reederij, geldt nog veel meer voor geconcessioneerde ondernemingen.

„Het komt ons voor, dat, nu openbaar is geworden welk gevaar ons onophoudelijk boven het hoofd hangt, de regeering geen dag mag verzuimen met te pogen dat gevaar te bezweren, en dat de wetgevende macht aan het land verplicht is in den *kortst mogelijken tijd* de noodige aanvulling van onze wetgeving tot stand te brengen.

„Zelfs eene vervroegde oproeping der Tweede Kamer zou zoo noodig gerechtvaardigd zijn. Anarchie mag niet worden geduld."

Tot zoover *De Nederlander*. Nog voor dit blad en *De Standaard* hun oordeel over de werkstakingen hadden uitgesproken, bevatten reeds enkele bladen artikelen over de spoorwegstaking. *De Tijd*, betoogende dat het spoorwegvervoer tot de noodzakelijke moderne levensbehoeften behoort en zonder onmetelijke schade niet kan worden gemist, meende in haar nummer van Zaterdagavond 31 Jan. dat de Regeering maatregelen moest treffen.

„Volgens de Fransche wet is het plotseling gelijktijdig nederleggen van den arbeid door spoorwegbeambten strafbaar, en wij herinneren ons niet ooit van werkstakingen, gelijk thans bij ons Amsterdamsch spoorwegpersoneel, in Frankrijk vernomen te hebben. Wèl had een paar jaar geleden een groote werkstaking plaats in Italië. Door krachtige maatregelen evenwel is de Regeering dáár te lande erin geslaagd, in korten tijd den treinenloop te herstellen en de stakers tot hervatting van den arbeid te nopen. In de eerste plaats zullen dus de buitenlandsche wetgeving op dit stuk en de elders toegepaste methoden tot verzekering van het vervoer moeten nagegaan worden. Immers toestanden, gelijk wij thans beleven, zijn in een welgeordenden staat onduldbaar."

Het Centrum schreef in het nummer, dat Zaterdagavond verscheen, dat deze staking niet door eenig eerlijk belang gemotiveerd was.

„Alleen in het uiterste geval kan men zulk een risico wagen, als thans geloopen wordt, zulk een geduchte verantwoordelijkheid op zich nemen als thans is aanvaard.

„De drukkende, opwindende atmosfeer van een vergadering is soms al te zeer van invloed op sommige besluiten; en men denkt daarbij niet aan de zware gevolgen, aan de ontberingen, waaraan duizenden worden blootgesteld, aan de schade door talloos velen geleden, en — last not least — aan het maken van het zoo noodige onderscheid tusschen macht en recht.

„Wij vreezen, dat de thans ontstane crisis met hare jammerlijke botsingen diepe sporen zal nalaten, welke hare pijnlijke herinnering nog lang zullen doen gevoelen."

De Residentie-bode schreef o. m., dat afgescheiden nog van de geheel ongerechtvaardigde oorzaak der staking, deze helaas alle vertrouwen in het verantwoordelijkheidsbesef der stakende werklieden moest knakken. „Niet alleen dat zij hun patroons hebben verhinderd te doen wat hun plicht krachtens de concessie was, hebben zij ondoordacht op bevel van anderen in eens 't geheele maatschappelijke raderwerk stilgezet en zijn zij de oorzaak van heel wat leed en heel wat schade. Zeker, wanordelijkheden — het zij tot hun eer gezegd — werden niet begaan; maar is het veel

minder erg wanneer, zooals Zaterdagavond nog bij Rotterdam gebeurde, het personeel plotseling den arbeid staakt en het publiek — ouden van dagen en gebrekkigen niet uitgezonderd — onderweg dwingt uit te stappen en zijn weg langs de rails te vervolgen?"

Het Vaderland schreef, nog vóór de opheffing der staking, in ongeveer gelijken zin.

„Er is in dit veelomvattend geschil van de zijde der arbeiders geen schaduw van recht.

„In oorsprong was het een conflict tusschen een particuliere firma en haar arbeiders. Gesteld, dat hierin het gelijk aan den kant der laatsten was, dan nog missen dezen en hun vakgenooten het recht het verkeer lam te slaan over breed gebied; groote maatschappijen te belemmeren in wat haar wettelijke verplichtingen zijn: talloos velen, die geheel buiten het geschil staan, ernstig te schaden in hun dagelijksch bedrijf.

„Het schoon begrip van solidariteit wordt in dusdanigen strijd misbruikt en in discrediet gebracht, daar het in dienst wordt gesteld van wat niet bewezen kan worden r e c h t, van wat slechts vermoed kan worden m a c h t te zijn.

„Tegenover dergelijke botsingen, koren op den sociaal-democratischen molen, rust op de overheid de taak met de meest stipte nauwgezetheid de rechtsorde te handhaven, als onpartijdige te waken tegen elke aanranding der persoonlijke vrijheid en geen middel onbeproefd te laten ter bevordering van vreedzame beslechting van het geschil."

De *Nieuwe Courant* verklaarde in haar nummer van Maandagavond (2 Febr.) het volgende:

„Het is moeilijk zich te onttrekken aan een bitterheid tegen de werkers, die in enkele dagen aan heel ons volk hinder en angst, aan velen ernstig verlies, aan enkelen werkelijk gevaar berokkenden. Tegenover de ergernis die ons beving om hun driest en plichtvergeten optreden, tegenover de verontwaardiging wegens hun contractbreuk, tegenover het belachelijke van de dictatoriale manieren hunner leiders — tegenover dit alles wordt ons eerbied gevraagd voor hun organisatie, de ordelijkheid en eenstemmigheid

waarmede aan het wachtwoord hunner kameraden gehoorzaamd werd, hun offervaardigheid voor een idee. Welnu, tegenover den willekeur, waarmede zij handelden, sta ter gedeeltelijke verschooning de overweging dat ettelijken hunner, beducht voor eigen veiligheid of die van hun gezin, wel niet anders konden dan meegaan."

Daarentegen stelde de *Nieuwe Arnhemsche Courant* (hoofdredacteur het oud-kamerlid PYTTERSEN) zich in deze zaak geheel aan de zijde van de stakers en zag in het gebeurde een wreker van de zonden van de werkgevers, die niet genoeg eerbied bewezen aan de solidariteit der arbeiders. De werkgevers lokten den strijd uit, zij hebben beproefd „de arbeidersorganisatie te breken, vertrouwend op hun meerdere kracht".

„En dit zou haar gelukt zijn — zoo ging het blad voort — ware niet de solidariteit der arbeiders in dit geval zoo schitterend gebleken; had niet het beroep op het solidariteitsgevoel hunner medewerklieden gehoor gevonden, allereerst en allermeest bij het spoorwegpersoneel.

„Er is van de georganiseerde spoorwegbeambten een ongedachte, door niemand vermoede kracht uitgegaan.

„Ook hier zijn het de zonden van het verleden, welke zich wreken.

„Dat vereenigd optreden van allen, hun bereidwilligheid de gevolgen der werkstaking te dragen, ze zijn alleen te verklaren uit de miskenning hunner rechtmatige grieven gedurende een reeks van jaren. Telkens en telkens weder hebben de beambten, in 't bijzonder van de *H. IJ. S. M.*, geklaagd over te lage loonen, te langen werktijd, gemis van vrije Zondagen, onbillijke toepassing van straf en boete, het ontbreken van een raad van beroep, het onbillijk werkende premiestelsel. Er werd niet naar hen geluisterd.

„Dit verklaart de eenstemmigheid waarmede allen zich aansloten bij de beweging, ter bescherming van het vereenigingsrecht hunner mede-werklieden, ook al vormde eigen ontevredenheid slechts den ondergrond en worden eigen grieven niet op den voorgrond gesteld.

„Hierin, in dat terzijdestellen van eigen billijke eischen, teneinde daardoor de oplossing van het geschil niet te bemoeilijken, en

zich alleen te bepalen tot de hoofdzaak: de volkomen erkenning van de organisaties der veemarbeiders en de voldoening van het solidariteitsgevoel der werklieden, ligt iets groots, dat achting afperst."

De *N. A. Ct.* trok uit het gebeurde de les dat men in het vervolg wat minder „belemmeringetjes" aan de werkliedenorganisaties in den weg moet leggen.

III.

„HET VOLK" EN DE STAKING.

Onder het opschrift „Een reuzenstaking in zicht", bevatte het *Volk*, het hoofd-orgaan van de Sociaal Democratische Arbeiderspartij, van Zaterdag 31 Januari (Vrijdagavond 30 Januari verschenen) het eerste hoofdartikel over het onderwerp van den dag. De aanhef van dit artikel luidde aldus:

„Wat nog nooit is gebeurd, hangt op dit oogenblik in de lucht: *een algemeene werkstaking van het Nederlandsche spoorwegpersoneel.*

„Een staking nog wel, niet uitgebroken wegens de tallooze grieven, die dit personeel zelf heeft tegen de direkties — neen, maar uit solidariteit, om de makkers in het transportbedrijf te helpen, de vrijheid en het recht hunner organisatie te handhaven.

„De Amsterdamsche Veemen, die groote expeditie-lichamen, benevens verschillende reederijen als Müller en Co. en de maatschappij „Nederland", zijn door de transportarbeiders geboycot.

„De spoorwegarbeiders, met de anderen in ééne federatie vereenigd, mogen dus niet ten behoeve dier maatschappijen arbeiden; geene goederen, voor hen bestemd, vervoeren; geene lokomotieven of wagons leiden, stoken, bedienen, rangeeren, voor 't vervoer dier goederen bestemd.

„Dat *wist* de direktie der H. IJ. S. M.: zij wist óók, dat zij, door dit *toch* van hare mannen te vergen, dezen stelde tusschen de keuze: hunne makkers in den rug vallen, hunne organisatie verraden, laaghartig de zaak der arbeiders in den steek laten, dan wel: dienst weigeren aan de Directie, die dit van hen durfde eischen

„Voor de direktie was de keuze minder moeilijk: zij had slechts te konstateeren, dat haar personeel door de besluiten der federatie niet in staat was, de goederen der geboykotte firma's te vervoeren, van dat feit mededeeling te doen aan die firma's en af te wachten, tot die firma's met het transport-personeel in 't reine zou zijn gekomen.

„Maar wie deze eenvoudige en redelijke opvatting bij de direktie had verondersteld, zou niet gerekend hebben met die eigenaardige eigenschap van kapitalisten en werkgevers: *onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan hunne bevelen van hun personeel te eischen.*

„Of dit daardoor zijn eer als mensch te grabbel gooit — zich verlaagt tot hulptroepen voor den vijand hunner eigen klasse of organisatie — het juk helpt smeden dat hen verdrukt — solidariteit en mannenwoord jegens kameraden verzaakt — dàt is minder, met dergelijke teerhartigheden kan de geweldenaar-kapitalist geen rekening houden.

„Hij heeft des werkmans arbeidskracht immers gekocht? en als een erg inhalig kooper meent hij zijn ziel, zijn eer, zijn hooger streven in den koop mede te kunnen nemen.

„Bovendien — die geboykotte firma's — *onzin!* dat komt niet te pas voor *arbeiders,* kapitalisten te boykotten; *werken* moeten ze, werken in stof, roet, hitte, regen en slijk — werken voor hun heer — *gehoorzamen* bovenal — willig zijn, *sterk als staal* voor den meester, maar slap als een vaatdoek voor hunne organisatie, hun klasse, voor *zichzelve.*

„Niet geluisterd dus naar de waarschuwende stem der organisatie en dol-driest een paar rangeerders bevolen, wagens met de geboykotte goederen te rangeeren.

„Maar die heeren hebben zich thans toch vergist!

„De tijd is voorbij, dat de H. IJ. S. M. hare menschen kon trappen en beleedigen in het beste, wat zij bezitten: hunne organisatie. Voorbij de tijd, dat een Van Hasselt onzen Van der Wallen als een rekruut kon donderen, wegens zijn werken in de organisatie kon ontslaan — eenige Haarlemsche arbeiders eruit kon gooien, omdat zij briefjes voor een vergadering hadden opgeplakt — een Van Veersen kon dwingen zijn redakteurschap van het orgaan neer te leggen — en dat deze ongehoorde brutaliteit, deze misdadige tyrannie door het georganiseerde personeel slechts met een woordenmotie van „innige verachting" beantwoord werd.

„De tijd dier groote woorden is nu voorbij, maar de organisatie is sterker geworden, de arbeiders zijn meer solidair en wat vóór acht jaren onmogelijk was, is thans mogelijk geworden: een eensgezind optreden van het spoor- en tramwegpersoneel tot handhaving van zijne rechten tegenover de direktiën.

„Toen dus de weigerachtige rangeerders werden geschorst, legden bijna onmiddelijk een 500 man den arbeid neer.

„En thans staat de zaak zóó, dat op één woord van het Bestuur der „Ned. Vereeniging" een algemeene staking is te wachten, die zich dan echter niet bepaalt tot den eisch: *niet werken voor de geboykotte firma's*, maar óók verbetering van de arbeidsvoorwaarden bij de H. IJ. S. M. zal ten doel hebben."

Na de aanleiding van een en ander te hebben geschetst, besluit *Het Volk* aldus:

„Ziedaar de geschiedenis dezer zaak, waaruit blijkt, *wie de verantwoordelijkheid dragen voor de staking*, die ons land bedreigt, reeds thans Amsterdam in rep en roer brengt en onnoemelijk veel schade en last veroorzaakt.

„De roekelooze onwil der werkgevers van het Watertransport — de krankzinnige houding van de direktie der H. IJ. S. M., een direktie trouweus, om haar grootheidswaanzin bekend — de solidariteit dezer kapitalisten eindelijk, afstuitend op de solidariteit der arbeiders — ziedaar de feiten waaruit een strijd kan voortkomen, die over gansch het land zijn treurige gevolgen zal doen gevoelen.

„Dat de arbeiders, daarin betrokken, hun plicht zullen doen en dat zij daarbij door het publiek minstens zoo goed zullen worden gesteund als de Twentsche arbeiders, *dat alles spreekt o. i. vanzelf.*

„Arbeiders van alle vakken en geloof en gij allen, die aan hunne zijde staat: **sluit de rijen!**"

De Leeuw toont zijn klauw.

Onder dit opschrift bevatte *Het Volk* aan den avond van Zaterdag 31 Januari een hoofdartikel, waaraan het volgende is ontleend:

„Amsterdams spoorwegpersoneel staakt. Rust is aan de stations, die plaatsen, anders zoo vol leven en bedrijvigheid. Als uitgestorven staan zij daar, die groote gebouwen, die anders oogenblik aan oogenblik menschenstroomen verzwelgen en uitspuwen. Stilte ligt op de rails, op de perrons, de rangeerterreinen, waar anders de lokomotief dampt en snuift bij het uitstooten van zijn zwarte rookkolommen, waar fluit en schel weerklinken tusschen het geroep der kondukteurs en het slaan der portieren.

„Daarbuiten staan stil mompelende menigten, door de straten loopen groepen stakende mannen: schippers in hun zwarte kleeren, bootwerkers in hun blauwe trui, machinisten in hun zwart-fluweelen manchester, kondukteurs in uniform — allen met opmerkzaamheid gadegeslagen door het publiek dat hen passeert.

„Amsterdam, de groote handelstad, de stad der pakhuizen en veemen, der kanalen en kaden — Amsterdam is in staking.

„Thans zijn het niet de reeders en spoorwegdirekties, die de bevelen geven, den stroom van woelend leven in den ochtend ontsluiten, des daags laten bruissen en voortrollen, des nachts sluiten — neen: de Arbeid toont thans zijn wil, zijn macht, zijn groeiende heerschappij over zich zelf en de wereld, de Arbeid toont thans, dat hij uit denkende, willend, zelfstandige wezens — en niet meer uit bloote werkmachines voor het Kapitaal — bestaat!

„En boven die groote stad, die in zenuwachtige spanning beweegt en ademt, over die stad waar ellende woont achter de weeldepaleizen — waar een proletariaat van honderdduizenden in hooge kazernes woont, dicht opeen gepakt, door zorgen en arbeid neergedrukt beneden peil gehouden — boven dat centrum van Neerlands kapitaalmacht hangt zwoel en zwaar dat geheimzinnige woord, zwanger van toekomstbeloften voor de werkers:

Heel het raderwerk staat stil,
Als uw machtige arm het wil.

„Wie de groote moeielijkheid kent, waarmede zij, die transportarbeiders te water en te land trachten te organiseeren, te worstelen hebben, die moet wel bewondering gevoelen voor de mannen, die dit grootsche werk hebben tot stand gebracht."

„Toen een paar man weigerde, haar bevel te gehoorzamen, schorste de Spoorweg-direktie deze.

„Daarop een staking van 500 man.

„Onmiddellijk werden alle machtsmiddelen, waarover de bourgeoisie beschikt, in het werk gesteld: het tooneel van den strijd, de Rietlanden, afgezet door mariniers; de marechaussée uit Arnhem ontboden; de kavalerie uit Haarlem naar de hoofdstad overgebracht; militaire macht uit Amersfoort gerequireerd.

„Thans ging de regeermacht der bourgeoisie, in den christen-demokratischen minister belichaamd, niet met een bijbel voor de brandkast staan, maar werd deze weggeworpen, het militaire pakje aangetrokken, het geweer ter hand genomen en posteerde zich de christelijke regeering in uniform voor de brandkast in de positie van *„schouderrr geweerrr!!"*

„Maar de organisatie week niet. Haar antwoord was: *op het eerste woord van ons Bestuur zal de algemeene staking van het spoorwegpersoneel worden geproklameerd.*

„Dat woord sloeg in, als een brandende lont in het kruit, in de harten der duizende spoorwegslaven."

Aan het slot van dit artikel komt de bekende uitlating over het algemeen kiesrecht voor:

„Dit staat vast, dat reeds thans een groote winst voor de organisatie is behaald, waarvan de vruchten niet kunnen uitblijven.

„Vruchten — niet alleen voor de transportarbeiders zelve.

„In ons land, waar handel en verkeer de hoofdzaak vormen, moeten het de transportarbeiders zijn, die den kern der arbeiders beweging vormen. *Zij* kunnen, als zij goed ingelicht en georganiseerd zijn, het kapitalisme in Nederland treffen in zijn Achilleshiel. *Zij* kunnen Regeering en wetgeving dwingen, de eischen der arbeiders op politiek en ekonomisch gebied te vervullen, indien ze slechts zóóveel inzicht hebben, om hunne krachtige organisatie zoo noodig dienstbaar te stellen aan de *algemeene beweging.* **Als zij het willen, hebben wij binnen enkele jaren het algemeen kiesrecht, als zij daarvoor koud zijn, verkrijgen wij het niet.**

„Maar ook bovendien is het voor de arbeidersklasse een heerlijk en bemoedigend feit, dat kloeke, beleidvolle, indrukwekkende optreden dezer mannen — **deze Leeuw, die zijn klauwen toont".**

Dit alles was te lezen in *Het Volk* van **Zaterdagavond** (31 Januari), toen de staking nog niet was opgeheven, toen nog geen enkel blad over „dwangwetten" of zoo iets had kunnen schrijven.

GEWONNEN STRIJD.

Zaterdag avond was de werkstaking opgeheven voor het spoorweg-personeel, nadat de directies der Spoorwegmaatschappijen op alle punten hadden toegegeven. Maandagochtend (2 Februari) werd de staking onder de Transport-arbeiders opgeheven, ook nadat de veemen de gestelde eischen hadden ingewilligd.

Het Volk van Maandagavond liet zich onder het opschrift „Gewonnen strijd" als volgt over de overwinning uit:

„De vakorganisatie der Nederlandsche arbeiders heeft deze dagen een overwinning behaald, die een mijlpaal kan zijn op den weg harer verdere ontwikkeling.

„Dat de spoorwegarbeiders hun strijd hebben gewonnen, was reeds gisteren bekend en de vroolijk wapperende driekleur bij onze kameraden aan de overkant ('t gebouw van „Recht en Plicht") verkondigt vreugde over de zegepraal door de Amsterdamsche haven- en transportarbeiders behaald.

„Op deze plaats een juichkreet, een heilwensch en een blik in de toekomst. Een juichkreet over de ontplooide kracht der ontluikende organisatie, die de sterkste kapitalisten van ons land, de reeders en spoorwegdirekties, in het zand heeft doen bijten. Een heilwensch aan de mannen, die als stakers of leiders tot dit succes hebben medegewerkt, daarvoor hun brood hebben gewaagd, hun tijd en kracht hebben gegeven!

„Een blik in de toekomst óók!

„De kapitalisten hebben nu gezien, wàt die zoo vaak verachte en gesmade „werklieden" vermogen, als zij het eens zijn. Oòk: dat alle pogingen, om hun eendracht te breken, meer en meer afstuiten op de rots der solidariteit.

„Nòg heeft de leeuw slechts zijn klauw getoond; in volle kalmte en zelfbeheersching opstaande, heeft hij nog slechts laten *vermoeden*, wàt hij vermag, als hij zijn volle kracht ontketent.

„De heeren zullen wèl doen, daarmede in het vervolg wat rekening te houden. De werkgevers — óók de regeerders en hunne vrienden.

„Want de kracht, thans ontplooid, zal vooral door 't behaalde succes worden versterkt. De nog-ongeorganiseerden in het transportbedrijf zullen in grooten getale in de gelederen treden.

„De Nationale Federatie zal, dat is te hopen en te verwachten, met de nog niet toegetreden organisaties worden versterkt. De spoorwegvereenigingen zullen, nu zij „gescheiden gemarcheerd, maar vereenigd geslagen" hebben, óók vereenigd gaan marcheeren.

„Veel kleins, veel misverstand, veel onnut gepraat en geharrewar, zal onder den drang dezer groote gebeurtenis als sneeuw voor de zon worden opgelost, vervliegen, wegstuiven. Het groote, allesoverweldigende klassebelang zal de strijders binden en niet alleen de transportarbeiders, maar het gansche Nederlandsche proletariaat zal zijn eenheid beter inzien en de gelederen sluiten.

„En hiermede zal óók, nog meer dan tot heden, het bewustzijn ontwaken, dat de arbeiders niet alleen de werkgevers in hunne vakken tegenover zich hebben, maar dat al die werkgevers weer ééne groote organisatie hebben, den *Staat*, met zijn geweld van justitie, politie en militarisme, die hun door de arbeidersklasse moet worden ontrukt.

„Dat het Amsterdamsche proletariaat dit reeds inziet, getuigen de verkiezingen in Amsterdam IX en III. Welnu, die aanval op het bolwerk der kapitaalmacht, den Staat, kan zonder het *algemeen kiesrecht* niet met voldoende kracht worden gevoerd.

„De heeren, die thans in hunne woonkamers, op hunne sociëteiten of redaktiebureaux, zoo kalm en logisch weten te betoogen, dat de arbeiders allen het kiesrecht niet behooren te verkrijgen, zullen òòk eenmaal het kaartenhuis hunner redeneeringen door den sterken adem der arbeidersorganisaties omver zien blazen.

„De *algemeene werkstaking* zal, zoo noodig, ook in ons land de konservatieven tot rede moeten brengen — en zij *zal* dat doen, daaraan valt ondanks de houding der meeste vakvereenigingen op dit oogenblik niet te betwijfelen.

„En nog grooter overwinningen, door middel der werkstaking behaald, bergt de toekomst in haar schoot.

„Arbeiders, kameraden, het gaat goed zoo.

„Men kan het *hooren* groeien.

„Het vaandel der *Eendracht* slechts hoog gehouden — nog wat meer samenwerking en vertrouwen — en de groote legermacht

staat klaar, waarmede het proletariaat zich zijn burger- en menschzijn zal veroveren."

In dit artikel wordt, gelijk men weet, met algemeene werkstaking gedreigd, wanneer „de conservatieven" niet naar rede mochten luisteren. De werkstaking dus niet slechts een middel om economische verbeteringen te verkrijgen, maar vooral een politiek wapen.

DE SOCIAAL-DEMOCRATIE EN DE STAKING.

Aldus luidt het opschrift van een hoofdartikel in *Het Volk* van Donderdag 5 Februari, waaraan het volgende is ontleend:

„Dat de burgerlijke pers verband legt tusschen de spoorwegstaking en de sociaaldemokratie, behoeft ons niet te verwonderen.

„Het grootste publiek is immers gewoon, de zelfstandige vakbeweging, ja eigenlijk elken strijd der arbeiders om lotsverbetering, met „de socialen" te vereenzelvigen en zóóveel weten de meeste burgerlijke bladen nog niet van de inwendige verhoudingen in onze arbeidersbeweging, om alle richtingen en organisaties voldoende te kunnen onderscheiden.

„Ook het feit, dat bijv. de leiders der Ned. Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel sociaal-demokraten zijn en enkele onzer propagandisten door de stakenden in den arm zijn genomen en hier en daar zelfs op den voorgrond traden, was wel geschikt dat misverstand in de hand te werken.

„Voeg hierbij de bekende socialistenvrees der politieke bladen, die achter alles hun nachtmerrie, het roode spook, ruiken en het is duidelijk, hoe bijv. *de Standaard* van Troelstra — die part noch deel aan de staking heeft gehad — kon beweren, dat hij „achter de schermen" gebleven was — net alsof hij een der regisseurs bij de opvoering van dit drama ware geweest.

„Laten wij de heeren onmiddellijk gerust stellen: deze staking is van niets anders het gevolg dan van de groote verbittering onder het spoorwegpersoneel over de vele misstanden, waaronder het lijdt en — wat de H. IJ. S. M. betreft — van de hooghartigheid der direktie, die na den ondergang der vroegere organisatie heeft gemeend, de handen geheel vrij te hebben en zelfs niet de organisatie van het personeel heeft willen erkennen.

„Of dan de sociaaldemokratie niets met deze beweging heeft te maken?

„*Niet* in dien zin, dat de S. D. A. P. of hare voormannen zich ook maar eenigszins met het ontwerpen en de leiding der staking zouden hebben bemoeid (dit was aan de vakbesturen zelve volkomen toevertrouwd). Maar *wel* in dien zin, dat de grootste organisatie, die der „Ned. Vereeniging", een vrucht mag worden genoemd van de sociaaldemokratische school, die hare leiders in Utrecht hebben doorloopen.

„Het is geen toeval, dat de twee grootste en machtigste vakbonden van ons land: die der diamantarbeiders en die van het spoor- en tramwegpersoneel beide staan onder leiding van sociaaldemokraten. Men zie naar Zweden, Denemarken, Duitschland en Oostenrijk, waar de vakbeweging de laatste jaren zoo snel is gegroeid en men zal waarnemen, dat zij daar volkomen van den sociaaldemokratischen geest is doortrokken. In Zweden en Denemarken is de sociaaldemokratische partij zelf vertegenwoordigd in de leiding der vakbeweging, wat in Duitschland en Oostenrijk niet het geval is, evenmin als bij ons en wat hier ook door niemand wordt gewild.

„Wat de sociaaldemokratie hier wèl van de vakbeweging vraagt, is, dat zij met haar samenwerkt voor allerlei direkte zaken 't algemeen belang der arbeidersklasse betreffende, als: algemeen kiesrecht, pensioen, enz. en zij stelt zich die samenwerking voor in den vorm niet (zooals thans) van allerlei aparte komitees voor elke zaak afzonderlijk, maar van één vast „Komitee der Arbeiderspartij".

„Het verband tusschen de sociaaldemokratie en deze staking is dus slechts zeer indirekt en van moreelen aard.

„Overigens gevoelt ieder sociaaldemokraat, die door de vakbeweging geroepen wordt, om haar met zijn talent, zijn woord, zijn tijd of geld bij te staan, zich uit den aard der zaak verplicht, daaraan te voldoen.

„De woede der burgerlijke pers over Hugenholtz' optreden aan het station te Haarlem — een inzender in *Het Handelsblad* van heden gaat zelfs zoover, hem en Oudegeest „sujetten" te noemen — is dan ook ongerechtvaardigd.

„Hugenholtz, als sekretaris van het Haarl. Arb. Sekr. (een

lichaam, voornamelijk uit vakvereenigingen bestaande) door de stakers geroepen, heeft niet anders gedaan, dan mede te werken, om het stakingsbesluit der Hoofdbesturen te doen uitvoeren in *hun* geest en met voorkoming van *onnoodige* last voor hen, die op het oogenblik op reis waren.

„Dat Ter Laan en Melchers in Den Haag, Spiekman (als voorzitter van den Bestuurdersbond) in Rotterdam en Mendels (om een vergadering van wachtende stakers bezig te houden) in Amsterdam hebben medegewerkt, was op verzoek der stakenden zelve en zal bij *elke* belangrijke beweging onder de arbeiders voorkomen, omdat deze nu eenmaal in *elken strijd* weten — en *toonen* te weten — dat zij op de sociaaldemokraten kunnen rekenen."

De eer der staking.

Al spoedig nà de overwinning der stakers, rees er geschil tusschen de sociaal-democraten en de anarchisten over de vraag, aan wie de eer der zege van 31 Januari toekwam. Van de zijde van Domela Nieuwenhuis en zijn volgelingen werd betoogd, dat zij — de anarchisten — en niet de sociaal-democraten het spoorweg-personeel ter overwinning hadden geleid.

Het Volk van Dinsdag 10 Februari schreef daarvan:

„Terwijl de Ned. Vereeniging van Spoorwegpersoneel, die de algemeene spoorwegstaking tot stand bracht, door sociaaldemokraten is gemaakt tot wat zij is en hare staking door sociaaldemokraten is geleid, heet zij thans het werk der anarchisten. Terwijl de anarchisten juist alle „discipline" en „betaalde baantjes" steeds tegengaan en 't vertrouwen in de „leiders" steeds ondermijnen, zouden zij zich de eer willen aanrekenen van een staking, die alleen door de goede leiding, door 't vertrouwen der arbeiders in hun bestuur en door hun uitstekende discipline en organisatie is gelukt.

„Terwijl de sociaaldemokraten in België tweemaal een algemeene werkstaking voor het algemeen kiesrecht proklameerden, het eerst in 1893 en het laatst in 1902, toen 300.000 arbeiders daaraan deelnamen — en terwijl verleden jaar in Zweden 125.000 arbeiders op den oproep der S. D. A. P. het werk neerlegden, om van de Regeering een toezegging van algemeen kiesrecht te verkrijgen;

tracht men in dit manifest de arbeiders wijs te maken, dat de sociaaldemokratie niets van de werkstaking verwacht.

„Terwijl de beide beste en grootste vakbonden in ons land — de A. N. D. B. en de Spoorwegvereeniging — onder sociaaldemokratische leiding staan, liegt men den arbeiders voor, dat sociaaldemokraten aan niets anders doen, dan verkiezingen.

„Terwijl de gansche groote strijd van 't transportpersoneel werd veroorzaakt door 't streven der transportarbeiders *om niet met ongeorganiseerden te werken* en Domela Nieuwenhuis en de zijnen juist aan den A. N. D. B. altijd kwalijk hebben genomen, dat deze niet met ongeorganiseerden wil werken — doen de anarchisten net, alsof deze staking hun werk was!

„Het is wèl noodig, dat onzerzijds tegen zulke infame leugens wordt opgekomen.

„Er zijn door de stakingen vele nieuwelingen in de beweging getrokken, die voor 't eerst deze dingen hooren en die zulke gemeene leugens misschien voor waarheid zullen slikken.

„Daarom meenden wij deze leugenaars bij dezen op de kaak te moeten stellen als menschen, die op een oogenblik, dat meer dan ooit eenheid en onderling vertrouwen der arbeiders noodig is, door hun haat tegen een deel der arbeidersbeweging bezield, als *breekijzers* gaan optreden."

Het *Weekblad* van den Diamantbewerkersbond (redacteur de heer HENRI POLAK) zag intusschen in de overwinning der spoorwegarbeiders het begin van een vaste, georganiseerde, welbewuste, op den bodem der werkelijkheid staande samenwerking tusschen alle vakvereenigingen (socialistische en anarchistische).

„Allerlei maatregelen, die vroeger door de meeste arbeiders werden verafschuwd, worden nu meer en meer ingevoerd: bezoldigde bestuurders worden alom aangesteld, aan krachtige discipline wordt meer en meer de hand gehouden, het verplichte lidmaatschap wordt in steeds grooter wordende kringen noodzakelijk geacht — men zie slechts naar de Bootwerkers, die den huidigen bitteren strijd bijna uitsluitend dàárom voeren.

„Zoo vervalt voor en na alles dat de verschillende arbeidersgroepen totnogtoe van elkander vervreemd hield. De scheidsmuren kraken en scheuren. Straks vallen zij met donderend geraas en

onder het gejuich der geheele arbeidende klasse, ineen. En dan zal de Nederlandsche Vakbeweging een zijn en onverdeeld — een machtig, een geducht, een onweerstaanbaar leger van strijders voor al wat goed is en schoon en recht."

Donderdagavond (5 Februari) werden in Amsterdam protest-meetings gehouden „tegen de stakings-justitie." In één dier meetings trad ook Dr. Gorter als spreker op. (*Het Volk* van 6 Februari). Hij begon met de spoor- en havenarbeiders geluk te wenschen en noodigde de vergadering uit, ter eere der overwinning een krachtig hoera te doen hooren, waaraan gretig voldaan werd.

Spr. wees er op dat na jaren lang werken eindelijk in ons land de arbeiders zijn opgestaan en de proletariërs over de heele wereld een prachtig voorbeeld gegeven hebben.

De beweging van de afgeloopen dagen heeft ons doen zien, dat de **algemeene werkstaking** geen utopie meer is, maar binnen korter of langer tijd bereikbaar.

Spr. meent dat het goed kan zijn eens te spreken over de opvatting der sociaaldemokraten in zake de algemeene werkstaking. Van sommige zijden wordt ons verweten dat wij tegen de algemeene staking zijn, dat is onjuist.

Reeds in '91 noemde Kautsky de algemeene werkstaking een van de middelen ter bevrijding der arbeidersklasse.

De sociaaldemocraten hebben er alleen niet zoo ruime opvatting van als de anarchisten. Wij meenen dat het niet mogelijk is *alle* arbeiders plotseling het werk te doen staken: dit vereischt een zoo uitgebreide organisatie als in de kapitalistische maatschappij niet wel mogelijk zal zijn.

Bovendien, waar zullen de arbeiders van leven als er heelemaal niet meer wordt gewerkt? Hoe zullen zij het langer zonder de eerste levensbehoeften kunnen stellen dan de kapitalisten?

Als de arbeiders echter wel zulk een organisatie bezitten dan zal het niet meer noodig zijn te staken want dan kan men zich onmiddellijk van de maatschappelijke machine meester maken.

Spr. besprak vervolgens de houding der burgerlijke pers, die niet vraagt: hoe kunnen wij den arbeider dragelijke arbeidsvoorwaarden geven, maar alles in het geweer roept om deze dingen in de toekomst te voorkomen.

Deze gebeurtenissen zijn echter niet te voorkomen, daar zij worden veroorzaakt door de maatschappelijke ontwikkeling en zij sleepen steeds meer arbeiders zelfs tegen hun wil mee. Daarom hebben bewegingen, zooals wij die nu hebben beleefd, groote sociale beteekenis, daar zij in dienst kunnen worden gesteld van de algemeene arbeidersbelangen. Zoo zal zij niet alleen de direkte vakbelangen, maar ook de politieke arbeidersbelangen kunnen bevorderen, door het bevechten van het algemeen kiesrecht enz.

We zijn echter nog niet aan het eind. Het kapitalisme groeit ook in kracht en het heeft zijn laatste woord nog niet gesproken. Het beschikt thans nog over de macht, al heeft het deze week zijn hoofd moeten buigen. De weg dien de arbeiders nog hebben af te leggen is lang en het doel is ver. Laat ons dus alle middelen gebruiken om tot de overwinning te geraken.

Ten slotte betoogde Dr. Gorter, dat de arbeiders 3 dingen noodig hebben voor hun bevrijding: Eensgezindheid, Organisatie en Verstand. „Met deze strijdmiddelen zullen wij voor ons en onze kinderen een betere maatschappij veroveren."

Polak contra Domela Nieuwenhuis.

Inmiddels bleek, wat het *Weekblad* van den Diamantbewerkersbond over de eenheid van alle vakvereenigingen had geschreven, niet veel meer dan een schoone droom. Dit bleek in de protest-vergadering van Donderdag 5 Februari in „Bellevue" en „Frascati", waarin Domela Nieuwenhuis zou spreken. De volgende brief werd voorgelezen.

„*Den Voorzitter der protest-vergadering van heden.*

„*Mijnheer,*

„Wij verzoeken u het volgende ter kennis der vergadering te brengen:

„De Alg. Ned. Diamantbewerkersbond, hoewel volkomen instemmende met het doel dezer protestvergadering, ziet zich genoodzaakt er officieel geen deel aan te nemen. De reden dier onthouding is gelegen in het feit, dat de heer F. Domela Nieuwenhuis er het woord zal voeren. Dezen heer hebben wij leeren kennen als een vijand van alle deugdelijke vakorganisatie, als iemand die op allerlei wijze tracht twist en tweedracht in de vakvereenigingen te brengen, als iemand die zijn kracht zoekt in het belasteren en verdachtmaken van personen die in de vakbeweging functiën,

vooral bezoldigde functiën, vervullen. Zoo iemand kunnen wij niet beschouwen als een woordvoerder der vakbeweging.

„Willen andere vakvereenigingen dat wèl doen — ons is het goed: doch wij weigeren iemand te erkennen als onzen pleitbezorger, die ons iederen dag en op allerlei manieren, de vuilste niet uitgezonderd, aanvalt. Het is ons bovendien een raadsel hoe men vooral bij deze gelegenheid den heer Domela Nieuwenhuis heeft kunnen uitnoodigen. De strijd die pas gestreden is door de transportarbeiders ging immers grootendeels om het verplichte lidmaatschap, daarvoor hebben die arbeiders gevochten, daarvoor hebben zij zich aan het optreden van politie en justitie, waartegen hedenavond geprotesteerd zal worden, bloot gesteld. En nu is de heer Domela Nieuwenhuis een verklaarde tegenstander van het verplichte lidmaatschap.

„Toen onze bond het verplichte lidmaatschap invoerde, was het de heer Domela Nieuwenhuis, die daartegen in zijn blad op de hem eigene manier te velde trok, was hij het bovendien die er den stoot toe gaf, dat een aantal onzer vakgenooten zich op dat punt tegen de organisatie verzetten, zoodat wij ons genoodzaakt zagen, zeer tot ons leedwezen, om tegen die door den heer D. N. opgezweepte lieden krachtig op te treden, wilden wij niet onze met zooveel moeite en opofferingen tot stand gebrachte organisatie zien verloren gaan of krachteloos worden.

„Wij herhalen het: zijn er vakvereenigingen, die ondanks al deze dingen den heer D. N. als hun woordvoerder willen beschouwen, dan moeten zij dat weten. Doch wij weigeren een der bitterste vijanden der vakbeweging, zooals die door de moderne arbeiders wordt voorgestaan, aan te nemen als een verdediger onzer belangen.

„Met kameraadschappelijken groet hebben wij de eer te zijn, het bestuur van den A. N. D. B.:

HENRI POLAK, *Voorzitter.*
JAN A. VAN ZUTPHEN, *Sekretaris.*"

Dit schrijven wekte de verontwaardiging van schier elk der aanwezigen op, zoodat reeds toen bleek, dat de werklieden, die in die dagen feitelijk de leiding in handen hadden, niet de volgelingen van Troelstra, maar van Domela Nieuwenhuis waren.

IV.

AANVAL EN VERDEDIGING.

In de ochtendbladen van Zondag 1 Februari kon men lezen, dat de Minister van Waterstaat, de heer De Marez Oyens, in wiens kabinet 's Zaterdags middags — na afloop der zitting van de Eerste Kamer — een conferentie met gedelegeerden van de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij had plaats gehad, van meening was dat hij onder de gegeven omstandigheden aan de directie van de H. IJ. S. M. de vrijheid moest laten, die aan een particuliere maatschappij toekomt, daar er van exploitatie der spoorwegen rechtstreeks door den Staat hier te lande nog geen sprake is. „Het gevolg van deze opvatting zou zijn zelfstandigheid van handelen voor de maatschappij binnen de door de wet en reglementen gestelde voorschriften."

Deze handeling van de Regeering werd zeer scherp veroordeeld door MR. H. LOUIS ISRAELS, een der redacteuren van het *Handelsblad*. Ook door Prof. TREUB. Met de scherpe critiek van Mr. Louis Israels betuigde de *Nieuwe Courant* haar instemming, althans wat de handeling der Regeering aangaat. De critici hadden hierbij vooral het oog op de artikelen 10 en 13 der wet van 9 April 1875 (Staatsbl. no. 67). Art. 10 luidt: „Het algemeen toezigt op de spoorwegdiensten wordt, naar regelen, overeenkomstig deze wet door Ons bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur voor te schrijven, onder den Minister van Binnenlandsche Zaken (thans die van Waterstaat) uitgeoefend door een raad van toezigt, welks leden door Ons worden benoemd."

En art. 13: „De leden van den raad van toezigt en de ambtenaren, onder hen met het dagelijksch toezigt belast, geven schriftelijk kennis aan de bestuurders der spoorwegdienst van hetgeen naar hun oordeel tot instandhouding van den spoorweg en tot behoorlijke uitoefening van de dienst behoort te worden gedaan. Zij roepen, zoo de bestuurders daaraan geen behoorlijk gevolg geven, de beslissing van den Minister van Binnenlandsche Zaken (thans van Waterstaat) in".

Reeds des Zondags-ochtends, even nadat de Spoorweg-directies voor haar personeel gebogen hadden, had MR. H. LOUIS ISRAELS zijn critiek in het ochtendblad van het *Handelsblad* geplaatst.

Zijn artikel begon aldus:

„SPELEN MET VUUR"

„De staking in het spoorwegverkeer heeft langer geduurd dan wij verwacht hadden. Wel is zij thans opgeheven, doch dat zij een geheelen dag heeft kunnen voortduren, dat 24 uren Amsterdam feitelijk verstoken was van het in onzen tijd meest gebruikelijk en meest onmisbaar middel van verkeer, is uitsluitend te wijten aan de enghartige opvatting van den minister De Marez Oyens.

„Geen regeerder, zelfs geen slecht regeerder, maar een ambtenaar, bang voor verantwoordelijkheid, bevreesd zijne vingers te branden aan koud water, dit bleek deze langs ambtelijken weg opgeklommen raadsman der Kroon te zijn. Hij deinsde terug voor de verantwoordelijkheid die de gebeurtenissen hem oplegden, en liet den spoorwegmaatschappijen als particuliere maatschappijen alle vrijheid en zelfstandigheid van handelen en ook alle aansprakelijkheid.

„De directies der spoorwegmaatschappijen hebben getoond dat zij minder bevreesd zijn dan de Minister die het toezicht op haar moet uitoefenen. Toen het bleek dat van regeeringszijde geen steun en geen daad was te verwachten, hebben zij niet geaarzeld in het algemeen belang art. 31 der spoorwegwet van 9 April 1875 ter zijde te schuiven.

„Openlijk verklaren zij zich aan de daarin opgelegde verplichting te onttrekken, wat betreft de goederen voor de in staking liggende veemen.

„Deze laatsten hebben het aan de spoorwegdirecties gemakkelijk

gemaakt door hun verklaring, geen goederen ter verzending te zullen aanbieden. Dit neemt niet weg dat het besluit der spoorwegdirecties een daad was van groote verantwoordelijkheid en kloek beleid, want voortduren der staking zou niet alleen de reeds belangrijke verliezen door den Amsterdamschen handel geleden vergroot hebben, en niet slechts de tallooze lasten die de geheele burgerij ondervond hebben vermeerderd. Het gevaar was groot dat een nieuw element zich in de staking gemengd had, dat nieuwe eischen waren gesteld, die moeilijker opgelost konden worden, en dat verbittering was gekweekt. Dat dit laatste niet is geschied, is ook te danken aan het hoofdbestuur van den bond van spoorwegpersoneel."

En nu volgt een verheerlijking van den bond van spoorwegpersoneel, waarvan Oudegeest en Petter de leiders waren. „Die bond" — schrijft Mr. Israels — „heeft getoond een krachtige organisatie te zijn, uitstekend gedisciplineerd, en met beleid bestuurd. Geen enkele gewelddaad, geen enkele wanklank is van deze zijde bedreven of gehoord. Zonder ophef deed men wat men als zijn plicht beschouwde tegenover mede-arbeiders. Zonder vrees stelde men daarvoor eigen lot op het spel. Dit heeft algemeene sympathie gewekt, omdat de mensch nu eenmaal zóó is dat hij houdt van kracht, die zich zelve kan beheerschen en maat weet te houden."

Daarna komt de heer Israels opnieuw tot den Minister. „Het eenig slachtoffer is de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid. Heeft hij zich niet door zijne houding van eergisteren en gisteren onmogelijk gemaakt? Zoo de Eerste Kamer in hare zittingen op die twee dagen den Minister geen enkele vraag deed over het onderwerp dat alle leden vervulde, kon dit slechts verklaard worden doordien deze tak der volksvertegenwoordiging niet zonder hooge noodzaak politiek ingrijpt.

„Heeft de Eerste Kamer wellicht begrepen dat na zulk een blijk van onbevoegdheid, de heer De Marez Oyens, die van den aanvang af getoond heeft het zwakste lid van dit ministerie te zijn, zelf de onhoudbaarheid van zijn positie zou inzien? Want hij heeft met vuur gespeeld en alleen aan de voorzichtigheid van anderen is het te danken, dat de vlam niet is uitgeslagen.

„De spoorwegwet van 1875 is door den Minister, zooal niet juridisch, dan toch feitelijk afgeschaft. Niet alleen heeft hij in de hand gewerkt dat de spoorwegmaatschappijen die wet openlijk

overtreden, zijn verklaring dat deze maatschappijen als „particuliere maatschappijen moeten worden beschouwd, welke zelfstandig hun bedrijf kunnen uitrichten, werpt den grondslag der wet omver".

Het slot van dit artikel „Spelen met vuur" eindigt als volgt:

„Alles is nu gelukkig goed afgeloopen, 't militair machtsvertoon is overbodig gebleven, de dienst wordt weder hervat en de geleden schade zal spoedig hersteld worden, maar dat neemt niet weg, dat hoe groote voorstander ook van beperking der Staatsbemoeiïng, men deze geheel-onthouding der Regeering niet anders kan noemen dan een roekeloos spelen met vuur."

Over dit artikel was de *Nederlander* (redactie: Jhr. Lohman en Jhr. de Geer) slecht te spreken. Als kwade genius van het *Handelsblad* — schreef de *Nederlander* in haar nummer van Dinsdag 3 Februari — treedt tegenwoordig op Mr. H. Louis Israels.

„Onlangs gaf deze medewerker zulk een opgeschroefde en belachelijke verheerlijking van een paar soc.-dem. redenaars in het buitenland, dat het *Volk* vroeg: wat zegt de heer Boissevain daarvan wel? Thans maakt de schrijver 't erger. De wijze, waarop hij in het blad van Zondagochtend, na het eindigen der spoorwegstaking, minister de Marez Oyens te lijf gaat, is van een grofheid zooals zelden in een Nederlandsch persorgaan tegenover een bewindsman voorkomt. Het onbetamelijke van den toon wordt slechts geëvenaard door het holle van den inhoud.

„De heer de Marez Oyens „speelt met vuur," omdat hij niet op het eerste het beste verlangen leukweg *de wet terzijde schuift!* En dien eisch stelt men een minister, d. w. z. iemand die meer dan anderen geroepen is de wet te handhaven!

„De zaak is deze, dat het bedoelde artikel der wet bepaalt, dat een spoorwegondernemer geen aangeboden goederen mag weigeren, m. a. w. dat, wanneer hij dit doet, hij tot schadevergoeding verplicht is.

„Kon nu de Minister zeggen, gesteld dat hij het *wilde*: „dat artikel zal niet gelden"? Natuurlijk niet. Dat zou de rechter — als het tot een schadevergoedingsproces kwam — aan Z.Exc. en aan de Spoorwegdirectie wel anders aan het verstand brengen! Wèl kon de directie zelve tot de stakers zeggen, nadat ze haar bericht hadden geen goederen meer te zullen aanbieden: wij zullen u zulk werk niet opdragen.

„De heer Israels zegt, dat alleen de financieele zijde der exploitatie ter beoordeeling van de particuliere maatschappij is, het overige niet. Hij komt hier met zichzelf in botsing, daar immers de eisch tot schadevergoeding, waarop het niet-nakomen der verplichting eventueel zou uitloopen, een financieele zaak is.

„Wij achten den lompen uitval van den schrijver tegen den Minister al even weinig gemotiveerd als zijn bewering, dat de houding der stakers „algemeen sympathie heeft gewekt, omdat de mensch nu eenmaal zóó is dat hij houdt van kracht, die zich zelve kan beheerschen en maat weet te houden."

„Er kan in zoo'n liberaal blad toch wat mee door!"

Ook het *Vaderland* noemde den aanval van Mr. H. Louis Israels op Minister de Marez Oyens „onbillijk en onjuist."

Het *Centrum* vond dien aanval „echt Fransch" (de heer Israels was jaren lang Parijsch correspondent van het *Handelsblad*).

„Er kan niets geschieden in de Republiek, of men geeft daarvan de schuld aan de regeering. Onder alle omstandigheden is zij de zondebok, en de interpellaties stapelen zich dan ook op zoo geduchte wijze in het Parlement op, dat er gewoonweg geen doorkomen aan is. De oppositie weet daaruit meermalen materiaal te vergaren, om het zittend kabinet te bestoken. Maar een andere vraag is, of het land eenig voordeel ondervindt van deze tactiek?

„Voor een Fransche manier van oppositie voeren en alles met politiek vermengen is ons land gelukkig nog niet rijp. En de pogingen van Mr. Israels, om ons op dit pad te brengen, zullen, naar wij oprecht hopen en ook gelooven, te eenenmale schipbreuk lijden."

Ook Mr. A. C. Visser, hoogleeraar te Leiden en lid der Staten van Zuid-Holland voor het district Gorinchem, meende zijn oordeel over de houding der Regeering te moeten uitspreken. Hij deed dit in een artikel, dat wegens den scherpen toon algemeen de aandacht trok en dat geplaatst werd in de *N. Rott. Crt.* van Vrijdag 6 Februari (Avondblad). Het artikel wordt hier in zijn geheel weergegeven:

„DE STAKING EN HET MINISTERIE" *(Prof. Visser).*

„Bij aandachtige lezing van het oordeel der pers over het gebeurde in de laatste dagen van Januari en op den eersten dag dezer maand, treft het meest de schroomvalligheid, waarmede veelal eene meening wordt uitgesproken. Verplicht daarvoor eene verklaring te zoeken, wil ik aannemen, dat die schrijvers, wier weifelende houding mij aanstoot geeft, tegen hunne driften gevochten hebben, dat zij zich de vraag hebben gesteld, of een oordeel onder dergelijke gemoedsbewegingen uitgesproken wel het juiste zoude zijn, dat zij daarom òf hun kritiek hebben verzacht òf die hebben bewaard totdat kalmer stemming grooter objectiviteit zoude waarborgen. Die bezadigdheid verdient waardeering, doch brengt ondertusschen het nadeel met zich, dat de publieke opinie de noodige leiding mist, en dat het terrein vrij wordt gelaten aan die mannen, welke alle zelfbedwang missen, en blijde verkondigen dat nu eerst de dageraad van een nieuw leven is aangebroken. Ik vermeen dat daarom alle schroom moet worden overwonnen, en dat in het publiek het woord dient te worden gesproken, dat nog slechts in particuliere gesprekken door mij is vernomen.

„Weldadig deed het aan, reeds in het *Handelsblad* van Zondag de beschouwingen van den heer Israels te lezen, en met niet minder genoegen las ik wat Mr. Treub daaraan toevoegde, waarbij hij aan de regeering het brevet uitreikte van „gemis aan regeerkracht en zelfvertrouwen"; maar toch hebben zij nog niet gezegd, wat dient te worden uitgesproken; de kern der zaak is nog slechts even door hen aangeraakt.

„Veel meer heb ik die gevonden in het artikel van de *Standaard*, al wil ik wel aannemen, dat de schrijver daarvan niet heeft gevoeld, dat hij door dat te stellen den man van den troon heeft gestooten, die met en door de *Standaard* zijn grootste beteekenis heeft verkregen, dat hij dien man voor goed eene plaats onder de regeerders heeft ontzegd.

„Door het gebeurde als een coup d'état te brandmerken heeft de *Standaard* het ministerie-Kuyper tot het ministerie van dien coup d'état gestempeld, tot het ministerie dat dien coup d'état heeft ondergaan, tot het ministerie dat zich de teugels van het gezag

zag ontglippen en het aan de goedgunstigheid, de inschikkelijkheid van een paar maatschappijen te danken heeft, dat het die weder zoowat in handen heeft.

„Dat is de ware beteekenis van het nu gebeurde en dat alles wordt glashelder, wanneer men met de *Standaard* tot het inzicht is gekomen, dat een coup d'état heeft plaats gehad.

„Dat de heer Israels zich vastklemde aan de spoorwegwetgeving, is volkomen verklaarbaar, want toen hij schreef, was het geheel nog niet te overzien ; dat de consulent der verbonden arbeiders, Mr. Treub, daaraan mede de meeste aandacht schenkt, kan niet bevreemden ; doch het eindoordeel over het nu gebeurde wordt allerminst beheerscht door de rechtsvragen, waartoe de verhouding van het Rijk tot de spoorwegmaatschappijen, en van deze tot afzenders en ontvangers van goederen aanleiding geeft.

„Wat de Kroon en geheel Nederland van een ministerie kunnen en moeten eischen is dit, dat het g e z a g worde hoog gehouden, dat in dat bolwerk der vrijheid geen bres worde geschoten, en in dien plicht is niet zoozeer de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid en niet bovenal die minister, maar het geheele ministerie te kort geschoten.

„Men ture zich niet blind op de vraag, wat in die moeilijke dagen had moeten geschieden, want waarvoor hebben wij anders een ministerie dan om juist dat te weten : wie het talent of de kracht mist om onder moeilijke omstandigheden het schip van staat te besturen neme achter de groene tafel geen plaats, en allerminst in den zetel van den President van den ministerraad.

„Wordt door het ministerie die exceptie gepleit, dan aanvaardt het daarmede het brevet van onbekwaamheid door Mr. Treub uitgereikt.

„Neen, men vrage zich af wat men van een ministerie heeft te denken, dat toeliet dat de spoorwegverbinding tusschen de hoofdstad en den zetel der regeering werd, was en bleef afgesneden; dat troepen ter verzekering van de veiligheid van personen en goederen in de hoofdstad noodig achtte, doch tegelijkertijd gedoogde dat stakende arbeiders het vervoer van die troepen per spoor beletten; dat van een handigheidje zich bediende om de soldaten, die in Indië het Nederlandsch gezag hoog hebben te houden, aan boord van het stoomschip te brengen, dat hen daarheen zoude

vervoeren; dat den moed miste om over de locomotieven en de rijtuigen der spoorwegmaatschappijen te beschikken, ten einde daarmee althans voor de post en voor hetgeen verder regeeringstaak is de gemeenschap met de hoofdstad te onderhouden; en dat — mag aan een niet weersproken bericht geloof worden gehecht — om de gunst en de medewerking van hen, die er automobielen op na houden, komt vragen, om althans eenige gemeenschap met de hoofdstad te kunnen onderhouden.

„Men stelle zich die vragen, welke met vele van niet minder vernederenden aard te vermeerderen zijn, en men zal zich schamen dat alles te hebben beleefd en tot het inzicht komen, dat voor alles dit ministerie het verwijt treft, dat het gezag onder zijn bewind die vernedering heeft ondergaan.

„Heeft de regeering dan geen andere bevoegdheden, dan die nauwkeurig in de wet zijn omschreven? Bestaat er dan voor een ministerie geen andere plicht, dan om stipt uit te voeren wat de wet voorschrijft? Is er dan geen staats-noodrecht, en is het niet de plicht der regeering zich daarvan te bedienen, wanneer haar gezag wordt ondermijnd en haar eer wordt aangerand?

„Aldus moet men de gebeurtenissen onder de oogen zien; men moet er zich bewust van zijn, dat onmacht eener regeering tegen aanranding van het gezag onbestaanbaar is, omdat in dat geval de Staat zich als ieder mag verweren, dan mag beschikken over de volle wapenrusting van den Staat, en men zal zich schamen te leven onder eene regeering, die zich vernederingen laat welgevallen zonder zich te verweren.

„Ziet men dat in, dan zal men zich onrustig gevoelen aan de hoede van een dergelijk ministerie te zijn toevertrouwd, vooral nu in de hoofdstad des Rijks zooveel is, dat tot bezorgdheid aanleiding geeft, en aldaar het plaatselijk gezag niet eens den moed heeft gehad zijne arbeiders tegen aanranding te beveiligen.

„Ziet men dat in, dan zal men reikhalzend uitzien naar de *Staatscourant*, die ontslag van dat ministerie zal inhouden en zich afvragen of dat ministerie nog den moed zal hebben voor de volksvertegenwoordiging te verschijnen.

A. C. VISSER."

Leiden, 5 Februari 1903.

Prof. Visser beriep zich, gelijk men ziet, herhaaldelijk op PROF. MR. M. W. F. TREUB. Deze schreef in het *Handelsblad* van Dinsdag 3 Februari het volgende:

„DE REGEERING EN DE STAKING" *(Mr. Treub).*

„Vergun mij, met een kort woord ter toelichting, mijne meening te zeggen over de vraag of de regeering bij de stakingen (van spoorweg- en transport-arbeiders) haar taak behoorlijk heeft begrepen en vervuld.

„Naar mijne meening is dat niet het geval. Mr. Israels heeft het m. i. nog veel te zacht gezegd: de houding van de regeering is onverantwoordelijk geweest, of liever de regeering heeft getoond als het er op aankomt, geen regeering te wezen.

„Ten allen overvloede stel ik voorop, voor wie er aan twijfelen mocht, dat ik over de aanmerkelijke versterking, welke de arbeidersorganisaties, als gevolg der beide nu geëindigde groote stakingen, ontvingen, allerminst treur.

„Integendeel, nu de zaken geloopen zijn, gelijk zij geloopen zijn, is het maar gelukkig dat het tot die stakingen gekomen is. De werkgevers die er bij betrokken waren, hebben er eene les door gekregen, welke zij noodig hadden en welke hun nu is geworden op eene voor hen wel niet heel aangename wijze, maar althans op eene wijze die, naar ik mij vlei, niet nalaten zal een heilzamen en blijvenden indruk op hen achter te laten.

„Intusschen met een: „eind goed, al goed" is de zaak toch niet afgedaan.

„Toen de regeering zich op het standpunt had geplaatst, dat de kwestie waarom het bij de spoorwegstaking ging er eene was van particulieren aard, waarmede zij (de regeering) zich niet had in te laten, heeft de directie H. S. M. een snel en m.i. goed besluit genomen.

„Dit was haar gemakkelijk gemaakt door de houding van het Blaauwhoeden- en het Vriesseveem in deze.

„Wij kunnen geheel in het midden laten of bij die houding van spoorwegmaatschappij en veemen eigenbelang of algemeen belang het meest in tel waren. Vast staat dat door die houding het algemeen belang grootelijks werd gediend.

„Hoe de toestand te Amsterdam zou zijn geworden, als spoorwegmaatschappij en veemen eens het stipt wettelijke standpunt waren

blijven innemen, kan niemand zeggen. Maar dit staat wel vast, dat de toestand, waarin Amsterdam dan zou zijn gekomen, van hoogst ernstigen aard zou zijn geweest.

„Welnu, de regeering heeft niets hoegenaamd gedaan om het intreden van zulk een ernstigen toestand te keeren. In plaats van — geheel afgezien van wettelijke rechten en verplichtingen — haar bemiddeling te geven ten einde het geschil zoo spoedig mogelijk tot een goed einde te brengen, heeft zij het lijf geborgen, uit vrees van in het gedrang ook een paar klappen op te loopen.

„Op het oogenblik, waarop zij, bekleed met het gezag waarover elke regeering beschikt, had moeten op den voorgrond treden, heeft onze regeering het beter geoordeeld, het regeeren na te laten en in den slechtsten zin van het woord het liberalistische beginsel van „laisser aller" in toepassing te brengen.

„Dat is een handigheidje dat in eene verantwoordelijke regeering onvergeeflijk is. Maar de regeering heeft het nog erger gemaakt. Toen de moeilijkheden in het transportbedrijf voor eenige weken begonnen en het was te voorzien dat die zonder een krachtige tusschenkomst op eene ernstige botsing zouden uitloopen, heb ik aan een der veemen aangeraden den toestand aan een der leden van de regeering bloot te leggen en dezen te vragen of hij niet bereid zou zijn zijne bemiddeling te verleenen. Aan dien raad werd gevolg gegeven, maar de Minister aan wien de vraag werd gedaan, voelde geen roeping daaraan te voldoen. Voor deze houding is natuurlijk niet de geheele regeering verantwoordelijk. Maar bezien in het licht van hetgeen de regeering later deed, of liever naliet, kenmerkt zij toch wel hoe weinig de regeering begrijpt wat de plicht des regeerders in critieke tijdsomstandigheden is.

„Had de regeering of haar lid, dat tot bemiddeling werd aangezocht, zich niet schuil gehouden, toen een optreden als bemiddelaar gevraagd werd, dan hadden de stakingen wellicht kunnen zijn voorkomen. Dat die stakingen, nu zij niet voorkomen werden, geen ernstiger gevolg hebben gehad en, zooals ik in den aanvang zeide, alles bij elkaar genomen een gelukkig resultaat hebben opgeleverd, is waarlijk niet te danken aan het wijs beleid der regeering, die wegkroop, toen zij behoorde te handelen.

„De regeering heeft zich door hare houding in deze voor

Amsterdam en het geheele land zoo ernstige aangelegenheid een brevet gegeven van gemis van regeerkracht en zelfvertrouwen.

M. W. F. TREUB."

Van dit schrijven getuigde de *Nederlander*, dat treuriger radicalisme zeker wel ondenkbaar was. „De stakers worden feitelijk opgehitst tot herhaling, en der Regeering wordt tegelijkertijd verweten dat ze geen raad schafte.

„Dit is het geschrijf van een man, die niet alleen onverantwoordelijk handelt, maar daarnaast de vrijmoedigheid heeft aan een ander de verantwoordelijkheid in te scherpen voor de gevolgen van zijn eigen handelen."

De Haagsche correspondent van het *Handelsblad*, de heer C. K. ELOUT, vermoedende dat Prof. Treub met dien Minister het oog had op DR. KUYPER, wendde zich Vrijdag 6 Februari tot hem aan zijne woning, Kanaalstraat 5 en had met Z.Exc. een onderhoud, dat hij in het *Handelsblad* van 7 Februari mededeelt (Ochtendblad). Het luidt woordelijk:

MINISTER KUYPER OVER DE STAKING.

'S-GRAVENHAGE, 6 Februari.

„Naar aanleiding van het artikel van professor Treub in ons blad van gisteravond hebben wij den Minister van Binnenlandsche Zaken om een onderhoud verzocht, dat hedenavond werd gevoerd.

„Wij vroegen Zijne Excellentie of hetgeen de heer Treub mededeelde juist was.

„In de eerste plaats", zoo luidde het antwoord, „moet ik opkomen tegen elke publicatie van wat in eene particuliere audientie zonder getuigen wordt besproken, zonder dat de betrokken Minister vooraf in die publicatie is gekend. En dan nog eene publicatie als in dit geval van een onderhoud, dat reeds 20 December heet te hebben plaats gehad.

„Ten tweede houdt de heer Treub geen voet bij stuk. Hij spreekt over de staking bij het Blaauwhoedenveem en deed alsof het daarom ging en alsof met bemiddeling in die zaak de heele geschiedenis ware beëindigd. Maar de *pointe* zit in de spoorwegstaking en daarvan is in de audientie van dien heer, waarover prof. Treub

spreekt, geen woord gewaagd. Niemand wist er toen trouwens nog iets van.

„Ten derde kwam de bedoelde handelsman als gewoon particulier. Was er iets dreigends geweest in Amsterdam, dan had de Regeering een deputatie moeten ontvangen van de Kamer van Koophandel of van firma's. maar, zooals ik zei, hier kwam een particulier bij mij om te vertellen dat een staking dreigde aan het Blaauwhoedenveem, wat de Regeering al lang wist. en om te vragen of er niet een wet kon gemaakt worden om dat te beletten. Ik antwoordde dat dat niet anders zou kunnen zijn dan door een regeling van het arbeidscontract, hetgeen reeds in de Troonrede was toegezegd. Bovendien vroeg hij of de Regeering niet haar bemiddeling kon aanbieden, gelijk zij in de Enschede'sche kwestie had gedaan. Daarop was mijn antwoord dat te Enschede de werkgevers zelven de bemiddeling hadden afgeslagen en dat over de mogelijkheid nooit en nimmer beslist kan worden eer het conflict is uitgebroken en men weet op grond van onderzoek met welke eischen de partijen tegenover elkander staan."

„Maar indien de handelsman ook al kwam spreken over de staking bij het Blaauwhoedenveem, zoo had de Regeering toch misschien aanleiding om op meer te zijn voorbereid. Volgens prof. Treub had de audientie plaats op 20 December en op 19 December heeft minister Oyens in de Tweede Kamer de door ons geciteerde uiting gedaan omtrent de gebeurtenissen die binnenkort te wachten waren en waaruit zou blijken dat de beschroomdheid niet zoo groot was als de heer Helsdingen het voorstelde. Dat zal dan toch op andere zaken hebben geslagen?"

„Van een op handen zijnde staking van het spoorwegpersoneel was mij althans niets hoegenaamd vooraf bekend."

„De Regeering is dus evenzeer verrast door de staking als het publiek het was?"

„Volkomen. Ik heb er niets van geweten voor de staking uitbrak."

„En had de Regeering geen van de maatregelen kunnen nemen, die aan de hand zijn gedaan? Het spoorwegpersoneel, voor zoover dienstplichtig, opcommandeeren en dan dienst laten doen?"

„Er konden in dit geval geen termen voor gevonden worden."

„En het artikel dat door de *Nieuwe Courant* is aangehaald en

dat aan de Regeering de bevoegdheid geeft om, als de dienst niet naar behooren geschiedt, maatregelen te nemen?"

„Dat artikel slaat op gansch andere gevallen, op het geval van een brug die niet spoedig wordt hersteld of iets dergelijks. Geen enkel middel is tot dusver aangewezen dat de Regeering had kunnen gebruiken."

„Wij wenschten nog vragen te stellen die op de toekomst betrekking hadden en op de oproeping der lichtingen, doch de Minister wilde zich over iets anders dan over het incident-Treub niet uitlaten.

„Geen Regeering kan op zulk een oogenblik haar plannen vooraf openbaar maken", zoo besloot Z.Exc. het onderhoud."

CAPITULATIE.

Inmiddels verklaarde de *Nieuwe Courant* in haar avondblad van 2 Februari grootendeels haar instemming met de critiek van Mr. Israels. O. m. schreef zij in een hoofdartikel, onder het opschrift „Capitulatie":

„Minister De Marez Oyens heeft wel in meer dan één begrootingsdiscussie met zwierige welbespraaktheid betoogd, dat de regeeringsbemoeiing met spoorwegaangelegenheden heusch zoo beperkt of machteloos niet was als lastige afgevaardigden beweerden — maar thans, nu het er op áánkwam, nu het Ministerie mede-verantwoordelijkheid zou hebben te aanvaarden en landsbelangen te beschermen, nu was eigenlijk dat heele spoorwegverkeer een zaakje, waarbij de hooge regeering in welwillende onaandoenlijkheid kon blijven toekijken.

„Wat de regeering dan wel had kunnen doen? Indien zij overtuigd was van het recht der directie — en kon het anders? — dan had zij aan deze de verzekering kunnen, neen, moeten geven van haar rechtstreeksche steun. Dan had zij in de behoefte aan personeel, voorzoover dat in haar macht lag — en het lag voor een deel in haar macht — onmiddellijk moeten voorzien. Dan had zij, waar hier te lande de (zeer noodige) wettelijke strafbepaling tegen dienstweigering van bij *openbare* middelen van vervoer in dienst zijnde beambten ontbreekt, de lichtingen onder de wapens kunnen roepen, waartoe vele van die beambten behooren en hun als militairen gelasten in den dienst te voorzien — gelijk in Italië is geschied. Aarzelde zij om politieke redenen den schijn (niet meer dan een *schijn* inderdaad) op zich te laden als stond zij een

„particuliere" directie bij in een geschil met het personeel — dan had zij van haar *wettelijke* bevoegdheid gebruik kunnen maken om te „beslissen", wat „tot behoorlijke uitoefening van den dienst behoort te worden gedaan." Wilde zij ook dát niet of ware zij van het recht der directie niet overtuigd, dan had zij met haar gezaghebbend woord bemiddeling of scheidsrechterlijke uitspraak kunnen aanbieden, onder voorwaarde dat, in afwachting, de dienst zou worden hervat. Kortom, er was slechts een keus te doen . . . .

„Maar deze dingen schijnen in de spoedig afgeloopen conferentie niet eenmaal te zijn overwogen. De ministerieele Gallio liet er zich ganschelijk niet mede in. Hij wist precies wat hij doen zou — *niets*.

„Aan de conferentie was een buitengewone ministerraad van een half uur (!) voorafgegaan. Men mag veronderstellen, dat daar zwaar gewogen zal hebben het woord van den man, wien men geneigd is de volheid der regeerings-verantwoordelijkheid op de schouders te leggen en die tegen het dragen van dien last tot nog toe niet veel captie heeft gemaakt. Het zou belangwekkend zijn te weten, of in die vergadering niet een der ambtgenooten dr. Kuyper aan het geval van Enschedé herinnerd heeft, toen aan de „particuliere" firma en haar stakende werklieden de ministerieele arbitrage geheel spontaan werd aangeboden. Maar misschien werd het indiscreet geacht van dat half en half-vergeten échec nog te reppen, of — vond men het Nederlandsche spoorwegwezen nóg „particulierder" dan de Twentsche dekenweverij!"

De *Nederlander* nam het voor den Minister van Waterstaat en dus voor de Regeering op. Zij schreef o. m.: „De Regeering had kunnen „beslissen wat tot behoorlijke uitoefening van den dienst behoort te worden gedaan". O, voorzeker! Maar zij wist, dat die beslissing van nul en geener waarde zou zijn geweest, omdat men nu eenmaal zonder personeel niets doen kan! Als onverlaten de zeedijken doorsteken, kan de Minister wel gelasten de gaten te stoppen, maar hoe, als dit werk juist aan die onverlaten zelf moet worden opgedragen?

„Eindelijk nog had de regeering met haar *gezag*hebbend woord bemiddeling of scheidsrechterlijke uitspraak kunnen aanbieden, onder voorwaarde dat, in afwachting, de dienst zou worden hervat."

Alweer heel mooi . . . op papier. Maar de stakers, die voor geen kleintje vervaard waren, en aan alle gezag (behalve aan dat van hun leiders) „maling hadden", zouden eenvoudig op de onmiddellijke vervulling van hun eischen hebben aangedrongen, daar zij *in dit geval* zoo goed als geen gevaar liepen van weigering.

„Had de regeering zich direct met de zaak bemoeid, dan zou zij evengoed als de directie het hoofd in den schoot hebben moeten leggen.

„Zou dàt wenschelijker geweest zijn?

„Laat ons niet de schuld werpen op anderen. Laat ons niet nagaan of niet, ook op aandrang van de spoorwegdirecties zelve, reeds veel vroeger deze absurde wettelijke toestand had moeten worden verholpen. Maar laat ons liever nagaan, welke de beste middelen zijn om, met handhaving van aller recht, toch te zorgen dat het gezag blijft in handen van het openbaar gezag."

COMMUNIQUÉ IN DE BLADEN.

Des Woensdags kwam het volgende communiqué betreffende de conferentie van de H. IJ. S. M. en den Minister van Waterstaat in de bladen:

„Op 31 Januari 1903 heeft de Raad van Administratie der Holl. IJz. Spoorweg-Maatschappij, vertegenwoordigd door zijn voorzitter, mr. F. Th. Westerwoudt en door zijn secretaris, W. Baron Roell en bijgestaan door den chef van den algemeenen dienst, jhr. mr. W. F. van der Wijck, zich tot den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid begeven, om mededeeling te doen van hetgeen inzake de werkstaking van het spoorwegpersoneel is voorgevallen, en om met Z.Ex. in overleg te treden omtrent de verder door de Holl. IJz. Spoorweg-Maatschappij aan te nemen houding, — daarbij de vraag stellende of in de tot dusver aangenomen houding zoude behooren te worden volhard, dan wel aan de gestelde eischen moest worden toegegeven. Dit overleg werd door den Raad van Administratie noodig geoordeeld, niet zoozeer in het belang zijner Maatschappij, als wel in het algemeen Landsbelang, dat bij deze staking was betrokken.

„De Minister, kennis genomen hebbende van de mededeelingen van den Raad, gaf als zijn gevoelen te kennen, dat de Holl. IJz. Spoorweg-Maatschappij, toen zij eenmaal voor een dienstweigering stond, met de wet in de hand, niet anders handelen kon, dan zij

gedaan heeft. Hij, als minister heeft recht, noch bevoegdheid, om van deze wet dispensatie te verleenen en is dus buiten staat de Holl. IJz. Spoorweg-Maatschappij van de wettelijke verplichting te ontslaan. Acht zij zich verplicht onder den drang der omstandigheden haar aldus ingenomen standpunt te moeten prijsgeven, dan meent hij dit aan hare verantwoordelijkheid te moeten overlaten, zonder daarover thans een oordeel uit te spreken. De exploitatie van den spoorweg gaat uit van de directie en de regeering is, bij alle inmenging daarin, gehouden aan de bepalingen van de wet en van de reglementen."

Naar aanleiding nu van dit Communiqué schreef de *Nieuwe Courant* in een hoofdartikel onder het sprekend opschrift:

„HET MINISTERIE VAN HET GEZAG",

in antwoord op de vraag van de *Nederlander* om den Minister De Marez Oyens met vree te laten:

„Voelt het blad van den scherpen en rechtvaardigen Lohman niet, dat nú — zoo ooit — scherpe, rechtvaardige, principieele critiek op het ministerieele wanbeleid heilzaam, neen *geboden* is?

„Wat thans geschied is: de capitulatie in één woord, had de regeering moeten *verbieden*.

„Mocht zij het? De *Nederlander* van gisteren zegt het zoo terecht, dat hier *publieke verkeersmiddelen* het voorwerp van staking zijn geworden en noemt dit de *ratio* voor wettelijk (maar dan toch ook zeker wel regeerings-) ingrijpen.

„Kón zij het? Wel, hebben wij het niet in 1901 uit 's ministers eigen mond vernomen, „de maatschappijen zijn niet machtig, zij zijn niet groot." De minister had het middel vlak bij de hand: art. 26 der spoorwegconcessies. Hij had slechts tot de directie, die tot capituleeren zich geneigd mocht toonen, te zeggen: Indien gij capituleert, zal ik onmiddelijk een wetsontwerp indienen tot naasting binnen het jaar. [1])

„Het is waar, dat van deze gezagsoefening onafscheidelijk ware

1) Art. 26 der bij de wet van 22 Juli 1890 (*Stbl.* no. 134) bekrachtigde spoorwegovereenkomsten luidt:

„Bij de wet kan te allen tijde bepaald worden, dat de exploitatie overeenkomstig de voorwaarden dezer overeenkomst op een bij de wet vast te stellen tijdstip,

geweest de verklaring: maar ik zal u helpen in de vervulling van uw plicht en mijn eisch. De *Nederlander* zegt, dat die verklaring niets te beteekenen zou hebben, omdat de regeering machteloos was. Wij zien dat geenszins in. Men had allereerst enkele treinen kunnen laten loopen, met hulp van de spoorwegafdeeling der genie. Men had, gelijk wij zeiden, de lichtingen onder de wapens kunnen roepen, waartoe velen der beambten behooren, en hun als militairen gelasten den dienst waar te nemen. De directies hadden een beroep kunnen doen op diegenen van het spoorwegpersoneel, die niet bereid waren om aan den dwang der organisatie te gehoorzamen; dat zulk een beroep zonder gevolg geweest zou zijn, komt ons allerminst waarschijnlijk voor, *indien* onmiskenbaar gebleken was de wil der directies om hun beginsel te handhaven en zich te houden aan de wet, *benevens* de wil der regeering om afdoende bescherming aan de niet-stakers te verleenen. De motie van de anti-sociaal-democratische vereeniging te Utrecht, verklarende, dat zij „ten sterkste ontkent gemeene zaak te hebben gemaakt met deze onbezonnen staking" en te kennen gevende „haar diepe verontwaardiging over de pressie en laffe bedreigingen die door de socialisten zijn gebruikt om dit machtsvertoon te maken" — spreekt, dunkt ons, duidelijk uit, dat het aan een kern van tot voortzetting van den arbeid bereid zijnde beambten niet zou hebben ontbroken.

„Het verkeer, o zeker, zou dan hoogst gebrekkig en onvolledig zijn geweest gedurende eenigen tijd en het publiek zou veel schade en hinder hebben ondervonden. Maar ware dit niet juist een der eerste voorwaarden voor een spoedig einde der staking geweest? Tegen de algemeene afkeuring en verontwaardiging van het publiek is niet één staking bestand. De een na den ander ware terug gekomen en hadde het werk hervat.

„Is het lichtzinnig om over de schade en hinder van het publiek

---

doch uiterlijk één jaar na afkondiging van die wet, zal eindigen, en dat de eigendommen der Maatschappij door den Staat zullen genaast worden, met inachtneming van hetgeen in een der art. 35, 36 of 39 bepaald is . . . .

Het voornemen om een ontwerp van wet als bovenbedoeld in te dienen, wordt door de Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën ten spoedigste, uiterlijk op den dag, waarop die wet ter behandeling aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal wordt ingediend, aan de Maatschappij medegedeeld".

op deze wijze te spreken? Maar men zie dan toch wat er nù geschied is! De regeering heeft de capitulatie aanvaard. Tusschen die twee kwaden is ònze keus gedaan.

„Het ministerie van het gezag!

„In zijn rede van antwoord op de algemeene beschouwingen over de Staatsbegrooting voor 1903 zeide DR. KUYPER op 6 December j.l. naar aanleiding van de critiek van MR. DRUCKER:

„Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde heeft zich nog al druk gemaakt met de Speetwet. Heeft hij daar geen anderen koers in gezien? *Weet hij niet, dat de anti-revolutionaire partij als een van haar hoofdbeginselen op den voorgrond heeft gesteld: handhaving van het gezag van de wet*, en heeft hij niet opgemerkt — zijn schranderheid staat voor niets — dat insgelijks door de Regeering het voornemen is te kennen gegeven om aan art 96. 2de lid. der Grondwet. aan de artikelen 136 en 154 der Grondwet uitvoering te geven?

„Spreekt nu niet in al die maatregelen, waarvan de Speetwet hem in elk geval bereikt heeft. wel degelijk een beginsel. namelijk. *dat een Christelijke Regeering in de eerste plaats geroepen is. om het beginsel van gezag. meer dan een ander bewind, op den voorgrond te schuiven?*" (*Handelingen Tweede Kamer* 1902/03 pag. 407).

„Ten slotte in de peroratie, waarin werd samengevat „wat hetgene is, dat door dit Kabinet ter bevordering van de Christelijke belangen bedoeld wordt":

„. . . In de derde plaats is het de toeleg der Regeering in de wetgeving die vaste grondslagen. welke als resultaat van de Christelijke traditie historisch in ons volksleven bestaan en hier en daar begonnen zijn losgewrongen te worden zoo vast te leggen. dat èn wat *het gezag* èn wat het huisgezin èn wat het huwelijk èn wat de kerk betreft. weer vast worde gelegd. datgene waarop wij meenen, dat in ons land behoort te worden voortgebouwd." (ibid. pag. 408.)

„Is dat nu maar allemaal klink-klank en woordengespeel? Is dat nu maar alles „laag-Nederlandsch" onder „hoog-Nederlandschen" schijn; verkiezingstaal, zonder ernst, in den mond van den kabinetsformeerder, verantwoordelijk dienaar der Kroon?

„Het bovenstaande is nog niet genoeg. Als om de maat vol te meten, herinnert de Haagsche correspondent van het *Handelsblad* aan het antwoord, door den minister van Waterstaat in de vergadering van 19 December j.l. gegeven op de opmerking van den heer Helsdingen, dat de waterstaatsarbeiders zoo bescheiden waren en bevreesd om met hun klachten voor den dag te komen. De heer De Marez Oyens zeide toen:

„Ik geloof, dat die bedeesdheid bij de arbeiders steeds afnemend is, althans de ervaring heeft mij geleerd, dat de arbeider over het algemeen niet bevreesd is met zijn klachten voor den dag te komen *en ik geloof, dat, wanneer wij enkele dagen verder zijn, wij spoedig zullen hooren, dat het spoorwegpersoneel althans niet verkeert in dien toestand van beschroomdheid*, dien de geachte spreker aan de arbeiders van den waterstaat toeschrijft." (*Handelingen Tweede Kamer* 1902/03 pag. 730.)

„Men heeft dus gewéten aan het ministerie, dat er iets broeide onder het spoorwegpersoneel, dat er een omvangrijke beweging werd *voorbereid*. Men heeft het geweten in December! En zóó nauwgezet heeft men gewaakt voor 's lands belang, om een dreigende nationale ramp te voorkomen, zóó uitnemend heeft men de vele weken van voorbereiding benut, dat, toen de bom losbarstte, de minister met rustige zekerheid, meester van den toestand, tot de maatschappijen kon zeggen: „Mijne heeren, gij zijt particulieren. Deze zaak gaat mij niet aan!"

„De *Nederlander* heeft gezegd, dat zelfs een vervroegde bijeenroeping der Kamer gerechtvaardigd zou zijn om in den kortst mogelijken tijd de door deze staking noodig gebleken aanvulling van onze wetgeving tot stand te brengen.

„Wij vermoeden, dat de regeering weinig gevoelt voor dat denkbeeld; alsook, dat een wetsontwerp als de heer Lohman bedoelt, op dit oogenblik nu juist niet bij haar „in voorbereiding" is. Intusschen, daarover nader.

„Wel zij reeds nu de stellige verwachting uitgesproken, dat als de Tweede Kamer in het einde dezer maand bijeenkomt, zij niet zal doen alsof er niets gebeurd ware, maar van het Ministerie de verklaringen zal vragen, die het zoo bitter noodig heeft ter rechtvaardiging, neen ter verschooning, van zijn beleid. Het komt ons niet aanbevelenswaardig voor aanstonds, met mr. Israels, *à l'instar de Paris,* het hoofd van den Minister te eischen. Maar dat de Kamer niet zwijge en, zoo noodig, niet schrome *zich uit te spreken*, dat lijkt ons in deze zeer ernstige omstandigheden van het hoogste belang."

Het spreekt van zelf, dat de *Standaard* en de *Nederlander* zich bij deze aanvallen op de Regeering niet onbetuigd lieten. Door de *Nieuwe Courant* was beweerd, dat de Regeering had moeten beletten, dat de directies der Spoorwegmaatschappijen beloften aflegden

tegenover het spoorwegpersoneel in strijd met de wet. De *Nederlander* vroeg daarop (in haar nummer van Zaterdag 7 Februari):

„Eilieve! Staat de directie onder de tuteel der regeering? Of heeft zij, krachtens de wet, zelve te bepalen wat haar plicht vordert? 't Is natuurlijk onaangenaam voor de directie, dat zij heeft moeten „capituleeren", en de vraag zal later wellicht ter sprake moeten komen, of men om dat capituleeren te vermijden, niet intijds maatregelen had behooren te nemen? Maar zou, wij vroegen dit reeds, doch de *N. Ct.* vergat te antwoorden, zou het *voor het land* beter zijn geweest indien in plaats van de directie de regeering had gecapituleerd?

„Wel betoogt het Haagsche blad, dat de regeering allerlei middelen ter beschikking had om den dienst voort te zetten, zij het ook op ongeregelde wijze, maar van de meeste der door haar aangeduide middelen werd reeds door ons de ondoelmatigheid of onafdoendheid aangetoond. Dit gevoelt het blad ook zelf wel, maar de staking, verzekert zij, zou al spoedig onder de verontwaardiging van het publiek zijn bezweken. 't Is mogelijk, maar als men ziet hoe zelfs het vrij bedaarde *Soc. Weekblad* nu reeds bezig is olie in het vuur te werpen, kan men evengoed aannemen dat het langer voortduren der staking uitbreiding van den brand ten gevolge zou hebben gehad.

„Het later nog door hetzelfde blad geleverd betoog, dat bij toekenning van het stakingsrecht aan het dienstpersoneel geheel de landsverdediging in diens handen komt is, — met allen eerbied gezegd — al even onbeduidend. Het verbaast ons dat het blad zoo lang noodig gehad heeft om dat gevaar te beseffen. Maar wat doet dit alles ter zake? De vraag is niet of men de gevaren inzag, maar wat het beste middel was om die op dat oogenblik te voorkomen. En dàt middel moet nog aangewezen worden."

De *Nederlander* dacht een oogenblik, dat uit Leiden het licht zou zijn gekomen. Immers in de *N. Rotterd. Crt.* „schreef de hoogleeraar Visser een artikel, zóó vernietigend voor heel het Kabinet, — althans als men den aanvang er van leest, — dat het was om van te rillen en te beven. De regeering heeft zich de teugels laten ontglippen, enz.

„Nu zal er dan eindelijk eens aangetoond worden, dachten wij, àt had moeten en kunnen geschieden.

„De „volle wapenrusting van den Staat" had het Kabinet moeten aantrekken, volgens Prof. Visser.

„Maar . . . . . waar hangt die? Het dienstpersoneel loopt weg; geen wet kan het tegenhouden; ander personeel is er niet . . . . . Maar de treinen *moeten* loopen.

„Welnu! 't Eenige wat restte, was dat het Kabinet met zijn personeel zich voor den trein plaatste. Althans indien dat personeel niet op zijn beurt had gestaakt!

„En dàt van een professor in de rechtsgeleerdheid!

„Wij blijven bij onze meening, dat op 31 Januari de betrokken Minister correct gehandeld heeft, omdat op dit oogenblik geen afdoend middel te zijner beschikking stond, en er voor hem geen reden was de taak die wettelijk op de maatschappij rustte over te nemen.

„Daaruit volgt echter niet, dat het steeds bij deze lijdelijkheid zal moeten blijven. Of dat geschieden zal, dáárover kunnen wij niet oordeelen, omdat daarvoor de gegevens ons ontbreken.

„Intusschen laten wij ons met dit politiek debat nu verder niet in. Het oogenblik daarvoor schijnt ons niet geschikt."

De *Standaard* van Vrijdag 6 Februari bevatte over deze aanvallen een artikel, waarvan de *N. Rott. Crt.* zeide dat „het niet twijfelachtig is wie het geschreven heeft." Het *Standaard*-artikel gaf antwoord op de vraag:

„WAT HAD DE MINISTER VAN WATERSTAAT KUNNEN DOEN?"

Allereerst werd in dit artikel opgemerkt dat het *Handelsblad* en de *Nieuwe Courant* het voorbeeld volgden van de Fransche gewoonte om na een publieke calamiteit een der ministers tot zondebok te maken. „Daarom wordt nu eerst nagegaan, of aan den Minister van Waterstaat een middel ten dienste stond om in weerwil van de algemeene staking, den dienst te verzekeren, en of dit middel gebruikt kon worden. Het ongewaarmerkte persbericht over de conferentie op het Departement kan over zoo'n teedere zaak geen grondslag tot oordeelen zijn. Nu had de *Nieuwe Courant* de middelen aangegeven die den Minister van Waterstaat ten dienste stonden.

„1o. De regeering had aan de directie de verzekering kunnen, neen, moeten geven van haar rechtstreekschen steun.

„Dit zegt natuurlijk minder dan niets. Aan een verzekering van steun had de directie niets, zoo die steun toch uitbleef. De vraag is dus maar: Welken „rechtstreekschen steun" kon de Minister van Waterstaat verstrekken.

„2o. De regeering had in de behoefte aan personeel, voor zoover dat in haar macht lag (en het lag voor een deel in haar macht) onmiddellijk moeten voorzien.

„In hoofdzaak volkomen juist; maar ook dit brengt ons geen stap verder, tenzij we vernemen mogen, voor welk deel het in de macht der regeering lag, om onmiddellijk in de behoefte aan personeel te voorzien."

Hierover nu poogde de redactie van de *Standaard* licht te ontsteken in het derde punt:

3o. De regeering had de lichtingen onder de wapenen kunnen roepen, waartoe velen van het spoorwegpersoneel behooren, en hun als militairen gelasten in den dienst te voorzien.

Dit is dus het eerste middel, dat aan de hand wordt gedaan. De *Standaard* vroeg derhalve: mocht, kon de regeering alzoo handelen? En zij antwoordde: „Hierover zegt de redactie van de *N. Cour.* geen woord. Ze poneert het eenvoudig, en motiveert het alleen met het voorbeeld van Italië. Zal dit eenig argument hout snijden, dan zou eerst te bewijzen zijn, dat de wet ten deze aan gene zijde der Alpen identiek is met de onze.

„We vragen daarom, dat de *Nieuwe Cour.* bewijs levere voor dit haar beweren.

„Bewijs voor het beweren: 1o. dat de regeering op een oogenblik dat zich nog nergens verzet tegen het publiek gezag had geopenbaard, de lichtingen kon oproepen; en 2o. dat de regeering het recht en de bevoegdheid bezat, om een opgekomen milicien, tegen zijn zin en wil, buiten staat van oorlog of beleg, te gelasten den dienst op een spoortrein waar te nemen voor niet-militaire diensten.

„Tot tijd en wijle dit bewijs geleverd is, ontkennen wij, dat de regeering hiertoe bevoegd was.

„Stel nu, de regeering had toch zulk een last uitgevaardigd, en de opgeroepenen hadden geweigerd, dan gevoelt men toch hoe men de staking tot in het leger had overgebracht, en hiermede een precedent in het leven geroepen had van uiterst gevaarlijke natuur.

„Wat doet de redactie nu verder aan de hand?

„4o. De regeering had van haar wettelijke bevoegdheid gebruik kunnen maken om te „beslissen", wat „tot behoorlijke uitoefening van den dienst behoort gedaan te worden.".

„Hier wordt art. 13 van de spoorwet onjuist geciteerd. Volgens dat artikel heeft de regeering eerst dan recht om te beslissen, zoo de raad van toezicht aan de directie schriftelijk kennis heeft gegeven hoe zij handelen moet, en indien die „directie daaraan geen behoorlijk gevolg geeft."

„Dit geval nu deed zich niet voor. De raad van toezicht had geen maatregelen voorgeschreven, en van weigering van de directie om daaraan gevolg te geven, was alzoo geen sprake.

„Derhalve k o n de Minister niet „beslissen".

„Men kan dus wel zeggen: De raad van toezicht had maatregelen moeten voorschrijven; maar in geen geval dat de minister in verzuim bleef door iets niet te doen, wat hij niet doen kon.

„Ook dat middel bestond alzoo voor den minister alleen in de verbeelding van de redactie der *N. Courant.*

„Blijft alzoo alleen het 5e punt.

„5o. De regeering had met haar gezaghebbend woord bemiddeling of scheidsrechterlijke uitspraak kunnen aanbieden, onder voorwaarde, dat in afwachting de dienst zou hervat worden.

„Hier voegt een risum teneatis!

„Verbeeld u het spoorwegpersoneel zou regeeringsbemiddeling hebben aangenomen, o n d e r b e d i n g d a t d e d i e n s t o n d e r w i j l z o u h e r v a t w o r d e n.

„Zelfs indien een loonkwestie in geding ware geweest, zou het zeer te bezien hebben gestaan, of de machinisten c. s. dit beding zouden aanvaard hebben. Maar in geen geval bestond hierop schijn van uitzicht, nu het juist de vraag gold, of voor vervoer gereedstaande wagons zouden mogen afrijden of niet. Hier zou hervatting van den dienst in afwachting van arbitrage, kortweg a b s o l u u t t o e g e v e n zijn geweest.

„We verstaan dan ook niet, hoe de *N. Court.* de onnadenkendheid kon begaan, om zoo iets ook maar neer te schrijven.

„Hier komt bij, dat een Kabinet, dat eenmaal zulk een bemiddeling aanbood, en daarbij juist door d e w e r k g e v e r s in den steek werd gelaten, allerminst door de *N. Courant* tot het willens en wetens zoeken van een tweede échec geprikkeld mag worden.

„Feitelijk komt heel de breede lijst van de *N. Court.* dus neer op één, zegge één middel: het oproepen van die lichtingen en het gelasten aan de miliciens om spoordienst te verrichten; voor het bestaan van welk middel we het begin van een bewijs nog wachtende zijn.

„Als dus de redactie ook zoo los-weg uitroept: Kortom, er was slechts een keus te doen, dan zal ze of deze woorden moeten terugnemen, of ten minste t w e e middelen moeten aangeven, waartoe de regeering èn volgens de wet bevoegd was, èn waarvan redelijkerwijs eenig resultaat te wachten stond.

„Immers doet ze dit niet, dan heeft ze op hoogst onvoorzichtige wijze harerzijds, hangende de oplossing van een zeer ernstig vraagstuk, h e t g e z a g v e r z w a k t.

„Volkomen geven we toe, dat het Kabinet, zoo het over middelen beschikte, om bij zulk een stoornis in de communicatie, deze te herstellen, door deze middelen ongebruikt te laten, op zeer ernstige wijze in verzuim zou zijn te stellen.

„Maar het politiek en zedelijk recht bezit een redactie tot zulk een inverzuimstelling dan eerst, als ze op overtuigende wijze vooraf heeft aangetoond, dat zoodanige middelen aanwezig waren, en dat de regeering, gebonden als ze is aan wet en grondwet, ze mocht gebruiken."

Prof. T r e u b had, gelijk hier boven reeds is medegedeeld, van een directeur van een der veemen de mededeeling ontvangen, dat deze een onderhoud had gehad met den Minister van Binnenlandsche Zaken; en op grond van dit onderhoud constateerde Mr. Treub:

„1o. dat de Minister van binnenlandsche zaken het gevaar van belemmeringen in het transportbedrijf in de tweede havenplaats van het land als eene particuliere aangelegenheid beschouwde, 2o. dat hij den ernst en de beteekenis van zulk eene belemmering niet besefte. Uit hetgeen later is gevolgd blijkt verder, dat de regeering, ook na aldus te zijn gewaarschuwd en om bemiddeling te zijn aangezocht, niets deed om zich van den ernst en de gevolgen van het broeiende conflict op de hoogte te stellen en geen hand uitstak om te trachten het te voorkomen."

Op den aanval van de *Nederlander* aan zijn adres antwoordde mr. T r e u b:

„Ik sommeer *De Nederlander* duidelijk te maken, waar in hetgeen ik schreef, — zij het ook maar tusschen de regels — eene ophitsing staat te lezen aan de stakers tot herhaling; en als het blad dat niet kan, zijne insinuatie in te trekken.

„De les die de werkgevers noodig hadden en wat hardhandig hebben ontvangen, was dat zij de werklieden-organisaties niet uit de hoogte hebben te behandelen en daarmede rekening hebben te houden en te overleggen over de arbeidsvoorwaarden en arbeidsregelingen in het bedrijf. Is het treurig radicalisme dit uit te spreken, dan gaan op het oogenblik een aantal der betrokken werkgevers aan dat treurige radicalisme mank. Want wat ik te dezen aanzien schreef en weer herhaal, is niets dan een weerklank van hetgeen ik uit den mond van verschillende werkgevers vernam.

„En wat nu betreft mijn onverantwoordelijk handelen, het volgende. Terwijl de regeering stil zat, ben ik meer dan 12 uur achter elkaar, vrijwel zonder tusschenpoozen, bezig geweest, ten einde er toe mede te werken dat de staking in het transportbedrijf Maandagochtend zou eindigen. Zonder mij aan grootspraak schuldig te maken, meen ik toch wel te mogen uitspreken dat zonder die medewerking mijnerzijds de kansen voor de beëindiging der staking op Maandag j.l. heel wat minder gunstig zouden hebben gestaan. De Nederlander kan informeeren of ik hiermede te veel zeg, bij hen die het weten kunnen.

„Juist bij dat handelen mijnerzijds, nadat ik daartoe uitgenoodigd was, kreeg ik den diepen indruk dat, indien de regeering maar den weg der bemiddeling had willen bewandelen, partijen hadden kunnen worden bijelkaar gebracht, met vermijding althans van een deel der bedrijfsstoornissen, die thans deels hebben plaats gehad, deels nog te duchten zijn.

„Ik betwijfel of de bij de zaak betrokkenen het oordeel van de Nederlander wel zullen onderschrijven, dat mijn handelen onverantwoordelijk, het stilzitten der regeering, toen gehandeld moest worden, prijzenswaardig was."

Hierop antwoordde *De Nederlander* (Maandag 9 Februari):

„Prof. Treub sommeert ons, duidelijk te maken, waar in hetgeen hij schreef een ophitsing te lezen staat aan het spoorwegpersoneel

tot herhaling van het gebeurde. Wij verwijzen hem naar deze woorden uit zijn artikel „De regeering en de staking": „Nu de zaken geloopen zijn, gelijk zij geloopen zijn, is het maar gelukkig, dat het tot die staking is gekomen."

„Hierin zagen en zien wij nog feitelijke ophitsing, die wonderlijk afsteekt bij zijn verwijt aan de regeering over haar niet-ingrijpen.

„Dat ook anderen dan wij zich geërgerd hebben aan het feit, dat Mr. T r e u b in breed betoog de spoorwegstaking kon bespreken, zonder met één enkel woord de gepleegde eedbreuk te signaleeren, ja, integendeel zich verheugende over het goede succes, kan den hoogleeraar blijken uit de *N. Rott. Crt.* van heden.

„Wij blijven de houding van Prof. Treub onverantwoordelijk noemen."

Het *Sociaal Weekblad* (Mr. Limburg) van 7 Februari oordeelde dat aanbieden van bemiddeling door de Regeering niet veel effect zou hebben gehad. Toch meende de schrijver dat in het spoorwegverkeer moet worden voorzien bij een staking van het personeel, omdat het openbaar belang eischt dat dit verkeer niet stilstaat. En hij besluit:

„Wij zien geen andere oplossing, dan dat de Staat zorge een reserve-personeel te kweeken. Dat zou moeten geschieden uit het leger. Een personeel van 17000 man zou natuurlijk niet bijeen zijn te krijgen, maar dat is ook niet noodig. Dat bij een algemeene staking de spoorwegdienst even geregeld blijve voortgaan als in normale omstandigheden, kan niemand eischen; dat een beperkt aantal treinen dagelijks loope, wèl. Om hiertoe te kunnen geraken, zal men met een paar duizend — misschien met nog iets minder — mannen gered zijn. Door oefening van vrijwilligers, en kan het niet anders ook van miliciens in de spoorwegdiensten, zou in de toekomst wellicht een dergelijk reserve-personeel te vinden zijn. Men zou met de organisatie dadelijk kunnen aanvangen. Voor het ministerie van oorlog een schoone gelegenheid om snel van zijn voortvarendheid te doen blijken."

Hieruit blijkt, dat de vrijzinnig-democraten onder de eersten waren, die met het denkbeeld van **een spoorweg-brigade** kwamen.

In het *Handelsblad* en andere bladen kwamen voorts ingezonden stukken voor, waarin de critiek van Mr. H. L o u i s I s r a e l s en van

de *Nieuwe Courant* op de houding der Regeering als onredelijk en onbillijk werd afgekeurd. De vier scherpe veroordeelaars van de houding van het Ministerie, speciaal van Minister De Marez Oyens, schenen het niet oorbaar te achten om op die verdediging veel te antwoorden. Prof. Treub schreef nog wat; doch Prof. Visser heeft met geen enkel woord geantwoord op hetgeen tegen zijn artikel was aangevoerd; en ook Mr. Israels en de *Nieuwe Courant* lieten zich niet veel meer over de zaak uit.

Het *Utrechtsch Dagblad* schaarde zich aan de zijde van den Minister van Waterstaat.

„De H. IJ. S. M. had — zoo schreef het *Utrechtsch Dagblad* — na ontvangst van het schrijven der Federatie, moeten weten dat zij kans liep voor een dienstweigering te komen staan. Toen en niet eerst later, had zij zich moeten vergewissen of zij die dienstweigering zou kunnen breken.

„Was zij daarvan niet zeker, dan had zij .... haar niet moeten uitlokken.

„Toen had zij evengoed als later ondershands aan de veemen kunnen vragen, niet op de naleving van haar verplichting tot vervoer te zien.

„Maar nu gaf zij een klinkende proclamatie, ... en verzocht daarna den Minister om vrijstelling van haar plicht.

„Ware de Minister in dien val geloopen, de H. IJ. S. M. had „le beau rôle" gespeeld en de minister ware de man geweest, die het hoofd voor de staking had gebogen.

„Maar nu ging, blijkens het thans medegedeelde, de Minister niet in die fuik.

„Wat had nu de H. IJ. S. M. moeten doen? Wij kennen slechts één antwoord op die vraag: volhouden. Het komt ons voor, dat de Bestuurders dien indruk ook na de woorden des Ministers moeten hebben gekregen.

„Krachtens speciale permissie van den heer Oudegeest in Amsterdam teruggekomen [1]), hebben zij zich blijkbaar intusschen anders bedacht en het hoofd in den schoot gelegd.

---

1) In enkele bladen kwam het bericht voor, dat de directie van de H. IJ. S. M. nà haar conferentie met den Minister van Waterstaat op Zaterdag 31 Januari door de werkstaking niet naar Amsterdam terug kon keeren. De heer Oudegeest — ondergeschikte van de directie — zou evenwel grootmoedig verlof gegeven hebben.

„Het baat thans niet meer, hun daarom hard te vallen.

„Maar men kan niet zeggen, dat de regeering aan de H. IJ. S. M. haar hulp heeft geweigerd, omdat, voordat de militaire macht optreden kon, de H. IJ. S. M. den strijd reeds had gestaakt."

Ook MR. LEVY verklaarde, in het weekblad *de Amsterdammer* van 8 Februari, niet in te zien de juistheid van sommiger bewering dat de Regeering ten opzichte van de spoorwegstaking haar plicht zou hebben verzaakt.

DE HOLL. SPOORW. MIJ. EN DE REGEERING.

De heer Kröller (van de firma Wm. H. Müller en Co. te Amsterdam) had in de *N. Rotterd. Crt.* eenige artikelen geschreven en daarin ook de houding der Holl. Spoorw. Mij. tegenover de stakers behandeld. Naar aanleiding daarvan deelde de *Nieuwe Courant* (19 Februari) de volgende inlichtingen mede, welke zij van den heer Van Hasselt ontvangen had:

„Allereerst werd ons medegedeeld, dat de directie uit het *Handelsblad* van Zaterdagochtend 31 Januari voor het eerst kennis bekwam van den inhoud van het artikel betreffende de „juridieke formaliteit", waaruit de heer Kröller zijn bovenvermelde gevolgtrekking maakte (n.l. als zou dat artikel in het *Hdbl.* van de directie der H. Sp. Mij. afkomstig zijn geweest!)

„Vervolgens werd verklaard, dat er tusschen de leden van den Raad van Administratie van toegeven niet is gerept vóór de conferentie van Zaterdagavond 8 uur, dus na het onderhoud met den Minister van Waterstaat.

„Beslist werd tegengesproken, dat het onderhoud met den Minister ook maar eenigermate de strekking zou hebben gehad om de Regeering te bewegen de pil, tot het slikken waarvan men reeds te voren besloten zou zijn geweest, voor de directie der H. IJ. S. M. door te zwelgen.

Daaraan ook moet Oudegeest te danken hebben gehad, dat hij in die dagen als „Koning Oudegeest" werd aangeduid. Intusschen is het bericht weer tegengesproken, wat niet verhinderde, dat Dr. Gorter in een meeting, op dat bericht doelende, zeide dat het zoo goed ging: de patroon moest met de pet in de hand den knecht naderen!

„Volgehouden werd dat het (tweede) communiqué het doel waarmede de Raad van Administratie het onderhoud had aangevraagd, volkomen juist weergeeft. De Raad had zich naar Den Haag begeven „om met Zijne Excellentie in overleg te treden omtrent de verder door de H. IJ. S. M. aan te nemen houding, daarbij de vraag stellende, of in de tot dusver aangenomen houding zou behooren te worden volhard, dan wel aan de gestelde eischen moest worden toegegeven. Dit overleg werd door den R. v. A. noodig geoordeeld, niet zoozeer in het belang zijner Maatschappij als wel in het algemeen landsbelang, dat bij deze staking was betrokken".

„Op dit laatste werd in ons onderhoud met de directie de volle nadruk gelegd. Dit toch motiveerde, naar het oordeel der directie volkomen èn de aanvraag om een onderhoud zelf èn het stellen van de vraag aan den Minister, wat naar zijn oordeel behoorde te geschieden. Of het belang der maatschappij volhouden dan wel toegeven gebood, had de Raad van Adm. zelf te beoordeelen. Het oordeel, wat het onloochenbaar bij deze staking gemoeide landsbelang gebood, stond aan de Regeering.

„De Minister echter weigerde zijn meening daaromtrent te doen kennen. Hij liet het oordeel èn over het belang van de Maatschappij èn over dat van het land aan de directie.

„Deze wist nu één ding met zekerheid: dat zij op zich zelf staande, in de feitelijke onmogelijkheid zou verkeeren om den dienst, zelfs gebrekkig, voort te zetten. Haar berichten luidden — in tegenstelling met de „men-zegt" 's van den heer Kröller — verontrustend: de wegwerkers b.v. bereidden zich voor om zich bij de staking aan te sluiten. Maar al datgene waar het voor haar op aankwam, wist zij niet: noch of de Regeering bereid was afdoende bescherming te verleenen aan eventueel op te roepen bereidwillig personeel, aan de spoorwegstations, aan den weg, aan de goederen; noch of zij daartoe de noodige troepen beschikbaar had; noch of die troepen ter plaatse zouden en konden gebracht worden.

„In die omstandigheden meende de directie met het oog op de destijds voor haar bestaande zekerheid van binnen eenige dagen tòch te moeten capituleeren, geen uur langer te moeten volhouden. Derhalve werd in de conferentie van Zaterdagavond 8 uur voor het eerst en aanstonds tot toegeven besloten."

Wat de bewering van den heer Kröller aangaat, als zou de heer Van Hasselt de organisatie van het spoorwegpersoneel tot tog toe stelselmatig „genegeerd" hebben, deelde de heer v. H. het volgende mede:

„Meer dan eens — zoo zeide de heer v. H. — ben ik in bespreking en overleg geweest met de vereeniging „Verbetering door Vereeniging", met den machinistenbond „Eendracht maakt Macht" (voorzitter de heer Petter) en afdeelingen van „Recht en Plicht" (Utrecht); alsmede met onderscheidene coöperatieve of andere vereenigingen van het spoorwegpersoneel o.a. te Haarlem. Slechts heb ik steeds geweigerd met de Utrechtsche „Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel" te onderhandelen, voornamelijk wegens den geest, die in die vereeniging overheerschend was en omdat slechts een gedeelte van de leden van dat lichaam tot het personeel der H. IJ. S. M. behoorde."

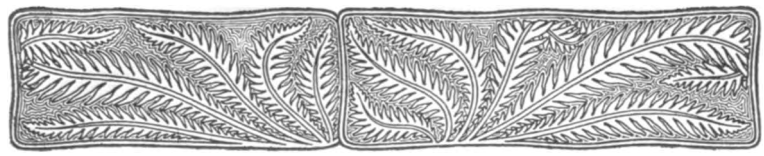

V.

NIEUWE SPANNING.

De spanning, waarin het Nederlandsche volk door de spoorwegstaking van 30 en 31 Januari was gebracht, bleef ook nà de opheffing daarvan voortduren. Vooral in Amsterdam, waar de staking der koetsiers nog niet was opgeheven en de gisting onder de werklieden in dienst der Gemeente Amsterdam door de overwinning, die de Transportarbeiders en het Spoorwegpersoneel behaald hadden op de patroons, sterker werd. Dit bleek Dinsdagavond 3 Februari in

DE MEETING VAN GEMEENTEWERKLIEDEN.

Het *Handelsblad* (Ochtendblad van 4 Februari) geeft van die meeting het volgend verslag:

„Gisteravond (Dinsdag 3 Februari) reeds te halfacht stroomde het naar den Oostelijken ingang der Groote Koopmansbeurs. Gelijk was aangekondigd, kwamen daar de werklieden der Gemeente uit alle takken van bedrijf bijeen om te bespreken de houding, die zij zouden aannemen om te komen tot de verwezenlijking der eischen, die zij den Raad willen stellen. Alle takken van bedrijf waren vertegenwoordigd, dus ook werklieden van Publieke Werken, van handelsinrichtingen, enz. enz., mitsgaders de mannen der brandweer. Slechts de politie ontbrak, omdat de agenten van politie niet bij den Centralen Bond van Gemeente-werklieden zijn

aangesloten. Naar schatting waren 4000 mannen van 17 aangesloten vereenigingen tegenwoordig.

„Vóór den aanvang der vergadering doodde men zich den tijd met het zingen van socialistische liederen en te ongeveer negen uur klom de voorzitter van den Centralen Bond, de heer Ch. Koster, op een tafel en opende de bijeenkomst met een: „Leve de organisatie!" Daarna zette hij den toestand uiteen en vertrouwde dat het ook hier, mocht het tot handelen komen, zou zijn: „Allen voor één, en één voor allen." Hij zeide dat geen debat zou worden toegelaten, men zou alleen beslissen over de aan te nemen houding. Hij wees er op, dat op 26 Januari jl. ontslagen waren vijf werklieden der hydraulische inrichting, die weigerden kranen te drijven, omdat zij daardoor onderkruiperswerk zouden moeten verrichten tegenover de stakende bootwerkers. Daarna werden nog op 27 Jan. 37 andere kraandrijvers geschorst en daarop ging uit den Centralen Bond één stem op: „die gezinnen mogen niet broodeloos worden, daartegen dient opgekomen." Er volgde een gecombineerde bestuursvergadering en daarin werd besloten dat niemand het werk der kraandrijvers zou mogen overnemen en men tot den Burgemeester zou gaan om hem te verzoeken het ontslag en de schorsing in te trekken. De Burgemeester beloofde de kwestie aan B. en W. te zullen voorleggen, gaf eenige hoop dat het verzoek zou worden ingewilligd, maar zeide niet te kunnen beslissen. Daarop werden verschillende vergaderingen gehouden. Zondagochtend door de mannen van de reiniging, Zondagmiddag door de gaswerkers; beide vergaderingen namen moties aan, waarin om opheffing van schorsing en ontslag werd gevraagd, terwijl de gaswerkers aan die motie een looneisch toevoegden. Het Centraal Bestuur van den Bond nam die moties over, want reeds te lang hadden de werklieden op vervulling hunner rechtmatige eischen gewacht. Jaren lang was gevraagd, gesmeekt om verhooging, al was 't maar één cent per uur meer, maar men willigde niets in. Het Centraal Bestuur drong reeds in 1900 op de loonsverhoogingen aan, doch thans is nòg niet beslist. Dat kàn niet langer duren. **Thans zal men tot den Burgemeester gaan, niet meer om te vragen, doch om te eischen.** (*Gejuich*). Men eischte nu antwoord vóór 9 uur Maandag 2 Februari en het antwoord door den Burgemeester namens B. en W. gegeven is, dat dit college de eischen dadelijk in behandeling

zou nemen. Spr. ontraadde echter het nemen van overhaaste besluiten, men moest met handelen wachten tot het juiste oogenblik, gelijk de spoorwerkers dat deden. Men moet niet staken vóór het bestuur het sein zal geven.

„*Stemmen:* „Als dat maar niet te lang duurt!"

„De *Voorzitter:* „Daar zullen wij voor zorgen!"

„*Stemmen:* „Neen, wij!"

„De *Voorzitter:* „Neen, wij! Mag ik er op vertrouwen dat niemand zal handelen vóór het C. B. het sein geeft?"

„De *vergadering:* „Ja, als 't maar niet te lang duurt!"

„*Een stem:* „Ik heb al lang genoeg honger geleden; al drie jaar!"

„De *Voorzitter* geeft de verzekering, dat het C. B. geen oogenblik verloren zal laten gaan, en geeft daarna het woord aan den heer A. C. Wessels, ex-voorzitter van „Recht en Plicht" (de bekende vereeniging van bootwerkers, die den stoot tot de werkstaking der Transportarbeiders had gegeven).

„De heer Wessels, zich voorstellende met de woorden: „Hier heb je nu „den kleine" van de bootwerkers", werd met gejuich begroet en zeide hier een paar woorden te willen zeggen in het belang der vergaderden. Ontegenzeggelijk kunnen de arbeiders het begin der staking bepalen, maar men dient in deze op het bestuur te vertrouwen. „Gansch het raderwerk staat stil, als uw machtige arm dit wil", die woorden zijn in de laatste dagen schitterend bewezen; Holland heeft getoond te staan aan de spits der vakbeweging. Maar een bestuur, dat een staking proclameert, moet dat eerst doen als het de stakenden er weer goed uitbrengt. Daarom is bij elke staking noodig een goede tactiek; die tactiek toonden de bootwerkers, die na twee jaar kwamen waar ze wezen wilden; die tactiek diende men ook hier te toonen.

„Uw staking", zeide spr., „zal bij goede tactiek reeds gewonnen zijn vóór zij begint. Maar als de werklieden der gasfabrieken morgen reeds gingen staken, zouden ze dan den steun hebben der andere organisaties, van het publiek?" Spr. zegt dit niet te gelooven. De wenschen dienden overgelegd aan B. en W. en dan dient men B. en W. en den Raad eenige dagen van overleg te geven. Wanneer men reeds morgen handelde, zou spr. niet kunnen instaan voor den steun der federatie in het transportbedrijf: eerst dienen alle middelen aangewend om er te komen zonder staking en zijn

die vergeefs geweest, dan eerst kan men optreden. De tegenstanders dienen tijd te hebben tot overleg en de tactiek brengt mede, het publiek onderwijl op de hoogte te brengen van de toestanden. Daarom, meende spr., dienden de werklieden volkomen vertrouwen te stellen in de besturen en ondertusschen contact zoeken met het Arbeids-secretariaat en de federatie van transportarbeiders.

„De voorzitter K o s t e r vraagt dan of men zal wachten tot het bestuur het sein zal geven.

„*Stemmen:* „Er dient een datum gesteld!"

„De *Voorzitter:* „Natuurlijk, maar niet overijld handelen. Zullen we dus een termijn stellen?"

„De *vergadering*: „Ja!"

„De *Voorzitter:* Dan stelt het bestuur voor te wachten tot Woensdag over een week!"

„*Stemmen*: „Dat is veel te lang!"

„De *Voorzitter:* „Laten we ons verstand gebruiken. Als ge overijld handelt, komt het voor uw verantwoording".

„De heer E b e l i n g, werkzaam bij het gasbedrijf, klimt op de tafel. Hij hoopt dat men spoedig spijkers met koppen zal slaan; Amsterdam is thans nog onder den indruk der vorige staking, maar aan het uitbuitingssysteem der Gemeente dient een einde te komen; a l l e loonen dienen verhoogd, doch geen overijld besluit mag genomen. Spr. stelt voor: „wachten tot a.s. Maandag, dan hebben ze tijd genoeg!"

„De Voorzitter K o s t e r: „Moet dit laatste voorstel gehandhaafd?"

„De *vergadering*: „Ja!"

„De *Voorzitter*: „Belooft ge dus dat ge vóór Maandag n i e t tot daden zult overgaan?"

„De *vergadering*: „Neen!"

„De *Voorzitter*: „D u s z u l l e n w i j t o t u i t e r l i j k a.s. M a a n d a g w a c h t e n o f o n z e e i s c h e n w o r d e n i n g e w i l l i g d".

„Daarna wekte spr. op om nu kalm naar huis te gaan.

„Vóór het einde der vergadering werd nog aangenomen een motie, waarin hulde werd gebracht aan het vastberaden optreden der spoorwegarbeiders en de wensch werd geuit, dat hun voorbeeld van solidariteit allen werklieden desnoodig tot voorbeeld zou strekken.

„Bij de uitgangen der Beurs werd gecollecteerd voor de stakende koetsiers — om tien uur stond men op straat."

In den Amsterdamschen Gemeenteraad.

De meeting der Gemeentewerklieden en het besluit door hen genomen om, zoo Maandag 9 Februari aan hun eischen niet was voldaan, tot staking over te gaan, had zeer natuurlijk grooten indruk gemaakt in en ook buiten Amsterdam. Wat zou er van een stad als Amsterdam met een bevolking van meer dan een half millioen terecht komen, wanneer door de staking geen water en geen licht meer zou te bekomen zijn.

Woensdag 4 Februari, daags na de meeting op de Beurs, werd de eisch van de Gemeentewerklieden den Burgemeester bekend gemaakt. Des namiddags van denzelfden dag vergaderde de gemeenteraad, waarin van zelf het eerst aan de orde kwam de houding der Gemeentewerklieden. De heeren Caroli, Henri Polak en Zeehandelaar wenschten B. en W. vragen te stellen betreffende de eischen der werklieden, Dinsdagavond gedaan. De heer Caroli deed deze twee vragen:

1o. Welke houding denken B. en W. aan te nemen tegenover den eisch van de gemeente-werklieden in de dagbladen van heden-morgen vermeld?

2o. Zijn B. en W. voornemens den Raad voor te stellen — voor zooveel diens bevoegdheid bij de zaak betrokken is — vóór Maandag a.s. een besluit te nemen in den zin van de gestelde eischen?

De heer Henri Polak, (de bekende sociaal-democraat, voorzitter van den Diamantbewerkersbond) toonde al dadelijk niet veel sympathie te hebben met het optreden van de Gemeentewerklieden. Hij bracht echter verontschuldigingen bij, o. a. dat de Raad de menschen zoo lang had laten wachten alvorens aan hun wenschen tegemoet te komen. Wanneer B. en W. — zeide spreker — kunnen zeggen, dat ze vòòr Maandag den Raad zullen bijeen roepen om de eischen te bespreken, zal er althans kalmte kunnen komen onder de werklieden en de thans gespannen toestand beter worden.

De heer Zeehandelaar zeide te kunnen begrijpen dat er werkstakingen zijn, die geoorloofd zijn en sympathie wekken; maar

in sommige gevallen kan werkstaking zijn een tweesnijdend zwaard. Spr. achtte deze werkstaking waarmede gedreigd werd, gevaarlijk en de redeneering van den heer Polak onjuist. Deze weet ook zeer goed dat het voor een groote gemeente niet zoo gemakkelijk gaat om dergelijke moeilijke zaken tot oplossing te brengen. Amsterdam heeft herhaaldelijk getoond voor de werklieden te gevoelen, daarvan telkens bewijzen gegeven. De leiders van gisteravond hebben een groote verantwoordelijkheid op zich geladen, hebben gebrek aan leiding getoond. Men had er op moeten wijzen dat de wettige weg in deze was zich tot den Raad te wenden en slechts in het alleruiterste geval had men een werkstaking mogen aanraden.

Men heeft zich gisteravond geen rekenschap gegeven van hetgeen men deed; men heeft niet beseft dat men door te staken bij de waterleiding de arme zieken in de gasthuizen b.v. van water zal verstoken laten; dat men Amsterdam in duister zal zetten en ook de werkman verstoken zal zijn van het gebruik van den muntgasmeter. De Raad moet daarom geen overijld besluit nemen, geen kwaad met kwaad vergelden, doch door een motie of iets toonen het met de werklieden wel te meenen.

De *Voorzitter*, MR. W. F. VAN LEEUWEN, antwoordde dat hij Maandag bezoek kreeg van een deputatie uit de werklieden, door wie van hem geëischt was herstel van de ontslagen kraandrijvers en loonsverhooging werd gevergd met onmiddellijke behandeling. Het eerste punt was buiten kwestie en op het tweede punt werd toegelicht dat met behandeling op korten termijn werd bedoeld als 't ware dadelijk toestaan. Spr. antwoordde toen dat van een zoodanige behandeling natuurlijk geen sprake zou kunnen zijn en heeft er den werklieden op gewezen dat een staking aan de gasfabrieken niet alleen aan een 10,000 arbeiders gas voor de muntgasmeters zou onthouden, doch dat het gebrek van gas in de buizen, bij toetreding van lucht knalgas zou vormen, wat schromelijke gevaren met zich zou brengen. Spr. wees er ook op dat een staking bij de waterleidingen mede voor een ieder een ramp zou zijn. Hij kreeg den indruk dat de afgevaardigden der werklieden van den ernst dier woorden overtuigd waren, en toen zij vroegen dadelijke behandeling, heeft spr. gezegd, dat als men het eens was over het woord „behandeling", hij geen bezwaar zou hebben tegen spoedig handelen. Spr. had het rapport der directeuren der

afdeelingen naast zich, doch had nog niet den tijd gehad dat te lezen. De afgevaardigden waren overtuigd van den ernst van het oogenblik en vroegen of de burgemeester hen wilde helpen om een vergadering bijeen te roepen. Spr. heeft die hulp toegezegd en toen had de vergadering in de Beurs gisteravond plaats. Hedenochtend kwam men den Burgemeester een lijstje brengen van de verschillende eischen, die spr. nog niet den tijd had te lezen, doch die hij nu wil mededeelen.

Na voorlezing van een lange reeks van eischen, zeide spreker verder dat deze zaak feitelijk in behandeling is en hoe kan men dit alles in behandeling nemen binnen zóó korten tijd als gesteld is om den Raad van advies te dienen. Men grijpt op deze wijze in allerlei verhoudingen in en ook de werkliedenverbonden zouden deze verhouding wel onder de oogen hebben te zien. B. en W. hebben geen bezwaar de zaak in behandeling te nemen, doch spr. is het onmogelijk onder deze omstandigheden deze zaak thans te behandelen. Als men vraagt vermindering van diensttijd, dan komt spr. zelf, meende hij, allereerst daarvoor in aanmerking. *(Applaus uit den Raad).* Diensttijd van 's morgens 6 uur tot 's nachts 2 uur is iets dat spr. nog eenigen tijd kan volhouden, maar niet lang meer.

Ook andere raadsleden voerden het woord. O. m. de heeren DOUWES en Prof. FABIUS, anti-revolutionaire leden. De eerste, de heer Douwes, bracht allereerst dank aan B. en W. voor de wijze, waarop zij deze zaak in behandeling namen; z. i. bestond er voor de werklieden allerminst aanleiding voor onbehoorlijk optreden. Spr. zou niet ontkennen dat de Raad de zaak — van de herziening van het werklieden-reglement — misschien eerder in behandeling had kunnen nemen; en hij gaf den werklieden volkomen het recht om voor hun lotsverbetering op te komen, doch hij meende dat de eisch, thans door de werklieden gesteld ten aanzien der behandeling, onjuist is geweest. Bewezen is dat alle goede leiding bij de werklieden in deze heeft ontbroken; zelfs de heer Henri Polak zal dit moeten erkennen. Had deze de beweging kunnen leiden, het zou niet zoo gegaan zijn. De Raad kan niet anders doen dan het Centraal Bondsbestuur vragen het ultimatum in te trekken; doen ze dat niet, dan kan de Raad onmogelijk deze zaak in behandeling nemen. De burgemeester

heeft zeer te recht de deputatie op het onverantwoordelijke van haar daad gewezen, alsmede op de gevolgen, die op de organisatie en op den man die haar leidde, zouden neerkomen, indien men toch bij dat ultimatum volhardde en de bedreiging volvoerde.

De heer Fabius verklaarde met groote waardeering den laatsten spreker te hebben gehoord. Hij wees verder op de verplichtingen, die het werklieden-reglement oplegt aan de werklieden en in dat reglement wordt werkstaking een overtreding genoemd, waartegen straf is bedreigd. Indien men die verhoudingen niet wenscht, dan moet men niet als werkman in dienst der Gemeente komen: de werkman die de Gemeente dient, heeft zich feitelijk verbonden niet aan werkstakingen te zullen deelnemen.

De *Voorzitter* wees er nog op, dat een voldoen aan de eischen der werklieden de gemeente op een jaarlijksche uitgave van 8 ton zou komen te staan.

Een ander raadslid, de heer VAN DEN BERGH riep uit, dat als de werklieden inderdaad hun bedreiging volvoeren, hij morgen dadelijk tegen alle gemeente-exploitatie zou stemmen.

De heeren Polak en Douwes dienden met nog drie andere leden een motie in, waarin het Centraal Bestuur van den Werkliedenbond er op wordt gewezen dat de Raad binnen den kortst mogelijken tijd de gestelde eischen zal overwegen; het vertrouwen wordt uitgesproken dat het gestelde ultimatum zal worden ingetrokken, aangezien de voorgestelde tijd tot behandeling der eischen te kort is.

De heer Fabius zeide nog het er mede eens te zijn dat de belangen der werklieden gemeenschappelijk tusschen patroons en werklieden dienen behandeld te worden, doch het is thans zoo gesteld dat de werklieden alleen hun rechten willen zien verkregen zonder gemeenschappelijk overleg en eenvoudig overgaan tot staking. Daarom meende spr. dat de wijze, waarop de heer Polak de rechten verdedigde, niet de juiste is. Den werkman dient door zijn leiders onder de oogen te worden gebracht, dat hij dient te handelen binnen de reglementen, die hij zelf onderschreef; en wanneer de gemeente-werklieden zich daaraan niet storen en eenvoudig hun ontslag nemen, dan dienen B. en W. ook sterk te staan en met de grootste kracht het reglement te handhaven.

Daarna werd door den heer KRUSEMAN en nog vier anderen een motie ingediend, uitsprekende vertrouwen in de verklaringen van

B. en W. in zake het werklieden-reglement en verzoekende te willen overgaan tot de orde van den dag.

De heer Kruseman, de eerste voorsteller dezer motie, deed ter toelichting daarvan nog uitkomen dat men hier heeft te doen met een Bond van gemeente-werklieden, die feitelijk geen Bond meer is. Immers die Bond heeft blijkbaar geen bestuur op dit oogenblik, want een bestuur dat zich, zooals gisteravond gebeurde, laat leiden door uitroepen en handen opsteken, dient af te treden. Het is noodig — vervolgde hij — dat de werklieden een beteren Bond vormen in den geest zooals dit het geval is op de fabriek der firma Van Marken te Delft, en ook hij heeft genoeg vertrouwen in de werklieden om het verder aannemen eener motie noodeloos te achten; men kan volstaan met vertrouwen uit te spreken in de verklaringen van B. en W.

Na nog eenige discussie trokken de heeren Polak c. s. hun motie in, waarna die van de heeren Kruseman c. s. zonder hoofdelijke stemming werd aangenomen.

Het resultaat van al de besprekingen was alzoo, dat tegenover de eischen en de dreigementen van de Gemeentewerklieden de Raad met algemeene stemmen verklaarde vertrouwen in B. en W. te stellen en zich door die eischen en dreigementen niet liet intimideeren.

De houding der Gemeentewerklieden veroordeeld.

Behalve door de anarchisten werd de houding der Amsterdamsche Gemeentewerklieden vrij algemeen veroordeeld. Ook de redactie van het *Volk*, die overigens als „beginsel" bij al deze stakingen voorstond, dat de arbeiders niet in den steek mochten gelaten worden, was niet onvoorwaardelijk ingenomen met het ultimatum. Het blad schreef toch in zijn nummer van Donderdag 5 Februari, na op de gisting onder hen te hebben gewezen:

„Gelukkig hebben zij, onder de verstandige voorlichting van Wessels en hun bestuur, het besluit genomen, om althans tot Maandag het stadsbestuur de gelegenheid te geven, zich over het scheppen van een beteren toestand te beraden.

„Het is natuurlijk, dat zulk een bestuur maar niet zoo vlug kan besluiten als een partikulier werkgever, die voor zich *zelf* opkomt, terwijl een gemeentebestuur de zaak voor anderen admi-

nistreert, toestemming van den Raad moet vragen, daarvoor adviezen en berekeningen moet overleggen, enz.

„Terwijl wij niet twijfelen, of daar zal aan hunne eischen worden tegemoet gekomen, meenen wij de gemeentewerklieden op het hart te moeten drukken, meer dan tot heden het publiek van hun toestand op de hoogte te moeten stellen.

„Het moge tegenover den werkgever een voordeel zijn, dat men het in zijn macht heeft, een gansche stad in 't duister te zetten of zonder water te laten — aan den anderen kant moet men wel bedenken, dat door een dergelijke maatregel een groot *publiek* getroffen wordt, hetwelk er recht op heeft, te weten, dat het zich deze tijdelijke opoffering voor eene *goede, noodige* zaak moet getroosten.

„Zoo ooit, dan hangen deze arbeiders van de publieke opinie af.

„Het heeft ons dan ook verwonderd, dat een onzer redakteuren, op zijn verzoek, om de grieven te weten, die aanleiding gaven tot deze staking, ten antwoord ontving, dat men deze zou publiceeren, als men den tijd daarvoor gekomen acht.

„Dit is een zeer vreemd antwoord, daar de tijd voor publikatie van dergelijke grieven *steeds* gekomen is.

„Het toont echter, dat men nog niet voldoende inziet, dat een staking in deze bedrijven alleen dàn moreel en feitelijk gerechtvaardigd is: 1o. natuurlijk wanneer alle andere middelen om tot het doel te komen zijn uitgeput en 2o. wanneer men het publiek voldoende heeft overtuigd van de rechtmatigheid der eischen, waarvoor men een bevolking van 500,000 zielen in ongelegenheid moet brengen.

„Zoo ooit dan geldt voor deze beweging de eisch: *wijs beleid en openbaarheid.*"

Prof. MR. M. W. F. TREUB trad Woensdag (4 Februari) des avonds te Zaandam op om met MR. MENDELS te spreken over de rechtspositie der gemeente-werklieden in verband met scheidsgerechten. O. m. zeide hij, dat de Amsterdamsche gemeente-werklieden, aangegrepen door den overwinningsroes, ten gevolge van het succes der spoorwegbeambten en transportarbeiders, op het punt stonden een daad te bedrijven, die hoogst afkeurenswaardig is.

De Amsterdamsche gemeente-werklieden hebben niet het recht, verklaarde de heer Treub, regeling hunner rechtspositie te vragen,

als zij wel hun rechten eischen, doch weigeren hunne verplichtingen na te komen. Zij toch hebben in 1894 een reglement geteekend, waarvan een der bepalingen luidt, dat zij bij het verlaten van den dienst 14 dagen vooraf daarvan kennis zullen geven. Deze arbeidsovereenkomst hebben zij zelf gevraagd; zij hebben dus niet het recht te staken.

Gelukkig, zeide spr., is dit nog slechts een dreigement; hij heeft te hoogen dunk van hen, dan dat zij deze bedreiging zullen uitvoeren. De werklieden zullen er misschien, spr. gelooft dit nog niet, een tijdelijke versterking in hun organisatie door bereiken, doch zeker zal het een blijvende verzwakking geven. Spr. herhaalde, dat al waren de eischen nog zoo billijk, wat hij voor het oogenblik niet wil beoordeelen, zij niet het recht hebben te verbreken, wat ze zelf hebben gevraagd.

De heer Treub verheugde zich daarom in het besluit van den Raad, die de eischen wil onderzoeken, zonder zich bang te laten maken door de bedreiging tot staking. Het heeft spr. zeer veel genoegen gedaan, dat ook het sociaal-democratisch lid, de heer Henri Polak, mede voor dit voorstel heeft gestemd.

De wijze waarop de Amsterdamsche gemeente-werklieden met eischen en dreigementen optraden en hun verplichtingen, in het werklieden-reglement neergelegd, opvatten, gaf ook aanleiding dat niet zacht geoordeeld werd over al de arbeiders, welke in de beweging van de laatste dagen van Januari betrokken waren geweest. Een schrijver in het *Handelsblad* van 5 Februari (G. V.) aarzelde niet hierbij de kwalificatie te bezigen van

MISDAAD.

O. a. schreef G. V.: „In koor juichen een aantal dagbladen en particulieren, dat de stakers zich zoo netjes hebben gehouden, dat zij niet tot relletjes zijn overgegaan, enz. Het is om respect voor te hebben! Draaien wij de rollen nog eens om, en laat iemand eens zeggen: Wat hebben die antirevolutionairen zich tijdens den verkiezingsstrijd en bij hun stembus-overwinning toch netjes gedragen! Niet één hunner heeft met steenen de ruiten ingegooid, geen enkele vrome heeft een agent gemolesteerd! Zou men iemand, die zoo spreekt, niet vragen of hij gek was? Welnu, zoodra de

arbeiders zich op die wijze organiseeren, moeten zij ook met dezelfde maat gemeten worden. Dit compliment is het leelijkste wat men hun brengen kon: het wil zooveel zeggen als: „hoor eens, ik hield jullie eigenlijk voor schorriemorrie, maar ik moet zeggen, je bent mij meegevallen."

„De arbeiders hebben dezer dagen dit compliment niet alleen van tegenstanders, maar vooral van hun eigen leiders kunnen hooren.

„Men kon mannen, van beteekenis op verschillend gebied, in dien geest hooren spreken: en menigeen voegde er dan aan toe, dat hij blij was, dat het geschil zoo snel en zoo gemakkelijk was opgeheven; en dan wreven ze hun slappe handjes uit louter vreugde, dat er weer zoo spoedig pays en vreê in den lande gekomen was. De werkstaking werd zelfs voor velen slechts een onderwerp tot gekscheren, men maakte er een „lolletje" van.

„Is het niet een raadsel, dat mannen van zaken zoo kortzichtig kunnen wezen?

„Maar het grootste raadsel is het volgende. Het is het moraliteitsgevoel der stakers of der dreigers tot staking.

„Een zeer groot gedeelte der stakenden was door een eed gebonden. Tot nu toe gold het voor een man van eer als een eerste beginsel om een vrijwillig afgelegden eed niet te verbreken. De eed is nu als oud vuil overboord gegooid. Vraagt den meesten van de stakers eens individueel hoe zij een persoon beschouwen, die zijn woord, zijn eed verbreekt? En als zij een antwoord zonder draaierij en zonder uitwegjes geven, zult ge het niet wagen die kwalificatie op hen toe te passen!

„Een ander geval. In het internationale oorlogsrecht en oorlogsgebruik is het een vaste regel, dat drinkwater niet mag worden vergiftigd; onder alle volkeren heeft men zoo iets te gemeen geacht. Met opoffering van millioenen en nog eens millioenen heeft Amsterdam zich eene waterleiding verschaft, omdat het grond- en regenwater vol ziekte-kiemen was.

„Met voorbedachten rade wil nu een groep arbeiders het gebruik van dat eenige goede water voor een tijd onmogelijk maken, en de bevolking dwingen tot gebruik van besmet water. Langs een omweg willen zij dus bereiken, wat in het volkerenrecht streng verboden is.

„Dat is misdadig. Vraagt hun eens op den man af of zij drink-

water zouden willen vergiftigen? Op een enkelen onverlaat na, zouden zij u misschien willen aanvliegen op het enkele feit van verdenking van zulk een wandaad.

„Met inspanning van alle krachten, met behulp van alle middelen der wetenschap heeft de gemeenschap den strijd aangeboden tegen den geesel der besmettelijke ziekten. Er is sprake van dat de arbeiders van den reinigingsdienst den rottenden afval, de doode dieren niet meer zullen afhalen, dat de ontsmettingsovens niet meer bediend zullen worden.

„Dat is misdadig. Vraagt dien menschen eens of zij bijv. de pest met voorbedachten rade hier zouden willen brengen? En toch hunne opzettelijke omissies zullen, wèl bezien, van geen andere beteekenis zijn.

„Wat een gejammer gaat er niet op, als er bij een brand eenige slachtoffers vallen. Bij staking van het gasbedrijf zal van het gas door carburatie met lucht een hoogst ontplofbaar knalgas worden gevormd, in de woningen door de geheele stad heen. Er zijn stemmen opgegaan, dat de brandweer zich moest voornemen niet meer uit te rukken.

„Het zijn misdadigen, die zoo handelen. Vraagt hun eens of zij de levende fakkels van Nero, of zij de oude brandstapels in koelen bloede zouden terug wenschen?

„En al deze voorstellen zijn niet gedaan in een roes, onder eene bedwelming, door enkele onverlaten geuit; neen, in eene volgens de verslagen geregelde vergadering.

„Er is een geest van verdwazing in de menschen gevaren, waarin zij totaal onontvankelijk zijn geworden voor het besef, dat in bepaalde gevallen het opzettelijk nalaten van zijn plicht iemand tot een misdadiger kan maken. Het zijn nog maar woorden geweest op die vergaderingen; woorden, al zijn ze in koelen bloede geuit door stemmen uit de aanwezigen, ja door mannen, die er prat op waren zich leiders te noemen.

„Zonder twijfel zijn de meesten onder hen eerlijke en fatsoenlijke menschen, brave huisvaders. Zullen zij nog ontvankelijk zijn voor een waarschuwend woord alvorens zij tot daden overgaan? Zullen zij ten minste het schaamrood op het gelaat krijgen bij de overweging, dat zij in een oogenblik van dolle opwinding bijna tot misdaad zouden overgaan?

„Laat ieder fatsoenlijk, eerlijk man zich zelven die vraag stellen.

„In ieder geval is het te hopen, dat thans de overheid niet zal kapituleeren op een trompetgeschal van Gideon. De belangen, waar het nu om gaat, zijn van te ernstigen aard."

Ongetwijfeld waren, gelijk Prof. Treub ook opmerkte, de Amsterdamsche gemeente-werklieden zóó heftig en dreigend opgetreden door de overwinning, die de Transport-arbeiders en het Spoorwegpersoneel hadden behaald. Hun optreden evenwel was in zekeren zin van meer plaatselijke beteekenis. Doch van beteekenis voor heel het land was

Het Manifest van Oudegeest en Petter.

Dit Manifest verscheen Woensdag 4 Februari in een extra-nummer van het orgaan der Nederlandsche Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel. Het luidde :

„Het Hoofdbestuur der Nederlandsche vereenigingen van Spoor- en Tramwegpersoneel deelt hierbij aan alle afdeelingen en correspondentschappen mede, dat de meest nauwgezette voorzorgsmaatregelen moeten worden genomen om in staat te zijn oogenblikkelijk den arbeid neer te leggen, zoodra er bericht komt van het Hoofdbestuur.

„In de allereerste plaats geldt dit voor het spoor- en tramwegpersoneel te Den Haag, terwijl de personeelen van de lijn Haarlem-Rotterdam en Gouda-Den Haag zich gereed moeten houden op de eerste aanmaning naar Den Haag te vertrekken.

„Deze maatregelen dienen om te voorkomen, dat de volksvertegenwoordiging eene wet aanneemt, waarbij ons het recht tot staken wordt ontnomen.

„Men beware echter zijn kalmte, wachte de geheime instructie af en doe n i e t s zonder order van het hoofdbestuur.

w. g. F. H. PETTER.
„ J. OUDEGEEST."

In de bladen werd dit Manifest druk besproken. Het *Handelsblad* (Donderdag 5 Februari, avondblad) stelde de vraag: „Boven de wet?" en schreef verder:

„Er worden „de meest nauwgezette voorzorgsmaatregelen" beraamd om op bevel van het hoofdbestuur oogenblikkelijk den arbeid

neer te leggen, ten einde „te voorkomen dat de Volksvertegenwoordiging eene wet aanneemt, waarbij ons (d.i. aan het spoorwegpersoneel) het recht van staken wordt ontnomen."

„Een bedreiging dus tegenover de lands-Vertegenwoordiging, ingeval deze het raadzaam mocht achten in 's lands belang tot een maatregel van wetgeving mede te werken. **Een bedreiging dus tegen de vrijheid van de Staten-Generaal.**

„Staat de regeering des lands machteloos tegenover zulk een bedreiging?"

Het blad herinnerde hierbij aan de artikels 121 en 131 van het Wetboek van Strafrecht.

De *Nieuwe Courant* drong, nà het verschijnen van het Manifest, op het nemen van krachtige regeeringsmaatregelen aan:

„In ieder geval komt dan toch de Tweede Kamer binnen drie weken — denkelijk 24 Februari — bijeen en zal zich dan weldra een wetsontwerp tot voorkoming van plotselinge, algemeene stakingen van spoorwegpersoneel, tot strafbaarstelling van zoodanige besluiten en opruiïng daartoe, of iets dergelijks (wij detailleeren hier niet) aangeboden zien. Hetzij van regeeringswege, hetzij krachtens parlementair initiatief.

„Neemt zij dit in behandeling, dan zal het bevel tot staking opnieuw worden uitgevaardigd. Dat dit geen ijdel dreigement is, hebben de gebeurtenissen van de vorige week afdoende aangetoond. De personeelen van de lijn Haarlem-Rotterdam en Gouda-Den Haag zullen „op de eerste aanmaning naar Den Haag vertrekken" en onder het „toezicht" van deze menigte zullen de Tweede-Kamerleden, als waren de dagen der Fransche Confentie teruggekeerd, beraadslagen en besluiten.

„Gelijk men weet, bedreigt art. 121 van de Strafwet gevangenisstraf van ten hoogste 12 jaren tegen hem die „door geweld of bedreiging met geweld eene vergadering met beide Kamers der Staten-Generaal of van eene van deze uiteenjaagt, *tot het nemen of niet nemen van eenig besluit dwingt* of een lid uit die vergadering verwijdert".

„Onder het misdrijf van opruiïng tot het hier genoemde strafbare feit zullende de „maatregelen", door Petter en Oudegeest in hun manifest aanbevolen, naar wij vreezen, niet kunnen gebracht worden;

al behoeft het nauwelijks betoog, dat reeds het manifest het een en ander wat op een dergelijke opruiïng gelijkt, bevat.

„Het komt er evenwel meer op aan, dat deze lieden thans door de houding der regeering zoo spoedig mogelijk gewaarworden dat de onder hen gewekte indruk, als kunnen zij na hun zegepraal al hun wenschen op arbeidsgebied bereiken niet alleen, maar zelfs de Grondwet, het rijksgezag en de vrijheid van beslissing der wetgevende macht ongehinderd aantasten, valsch is. Het lijkt ons van hoog belang, dat zij aanstonds, aan uiterlijke kenteekenen, duidelijk zien:

„dat de regeering zich ernstig voorbereidt om, bij het eerste symptoon van staking, de voortzetting van het spoorwegverkeer, voor zoover dat haar eenigszins mogelijk is, met kracht te verzekeren;

„dat zij besloten is om een *levée en masse* van spoorwegpersoneel in de richting van het Binnenhof volstrekt te beletten."

Het *Volk* noemde in het nummer van Zaterdag 7 Februari de schrijvers, die aldus in de bladen zich uitlieten, *revolutie-stokers.*

„In Duitschland — zoo schreef het *Volk*, blijkbaar MR. TROELSTRA — betitelt men de groep grootindustrieelen en landjonkers, die den keizer voortdurend aanhitsen tot aanvallen op de sociaaldemokratie, als „Scharfmacher" (scherpmakers) en hunne pers, die steeds aandringt op kneveling der arbeidersbeweging door uitzonderingswetten, als „Scharfmacherpresse".

„Ook bij ons beginnen, nu de arbeiders hun macht gaan toonen, de „Scharfmacher" op te staan en wel uit dezelfde gelederen, van de grootindustrie en het jonkerdom, waaruit ze in Duitschland opkwamen. De *Nieuwe Courant, de Tijd* en *de Nederlander* zijn hun organen: dat is de Scharfmacherpresse van ons land, op dit moment door de pers van den in hun dividenden bedreigden groothandel met roffels op de groote trom luidruchtig geaccompagneerd.

„Het nuchterst is bij dit werk *de Nieuwe Ct.* Last van „christelijke" of andere „ethische" aanvechtingen heeft het orgaan der Twentsche fabrikanten niet. Zaken doen is het eenig parool.

„En het eerste praktische werk, wat te doen is, is: den arbeiders een dwangbuis aandoen, dat hem belet, zich tegen de spoorwegdirektiën te weren.

„Het blad neemt niet eens de moeite, eens na te gaan, of dit middel wel vereenigbaar is met de „vrije konkurrentie", anders zoo luid gepredikt. Zaken doen, meneer! Geen tijd voor kletskoek! Eerst het dwangbuis en dan zullen we mooi gaan preeken, als 't noodig is.

„Nu hebben de arbeiders gezegd: *we willen geen dwangbuis* — ons stakingsrecht is het eenige wapen van zelfverdediging, dat ons ten dienste staat en dat laten we ons, bij de eerste gelegenheid dat we het gebruikt hebben, niet ontnemen! En het hoofdbestuur der Ned. Vereeniging gaf reeds het parool tot een nieuwe staking, voor 't geval een wet, zooals door de scherpmakers wordt geëischt, in de Kamer in behandeling mocht komen. Blijkbaar wil het dan ook in Den Haag een demonstratie van spoorwegpersoneel beleggen, iets wat voorloopig nog bij geen wet verboden is. Nu slaat de *Nieuwe Ct.* de woede naar het hoofd. Het blad verliest alle nuchterheid; men begint zelfs sporen van verbeeldingskracht bij de redaktie op te merken."

De *Nieuwe Courant* predikt, vervolgde MR. TROELSTRA, de zuivere revolutie.

„Het kan niet ontkennen, dat een oproep tot staking, om op die manier de Kamer te overtuigen van den ernst van den toestand, door aanneming van een dwangwet tegen het spoorwegpersoneel teweeggebracht, volkomen wettig is. Oòk is het ons niet bekend, dat het gaan van eenige honderden spoorwegarbeiders uit den omtrek van Den Haag naar de residentie, om daar een betooging voor hun bedreigd vereenigingsrecht te houden, onwettig zou zijn.

„Deze volkomen wettige daad wordt nu met den geheimzinnigen naam van *levée en massa* (optrekken in massa) bestempeld: er wordt het karakter aangegeven van een aanval op de persoonlijke vrijheid der kamerleden en de Regeering wordt beleefdelijk verzocht, de lichtingen 1901 en 1002 tegen de spoorwegarbeiders te doen optrekken, om hun de uitoefening van grondwettige rechten onmogelijk te maken.

„Wij herhalen: dit is de pure revolutie en menschen, die zulke aanslagen op de vrijheid en het recht der burgers van de Regeering eischen, zijn *revolutiestokers*.

„Wij zouden wel eens willen vragen, of de bliksem soms is ingeslagen in het bureau der *N. Crt.* of dat haar redaktie een oorkwaal à la keizer Wilhelm heeft gekregen, dat zij zóó den eersten

stoot geeft, om den grondslag van wet en recht te verlaten en van boven af de Revolutie te proklameeren."

En verder, ook de *Nederlander* er bij halende, zegt het *Volk:*

„Zoo makkelijk als de *Nieuwe Ct.* heeft *de Nederlander* het niet. *De Nederlander* is.... lacht niet, vrienden!.... een *Christelijk* blad. „Christelijk" in de beteekenis van een voor aristokratisch en mammonistisch gebruik gemodelleerden Christus, die inplaats van de doornenkroon een gravenkroontje draagt, geen kruis op de schouders, maar een lintje op zijn frak heeft en de grooten der aarde, zoovaak zij een konscientiestiller noodig hebben, om met goed fatsoen hun hiel op den nek der arme werkers te kunnen houden, geregeld met mooi klinkende machtspreuken te hulp komt.

„De *Nederlander* is „ethisch", spreekt veel over „recht" en „zedelijkheid" (als 't blad daarmee bezig is, doet ge het best, de hand op uw zakken te houden!) en daarom kan het zich niet zóó gemakkelijk van de zaak afmaken als bijv. de *Nieuwe Ct.* Daar zijn nl. onder de lezers en volgelingen van het christelijke blad menschen, die iets voelen voor de solidariteit, voor dat groote ethische beginsel door de spoorwegarbeiders ontplooid — die door het idealisme in dezen strijd worden aangetrokken, met deze zich verheffende kleinen en geringen mee opleven — en die dit alles vrijwat belangrijker vinden dan het finantieele, stoffelijke nadeel, waarvoor de brave *Nederlander* blijkbaar alleen oog heeft.

„Om deze gemoedsbezwaarden mee te krijgen, moet nu de beweging der arbeiders van al haar moois, haar idealistisch karakter, worden ontdaan en als uiting van bekrompen eigenbelang en zelfzucht worden vuil en zwart gemaakt. Zoodra dit is geslaagd steekt zelfs de gore, duffe, vies grauwe dubbeltjes-zelfzucht van de ideaal-looze kapitalistenbende, in *de Nederlander* en hare vrienden vertegenwoordigd, als iets schoons en glanzends af bij dien roetzwarten achtergrond en kunnen jonkers als Lohman, baronnen als Van Dedem en graven als Van Limburg Stirum nog als edele belanglooze martelaars voor de menschheid poseeren terwijl zij in werkelijkheid niet anders doen dan als bulhonden op wacht zitten voor hunne brandkasten en kasteelen."

Men ziet, geen enkel afkeurend woord komt in dit schrijven van Mr. Troelstra over het Manifest Oudegeest en Petter voor. Daarentegen schrijft hij aan het eind van zijn artikel:

„Intusschen zijn deze menschen — nl. de schrijvers in de genoemde bladen — zelven druk bezig, de lont in het kruit te steken.

„Terwijl gansch Amsterdam in spanning is over de gisting onder de gaswerkers — terwijl een Petter alle moeite doet, het spoorwegpersoneel af te houden van onberaden eischen — terwijl overal de kruitvaten van staking en rechtmatige ontevredenheid openstaan — ontzien zich deze revolutiestokers niet, dag aan dag de arbeiders te tarten, te verguizen, te trappen en te vernederen — loopen zij in hun dol-driesten overmoed, hun erfelijke verwaandheid en hoogmoed roekeloos rond met brandende lonten en stellen zij zich zelf daardoor aansprakelijk voor de gevolgen, die — vreezen wij — niet zullen uitblijven."

Tegenover „de bedreiging van de heeren Oudegeest c. s. met een hernieuwing der vijandelijkheden" ontwikkelde het *Utrechtsch Dagblad* (6 Februari) een plan de campagne, teneinde bij het uitbreken der staking toch het spoorwegverkeer niet te doen stremmen. De **militaire macht** moest daarbij behulpzaam zijn:

„Het Centraalstation te Amsterdam worde met infanterie en artillerie bezet en vorme de basis der operatiën.

„Van dit terrein uit bezette men geheel op voet van oorlog de lijn van Amsterdam over Haarlem naar 's Gravenhage en van Amsterdam over Nieuwersluis naar Utrecht.

„Op deze trajecten late men loopen een beperkten dienst. Den eersten trein desnoods met minimale snelheid, later bijvoorbeeld drie treinen per dag. Op elken trein een sterke militaire bedekking.

„Naarmate de provisioneele spoorwegdienst vorderingen maakt en meer personeel beschikbaar komt, strekke men de militaire bezetting en de exploitatie uit, eerst van 's Gravenhage tot Rotterdam en van Utrecht tot Arnhem, later van Rotterdam tot Rozendaal—Esschen en van Arnhem tot Emmerik.

„De dienstdoende spoorwegambtenaren met hunne gezinnen kampeeren op het terrein van het Centraalstation te Amsterdam of in de buurt daarvan in afgehuurde hotels. Men laat het hun aan niets ontbreken.

„Ten overvloede doorkruisen patrouilles van huzaren onder commando van maréchaussées en bereden politieagenten de stad om op het eerste teeken van mishandeling of molestatie van zg. „onderkruipers" onverwijld te kunnen ingrijpen.

„Geweld worde gekeerd door onmiddellijk geweld."

IN TIVOLI TE UTRECHT.

Het hoofdbestuur der Nederlandsche Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel had Zondagmiddag (10 Februari) in de groote zaal van Tivoli te Utrecht een vergadering, uitsluitend voor spoorwegpersoneel, uitgeschreven, teneinde een terugblik te werpen op de werkstaking.

De zaal was door ver over de tweeduizend personen, waaronder spoorwegmannen ook van andere stations, dicht bezet.

Het eerst werd het woord gevoerd door den heer OUDEGEEST, met applaus verwelkomd. Hij zou niet lang spreken, zijn stem had hij nog niet geheel terug. Hij had een en ander te zeggen tot spoorwegpersoneel en pers.

Hij begon met te verzoeken een hoera aan te heffen ter eere van de vrienden Petter en Van den Berg, die zoo wakker gestreden hadden. *(Een driewerf luid hoerah!)* „Die mannen, die zoolang tegenover ons stonden, waren nu onze trouwe strijdmakkers en aan hun hulp is het in hooge mate te danken, dat de overwinning zoo schitterend was."

Al het lijden en de verdrukking en vernedering gingen aan spr.'s geest voorbij, toen hij tijdens de staking met zijn beide medebestuurders confereerde met den Raad van administratie. Toen zat men daar oog in oog met den tiran, die ons jaren lang vertrapt had en vroeg hem: „wilt gij ons recht van vereeniging erkennen?" Toen boog eindelijk het trotsche hoofd van VAN HASSELT en moest hij zeggen: ja. Dat oogenblik zou spr. zijn gansche leven niet vergeten.

„In dat eene oogenblik ging bij onze tegenstanders een gansch beginsel naar de maan. Aan de zijde van arbeid en demokratie kwam een stuk leven bij. Deze overwinning zal voeren tot vrij wat grooter en beter overwinning." Daarom is de heele pers zoo woedend en is spr. zoo'n gemeene kerel en moet spr. volgens het *Hdbl.* voor een half jaar in de nor *(hoera's)* en liegt het *Utr. Dbld.* er op los."

Spr. bracht hulde namens de gezamenlijke besturen aan het gansche spoorwegpersoneel. De zekerheid, dat het geheele spoorwegpersoneel bereid was op te trekken op het eerste sein, maar dat men niet zou staken zonder dat sein, die zekerheid was een machtige steun. Wanneer bijv. morgen of overmorgen het bericht tot

staken komt, zijt ge dan klaar? *(Een donderend ja).* En zoolang gij dat bericht niet krijgt, zult gij dan rustig blijven? *(Een even luid: ja!)*

Spr. besloot met een luid en langdurig toegejuichte aansporing tot steeds sterker uitbreiding der organisatie. Een stem: Leve Oudegeest! *(Drie daverende hoera's).*

Met applaus begroet, zeide de heer TROELSTRA gaarne de uitnoodiging van het hoofdbestuur om hier te spreken, te hebben aanvaard. Hij sprak zijn verrukking en innige vreugde uit over het heerlijke tooneel van solidariteit en kracht en zelfbeheersching, dat het Nederlandsche spoorwegpersoneel aan het proletariaat van de heele wereld gegeven had (*Applaus*).

Die eenheid, dat is de groote macht der arbeiders. Die getoonde macht heeft allen die aan de zij van de arbeiders staan, moed en vertrouwen in de toekomst gegeven. Aan de bezittende klasse heeft zij angstige vrees ingeboezemd. Waaraan staat de maatschappij in Nederland bloot, zoo vragen zij. Elk oogenblik kan om een paar onderkruipers het geheele spoorwegpersoneel staken. Welk een tijden gaan wij in Nederland tegemoet!

De oogen van het Nederlandsche volk zijn op deze vergadering gevestigd. Spr. meende daarom thans te moeten opkomen tegen de vergiftiging van de publieke opinie, die men tegen het spoorwegpersoneel ophitst, door wantrouwen in te boezemen.

„Zeker, gij hebt macht gekregen. Gij zijt niet meer bewustelooze werkmachines, aanhangsels van portieren en locomotieven. Na tientallen van jaren getrapt en miskend te zijn, zijt gij door uw bewonderenswaardige organisatie zoover gekomen, dat dit niet meer gebeuren zal.

„Maar waar het niet te ontkennen is dat gij, als gij van uw macht gebruik maakt, uw wapen toepast, dat een schok door heel Nederland geeft en ontzaglijke belangen schaadt, — volgt daar dan uit, dat gij zoo laag staat, zoo bekrompen alleen uw eigen belang ziet, dat men u nu dadelijk uw macht ontnemen moet?

De bourgeoisie-bent heeft nog veel meer macht, zij heeft de fabrieken, de machines, alles in handen. Hoe zou het zijn, als wij van de bourgeoisie eens hetzelfde zeiden als zij van u? De bourgeoisie kan ieder oogenblik ook alles stopzetten en waagt dan niet eens haar brood, maar enkel een paar rijksdaalders. De consekwentie

zou dan zijn, dat men ook aan de bourgeoisie onmiddellijk haar machtsmiddelen, haar bezit, haar militarisme, moet ontnemen, omdat zij er elk oogenblik misbruik van kan maken. (*Applaus*).

„Zeker, het stuk recht, dat gij verkregen hebt, laadt op u een groote verantwoordelijkheid." Spr. raadde allen aan, die zien dat de wereld vooruitgaat en de arbeiders anders gaan denken, een beetje vertrouwen in de arbeiders te stellen, ze niet te beschouwen als kinderen die men geen mes in de handen geeft. Men moet denken: door noesten arbeid en flinke ontwikkeling is het spoorwegpersoneel zoover gekomen. Die ontwikkeling zal het spoorwegpersoneel ook doen begrijpen, dat het elk oogenblik geheel verantwoord moet kunnen zijn voor zijn daden. (*Applaus*).

Na de geschiedenis van de ontwikkeling der spoorwegorganisatie te hebben vermeld, zeide de heer Troelstra, dat als het hem vergund was, een raad en een hoop te mogen uitspreken, hij dan dit wilde zeggen: ik hoop dat het zoo blijven mag, dat gij altijd zoo flink aangesloten zult blijven, niet alleen bij uw eigen vereeniging, maar ook in solidariteit met alle andere organisaties op economisch en politiek gebied, die den strijd voeren voor de ontvoogding van het proletariaat.

„Vroeger was er niet die eenheid, dat vertrouwen in de door u zelf gekozen leiders. Thans wel en moge dat zoo blijven. Denkt er wel om, van verschillende kanten zal men trachten dat vertrouwen te schokken en breekijzers in uwe gelederen te steken Zelfs den godsdienst zal men als breekijzer trachten te gebruiken.

„Men roept ook, dat er revolutie geweest is. De geheele kapitalistische pers lijdt aan vervolgingswaanzin. Als de goede mijnheer Valckenier Kips (hoofdred. v. het *Utrechtsch Dagblad*) zelfs zoo doorgaat, moest hij liever een tijdje naar Ermelo-Veldwijk gaan. (*Luid applaus.*) Zijn vervolgings-waanzin gaat zelfs allengs in den daarmee verwanten grootheidswaanzin over, en dat is ongeneeslijk. Hij voelt zich de generalissimus van Nederland en heeft een heel krijgsplan ontworpen.

„In koor echter met dezen aan gekrenkte hersenen lijdenden scribent, zingt het geheele koor van de burgerlijke pers, van jhr. Lohman tot Charles Boissevain. Zij zijn bezig, de regeering even gek te maken als zij zelf zijn. Waarom toch?

„Het spoorwegpersoneel heeft een paar dagen een volkomen wettig middel toegepast. Het was lastig, er is schade door geleden. Zeker, maar wie is daarvoor aansprakelijk? Dan had de directie u maar niet moeten noodzaken onderkruiperswerk te doen. Waarom moet alleen gij en niet de directie om het algemeen belang denken?

„Van revolutie geen sprake. Gij zijt zeer bescheiden geweest. Gij hebt voor uzelf niets gevraagd. Gij hebt uw rechtmatige eischen ter zijde gesteld. Als er maar een honderdste waar was van het machtsmisbruik en het egoïsme, waarvan men u beschuldigt, hadt gij toch uw stoffelijke eischen aan de staking verbonden.

„Nog was spreker verheugd dat hij hier tot spreken geroepen was, omdat hij ook volksvertegenwoordiger was en volgens de Grondwet van het geheele Nederlandsche volk de belangen behartigen moest. In het feit dat men een volksvertegenwoordiger hier riep, zag spr. een uiting van het bewustzijn, dat het spoorwegverkeer een zaak was, waarbij niet alleen het personeel, maar het algemeen belang betrokken was en dat dit niet vergeten moest worden. (*Applaus.*)

„Dan paste het zeker, om verontwaardiging uit te spreken over die revolutiestokers der burgerlijke pers, die u verhinderen kalm met de directies te gaan onderhandelen en rustig weer aan het werk te gaan. Het gevolg is, dat gij de geweren nog niet in rotten kunt zetten, maar het bij den voet moet houden."

Het is niet waar, dat uw staking onrechtmatig was, dat gij een schrikbewind hebt uitgeoefend enz. Als de heeren zeggen: eedbrekers zijt gij geweest, dan antwoordt spr. met een verwijzing naar Dr. Kuypers houding tegenover de haringspeetsters. Hij hief een wetsbepaling op, omdat zij toch niet werd toegepast en met de praktijk in strijd was. *De eed is in strijd met het werkelijke leven, hij moet maar worden afgeschaft.* [1])

Als de regeering naar de inblazingen luistert, gaan we een geweldigen strijd tegemoet. Spr. waarschuwde dat **een algemeene staking,** een ware revolutie, het gevolg zou zijn.

Ziedaar nu de deftige heeren als revolutiestokers!

---

1) Wij cursiveeren. Het verslag van Mr. Troelstra's rede is overgenomen uit *Het Volk* van Dinsdag 10 Februari 1903.

Spr. hoopte dat het beleidvol optreden der leiders, Oudegeest's flinke, beraden woorden, vertrouwen zouden wekken; dat het spoorwegpersoneel zou blijven toonen geen op te zweepen bende, maar een zichzelf beheerschende georganiseerde massa te zijn. Het zou schrikkelijk zijn, als de zenuwachtige opwinding der pers naar de Tweede Kamer overgeplant werd en de Nederlandsche vrijheids-traditie aangerand werd.

„Eén gevaar is er: de Staat is machtig. Dat gevaar is alleen daardoor te bezweren, dat gij als burgers van den Staat zorgt, dat die Nederlandsche staat zooveel mogelijk onder uw eigen invloed staat. Daarvoor is noodig, dat het spoorwegproletariaat ijverig meewerkt om het algemeen kiesrecht door te voeren." *(Applaus).*

Spreker eindigde met een opwekking om pal te staan. Uw kranige houding heeft overal nieuwen moed ontvonkt. De tijd nadert, dat het vaandel van den arbeid overwinnend over de wereld zal wapperen. *(Luid applaus en gejuich).*

Na eenige discussie werd bij handopsteken onder gejuich met algemeene stemmen aangenomen de volgende *motie:*

„De vergadering, gehoord de besprekingen, spreekt hare goedkeuring uit over het beleid van het hoofdbestuur in de afgeloopen staking, uit den wensch dat nadat de eenheid in de vakorganisatie binnen den kortst mogelijken tijd zal zijn tot stand gebracht het noodige zal worden gedaan om verbetering te brengen in de loonen en den arbeidsduur van het personeel, opdat aan de meest dringende eischen zoo spoedig mogelijk worde te gemoet gekomen, verzet zich bij voorbaat tegen allen aanslag op hunne persoonlijke vrijheid en hun recht van vereeniging, waarop door een deel der pers werd aangedrongen, stelt volkomen vertrouwen in het doorzicht van het hoofdbestuur om ter afwering van dat gevaar de maatregelen te nemen die het noodig acht en doet een beroep op de gansche Nederlandsche arbeidersbeweging om als één man de organisatie tegen elke aanranding te verdedigen."

De collekte werd bestemd voor de Anti-Militaristische Propaganda-Vereeniging in Nederland.

Het Schrikbewind.

Onder dit opschrift kwam in *de Tijd* van 10 Februari het volgende artikel voor:

„Wel het brutaalste wat de president der Spoorwegarbeiders-Vereeniging O u d e g e e s t tot nog toe gedaan heeft, is zijn (Zondag) te Rotterdam tot de Nederlandsche justitie gerichte uittarting: indien men hem durfde gevangennemen, zouden 18,000 spoorwegarbeiders hem wreken.

„Of en op grond van welke wetsartikelen er termen bestaan tot inhechtenisneming van Oudegeest na zijn jongste circulaire aan het spoorwegpersoneel, waarin de voorbereiding werd gelast van maatregelen, om eventueel de aanneming van een bepaald wetsontwerp door de Staten-Generaal onmogelijk te maken, is een kwestie, welke wij hier niet wenschen te beantwoorden.

„De veronderstelling echter, dat de justitie zoodanige inhechtenisneming tot handhaving der rechtsorde zou geboden achten, maar zich door bedreiging van den persoon, dien zij behoorde aan te tasten, van de volvoering van haren plicht zou laten terughouden, is een zóó schaamtelooze beleediging onzer rechterlijke macht als wij tot dusver nog niet in het openbaar hoorden uiten.

„Een land, waar een schuldige, zoo hij slechts een groot getal volgelingen achter zich heeft, door bedreigingen zich veilig kan rekenen voor de justitie, heeft opgehouden tot de beschaafde wereld te behooren. De anarchie heeft daar de rechtsorde vervangen.

„Nog een ergerlijk staaltje van *terrorisatie* wordt volgenderwijze medegedeeld in de ochtend-editie van het *Handelsblad* van gisteren:

„Wij lezen in *De Havenarbeider*:

„Nieuwendam, *Durgerdam* en Schellingwoude leveren geregeld een groot contingent onderkruipers, wanneer de bootwerkers te Amsterdam in strijd zijn met hun patroons.

„Wij hebben besloten hieraan voor goed een eind te maken op de volgende manier:

„De ingezetenen van Nieuwendam, Durgerdam en Schellingwoude leven hoofdzakelijk van Amsterdam. Dagelijks toch ziet men hier talrijke menschen met bootjes aankomen, om visch, eieren enz. te venten aan de inwoners van Amsterdam. Deze menschen nu komen voor een groot deel uit bedoelde plaatsjes, en wanneer zij de koppen nu niet bij elkaar steken en zorgen dat hunne medeingezetenen geen onderkruipersdiensten verrichten ten nadeele van de bootwerkers, zullen zij worden geboycot.

„Dagelijks zullen de venters dan gevolgd worden door onze posten en de kooplustigen van Amsterdam een waarschuwing ontvangen, om niet te koopen van hen wier mede-ingezetenen de bootwerkers zoozeer benadeelen in hun strijd om lotsverbetering.

„Men zij dus gewaarschuwd en neme maatregelen om de onderkruiperij uit

Nieuwendam, Durgerdam en Schellingwoude te beletten, en anders van hen geen eieren, visch, melk enz. meer te Amsterdam."

„Aldus zal men trachten aan een zeker getal inwoners van bepaalde plaatsen de wettige uitoefening van hun bedrijf onmogelijk te maken, omdat *andere* inwoners dierzelfde gemeenten dingen deden, welke den Amsterdamschen bootwerkers niet aanstonden. Willen de visch-, melk- en eierboeren van Nieuwendam, Schellingwoude, Durgerdam, enz. voortgaan te Amsterdam hun brood te verdienen, dan zullen zij *met geweld* hun dorpsgenooten dienen te dwingen, zich aan de besluiten der Amsterdamsche werklieden-organisatiën te onderwerpen.

„Of zij bereid zullen zijn aan dien eisch gevolg te geven? Doen zij het niet en wordt straks de boycot doorgezet en aan honderden kleine kooplieden en visschers van de overzijde van het Y het brood uit den mond gestooten, dan zal ook weerwraak van die zijde niet uitblijven. Spoedig zullen wij dan lezen van vreedzame Amsterdammers, die, Zondags hun wandeling tot aan gene zijde van het Y uitstrekkend, dáár door de dorpsbewoners werden gemolesteerd, misschien heel of half dood geslagen.

„En nog staan wij slechts bij een begin. Wordt het stelsel, waarmede thans door de amsterdamsche bootwerkers een proef wordt genomen, op ruimer schaal toegepast, dan kan men binnenkort de herleving verwachten van middeleeuwsche toestanden, waarbij de bevolking van belendende gemeenten vaak gewapend tegenover elkander zullen staan.

„Het is een aangename toestand, welken wij door het drijven der socialistische leiders en hun bondgenooten te gemoet gaan!

„Niet minder schandelijke feiten vinden wij vermeld in onderstaande circulaire, door den amsterdamschen „*Geneeskundigen Kring*" ter publiceering aan ons en andere bladen toegezonden:

„Het bestuur van den „Geneeskundigen Kring" te Amsterdam ziet zich verplicht, de aandacht van het publiek te vestigen op de ernstige moeilijkheden, welke de geneeskundigen bij de uitoefening van hun beroep ondervinden ten gevolge van de *werkstaking der koetsiers*.

„Veel geneeskundigen zijn verplicht hunne visites, zoo goed als het gaat, te voet af te leggen, daar de stakende koetsiers niet alleen weigeren zelf te rijden, doch bovendien de welgezinden onder hun vakgenooten door schrikaanjaging en beleediging daarvan trachten af te houden. Een arts vond, bij het verlaten van het huis van een zieke, het rijtuig door een troep stakers omsingeld, die, ondanks

zijn protesteeren, den koetsier dwongen naar den stal te rijden. Nadat daar de hulp der politie was ingeroepen, kon hij slechts onder bescherming van een politie-agent op den bok van het rijtuig zijn tocht voortzetten. Een andere arts zag zijn eigen huisdeur des ochtends belegerd en had voor de verdere uitoefening van zijn praktijk eveneens de hulp der politie noodig. Een andere arts wachtte des ochtends tevergeefs zijn rijtuig, dat door een troep stakers was aangehouden en gedwongen naar huis terug te keeren. Ook de arts werd onderweg aangehouden. De stakers stonden toe, dat de koetsier hem naar huis bracht. Hem naar zijn zieken te brengen werd door de stakers belet.

„Uit deze feiten blijkt de stelselmatige bedoeling dezer lieden, om den artsen de uitoefening van hun beroep onmogelijk te maken. Welke daarvan de gevolgen kunnen zijn, is gemakkelijk na te gaan. Bij een ernstige bloeding, een beklemde breuk, 'n diphteritische keelontsteking en zooveel andere aandoeningen hangt dikwijls alleen van een snelle deskundige hulp het leven van den lijder af.

„Redelijkerwijze had men mogen verwachten, dat de stakende koetsiers, die met zooveel kracht voor hun eigen belang weten op te komen, een zoo hoog algemeen belang als de geneeskundige verzorging hunner zieke medeburgers zouden weten te eerbiedigen. Blijkens de ervaring van deze dagen, ontbreekt bij de thans stakende koetsiers dit eenvoudige plichtsbesef te eenenmale.

„Het is hun volkomen bekend, dat vele der Amsterdamsche geneeskundigen, en niet alleen zij, die de hoogere standen bedienen, zonder rijtuig onmogelijk al hun zieken kunnen bezoeken. Het is de schuld dezer stakers, zoo thans hier ter stede een aantal zieken van geneeskundige hulp verstoken blijven.

„In het algemeen belang achten wij ons verplicht, deze handelwijze der stakende koetsiers aan het oordeel der burgerij te onderwerpen.

„Het bestuur van den Geneeskundigen Kring,

J. KUIPER, *Voorzitter*,
H. BURGERS, 1*e Secretaris*."

„Commentaar overbodig!

„Of er ook al zieken omkomen bij gebrek aan geneeskundige hulp, wat kan het den raddraaiers der stakingsbeweging schelen? Als hun organisatiën maar de patroons voor hun geweld doen bukken, het overige komt er niet op aan. Als *alle* middelen geoorloofd heeten — ook het afsnijden van gas- en watertoevoer, met gevaar voor typhus-epidemie en ontploffingen — waarom dan niet het onmogelijk maken van geneeskundige hulp?"

Van de zijde der stakers werd het voorgesteld alsof men alleen door overreding poogde de „onderkruipers" van het werk te houden. Doch dat was al een zonderling soort van overreding, gelijk in de Eerste Kamer door Mr. Kist, procureur-generaal bij het gerechtshof te Amsterdam, was medegedeeld (28 Januari 1903):

„Ik zal, om het eenigszins plastisch voor te stellen, de vrijheid nemen voor te lezen een stuk uit een proces-verbaal, waaruit men kan zien hoe de volgorde pleegt te zijn bij dergelijke overreding. Ik lees hier dit: „„Toen wij buiten kwamen, zag ik op den openbaren weg in de Bilderdijkstraat een 50-tal stakende loodgieters loopen, die ons achterna liepen.

„„Deze lieden vroegen mij mede, naar de Roijenstraat te gaan, waarmede zij bedoelden, dat ik in het Vereenigingsgebouw in die straat een stuk zoude teekenen, dat ik het werk, evenals zij, zoude nederleggen."" Tot dusver volkomen correct. Maar nu volgt er dit: „„Om reden ik die lieden antwoordde, dat ik zulks niet wenschte te doen, werden zij kwaad en begonnen aan mijn kleederen te trekken om mij bij mijn patroon vandaan te halen.

„„Mijn patroon, dit ziende, is daarop een agent van politie gaan waarschuwen .... In dit oogenblik was het dat een mij onbekend man uit die menigte, en dus ook waarschijnlijk een stakend loodgieter, die achter mij liep, mij met moedwil een stomp met zijn vuist in mijn rug gaf en vervolgens met zijn vuist een stomp tegen mijn kin.""

„Het is geen bijzonder ernstig feit, maar het teekent den weg, die bij dergelijke overredingen in den regel gevolgd wordt: men begint met het kleine en men eindigt met het groote. Bij alle stakingen — en in het laatste half jaar zijn er vele geweest, vooral te Amsterdam — is gebleken, dat er geen middelen van dwang worden ontzien. Na het gewone geweld komen er misdrijven van allerlei aard: er zijn talrijke gevallen van mishandeling, bedreiging, openlijk geweld tegen personen en goederen, opruiing en weerspannigheid. Meermalen ziet men het gebeuren, dat als het ware wordt georganiseerd een drijfjacht op de ongelukkige slachtoffers, die niet bereid zijn zich te laten overreden, soms in het groot, soms in het klein. Een voorbeeld van een drijfjacht in het klein heb ik hier voor mij. Het betreft een getuige, een timmermansknecht, die op straat was tijdens de staking van de loodgieters; deze verklaarde het volgende.

„„Ik zag een volksmenigte op die gracht en al aanstonds begreep ik, dat dit stakende lood- en zinkwerkers waren. Ik hoorde enkelen van het volk zeggen: „loopen jijlui nou de Nes in, dan vallen we ..... juist in de flank"; daarop kwam men weer op

den Voorburgwal, ik bevond mij intusschen meer nabij de Grimburg wal en op eenmaal hoorde ik schreeuwen „onderkruiper, onderkruiper," doch voor ik daar kwam had ik gezien, dat aan den hoek der Barkerstraat, waar de beide troepen bijeengekomen waren, zij een man tusschen zich in gekregen hadden en daar ik den naam van ..... gehoord had, was ik nieuwsgierig wien men bedoelde, daar mij zoowel ..... als diens knechts allen bekend zijn.

„„Ik zag dat ..... door verschillende personen uit de volksmenigte geslagen werd; men had zich om hem heen gedrongen en toen hij zich met een voorwerp zwaaiende van zijn aanranders had weten te bevrijden, zag ik dat hij aan zijn mond bloedde.""

„De heer Roels, de redacteur van het bondsorgaan van „Recht en Plicht", deelde mede, dat 25 leden van die vereeniging onder pressie voor het lidmaatschap daarvan hadden bedankt.

„Maar onder welke pressie en met welke dreigementen! Die predikers van vrijheid hebben op allerschandelijkste wijze misbruik gemaakt van hun overmacht om de vrijheid van hunne mede-arbeiders te beletten. Niet alleen de vrijheid om te arbeiden, maar ook de vrijheid om tot een vereeniging te behooren volgens hun keuze. Wij kennen spoorwegmannen, die door 30 à 40 man zóó lang omsingeld en mishandeld zijn, tot zij teekenden, dat zij voor „Recht en Plicht" bedankten.

„In conducteurs- en machinistenkamers, op werkplaatsen en langs de lijnen, op de bureaux, overal worden zij beleedigd, bespot, gescholden. 't Is geen leven meer zóó te moeten werken of zijn dienst te moeten doen."

De Stakings-koorts.

„Stakingen", — schreef het *Handelsblad* van Vrijdag 6 Februari — „zijn zoo aan de orde van den dag, dat van geringere stakingen geen melding wordt gemaakt, om niet te spreken van de vele dreigende stakingen, die niet uitbreken, omdat de patroon oogenblikkelijk aan de eischen van den werkman toegeeft.

„Wij zullen eens een paar dergelijke authentieke voorbeelden geven om aan te toonen welk gevaar de machtsvergrooting van de vakvereenigingen voor de nationale welvaart *kan* opleveren.

„Een timmermanspatroon heeft een werkman, die steeds Maandag houdt, elken Maandag òf niet òf onder den invloed van sterken

drank aan zijn werk komt. Na 5 achtereenvolgende Maandagen gewaarschuwd te zijn volgt ontslag. Dit ontslag heet „ongemotiveerd", een staking volgt.

„Een metselaarspatroontje heeft een karwei. Er komen zich twee man aanmelden om aangenomen te worden. „Mannen" — zegt de patroon — „wij hebben al eens meer samen gewerkt, wij hebben altijd ruzie samen en kunnen het nooit samen vinden; zoekt liever bij een ander patroon werk." Den volgenden ochtend krijgt de patroon een aanzegging: zoo spoedig mogelijk de twee laatst aangenomen werklieden ontslaan en de eersten aannemen. De patroon teekent onmiddellijk de verlangde verklaring; hij is geen kapitaalkrachtig baasje en heeft een gezin te onderhouden.

„Het derde voorbeeld ontleenen wij aan de staking bij den steenhouwer Rinse. Er zijn veel steenhouwers zonder werk. Op herhaald verzoek worden nog eenige steenhouwers in dienst genomen. De laatstaangenomene doet over een zelfde stuk steen, waar een ander steenhouwer 7, 8, 9, hoogstens in de ergste gevallen 10 of 11 uur over werkt, 17½ uur. Deze steenhouwer is dus niet in staat het uurloon te verdienen en de patroon zegt, na hem twee dagen aldus aan het „werk" te hebben gezien, dat hij zijn diensten niet gebruiken kan, en betaalt hem zijn geheel, eigenlijk slechts half verdiend, loon uit. De steenhouwers staken. Hun eisch is: onmiddellijk weder in dienst nemen van den onbekwamen werkman.

„Dergelijke toestanden moeten op den duur een hoogst nadeeligen invloed oefenen op de nationale welvaart, moeten op den duur den werkman zelf ernstig benadeelen, doordat zijn bekwaamheid en werkkracht moeten verminderen.

„Het *Handelsblad* is altijd een vriend van de vakvereenigingen geweest, doch blijkt uit de genoemde voorbeelden niet het groote gevaar dat gelegen is in de verplaatsing van de macht van ontslag of aanstelling van werklieden van den patroon naar het bestuur van de vakvereeniging?"

Over die stakings-koorts begon men zich, vooral in Amsterdam, zeer ongerust te maken.

„Ons land" — zoo schreef een inzender in het *Handelsblad* van Vrijdag 6 Februari, — „ons land is een land van transito-verkeer ;

een deel der levensmiddelen en andere handelsartikelen en ook de post, regelende het leven der omwonende volkeren, gaat over en door ons land. Wij zijn verantwoordelijk voor een deel van het geregeld verkeer tusschen Engeland en Amerika en Duitschland, Frankrijk en België en wat daarachter ligt. Mogen wij dulden, dat zich van ons gebied een „doode" plaats vormt waar, door wanorde en willekeur, den buitenlander zijne handelstransactiën, zijne aan- en afvoeren onmogelijk worden gemaakt? waar zijne post, eventueel diplomatieke stukken, zendingen van groote waarde enz., oponthoud ondervinden of verloren kunnen gaan?

„Inmenging van het buitenland met den eisch, een en ander voortaan te voorkomen, ware dan volstrekt niet zoo onwaarschijnlijk! Wij moeten in staat blijken, onze internationale verplichtingen in zake post, spoorwegverbindingen enz. geregeld na te komen.

„In elk geval zou ons verzuim in deze ten gevolge kunnen hebben, dat post- en spoorwegverbinding eenvoudig verlegd werden en geleid door landen, waar de Regeering daarvoor kan instaan."

„De handen ineen", — schreef weer een ander, eveneens in het *Handelsblad*.

„Wie oog heeft voor de groote gevaren, waarmede Amsterdam thans wordt bedreigd, denkt in de eerste plaats aan het verloopen van handel en nijverheid. „Is het niet te duchten dat de koffie- en tabakshandel, dat groote expediteurs-veemen enz. hun zaken naar Bremen of Hamburg verplaatsen, waar zij met open armen zullen worden binnen gehaald? Dat groote Nederl. fabrieken wegens te hooge lasten niet meer kunnen concurreeren tegen het buitenland en de zaken moeten opheffen? Wat moet Amsterdam dan beginnen met duizenden en tienduizenden werkloozen? De handelskantoren met hun vele buitenlandsche relaties kunnen gemakkelijk hun weg banen, doch de werklieden blijven achter zonder werk en zouden dan allicht gaarne voor minder loon dan thans willen werken. Doch dan is het te laat; de handel is verplaatst. Al deze gevaren moeten de werkgevers den goedgezinden arbeiders onder de oogen brengen. Een comité worde gevormd met goede sprekers aan de spits, die op eenvoudige, zakelijke wijze de gevaren uiteen zetten. Dit comité moet dadelijk

in werking treden en de werkgevers kunnen wat organiseeren betreft, voorzeker een voorbeeld aan hun arbeiders nemen. Waarom zouden de werkgevers het ook niet kunnen? Laten zij er zich niet bij neerleggen!

„De werklieden lezen of hooren enkel wat hun leiders schrijven of spreken. Het comité moet de arbeiders beter inlichten hetzij door vergaderingen, hetzij door ruim verspreide strooibiljetten enz., en wijzen op het vele dat reeds in het belang der arbeiders gedaan is en wordt. Laten tot behoud van Amsterdam dan nu eindelijk de werkgevers de handen in elkaar slaan, ook in het belang der misleide werklieden, die anders hun eigen kuil graven."

Het ultimatum der Gemeentewerklieden.

Inmiddels bleek, dat het dreigement der gemeentewerklieden, om Maandag 9 Februari gezamenlijk het werk te staken, niet zou worden uitgevoerd. Om allerlei redenen: de krachtige houding der Regeering (zie blz. 138 en volg.), het wijs beleid van den Burgemeester van Amsterdam, het optreden der christelijk-gezinde werklieden, de publieke opinie, enz. De gaswerkers vooral hadden gedreigd; doch zij besloten in een druk bezochte vergadering van Donderdagavond (5 Februari) niet op Maandag tot staken over te gaan.

In die vergadering trad Domela Nieuwenhuis als spreker op. Deze keurde af de houding van de Raadsleden en meende, dat de heer Henri Polak o. a. had gespeeld met de bedreiging der arbeiders. Maar — de arbeiders hadden nu al drie jaar gewacht op een betere loonregeling en een werkstaking zooals men nu bedoelde zou zóó ernstig zijn in de gevolgen, dat spr. den gaswerkers toeriep: „Toont nòg wat geduld; toont B. en W. en den Raad dat ge hun de gelegenheid wilt geven binnenkort de loonen te regelen, dan kan u geen verwijt treffen dat ge hun geen tijd hebt gelaten. Hebt nog twee weken geduld."

Hiertegen kwam een storm op: „Neen, neen!" werd geroepen.

De secretaris Fruytman vroeg of men dan geen vertrouwen meer stelde in een man als Domela Nieuwenhuis, die jaren lang de beweging der arbeiders leidde.

Daarop volgde een algemeen: „ja!" en toen sprak de voorzitter der gaswerkersvereeniging, de heer v. d. Weijde, de mannen

nog eens toe. Hij zeide dat men een misdaad zou doen als men nu ging staken. Maar zijn woorden schenen ook gesproken aan doovemans-deur; toen sprak nog de secretaris der gaswerkersvereeniging, de heer Roeland, in gelijken geest. Hij raadde den aanwezigen te vertrouwen op het bestuur en op een man als Domela Nieuwenhuis, te handelen met koel hoofd, niet overijld te werk te gaan. Als een man als Nieuwenhuis, die wel eens is genoemd „de fabrikant van werkstakingen", tot kalmte aanmaande en raadde thans niet te staken, dan moest men dien raad volgen.

„Maar ze gooien de losse arbeiders er uit!" werd geroepen.

De *Voorzitter* zeide dat daarvoor geen vrees behoefde te bestaan en dat het bestuur, werd iemand ontslagen, voor dien ontslagene krachtig zou opkomen.

Het eind was, dat besloten werd met staken althans nog veertien dagen te wachten.

Een manifest, dat het Bestuur van den Centralen Gemeentewerkliedenbond „aan de Burgerij van Amsterdam" verspeidde, eindigde aldus:

„Aan wien de schuld, als Amsterdam straks in de grootst denkbare ellende zal worden gedompeld. Niet aan de Besturen, ook niet aan de werklieden, maar aan de raadsleden die zich tegen het bestuur hebben uitgesproken. Niet aan het Bestuur, dat met alle mogelijke en onmogelijke middelen heeft getracht, niet den brand te blusschen, zóó iets zou niet alleen niet mogelijk maar ook niet taktisch geweest zijn, maar wel den brand te beperken en ééne uitbarsting te voorkomen. Ook niet aan de werklieden die door de voortdurende negeering hunner verzoeken tot den hoogsten graad van verbittering zijn opgevoerd. Met verontwaardiging wijzen de besturen het verwijt van de hand als zou de huidige toestand aan hun slecht beleid te danken zijn. Ware de woede der werklieden niet gebreideld, Amsterdam verheugde zich nu reeds in de onmogelijkste toestanden.

„Wij verklaren, dat de schuld van wat te gebeuren staat te wijten is aan het Gemeentebestuur en bloc en die Raadsleden in het bijzonder, die voortdurend hun stem verheffen tegen de belangen der werklieden. Wanneer er gevaar bestaat zal het bestuur trachten het te bezweren, maar de actie zal blijven bestaan totdat de eischen

zijn ingewilligd. Bekwame spoed is het eenige middel tot opheffing van den bepaald gevaarlijken toestand. Moge de Raad nu eindelijk eens inzien dat het ernst is, want groote gebeurtenissen staan te wachten."

In den nacht van Donderdag (5) en Vrijdag (6) hield het Tram-personeel „Ons Belang" een vergadering, van 1 tot 4 uur, waarin Prof. Treub en Henri Polak als sprekers optraden.

De eerste concludeerde voor de vergadering niet tot het laten vallen van de eischen, maar tot de erkenning dat de gestelde termijn van beantwoording der eischen veel te kort was. Zijn raad was ten slotte deze: geeft aan den Gemeenteraad meer tijd tot onderzoek voor de gestelde eischen; vraagt een bevredigend antwoord bijvoorbeeld voor 1 Mei — dat is werkelijk niet te lang. Bepaalt dan na 1 Mei uw verdere gedragslijn. „De waardigheid uwer vereeniging, en uw prijsstellen op de sympathie van het publiek op uw beweging schrijft u zulks gebiedend voor."

Henri Polak verdedigde tegenover den aanval van Domela Nieuwenhuis zijn houding in den raad.

Met 192 tegen 135 stemmen werd ten slotte de volgende *motie* aangenomen:

„De Vereeniging „Ons Belang", overtuigd dat de Raad aan de eischen der werklieden binnen den gestelden tijd niet kan voldoen,

„verzoekt met aandrang aan den Centralen Bond v. Gemeente-werklieden een vergadering te beleggen, ten einde terug te komen op het besluit om antwoord van den Raad te vragen vóór Maandag a.s. en een nieuw besluit te nemen, waarin der Gemeente voldoende tijd wordt gegeven om de gestelde eischen te onderzoeken;

„doch verklaart tevens zich in elk geval aan de besluiten van den Centralen Bond te zullen onderwerpen en deze loyaal uit te voeren."

Een sterke minderheid was dus nog tegen deze motie; doch overigens begonnen de gemeente-werklieden wel te gevoelen, dat ze met hun ultimatum te ver gegaan waren. Van staken was op Maandag 8 Februari dan ook geen sprake meer en Woensdag 11 Februari verscheen ook het volgende:

MANIFEST AAN DE GEMEENTE-WERKLIEDEN.

„*Arbeiders van Amsterdam,* georganiseerd in de verschillende vakorganisaties!

„De aangekondigde werkstaking gaat niet door! Ons ultimatum hebben we ingetrokken! Waarom? Zijn we, na eerst een borst te hebben gezet, teruggekrabbeld voor de gevaren, die elken strijder, ook in den socialen strijd, bedreigen? Is het waar, wat gemompeld wordt, dat we staande den strijd, lafhartig terugdeinsden, beducht als we zouden geweest zijn voor eigen veiligheid, dat is voor onze „vaste" positie in Gemeentedienst?

„D a t d e d e n w e n i e t. We zijn niet teruggekrabbeld en veel minder gaven we den strijd op. Onze actie werd niet vermoord, integendeel: zij is nog in vollen gang.

„W e t r o k k e n o n s u l t i m a t u m i n. Waarom? Omdat we niet konden, niet mochten en niet dorsten te aanvaarden de verantwoordelijkheid voor de wellicht verschrikkelijke gevolgen welke de handhaving van dat ultimatum hebben zou, waar er naar onze innige overtuiging op goeden grond gehoopt mocht worden dat na intrekking van dat ultimatum onze belangen met den meesten spoed door den raad zouden worden behartigd of althans zouden worden besproken.

„Pertinent had onze burgemeester verklaard, dat het ultimatum aan elke vredige oplossing der zaak beslist in den weg stond.

„Hierbij werd de even pertinente toezegging ons gedaan, dat wanneer in plaats van geëischt, gevraagd zou worden, onze verzoeken met de meeste welwillendheid zouden worden ontvangen.

„Mochten wij toen een onverzoenlijke houding aannemen? Zoudt ge na kalm beraad werkelijk gewenscht hebben, dat wij de verantwoordelijkheid zouden aanvaarden voor wat uit eene algemeene staking van het geheele werkliedenpersoneel noodwendig moest voortvloeien? En dat enkel om wat voor ons op dit oogenblik niet anders was dan eene kwestie van vorm: wat dusver ultimatum heette nu om te zetten in een verzoek? We weten het wel: op zichzelf is dit eene zaak van veel meer en veel ernstiger beteekenis dan een kwestie van vorm.

„Het was een machtsvraag! Maar om wat daarmede in verband staat, noch om die vraag zelf, was het ons te doen.

„Ons was het enkel te doen om eenige werkelijke en tastbare verbeteringen in onze maatschappelijke positie. Zóóveel loon meer: zóóveel werktijd minder.

„Daar ging het om.

„Niet om principieele kwesties. Daar kon het niet om gaan, want onze Bond is eene neutrale organisatie.

„Eéne stelling — het is zoo, hebben we moeten prijsgeven.

„De vaststelling van een datum door ons, waarop antwoord zou moeten gegeven worden — die stelling hebben we moeten prijsgeven.

„Dit offer hebben we gebracht om Amsterdam de ramp eener zoo ernstige staking als het nog nimmer meemaakte, te besparen.

„Arbeiders, al of niet leden van den Centralen Bond, aan u om te oordeelen of deze stelling ter wille van het publiek belang niet prijsgegeven moest worden.

„Onze actie is niet vermoord: ze is slechts eene nieuwe phase ingetreden.

„*Het Bestuur van den Centralen Bond van Gemeentewerklieden te Amsterdam:*

CHR. KOSTER, *1ste Voorzitter.*
J. F. FRUIJTMAN, *1ste Secretaris.*
C. E. MOLEN, *1ste Penningmeester.*"

De toon in dit Manifest is, gelijk men ziet, heel wat kalmer dan die op de vergadering werd gehoord, waarin het ultimatium was gesteld. De Regeering had intusschen haar maatregelen genomen — en, naar schier aller oordeel, had ook dit kalmeerend gewerkt.

VI.

REGEERINGS-MAATREGELEN.

Wat deed, onder die toenemende spanning in den lande, de Regeering? Zat zij stil, hield zij zich alsof dat alles haar niet aanging? Afgaande op hetgeen sommige bladen en personen, onder den eersten indruk van de voor die betrokken werklieden zoo welgeslaagde werkstakingen schreven — de *Nieuwe Courant*, Prof. Visser, Mr. Louis Israels en Prof. Treub — zou men allicht denken dat het Ministerie-Kuyper niets deed. Ook DR. A. W. BRONSVELD, predikant te Utrecht, voegde zich bij deze vier critici. In de Februari-aflevering van de *Stemmen voor Waarheid en Vrede* sprak hij in de „Kroniek" — geschreven een paar dagen nà de werkstaking op 31 Januari — zijn verwondering er over uit, dat de Regeering niets gedaan had en de spoorwegmaatschappijen aan zichzelven, d. w. z. aan den willekeur van haar dienstpersoneel had overgelaten. Dr. Bronsveld schreef o. m.:

„Onder deze Regeering, welker hoofd nog onlangs verklaarde, dat hij er vooral op bedacht was, het gezag hoog te houden, zien wij in de gelederen van het spoorwegpersoneel volslagen anarchisme. De Ministers zijn op Zondag ten huize van Dr. K u y p e r vergaderd geweest, en de Minister van Oorlog vertoefde geruimen tijd op zijn departement, en de Minister van Waterstaat hield conferenties; maar het slot was, dat de eischen der stakenden werden ingewilligd. Nu, dan hield de Regeering van Italië voor eenigen tijd zich beter, en zij heeft orde en gezag weten te handhaven.

„Welk een bekwaam demagoog Dr. Kuyper ook moge zijn — een man, die een volk in omstandigheden, als waarin wij nu verkeeren, leiden en helpen kan, is hij niet. De vele staatkundige grootheden, met wie hij op zijn reizen kennis heeft gemaakt, zullen zich over die slappe houding van onze Regeering verwonderen, er de kwade gevolgen van ondervinden. Het „organiseert u!" zal van de Apenijnen tot de Oostzee weerklinken, en de orde in de beschaafde wereld wijken voor het geweld."

Dr. Bronsveld besloot aldus: „Over een natie welker verleden verloochend, en welker protestantsche traditie prijs gegeven worden, zal in dikke nevelen het gestarnte ondergaan van Dr. A. Kuyper."

Intusschen werd in de bladen schier dagelijks mededeeling gedaan van buitengewone vergaderingen van den Ministerraad, — in den aanvang ten huize van den Minister-President Dr. Kuyper, die door een lichte ongesteldheid aan zijn kamer gebonden was, later ook ten huize van Minister Loeff, die eveneens ongesteld was. Wat in die vergaderingen van den Ministerraad werd besproken, kwam men in de eerste dagen met Dr. Bronsveld niet te weten. Doch het resultaat er van werd spoedig merkbaar.

Allereerst in de *Staatscourant*, die Donderdagavond verscheen (5 Februari), waarin miliciens-verlofgangers der lichtingen van 1900 en 1901, behoorende tot de regimenten infanterie en tot het corps genietroepen werden bevolen onder de wapenen te komen tegen een door den Minister van Oorlog te bepalen tijd. Deze bepaalde, dat die verlofgangers op Dinsdag 10 Februari, uiterlijk te 4 ure namiddag, onder de wapenen moesten komen. Ook het blijvend gedeelte der lichting 1902 was onder de wapenen geroepen.

Het Koninklijk Besluit was gegrond op de bepaling der eerste zinsnede van art. 110 der Militiewet, die de oproeping dezer lichtingen toelaat, „wanneer het ter handhaving of tot herstel van de openbare rust en orde, tot uitvoering van wettelijke voorschriften of om andere overwegende redenen noodig is."

Met spoed was het besluit genomen. Donderdag had de Minister van Oorlog het aan H. M. de Koningin voorgedragen; het is dien dag nog door H. M. geteekend; en nog dien eigen avond stond het reeds in de *Staatscourant*.

Blijkbaar was het besluit genomen ter aanvulling van de

garnizoenen in verband met de concentratie van troepen te Amsterdam,en om op alle eventualiteiten voorbereid te zijn.

Verder werd het gerucht verspreid, dat de Tweede Kamer op Dinsdag 24 Februari zou bijeen komen en dat alsdan van de Regeering was te verwachten een wetsontwerp, waarbij stakingen van publiek-rechtelijken aard (spoorwegen, enz.) strafbaar zouden worden gesteld. Naar aanleiding van deze geruchten bracht het *Weekblad van het Recht* in zijn nummer van 9 Februari in herinnering de vergadering van de Nederlandsche juristenvereeniging, in 1876 te Middelburg gehouden. In deze vergadering werden o.a. de volgende vragen gesteld en werden zij beantwoord gelijk er achter is vermeld:

I. „Is het met goede rechtsbeginselen bestaanbaar, dat de Staat in sommige gevallen de nakoming van civiele verbintenissen door strafbepalingen waarborgt?"

(Bij acclamatie bevestigend beantwoord).

II. *a.* „In geval de verbintenis betrekking heeft tot den publieken dienst?"

(Bij acclamatie bevestigend beantwoord).

b. „Behoort in dit geval de strafbepaling beperkt te worden tot tijden van oorlog, van dreigend oorlogsgevaar voor de algemeene veiligheid van personen of goederen?"

(Ontkennend beantwoord met 33 tegen 19 stemmen).

c. „Wordt ook buiten het geval sub *a* aangeduid dergelijke strafbepaling voldoende gerechtvaardigd door andere eischen van a l g e m e e n belang?"

(Bevestigend beantwoord met 50 tegen 1 stem).

d. „Behoort zij te worden uitgebreid tot contracten tusschen werkgevers en werklieden?"

(Ontkennend beantwoord met 45 tegen 5 stemmen).

e. „Behoort zij te worden uitgebreid tot contracten tusschen meesters en dienstboden?"

(Ontkennend beantwoord met 49 tegen 1 stem).

Nagenoeg eenstemmig verklaarden de overige 51 leden der vergadering zich dus tegen verzekering van de uitvoering van dienstcontracten door strafbepalingen — maar ongeveer even eenstemmig achtte zij zulk een bepaling „v o l d o e n d e g e r e c h t v a a r d i g d d o o r e i s c h e n v a n a l g e m e e n b e l a n g."

Dit was óók de meening van den prae-adviseur, Mr. J. D. VEEGENS, het latere Kamerlid (tot 1901) en een der bekwaamste woordvoerders der vrijzinnig-democratische partij. In zijn prae-advies (van 1876) bestreed hij krachtig de strafbaarstelling van contractbreuk ingeval van gewone werkstaking, waarin — zoo zeide hij — „men alleen dan gevaar voor de openbare orde kan zien, wanneer men deze met het klassenbelang der arbeidgevers vereenzelvigt." Maar hij erkende tevens dat er uitzonderingen bestaan en schreef o.a.:

„Toch zijn er gevallen denkbaar, waarin ook zonder dat bedrog is gepleegd, het strafrecht een rol heeft te vervullen ter verzekering van de nakoming van civiele verbintenissen. Wanneer namelijk door de verbreking van een contract niet alleen de wederpartij wordt benadeeld, maar ook rechtstreeksche schade voor het publiek dreigt te ontstaan of de openbare orde wordt in gevaar gebracht, dan behoort zoodanige handeling als een overtreding te worden aangemerkt. Het zwaartepunt ligt alsdan in de ongehoorzaamheid aan een wettelijk voorschrift; .... het is een formeel misdrijf, waartoe niet vereischt wordt dat werkelijke schade aan het publiek is toegebracht of de openbare orde is verstoord; dat voor beide, of een van beide, gevaar bestond, is een voldoende rechtsgrond voor de strafbepaling. Door de vaststelling van strafbepalingen in dezen geest wordt geen exceptioneele wetgeving tegenover de arbeidende klasse in het leven geroepen: want het motief der straf kan niet alleen bij verbreking van arbeidscontracten, maar ook bij andere overeenkomsten zeer wel aanwezig zijn."

De heer Veegens voegde er uitdrukkelijk bij, dat er meer vereischt wordt dan benadeeling der wederpartij, namelijk „een belang van openbare orde", zooals betrokken is bij de handhaving der tucht aan boord van schepen, of het „belang van den Staat" bij bestraffing van leveranciers voor leger en vloot in oorlogstijd, die hun contracten schenden. En verder:

„Zoo ook behoort de strafwetgever tusschen beide te komen bij verbreking van contracten door manschappen eener brandweer of arbeiders aan gas- en waterleidingen, tengevolge waarvan belangrijke eigendommen door het vuur kunnen worden vernield of de inwoners eener stad van gaslicht of water kunnen worden beroofd. De Engelsche „Conspiracy and Protection of Property Act" van

1875 (31 en 39 Vict. C. 86) bedreigt dan ook speciaal straf tegen personen, aangesteld om eenige plaats van gas of water te voorzien, die een contract met de maatschappij of den ondernemer door wien zij zijn aangesteld, opzettelijk en kwaadwillig verbreken, wetende of redelijken grond hebbende om te gelooven dat het waarschijnlijk gevolg hunner handelwijze, op zichzelf of in verband met die van anderen, zal zijn dat het publiek geheel of voor een groot deel van den aanvoer van gas of water wordt beroofd."

Prof. Modderman, de latere Minister van Justitie, waarschuwde o. a. tegen de „sophismen en machtspreuken, die bij velen die over dit onderwerp geschreven of gesproken hebben, gebruikelijk zijn."

„Zoo schrijft en zegt men b.v., dat het straffen van arbeiders ter zake van niet-nakoming van een (vrijwillig aangegane) verbintenis zou zijn een vermomde slavernij. Met evenveel grond zou men aan het geheele strafrecht en ten slotte aan het geheele recht den oorlog kunnen verklaren, als scheppende een „vermomde slavernij". Men dwingt niemand zijn dienst te bewijzen; daarin is hij vrij; maar men zegt alleen tot de arbeiders: wij verbieden u straffeloos onrecht te plegen. Gij moogt arbeiden of niet; u voor de toekomst verbinden of niet. Maar als gij u, met oordeel des onderscheids, geheel vrijwillig, verbonden hebt, hetzij voor een bepaalden tijd, hetzij voor een bepaald werk, dan pleegt gij onrecht als gij den arbeid staakt vóórdat de tijd verstreken of het werk gereed is".

Prof. Goudsmit, die krachtig opkwam voor het recht der arbeiders om den dienst te verlaten, als zij niet behoorlijk worden behandeld, voegde er bij:

„Zal derhalve werkstaking nooit strafbaar zijn? Ik antwoord: in den regel niet, maar alleen in de gevallen, opgenoemd onder de vraagpunten *a*, *b* en *c* (zie boven), waar het publiekrechtelijke verplichtingen geldt. In die gevallen echter is niet als zoodanig verbreking van contract strafbaar; ieder die, geroepen tot den openbaren dienst — en dezen geldt het hier — zich aan den dienst onttrekt, is strafbaar, niet zoozeer omdat hij een contract verbroken heeft, maar omdat hij zijn burgerplicht niet nakomt.

Hierbij teekende het *Handelsblad* (van Dinsdag 10 Februari) het volgende aan: „Deze aanhalingen zijn ontleend aan het verslag

eener beraadslaging, gehouden in een zeer kalmen tijd, door ernstige, bekwame mannen, allen blijkens hun woorden bezield met groote waardeering voor de vrijheid der werklieden. Daarom vooral zijn zij ook thans van zoo groote waarde. Allen — en nagenoeg de geheele vergadering met hen — erkenden het recht van den Staat om bijzondere bepalingen te maken voor de eischen van het algemeen belang, den algemeenen dienst, omdat wie eigenmachtig daartegen handelt, zijn burgerplicht niet nakomt."

„Wie den werkman anders leert, zegt hem niet de waarheid, maar drijft hem tot onrecht plegen.

„In Engeland, waar men zeker niet minder dan in ons land op vrijheid prijs stelt, heeft de wetgever reeds 27 jaar geleden geoordeeld, dat geen particuliere belangen boven de openbare gaan.

„Deze lessen behooren wij ons thans eindelijk ten nutte te maken, allereerst door een spoedige, afdoende regeling van het arbeidscontract, met behoorlijke termijnen van opzegging, bevordering van scheidsrechterlijke uitspraak in geschillen en de noodige bepalingen ter verzekering van den openbaren dienst en andere eischen van algemeen belang. De tegenwoordige regeering toone in deze te begrijpen, dat „regeeren is voorzien"".

De aandacht wordt intusschen thans niet gevraagd voor wat de Regeering weldra zou doen, maar wat ze reeds had gedaan. En hiermede wordt met name bedoeld

DE OPROEPING DER LICHTINGEN.

De oproeping der lichtingen van 1900 en 1901 werd door alle niet-socialistische bladen toegejuicht. De *N. Rotterd. Crt.* schreef o. a. in haar nummer van Zaterdag 7 Februari:

„Alle ordelievende burgers, die in deze troebele dagen het gezag wenschen gehandhaafd te zien, zullen met voldoening vernomen hebben, dat de regeering zich van den ernst van den toestand bewust is en bijtijds hare maatregelen neemt.

„Hoezeer het in deze dagen noodig kan zijn met vastberadenheid het gezag te handhaven, blijkt wel uit de bedreiging van het hoofdbestuur der Nederlandsche Vereeniging van spoor- en tramwegpersoneel in het orgaan dier vereeniging (van Oudegeest en Petter).

„Het is ons onbekend, welke de meening der regeering is ten aanzien van een wettelijke voorziening om te trachten gebeurtenissen, als zich dezer dagen bij de algemeene spoorwegstaking hebben afgespeeld, te voorkomen.

„Maar komt het tot het voorstellen van maatregelen, en tracht men de behandeling of tot standkoming daarvan te beletten, zooals in het stuk der heeren Petter en Oudegeest wordt gedreigd, dan zal de regeering volkomen voorbereid moeten zijn om de onbelemmerde beweging der Staten-Generaal te verzekeren.

„Het terrorisme, dat tot nog toe op maatschappelijk gebied zijn rol heeft gespeeld, dreigt dan op staatkundig gebied over te slaan.

„Een vastberaden optreden der regeering is alsdan een levensquaestie voor de handhaving van het gezag.

„En voor allen, die met ons het hooge belang daarvan inzien, zal het dan plicht zijn de regeering eendrachtig te steunen."

De sociaal-democraten oordeelden daar anders over. Dit blijkt uit het

Manifest van het Partijbestuur der S. D. A. P.

Dit Manifest, voorkomende in het *Volk* van Zondag 8 Februari, was gericht aan het Nederlandsche Volk en luidde aldus:

Medeburgers!

„Sedert eenige dagen wordt ons land in rep en roer gebracht door de oproeping der lichtingen 1900 en 1901 van de Nationale Militie, door het samentrekken van troepen in Amsterdam en krijgstoerustingen van anderen aard, terwijl het publiek door onrustverwekkende artikelen in de burgerlijke pers tegen de arbeidersorganisatie wordt opgehitst, voornamelijk tegen die van het spoorwegpersoneel, en de Regeering wordt aangespoord, om „krachtige maatregelen" te nemen.

„Wat is toch aan de hand, dat in ons rustige Nederland zulke maatregelen moeten genomen worden?

„De zaak is eenvoudig deze, dat de vereenigde spoorwegarbeiders, die sinds jaren tevergeefs vragen om verbetering van hun toestand, een korte poos den arbeid hebben neergelegd, omdat de Direktiën

der spoorweg-maatschappijen hen wilden pressen, hunne stakende kameraden in het transportbedrijf te Amsterdam in den rug te vallen, door goederen van de firma's, waarmee die arbeiders wegens woordbreuk dier firma's in strijd waren te vervoeren.

„Gij weet, dat tengevolge van dezen strijd het spoorwegbedrijf te Amsterdam ruim twee dagen en dat in het gansche land enkele uren is stop gezet.

„Deze daad van solidariteit is door het groote publiek vrijwel algemeen met instemming begroet, vooral ook, omdat het spoorwegpersoneel, toen het meester van den toestand was, zich met bewonderenswaardige kalmte en ordelijkheid heeft gedragen, niemand overlast heeft aangedaan en de staking niet voor *eigen* voordeel heeft gebruikt, doch alleen ten behoeve zijner voor hun brood strijdende mede-arbeiders!

„Dat door een dergelijke staking schade is geleden, spreekt van zelf; maar de direktie der H. IJ. S. M. had die schade kunnen en moeten voorkomen, door haar personeel niet tot onderkruipers-werk te willen dwingen, toen de besturen der werkliedenorganisaties haar vooraf hadden gewaarschuwd, dat hieruit botsingen zouden voortkomen.

„Deze staking, Medeburgers, behoort dus tot het verleden; de spoorwegorganisaties hebben verklaard, tot wegneming hunner grieven eerstdaags met de direkties te zullen onderhandelen en het Nederlandsche volk zou weer rustig zijn' dagelijkschen arbeid kunnen verrichten, indien niet die kampagne tegen het vereenigingsrecht en tegen de persoonlijke vrijheid der arbeiders op touw ware gezet, die op dit oogenblik het land in beroering brengt.

„Van kapitalistische zijde, in *het Handelsblad* (het blad der bankiers te Amsterdam), *de Nederlander* ('t orgaan der graven en baronnen die in jhr. de Savornin Lohman hun aanvoerder hebben), *de Nieuwe Courant* (het orgaan der Storken en Van Heeks) en *de Tijd* (het blad der katholieke fabrikanten), is een storm opgestoken tegen de arbeiders, die, lang getrapt en achteruitgezet, thans hebben getoond, in hunne organisatie een macht te bezitten, die zij met beleid en zelfbeheersching weten te gebruiken.

„Men verwijt de Regeering, niet fel genoeg tegen de stakers te zijn opgetreden; men tracht het publiek wijs te maken, dat de stakers „terrorisme", dwang op hunne medearbeiders, hebben

uitgeoefend; men roept om een wet, waardoor het aan 't spoorwegpersoneel onmogelijk wordt gemaakt het eenig wapen van verweer, dat de arbeider als zoodanig heeft, de werkstaking, te gebruiken; men schreeuwt om troepen, geweldmaatregelen, uitzonderingswetten en wil den spoorwegarbeider met een koelie gelijk stellen, door hem ingeval van staking aan politie en justitie over te leveren.

„Het spoorwegpersoneel, dat zich met veel moeite en inspanning dit stukje macht heeft veroverd, kan en mag zich dit niet zonder verweer laten ontnemen en maakt zich gereed, indien de bedreigingen en ophitsingen der kapitalistische klasse een aanval op hunne menschen- en burgerrechten ten gevolge mochten hebben, opnieuw den arbeid neer te leggen.

„En opdat het groote publiek deze verkrachting der persoonlijke vrijheid zonder al te groote verontwaardiging zal slikken, wordt het tegen de arbeiders-beweging in het harnas gejaagd en omtrent hare houding en bedoelingen op schandelijke wijze misleid.

„In dezen stand van zaken achten wij ons verplicht, een ernstig woord tot het Nederlandsche volk in het algemeen en tot de arbeiders in het bijzonder te spreken.

„Tot de arbeiders zeggen wij: laat u, noch door de verrassende overwinning der spoorwegarbeiders, noch door de dolle ophitserij van de kapitalistische pers, verleiden tot onberaden stappen.

„Het ligt voor de hand, dat thans vele arbeiders zich opgewekt gevoelen, het middel van *staking* toe te passen. Laten zij, waar dit noodig is en een goede uitslag kan verwacht worden, dit doen, zonder in overdreven of onvervulbare eischen te vervallen, en met *gelijke* zelfbeheersching en energie, als die het spoorwegpersoneel de overwinning hebben bezorgd.

„Bovendien waarschuwen wij de georganiseerde arbeiders, dat de beraamde aanval op het spoorwegpersoneel hun aller belang bedreigt, daar deze eerste stap noodzakelijk zal gevolgd worden door meer aanslagen op die rechten zonder welke de arbeidersbeweging onmogelijk de noodige kracht kan ontwikkelen. Wij wekken hen ten sterkste op, ter afwering van het gevaar dat thans de gansche arbeidersklasse in Nederland bedreigt, de noodige solidariteit met het spoorwegpersoneel te betoonen en daartoe alle mogelijke geschilpunten op zij te zetten.

„Tot het Nederlandsche volk zeggen wij:

„Laat u niet misleiden omtrent het karakter der jongste spoorwegstaking. Zelfs het *Handelsblad* heeft toegestemd, dat de stakers alle hulde verdienen voor hun onberispelijke houding. Zij hebben niets gevraagd voor zichzelven en zijn slechts zoover gegaan, als door de plicht der solidariteit met hun medearbeiders gebiedend werd geëischt. Het recht om, zoo noodig, het werk neer te leggen, is een onmisbaar bestanddeel van het recht der vrije persoonlijkheid; slechts de *zelfzucht der kapitalistische klasse*, die 't niet kàn verdragen, dat de arbeiders eindelijk óók eens een stukje macht hebben veroverd, kan den eisch stellen, dat men hun dit recht zal ontnemen.

„Het oproepen van 15,000 miliciens uit hun werk en hun gezin zal veel meer schade en kosten veroorzaken, dan de staking zelve; een dwangwet, zooals men beraamt tegen 't personeel, zal een nieuwe staking uitlokken, waarin waarschijnlijk ook vele arbeiders van andere vakken zullen worden betrokken.

„Het onweer komt zoodoende niet van de lucht; de rustige ekonomische ontwikkeling van ons volk wordt bedreigd; de volksgeest vergiftigd; tot haat en wraakzucht, ja tot daden van geweld wordt een groot deel des volks uitgelokt; de vreedzame ontwikkeling der arbeidersbeweging, die de laatste jaren in Nederland plaats vond, wordt verstoord en door hevige overbodige beroeringen vervangen.

„Medeburgers!

„Dat wilt gij niet — dat willen de arbeiders van Nederland niet — dat willen wij ook niet!

„De sociaaldemokratie wil niets liever, dan dat men den arbeiders de gelegenheid geeft, in volkomen vrijheid gebruik te maken van al hunne burgerrechten: vrijheid van vereeniging en vergadering, invoering van algemeen kiesrecht, enz. Geschiedt dit, dan zal het blijken, dat de arbeidersklasse niet is een verwoestende macht, die het welzijn der geheele natie bedreigt; maar integendeel een stuk nieuw vruchtbaar leven, dat het stoffelijk en geestelijk peil der geheele menschheid verhoogt.

„Opdat dit óók in Nederland het geval zal zijn, roepen wij onze medeburgers op, in deze ernstige tijden evenals wij koel van hoofd te blijven; zich niet tegen de arbeidersklasse te laten ophitsen; op te komen tegen de misdadige geldverspilling door 't oproepen

der miliciens; niet toe te laten, dat de Nederlandsche Regeering den weg opgaat van dwang en reaktie; doch er bij haar op aan te dringen, door handhaving van de rechten aller staatsburgers en het tot standbrengen van flinke hervormingen, botsingen en beroeringen als waarmede wij thans worden bedreigd, te voorkomen."

Het Partijbestuur voornoemd.

HENRI POLAK, *Voorz.*	W. P. G. HELSDINGEN.
JOS. LOOPUIT.	HENR. ROLAND HOLST.
J. W. SLEEF.	J. H. SCHAPER.
J. G. VAN KUIJKHOF, *Secr.*	P. J. TROELSTRA.

Het Volk veroordeelde scherp de oproeping der miliciens. In het nummer van Donderdag 12 Februari schreef Mr. Troelstra — de artikelen „Op den Uitkijk" zijn van diens hand — o. m.:

„Wat doet nu de Regeering?

„Zij stopt Amsterdam vol met militairen; zij roept twee lichtingen onder de wapenen; zij rukt een 15,000 menschen uit hun werk; zij brengt daardoor broodgebrek in duizenden gezinnen; zij onttrekt aan honderden kleine zaken hun leider; zij voegt bij de schade der staking een nieuwe schade, die grooter zal zijn.

„Bovendien gooit zij het geld uit de schatkist met volle handen weg; als deze rekening eenmaal wordt gepresenteerd, zal zij tonnen gouds bedragen.

„En dat alles waarom en waarvoor?

„Is het om indruk te maken na de staking, om — zooals de burgerlijke pers wil — door machtsvertoon te toonen, dat men „Regeering" is?

„Om er den schrik in te brengen?

„Maar dan maakt de Regeering zich even belachelijk als iemand, die een draai om de ooren heeft gehad en, als de dader al lang uit de voeten en rustig aan zijn werk is, in zijn eentje de vuisten balt, op den grond stampt, misschien een mes of een ploertendooder te voorschijn haalt en daarmede gaten in de lucht hakt.

„Of bereidt de Regeering een bloedige botsing voor? Is zij van plan, zich door de revolutiestokers te laten drijven naar een aanslag op het menschen- en burgerrecht der arbeiders? En is zij voornemens bij die gelegenheid een schrikbewind in het leven te roepen?

„Zoo ja, dan verspilt zij haar — neen: *ons* — geld al even erg, daar die dwangmiddelen toch niet zullen baten, om een herhaling van het gebeurde te voorkomen. Met rustig beleid, met eenig vertrouwen op de arbeiders is meer te behalen dan met dwangwetten, uittartingen en geweldmiddelen, die het publieke leven vergiftigen, haat en wraakzucht kweeken, gewelddaden uitlokken, den natuurlijken en normalen groei der arbeidersbeweging verstoren, de slechte hartstochten oproepen, de ooren doof maken voor recht en rede.

„Het geld, thans aan soldaten besteed, is in dat geval niet alleen weggegooid, maar wordt gebruikt voor *een hoogst gevaarlijk en misdadig doel.*

„In elk geval wordt thans goed geld bij kwaad geld gegooid en dat alles ten believe van de hoogere klassen, die naar dit verouderde middel grijpen voor het onbereikbare doel, een onvermijdelijk en gelukkig groeiproces tegen te houden."

Het *Handelsblad* antwoordde daarop (Donderdag 12 Februari) o. m.:

„Welk een redeneering en nog wel van die zijde! Eerst onrust stoken, de stakende werklieden toejuichen en verheerlijken, daardoor de kans vergrooten voor ongeregeldheden en zoo licht mogelijke vergrijpen tegenover personen en eigendommen; — en dan als de Regeering haar plicht doet en de burgers tegen dergelijke gevaren tracht te beveiligen, haar beschuldigen van geld verspillen en misdadig handelen.

„Dat er nu geld, dat nuttiger gebruikt kon worden, moet worden bestemd voor handhaving van rust en orde, is niet de schuld van de Regeering, maar van degenen die haar tot de genomen maatregelen hebben gedwongen.

„De burgers zullen wel doen dit niet te vergeten, als zij weder verlokt worden hun vertrouwen en hun stemmen te schenken aan leiders, die door hun woorden buitengewone uitgaven voor handhaving van rust en orde hebben noodig gemaakt."

Het Manifest der S. D. A. P. maakte, blijkens de uitlatingen in de pers, weinig indruk. Buiten de socialisten en anarchisten was men algemeen overtuigd, dat alleen door krachtig optreden van de Regeering, ook door het oproepen van de lichtingen, orde en rust konden terugkeeren.

Het *Centrum* kwam (nummer van Donderdag 14 Februari) tegenover het terrorisme der stakers en de woelingen van sociaal-democraten en anarchisten krachtig op voor:

HET GEZAG.

Het blad constateerde dat de kortstondige maar opzienbarende gebeurtenissen der laatste dagen ons weer eens op intense wijze de behoefte hebben doen gevoelen aan een krachtig gezag; en dat dit noodzakelijk maakte het in dienst houden der lichtingen.

„Zonder gezag is geen staatsleven denkbaar, evenmin als een geordende maatschappij. Dit bewijzen — het kan den arbeiders niet genoeg voor oogen worden gehouden — de revolutionaire leiders zelven. Wat deze laatsten zich een enkelen dag hebben vermeten te doen, was: aan de gestelde autoriteiten het gezag uit de handen nemen. En zij bevalen en verordonneerden en commandeerden niet minder beslist. Of liever nog veel beslister dan de wettige gezaghebbers dit over 't algemeen plegen te doen. Het gezag was niet verdwenen, maar verplaatst, ontrukt aan hen, die daarmede waren bekleed, maar ook verlaagd tot een speelbal, op geheel willekeurige wijze gebruikt.

„Moordend is zulk een toestand voor het gezag, voor zijn prestige en ook voor zijn karakter. Op tastbare wijze is nu toch gebleken, hoe het aldus zijn vastheid en fundament verliest, ontaardt in tirannie, in schrikaanjaging, straks in geweldpleging.

„De gansche maatschappij heeft er het hoogste belang bij, dat eene herhaling van dergelijke toestanden worde voorkomen. Waar het gezag wankelt, worden ook de veiligheid, de rechtszekerheid, de welvaart bedreigd. Een enkele stand of groep moge zich dan door machtsmisbruik eenig voordeel veroveren, dat voordeel kan altijd slechts kortstondig en tijdelijk zijn en zal onvermijdelijk worden gevolgd door universeele ellende.

„De wettig gestelde overheid moet dan ook tot elken prijs haar gezag handhaven. Elke abdicatie, elke zwakheid van dien kant is een fout, meer dan dat, is een misslag, die zich wreken zal onder welken vorm dan ook. De revolutionairen worden er door aangemoedigd, de lauwen en weifelaars tot afval bewogen, de goedgezinden beschaamd gemaakt. Zonder een sterk gezag gaat de maatschappij vast en zeker de anarchie met al den aankleve van dien tegemoet.

„Wat te doen staat, is duidelijk:

„Onverbiddelijk moet aan het schrikaanjagings-systeem der revolutionaire drijvers en leiders de kop worden ingedrukt. Het mag niet voorkomen, dat iemand, die op eerlijke wijze arbeid presteert, daarin, hoe dan ook, bemoeilijkt wordt. En nog minder, dat onder pressie en intimidatie tal van menschen belet worden hun plicht te vervullen, of overgehaald hunne wettig aangegane overeenkomst te verbreken. Alleen de overheid heeft het recht, geweld te gebruiken, indien de veiligheid en vrijheid der burgers dit vereischen. Elk ander geweld worde in het belang dierzelfde veiligheid en vrijheid met de meeste kracht geweerd. Niet slechts voor een enkel oogenblik, maar altijd door en onveranderd. Hiervan dient een ieder, die leeft op onzen vaderlandschen bodem, door de houding van het gezag ten zeerste te worden overtuigd, terwijl alle welgezinden het der overheid mogelijk moeten maken, deze taak zonder de minste aarzeling of hindernis te volbrengen."

Dat het noodig was de z. g. onderkruipers tegen de stakers te verdedigen, ook door de gewapende macht, bleek in de *Havenarbeider*, orgaan van de dokwerkers, van 8 Februari (zie bl. 126).

Het *Centrum* had blijkbaar het oog op de daden van terrorisme, zie bl. 125 tot bl. 130.

De heer Henri Polak zeide in den Amsterdamschen gemeenteraad, dat staken is: „den arbeid neerleggen en anderen verhinderen dien op te vatten."

De heer P. L. Tak verduidelijkte in de *Telegraaf* dit begrip door te schrijven: **„staken is oorlog en spot met wetten en contracten."**

Blijkens de verklaring van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam hadden gemeente-beambten, kraandrijvers aan de hydraulische inrichting niet den dienst geweigerd uit solidariteit met de werkstakende havenarbeiders, maar uit vrees voor lijfsgevaar.

Tegenover deze daden van geweld tegen zoogenaamde onderkruipers meende de Regeering te moeten optreden. Allereerst door de oproeping der lichtingen van 1900 en 1901, om zoo noodig, binnen de grenzen van de bestaande wet, de vrijheid van den arbeid te waarborgen. Doch deze maatregel van de Regeering

mocht niet aan de sociaal-democraten behagen, gelijk blijkt uit het Manifest der S. D. A. P. In hun organen, met name in *Het Volk*, kwamen tal van berichten voor van vergaderingen der afdeelingen van den Bond van oud-miliciens en miliciens, van het verspreiden door dien Bond van duizenden manifesten, van miliciens die socialistische liederen zongen, enz. Afgaande op die berichten zou men meenen, dat de maatregel der Regeering niet had kunnen slagen, dat de opgeroepen miliciens bij hoopen zouden hebben geweigerd naar hun garnizoensplaats te vertrekken. Socialistische woordvoerders waren druk bezig om de miliciens te prikkelen tot verzet.

Met name muntten hierin uit de Kamerleden Hugenholtz en Ter Laan, terwijl de heer Fr. van der Goes zich ook niet onbetuigd liet.

Het Kamerlid Hugenholtz en de Miliciens.

Zondagochtend (8 Februari) te 10 uur waren in de groote zaal van St. Bavo een 600-tal personen, waaronder ook vrouwen en meisjes, vergaderd, om de besprekingen bij te wonen, die op verzoek van het Haarlemsch-Arbeidssecretariaat en de afdeeling Haarlem van den Bond van miliciens en oud-miliciens, de heeren Blauw en Hugenholtz zouden houden over de oproeping der drie lichtingen.

Militairen in uniform, die wapenen aan hadden, werden door de politie òf uit de zaal verwijderd, òf hun werd aangezegd die wapenen af te leggen.

Naar aanleiding hiervan maakte de heer Blauw een zinspeling, dat het van de miliciens goed gezien zou wezen hieraan te denken, als zij geroepen worden de wapenen te gebruiken. Vervolgens trachtte hij uit verschillende artikelen van het Oorlogsrecht aan te toonen dat er geen aanleiding kon wezen tot de oproeping, omdat er alleen oorlog mogelijk is tusschen twee verschillende naties, en hij wekte ten slotte de aanwezigen op om te bedenken dat zij waren zonen van het volk, als zij zouden worden geroepen tegen de arbeiders op te treden.

De heer Hugenholtz begon met te betoogen dat de groote strijd der vorige week door de arbeiders was gewonnen en dat de regeering daaraan niets had kunnen doen en als lamgeslagen stond, totdat de bourgeoisie-pers den raad gaf de militairen op te roepen.

Zelfs werd de raad gegeven, te doen als in Italië en eene spoorwegwet in het leven te roepen, maar daar te lande was die wet wel aangenomen, doch nooit uitgevoerd, **omdat algeheele staking er het gevolg van zou geweest zijn. En dit zou ook hier het in het leven roepen van zoo'n wet ten gevolge hebben.**

In den breede zette hij nu op ironische wijze uiteen, wat de opgeroepen miliciens konden doen. Hij zou hun niet zeggen wat zij moesten doen, als hun werd gecommandeerd te vuren op hun medearbeiders; dit mocht hij niet doen, maar hij vertrouwde dat de opgeroepenen gezond verstand genoeg zouden hebben om te weten wat hun dan te doen stond, en dat zij, als dit commando zou gegeven worden, zouden denken aan het ouderlijk huis, aan broeders en vaders, dat zij zouden bedenken arbeiders te zijn. Dan, als zij dit deden, zouden zij na het einde van den strijd worden ingehaald als overwinnaars, met meer gejuich en geestdrift dan ooit een strijder uit Zuid-Afrika ten deel viel.

Aangenomen werd de volgende motie:

„De vergadering van de afdeeling Haarlem van den Bond van miliciens en oud-miliciens; bijeen te Haarlem op 8 Februari 1903 in St. Bavo; gehoord het gunstig verloop van den strijd van de transport- en spoorwegarbeiders, spreekt ten volle haar blijdschap uit hierover en verklaart met nadruk, dat bij een eventueel geval de strijdende arbeiders ook op het solidariteitsgevoel der miliciens en oud-miliciens kunnen rekenen, en zal tevens alle mogelijke pogingen in het werk stellen om bovengenoemd doel te bereiken."

Het publiek ging, de Marseillaise zingende, uiteen.

Tegen den heer Hugenholtz werd om die woorden proces-verbaal opgemaakt; hij werd veroordeeld tot een maand gevangenisstraf, die hij in de maand Juli heeft ondergaan. De zaak-Hugenholtz werd behandeld voor de rechtbank te Haarlem, 18 Mei. Verdediger was Mr. Troelstra, die o. a. van den beklaagde zeide, dat hij persoonlijke eigenschappen heeft, waardoor hij tegenstanders meer prikkelt dan voor de zaak noodig is. Hij is vlug met zijn woord, een gevoelsmensch, geen berekenende natuur. Hij laat eerst den drang van zijn gemoed spreken, dan eerst komt de wetenschap (*Het Volk* van 19 Mei, tweede blad).

HET KAMERLID TER LAAN EN DE MILICIENS.

De Haagsche afdeeling van de sociaal-democratische arbeiderspartij hield Dinsdag (10 Februari) een groote meeting, gewijd aan de beteekenis van de jongste stakingen. De zaal was stampvol. De eerste spreker, de spoorwegbeambte Otterspoor, leider der staking in Den Haag, gaf een terugblik, waarin niets nieuws verhandeld werd. De heer Oudegeest, die spreken zou, maar die op dokters advies voorloopig het toespreken eener groote vergadering moest nalaten, werd vervangen door het Kamerlid TER LAAN, die van minister Bergansius zeide, dat deze een staalkaart van het Nederlandsche leger naar Amsterdam zond, zonder te weten wat hij er mede moest aanvangen, en minister Kuyper beklaagde, die moest ontwaren, dat zijn eigen kleine luyden het waagden mede te doen aan een spoorweg-staking en thans gedrongen wordt tot de erkenning, dat het ware Christendom zetelt in de patroontasch van een milicien. Heftig critiseerde spreker de oproeping van de lichtingen, er bijvoegende, dat het zich toch liet aanzien, dat de pas gesloten vrede vooreerst niet zou verbroken worden, indien de lotsverbetering van de arbeiders door de werkgevers met oprechtheid en deugdelijk geregeld werd en terwijl die arbeiders toonden dat zij nog vertrouwen wilden stellen in een goed woord van patroons en directies. Spreker stelde daarom de vraag, wie den fakkel van oproer zwaait? Het volk stellig niet.

Hij herhaalde zijn vroeger reeds gegeven raad tot de arbeiders om al het mogelijke te doen niet in botsing te komen met de militaire macht. Tot de vrouwen richtte hij een opwekking om haren kinderen een anti-militairistische opvoeding te geven.

Breedvoerig schetste hij daarna de beteekenis van het recht van vereeniging en vergadering en van werkstaking, welk laatste recht de regeering onder den invloed van de ontketende woede van de bourgeoisie, die het dreigend teeken van machtsverplaatsing heeft ontvangen, het proletariaat wil ontnemen bij eene wet. Maar die wet komt er niet, daar het hoofdbestuur der spoorwegfederatie met de kalmte, die tot dusver zijn karaktertrek was, een tweede staking in het vooruitzicht heeft gesteld, een staking die spreker „veronderstellenderwijze sprekende" reeds door andere gevolgd ziet, daar geen enkele arbeider zich ooit meer het recht van

staking zal laten ontnemen en „veronderstellenderwijze" zullen de miliciens..... Dit uit te spreken achtte de heer Ter Laan te gevaarlijk *(onbedaarlijk gelach)*. Spreker eindigde met te zeggen dat Dr. Kuyper op het oogenblik een spelletje kaart speelt, maar dat hij daarbij zal ondervinden dat „rood troef blijft".

Eindelijk hield mevrouw ROLAND HOLST in hartstochtelijke bewoordingen een lofrede op de solidariteit en deze solidariteitsstaking zou bestemd zijn om aan het proletariaat te leeren organisatie en revolutionaire energie. Zij wekte de in vakvereenigingen georganiseerde arbeiders op in deze dagen van eene hoogst ernstige, in Nederland nog niet gekende situatie zich te plaatsen onder het roode vaandel der sociaal-democraten. Volgens haar schrijven aan de *Nieuwe Crt.* van 19 Februari heeft ze gezegd: „De bourgeoisie vindt de eene staking *goed*, de andere *slecht*. Sentimenteele naturen uit haar klasse zijn b.v. geneigd, een staking uit solidariteit te prijzen, daarentegen stakingen om loonsverhooging af te keuren. Voor *ons*, van het proletarisch standpunt, bestaat deze scheiding niet. Elke strijd der arbeidersklasse om loonsverhooging en verkorting van arbeidsduur is in onze oogen goed, heeft zedelijke waarde. Wij scheiden de stakingen niet in *goede* en *slechte*, wij deelen ze in *verstandige* en *onverstandige*. Verstandig is een staking, dus te prijzen, wanneer de kans op duurzaam succes groot is."

Ten slotte werd een motie aangenomen, bevattende hulde aan de spoorwegarbeiders en een protest aan de regeering, die soldaten afzond op rustige arbeiders.

Te half twaalf werd de meeting, die door eenige miliciens was bijgewoond, gesloten.

DE OPKOMST DER MILICIENS.

De regeeringsmaatregelen betreffende de oproeping der lichtingen 1900 en 1901 slaagden, ondanks de socialistische propaganda, voor de Regeering boven verwachting.

De opkomst van de onder de wapenen geroepen miliciens had te 's Gravenhage op Dinsdag 10 Februari in de beste orde plaats, dank de voorzorgsmaatregelen door de militaire overheid genomen voor een geregelde aankomst aan de stations en de afmarsch van daar naar de kazernen. In groepen werden zij daarheen gebracht

door een escorte gewapende militairen onder bevel van een onderofficier. Zingende trokken sommige troepen door de stad. Voor deze gelegenheid was ter secretarie van de gemeente op de Groenmarkt, alwaar de boekjes moesten in ontvangst genomen worden, de hulp ingeroepen van de onderofficieren van het garnizoen, ten einde de opgekomenen, die buiten de stad moesten gaan, naar de stations te begeleiden. Gedurende den ganschen dag wekte dit de aandacht van vele nieuwsgierigen voor dit gedeelte van het stadhuis. De politie hield het volk op een afstand van de toegangen.

Van de 300 miliciens, die Dinsdagmiddag om vier uur te Haarlem onder de wapenen moesten zijn, ontbraken er slechts 10. Daarvan zat er een in de gevangenis en waren de anderen op zee of ziek. Tegen kwart voor vieren trok een troepje van ongeveer 30 uit de Kleine Houtstraat en over de Groote Markt het vrijheidslied zingende naar de kazerne, doch in de nabijheid daarvan werd het gezang gestaakt.

Zóó ging het in alle garnizoensplaatsen. Onder de miliciens waren socialistisch-gezinden, die aan hun gevoelens luide door het aanheffen van socialistische liederen uiting gaven. Doch door het tactisch en kalm optreden van de autoriteiten bleef het daarbij. Alle miliciens kwamen bijtijds op; en eenmaal in hun garnizoensplaats zijnde, bukten zij allen voor de militaire tucht en discipline.

Deze regeerings-maatregel was dus volkomen geslaagd. Dit werd door ieder erkend.

VII.

HET COMITÉ VAN VERWEER.

De Regeering had de lichtingen van 1900, 1901 en 1902 opgeroepen om de rust en de orde te handhaven; om de vrijheid van arbeiders, die werken wilden maar als „onderkruipers" daarin werden belet, te beschermen; en ook om bij eventueele herhaling van spoorwegstaking of bij uitvoering van het dreigement van den Centralen Bond van Gemeentewerklieden te Amsterdam gewapend te zijn.

Deze maatregel der Regeering werd, gelijk op de vorige bladzijden bleek, door alle partijen toegejuicht, behalve door de sociaaldemocraten en de anarchisten. De wijze, waarop tegen z.g. onderkruipers werd opgetreden door de stakers, vond algemeen afkeuring. Vooral wat in Zaandam bij een werkstaking in een machine-fabriek Dinsdag 17 Februari plaats had, wekte vrees, dat, zoo daartegen door de Regeering niet krachtig werd opgetreden, de rust en de orde in den lande overal zouden gevaar loopen. Van de 40 stakers hadden een 12-tal aan die fabriek het werk hervat en deze bleven nacht en dag in de fabriek, uit vrees voor molestatie van de stakers, die nu aan de in- en uitgangen stonden om te beletten dat eten en drinken voor de „onderkruipers" zoude worden aangebracht. 's Avonds was de politie verplicht de passage af te sluiten. Dan scholen jongens en vrouwen en mannen samen en bemoeilijkten de politie, ieder rustig voorbijganger met een hoeratje begroetende. Kwetsende en beleedigende liedjes werden gezongen

en de politie werd gesard op een dusdanige wijze, dat men er zich oververwonderde dat zij haar kalme en rustige houding wist te bewaren. Slagers, bakkers, melkboeren enz. werden bedreigd, als zij weigerden de leverantie te staken.

Desniettegenstaande zeide Mr. P. J. Troelstra in een vergadering in *Bellevue* te Amsterdam, daags daarna, dus Woensdag 18 Februari:

„Men heeft ontijdig de lichtingen opgeroepen; men heeft Amsterdam volgestopt met troepen; ieder vraagt verwonderd: „Vriend, waar is de brand?"; er is niet de minste reden voor eenig militair vertoon, tenzij de „heeren" een aanslag willen doen op het volk, om het land in rep en roer te brengen. Iets van belang kan men, meende spr., niet doen, maar de Regeering zal moeten aantoonen, waarom zij dat alles deed, en ten slotte komen met een voorstel tegen de arbeiders: komen deze dan in verzet dan kan zij zeggen: „Ziet ge wel dat die troepen noodig waren?" „Maar moet dan bloed vloeien", zegt spr., „dan zullen uw christelijke gewetens daarmede worden besmeerd".

De heer Charles Boissevain dacht daar anders over. In het *Handelsblad* van Dinsdag 17 Februari sprak hij zijn vertrouwen in het beleid der Regeering uit. O. a. schreef hij:

„Het zij vergund aan mij, die waarlijk geen partijgenoot der Regeering ben, openlijk te erkennen, dat ik voor het vervolg de zaak met eenige gerustheid juist in hare handen zie.

„Wat ik bedoel is dit: Dr. Kuyper's leuzen leggen hem den plicht op — welke zijn karakter mij waarborgt dat hij aanvaarden zal — om de gezagverhoudingen, die een oogenblik wankelden, te herstellen. Zijn verleden waarborgt mij, dat zulk een herstel niet zal worden gezocht, — waar het nimmer te vinden zou zijn! — in beknibbeling van het vereenigingsrecht. Onze lezers weten het: van het vereenigingsrecht en vereenigingsleven waren wij steeds voorstanders. In geen geval mag daaraan getornd! Want dat recht is het middel om tusschen werkgever en werknemer de approximatieve gelijkheid van krachten te verwezenlijken, welke begeerd en ondersteld tevens wordt door de liberale oeconomie.

„Evenmin zal hij — als ik hem begrijp na jaren strijds! — in zeer gestrenge bepalingen tegen contractbreuk bij voorkeur heil en genezing zien en zoeken.

„Want ik hoop is dat de Regeering kracht zal verzamelen en vinden in tweeërlei.

„1o. Een uitbreiding van artikel 1 der wet op den staat van oorlog en van beleg.

„2o. Een verruiming van de bepalingen in ons strafwetboek tegen bedreiging met geweld.

„Naar mijn gevoel is dit laatste de hoofdzaak. Er bestaat een dubbele *terreur*, aan welk dubbel schrikbewind een einde moet gemaakt worden, zullen rust en orde gehandhaafd blijven, en willen wij van de beschaafde staten er een blijven!

„Onduldbaar noem ik het terroriseeren van het publiek met het Damocles-zwaard van een algemeene verkeersstaking.

„Onduldbaar noem ik het terrorisme over de vrije arbeiders.

„Is voor het mogelijk maken dier twee beschaafde hervormingen de oprichting noodig van een spoorwegbrigade en de verhooging van „het blijvend gedeelte".... dan zie men tegen die maatregelen vooral niet op."

Al wat anarchist en socialist was, verzette zich tegen de oproeping der lichtingen en tegen het voornemen der Regeering om door wettelijke bepalingen een herhaling van de spoorwegstaking zooveel mogelijk te voorkomen. In *Het Volk* van Dinsdag 17 Februari kwam onder het opschrift:

DE AANSLAG OP HET STAKINGSRECHT

het volgende schrijven voor:

„*Medestrijders!* zooals u bekend is, is na de jongste spoorwegstaking de gansche bourgeoisie opgestaan, heeft de pers de meest scherpe en lasterlijke artikelen de wereld ingezonden, en is dientengevolge, zoowel hier te lande als in het buitenland, een agitatie gewekt tegen de arbeidersbeweging in 't algemeen maar tegen het spoorwegpersoneel in 't bijzonder.

„'t Is opmerkelijk hoe vast aaneengesloten alles tegen ons overstaat, wat belang heeft bij 't neerdrukken der arbeidersbeweging, in 't kort wat belang heeft bij alles wat het proletariaat in knechtschap zou kunnen houden.

„Het gevolg van die agitatie is het zenden van *militairen* en

bijeenbrengen van *politie* in de hoofdplaatsen des lands. 't Gevolg is het provoceeren van ons, die als rustige arbeiders onzen plicht willen doen, maar ons recht willen verdedigen. 't Verder gevolg daarvan zal waarschijnlijk zijn dat de regeering *een wet* zal maken, waarbij het recht van staken aan 't spoorwegpersoneel wordt ontnomen.

„Dit is 't allerminst wat de regeering waarschijnlijk zal probeeren, maar wij vreezen, en niet zonder grond, dat die wet ook zal betrekking hebben op beambten bij post, telegrafie, gas- en waterleiding, bakkers en transportarbeiders enz. enz.

„Tegen dit dreigend gevaar voor de geheele arbeidersbeweging moeten wij eensgezind opkomen. 't Is daarom dat wij u oproepen tot een vergadering op *Vrijdagavond 8 uur* in 't gebouw van den A. N. D. B. voor de hoofdbesturen der Nederlandsche vakbonden met hun landelijke vertegenwoordiging, benevens de twee groote groepen uit de arbeiderswereld, n.l. *de vrije socialisten* en de *S. D. A. P.*

„*Alles moet in 't geweer* tegen de onderdrukking van onze vrijheid. Ons recht laten wij ons niet ontnemen; komt allen in grooten getale op om de noodige maatregelen te bespreken. Indien het hoofdbestuur niet aanwezig kan zijn, berichte men ons of men 't komend wetsontwerp wenscht te ondersteunen.

„Hoofdbesturen welke deze circulaire niet ontvangen worden verzocht deze als ontvangen te beschouwen.

„Namens de gecombineerde Hoofdbesturen,
PETTER.
OUDEGEEST."

In die vergadering van Vrijdagavond (21 Februari), waartoe **anarchisten** zoowel als **socialisten** werden uitgenoodigd, zou **het Comité van Verweer** worden opgericht. Inmiddels beijverden socialistische woordvoerders zich om vóór dien avond stemming voor het op te richten Comité van Verweer te maken. Mr. Troelstra sprak Dinsdagavond in *Bellevue* en zeide o. a.:

„Het beginsel der solidariteit is niet schooner aan den dag getreden dan bij den strijd van het spoorwegpersoneel, dat weigerde „onderkruipers"-diensten te verrichten, dat vrienden en broeders der stakende kameraden wilde zijn. Als eens het ideaal is verwezenlijkt, dat in plaats van de kapitalistische, de socialistische

voortbrengingswijze is getreden, dan zal diezelfde solidariteit, thans gebleken, het volk aaneen houden: de solidariteit is het cement der socialistische maatschappij der toekomst. De spoorwegstaking is een baken geweest op den weg der toekomst, maar zij heeft schrik en ontsteltenis gebracht bij hen, die de arbeiders er onder willen houden.

Men moet trachten de organisatie steeds krachtiger te maken, trots allen strijd, die nog te wachten staat. Karl Marx heeft eens gezegd: „de arbeiders hebben niets te verliezen dan hun ketenen", doch spr. meent dat zij thans óók te verliezen hebben de vijl, om die ketenen stuk te vijlen, t. w. de organisatie.

Wat betreft de anarchisten, deze zullen Vrijdagavond met de andere vakbonden kunnen samenwerken. Waar men nu staat tegenover de burger-klasse, die 15 à 20 duizend mannen onder de wapenen heeft, mannen, die nog heden te Haarlem salvo's leerden schieten, daar zal spr. het thans wel laten zich te uiten tegen anarchistische groepen, die straks ook tegenover de tot de tanden gewapende bourgeoisie hebben te staan. *(Gejuich).*

De rede van den heer Troelstra in *Bellevue* was nog om twee andere redenen merkwaardig. In de eerste plaats om het begrip, dat de spreker bleek te hebben van „algemeen belang". Hij zeide toch: „Het algemeen belang werd geschaad, dat zal wel meer gebeuren. Eens staakten de bakkers, dat schaadde het algemeen belang; eens staakten de typografen, de couranten konden niet verschijnen, het *Handelsblad* kon niet verschijnen — dat schaadde ook het algemeen belang! — maar zou men dan om al dat „schaden van het algemeen belang" de arbeider zijn lot niet mogen verbeteren, terwijl de kapitalisten nooit letten op dat algemeen belang, doch alleen op hun eigen belang."

Dit betoog noemde het *Handelsblad* (Donderdag 19 Februari)

VOLKSMISLEIDING.

„Hier spreekt" — schreef de redactie — „de demagoog, die onnadenkenden misleidt.

„Neen, het niet verschijnen van een dagblad schaadt geen algemeen belang. Men kan het nieuws aanplakken. Geen nood wordt er door veroorzaakt. Een staking van diamantslijpers schaadt nog veel

minder het algemeen belang. Men kan blinkende steentjes nog veel lichter ontberen dan dagbladen. Maar door het blokkeeren der toegangen van een groote stad schaadt men de levensbelangen van honderdduizenden. Het is een oorlogsmaatregel. Daarom blokkeeren buitenlandsche vijanden de kust en belegeren ze steden. De regeering, de Staat heeft er voor te waken, dat niet eigenmachtig een vereeniging van werklieden als dwingeland optreedt en binnenlandschen oorlog verklaart aan het eigen volk.

„In elk land waakt de Staat daartegen, moet de Regeering tegen zulke belaging van de eerste belangen van het volk gewapend zijn.

„Dat weet de heer Troelstra ook wel. Daarom was het misleiding van onnadenkenden, wat hij vertelde over de vroegere staking bij het *Handelsblad* en andere bladen, alsof dit eveneens een nationaal belang was!"

In de tweede plaats was de rede van Mr. Troelstra in Bellevue merkwaardig, omdat hij daar voor het eerst verkondigde **de tweebeloften-leer.** Hij zeide toch: „De arbeiders, beweerde men, hebben hun eed gebroken bij die spoorwegstaking. Gesteld dat was juist: hadden die arbeiders ook geen eed gedaan aan hun organisatie?"

Alzoo moest voor de arbeiders de eed of de belofte aan hun vak-vereeniging gedaan hooger staan dan de eed of de belofte aan hun patroon.

Doch niet alleen de heer Troelstra, ook de heeren Oudegeest en Petter poogden stemming te maken voor het oprichten van een Comité van Verweer. De eerste zond een lang stuk aan de bladen, waarin hij op vrij kalmen toon trachtte de beteekenis van de spoorwegstaking te verkleinen. Men krijgt uit dat stuk den indruk, dat Oudegeest niet geheel instemde met de voorstellingen, die Mr. Troelstra gaf. De heer P e t t e r was vrij wat scherper in zijn schrijven, getiteld: „De spoorwegstaking! **Een waarschuwend woord."** Daarin was o. m. het volgende te lezen:

„Ik kan het publiek en allen die er belang in stellen, gerust vertellen dat onze organisatie nog onaangetast pal staat; hare kracht is (na de laatste staking en gedurende de propaganda voor organisatie, welke ten doel hebben onze krachten te doen verminderen) meer dan verdubbeld.

„Nog staat de organisatie pal en is bestand tegen elken stormloop, ook dien der onderkruipers. Wij gaan vooruit en niet achteruit, en een ernstige waarschuwing tegen elke uittarting is niet misplaatst, want mocht (hetgeen ik niet hoop) een vonk in die opgegaarde en steeds vermeerderde brandstof geworpen worden, dan zal de uitbarsting te geweldiger zijn naarmate men nu die brandstof wil omkuipen. Dan kan gebeuren wat wij de vorige maal door onzen invloed nog hebben voorkomen: „een algemeene staking van het verkeer", niet op bevel doch uit eigen beweging, maar dan ook zal onze invloed falen en een ramp onvermijdelijk zijn.

„Hierbij nog een ernstig woord aan mijn kameraden. Hun vraag ik zich niet te laten misleiden door de leugens welke men omtrent de organisatie en haar bestuur rondstrooit. Onze organisatie breidt zich uit en wordt steeds grooter en grooter, geen mannetje verlaat onze gelederen en uw bestuur staat pal en vraagt u steeds met beleid op te treden. Laat het publiek zien dat ge de overwinning, door eigen kracht behaald, waardig zijt, en dat ge nog evenals de laatste maal, kracht kunt en durft toonen.

„Aan 't publiek, Regeering en directie zeg ik: laat u niet geruststellen: **'t gevaar is nog even groot**, indien men zelf aanleiding zou geven. Nog zijn wij in staat door de kracht en omvang onzer organisatie een ernstig gevaar in 't leven te roepen, en maar al te goed begrijpen wij de volle verantwoordelijkheid daarvan. Laat u niet in slaap sussen, *want wanneer één onzer seinhuiswachters zijn seinhuis, één machinist zijn machine, of één wisselwachter zijn wissels verlaat, zal er niemand in staat zijn hun plaats in te nemen.* Dit is geen bedreiging maar een ernstige welgemeende waarschuwing."

Naar aanleiding van dit stuk schreef het *Handelsblad:*

„Wij achten het dubbel noodig aan bovenstaand, ons toegezonden schrijven openbaarheid te geven, omdat onze lezers daaruit zullen ontwaren wat er in de hoofden van de leiders der jongste spoorwegstaking nog omgaat. Vooral, welke verwarde denkbeelden daar spoken. De organisatie — zoo staat er — is „nog in staat een ernstig gevaar in het leven te roepen",.... „wanneer één seinhuiswachter zijn seinhuis, één machinist zijn machine of één wisselwachter zijn wissels verlaat" — [alsof die hun toebehooren!] — „zal er niemand in staat zijn hun plaats in te nemen". En dit heet dan

„geen bedreiging", maar „een ernstige welgemeende (!) waarschuwing".

„En daartusschen staat de verklaring: „maar al te goed begrijpen wij de verantwoordelijkheid daarvan" — en aan het slot: „Wij doen alles om in 't algemeen belang werkzaam te zijn."

„Het is geheel en al de taal van een „Comité du salut public" uit de donkerste dagen der Fransche Omwenteling, dat het algemeen belang vereenzelvigde met zijn eigen opvattingen en belangen.

„Worden niet de voorzorgsmaatregelen, door de Regeering genomen, door dergelijke uitingen volkomen gerechtvaardigd?"

De Oprichting van het Comité van Verweer.

Vertegenwoordigers van 40 socialistische en anarchistische vakvereenigingen hadden aan den oproep van Oudegeest en Petter gehoor gegeven en zich Vrijdagavond (20 Februari) begeven naar het gebouw van den Algem. Ned. Diamantbewerkersbond in de Plantage, Fransche Laan te Amsterdam. Onder die vertegenwoordigers van 40 vakvereenigingen bevonden er zich ook van den **Bond van Nederlandsche onderwijzers**; terwijl ook in de zaal aanwezig waren de Kamerleden Troelstra en Helsdingen.

Het was een vergadering met gesloten deuren; de pers werd niet toegelaten.

Na zeer uitvoerige besprekingen nam de vergadering met algemeene stemmen — op twee onthoudingen na — de volgende motie aan:

„De vergadering, enz.:

„gehoord de verklaring der Vereenigingen van het Spoorwegpersoneel, dat zij ter wering van een wet die de vrijheid van staken aanrandt den arbeid zullen neerleggen en van de Federatie van Transportarbeiders en andere vakvereenigingen dat ook zij in dat geval tot een werkstaking zullen overgaan;

„besluit: een Comité van Verweer te benoemen, dat een krachtige agitatie zal voeren ter handhaving van de vrijheid van den arbeider,

„en roept het gansche Nederlandsche proletariaat op, zich in deze met de georganiseerde arbeiders solidair te verklaren."

Besloten werd verder dat het in de motie genoemde Comité van Verweer zou worden samengesteld uit twee vertegenwoordigers van

het Spoorwegpersoneel, twee vertegenwoordigers van de Federatie van transport te water en verder één vertegenwoordiger van het Nationaal Arbeidssecretariaat, één van de Vrije Socialisten en één van de Soc.-Dem. Arbeiderspartij.

Zoodra de spoorwegarbeiders den tijd daartoe gekomen achtten, zou dit Comité de noodige maatregelen nemen om een werkstaking over de verschillende vakken uit te schrijven.

Naar het *Handelsblad* te weten kwam, was het er in deze vergadering warm toegegaan. Vooral bestond verdeeldheid over de vraag of onmiddellijk de algemeene werkstaking zou worden geproclameerd, dan wel getracht zou worden het vermeende gevaar af te wenden door een gedeeltelijke staking.

De uiterste partij had het op de vergadering niet kunnen winnen. Echter werd aan haar wenschen in zooverre tegemoet gekomen, dat aan het Comité van Verweer een zeer uitgebreide volmacht werd gegeven. De bevoegdheid van het Comité werd slechts beperkt door de beslissing dat bij een mogelijke „aanranding van de vrijheid van den arbeider" onmiddellijk de staking zal worden geproclameerd voor het spoorwegpersoneel en alle transportarbeiders.

Leidde deze staking niet tot het gewenschte resultaat, of gaf ze aanleiding tot een krachtig optreden van overheidswege, dan zou ze worden uitgebreid tot de bedrijven, welke voorzien in de dagelijksche levensbehoeften en zou zoo noodig ten slotte de algemeene werkstaking worden geproclameerd.

In een vergadering, die Maandag 23 Februari was gehouden, werd medegedeeld door den heer Oudegeest, dat in het Comité van Verweer zitting hadden genomen: Voor het Ned. Arbeiders-Secretariaat de heer Van Erkel, voor de Federatie van arbeiders in het watertransport de heeren Wessels en Meijer, voor de S. D. A. P. de heer Vliegen, voor de Vrije Socialisten de heer Alkema en voor het Spoor- en Tramwegpersoneel de heer Oudegeest met een nog nader aan te wijzen bestuurder dier laatste organisatie.

Het aanwezig zijn van vertegenwoordigers van den Bond van Nederl. onderwijzers, bij de oprichting van het Comité van Verweer, had van zelf de aandacht getrokken. Eenige leden van dien Bond kwamen daartegen op, ook al vernam men dat die vertegen-

woordigers buiten stemming waren gebleven. In het *Handelsblad* kwamen o. m. het volgend stuk voor:

AAN DE AMSTERDAMSCHE ONDERWIJZERS!

„Op de vergadering der besturen van vakvereenigingen, gehouden op Vrijdag 20 Febr. l.l. is eene motie aangenomen om, voor het geval er eene staking uitbreekt onder de ambtenaren van het spoorwegpersoneel, zich met de stakers solidair te verklaren. Onder deze vereenigingen zagen we ook de namen van den *Bond van Ned. Onderwijzers* en de *Sociaal-Democratische Onderwijzersvereeniging.*

„Zonder in eene beschouwing te treden over het al of niet wettige der stakingen, zijn wij van meening, dat eene staking, die nu dreigt, zoo verschrikkelijk in hare gevolgen zal zijn, in zulk eene mate de maatschappelijke orde dreigt te verstoren, dat elk middel om haar te bezweren, moet worden aangegrepen. Het komt ons voor dat de onderwijzer meer dan misschien ieder ander geroepen is, de maatschappelijke orde te bevorderen en laken het daarom ten sterkste, dat onderwijzersvereenigingen zich aan de zijde der stakers wenschen te scharen om dezen, hetzij door het verleenen van moreelen steun, hetzij door meedoen aan de staking, te helpen in hun verderfelijk streven.

„Wij richten ons daarom tot u, collega's, van wie we overtuigd zijn, dat gij met ons de houding van den Bond van Ned. Ond. afkeurt. Zult ge nog langer besluiteloos toekijken, of ziet ge in, dat het nu noodig is, partij te kiezen?

„Levert met ons het bewijs, dat het onwaar is, wat de *Maasbode* schrijft: „De sociaal-democratie onder de openbare onderwijzers telt hare aanhangers bij honderden, ja wellicht bij duizenden".

„Gij mede zijt oorzaak, dat over de openbare onderwijzers aldus geoordeeld wordt; gij zelf smeedt de wapenen tegen het openbaar onderwijs, waarvan door de clericale pers maar al te gretig gebruik gemaakt wordt.

„Gij weet, dat hier ter stede de „Amsterdamsche Onderwijzers-Vereeniging" is opgericht, als protest tegen het drijven van de sociaal-democraten in den Bond.

„Thans is het uw plicht, u bij deze Vereeniging aan te sluiten! Dat alleen is het middel om aan de buitenwereld te toonen, dat het overgroote aantal der openbare onderwijzers n i e t sociaal-democratisch gezind is.

„En hoe noode het u mocht vallen voor het lidmaatschap van den Bond te bedanken om het vele goede, door hem tot stand gebracht (ook w ij hebben dien strijd gekend), bedenkt, dat in sommige ziektegevallen het zwaarste vergif het beste geneesmiddel blijkt te zijn.

„Namens het bestuur der Amst. Ond. Ver.,
J. H. SMITT, *Voorzitter*,
De Clercqstr. 22.
H. GRAS, *1e-Secretaris*,
Houtmankade 71."

De oprichting van het Comité van Verweer werkte weinig mee tot kalmeering. Integendeel. de spanning werd nog erger. Niet het minst door

HET SCHRIJVEN VAN MR. TROELSTRA

in *Het Volk*, onder het opschrift: „op den Uitkijk". In dat blad van Zondag 22 Februari kwam van diens hand een artikeltje voor: „Een Staatsgreep?" waarin hij, na mededeeling gedaan te hebben van het besluit der vergadering van Vrijdagavond, een bericht van vertrouwbare zijnde met vette letter opnam, luidende:

„De Regeering is van plan, a.s. Maandag den staat van beleg af te kondigen voor Amsterdam, den Haag en Rotterdam. In plaatsen, waar geen garnizoen is, moet de Burgemeester zich in verbinding stellen met den stationchef en zoo noodig de schutterij gereed houden voor bescherming en bewaking van de stations in geval van staking."

„Ziehier", schreef Mr. Troelstra, den klassenstrijd in „*optima forma*"; terwijl hij de kapitalistische klasse, bij monde der Regeering, aldus tegen de arbeiders laat optreden:

„Gij wilt niet voor ons werken; welnu, dan stellen wij tegenover uw lijdelijk verzet onze kanonnen, geweren, oorlogschepen: dan roepen wij uit uw eigen gelederen uwe broeders, zoons, vrienden,

medestrijders en klassegenooten op, om u op ons eerste bevel neer te schieten, wanneer uw verzet zich uit door optochten op straat of andere uiterlijke kenteekenen. Opdat wij dit ongestraft *kunnen* doen, zullen wij u eerst de rechten van vereeniging en vergadering tijdelijk ontnemen en daarvoor in die plaatsen, waar uw optreden voor ons het lastigst is, den staat van beleg afkondigen, waardoor de militaire macht het gezag in handen krijgt en allerlei rechten, bij de grondwet gewaarborgd, tijdelijk worden geschorst."

De schrijver had eerst niet onderzocht, of het bericht wel juist was. Hij plaatste het en voegde tegelijk zijn beschouwingen er bij, aan het slot de arbeiders oproepende — „zoodra hun organisatie de werkstaking proklameert, *als één man den arbeid neer te leggen.*

„Kalm, maar onverzettelijk, dat zij onze leuze in de ernstige tijden, die wij tegemoet gaan."

Kalm — en inmiddels kwam in *Het Volk* van Woensdag 25 Februari het volgende met vette letter gedrukt verzoek aan het hoofd van het blad voor:

„ATTENTIE!

„Partijgenooten en geestverwanten, onverschillig waar, die een telefoon hebben, verzoeken wij onmiddellijk met opgave van nummer en adres aan ons kennis te geven of zij bereid zijn bij eene eventueele staking deze ter onzer beschikking te stellen.

„DE REDAKTIE."

Vele bladen lieten niet na er op te wijzen, dat het hartstochtelijke schrijven van Mr. Troelstra over iets, dat geheel onwaar was, nu juist niet bevordelijk kon zijn voor een „kalm optreden"; evenmin het bovenstaand bericht.

Zondag 22 Februari vergaderden in het gebouw *Plancius* te Amsterdam afgevaardigden van de afdeelingen der Nederl. Vereeniging van Spoor- en Trampersoneel en van Federatie van Spoorweg-organisaties, met het doel om die twee corporaties te vereenigen. Dit doel werd bereikt.

Aan de orde werd in die vergadering — geleid door den heer

Oudegeest — ook gesteld *het salariëeren van eenige hoofdbestuursleden* en het losmaken dezer bestuursleden van de spoordirecties.

Als bezwaren daartegen werden genoemd, dat zulke hoofdbestuursleden geen voeling zouden blijven houden met de organisatie, dat daardoor het vertrouwen der leden in hun Bestuur zou verflauwen; dat eindelijk de directies de hoofdbestuursleden niet meer zouden willen erkennen. Ook werd betwijfeld of de organisatie voldoende financieele draagkracht zou bezitten om gesalarieerde hoofdbestuurders te hebben.

Deze bezwaren poogde de Voorzitter te weerlegen. Uit een voorloopig opgemaakte begrooting toonde spr. aan, dat de organisatie zou kunnen rekenen op een totaal aan inkomsten van *f* 22400, terwijl bij het salarieeren van 3 hoofdbestuurders, ieder met *f* 1500 's jaars, een saldo zou kunnen overblijven van *f* 2800. Tegenover de mogelijkheid dat het ledental zou verminderen, wees spr. erop dat de loonen zullen moeten stijgen en daarmede de contributies.

Wegens het vergevorderde uur kon de beraadslaging over deze kwestie niet verder worden voortgezet en werd de beslissing in deze bepaald op de volgende vergadering, welke den 15en Maart a. s. te Utrecht zou worden gehouden.

VIII.

ACTIE VAN CHRISTELIJKE ZIJDE.

Actie van Christelijke zijde — bedoeld wordt daarmede het optreden der partijen en vak-vereenigingen, die algemeen met den naam van „Christelijk" worden aangeduid. Daarmede is dus niet gezegd, dat de actie tegen de leiders der stakingen a l l e e n uitging van de Christelijke partijen en vakvereenigingen. Ook van andere zijde werd beslist afgekeurd wat door de voorstanders van de stakingen werd voorgeschreven.

Het *Utrechtsch Dagblad* van Vrijdag 20 Februari wees er intusschen op, dat met name drie bladen het denkbeeld voorstonden van toe te geven; de *Zutphensche Crt.* (schrijver der Haagsche Brieven, MR. GOEMAN BORGESIUS), die het betreurde als de heeren Oudegeest en Petter taktische fouten maakten; het *Sociaal Weekblad* (red. MR. LIMBURG), dat de spoorwegstakers van het verwijt van eedbreuk poogde schoon te maken: en de *Nieuwe Arnhemsche Crt.* (red. het oud-Kamerlid PYTTERSEN), die werkstakingen tot een wettelijke instelling wilde verheffen. Laatstgenoemd blad wenschte niet zoozeer de „onderkruipers" tegen de stakers maar omgekeerd de laatsten tegen de eersten beschermd te zien. De *N. Arnh. Crt.* pleitte voor een wettelijke bepaling, welke er toe dwingt, niet dan na rijp beraad en na uitputting van alle andere middelen, tot staking over te gaan, doch die wil dan ook, dat deze volledig zij en dat het werk door niemand worde verricht. Zulk een bepaling zou, volgens de *Nieuwe Arnhemsche*, voor werkgevers en werknemers beide een uitkomst kunnen zijn.

„Wanneer $^2/_3$ der werklieden, bij geheime stemming, als hunne meening uitspreken, dat er termen bestaan om tot staking over te gaan, dan mag men aannemen dat er voldoende ernstige redenen aanwezig zijn en kan men zonder aan de vrijheid te kort te doen, tevens aan de minderheid de verplichting opleggen, zich aan het besluit der meerderheid te onderwerpen.

„Verklaart daarentegen de meerderheid zich tegen staking, zoo moet de arbeid ongestoord worden voortgezet en heeft de werkgever het recht, hen, die onwillig zijn zich aan het besluit te houden, door andere werklieden te vervangen."

Deze meening werd slechts door weinige niet-socialisten en niet-anarchisten gedeeld. Allerminst door de Christelijke partijen en de daartoe behoorende werklieden. De organen dier partijen hadden op dit punt zich zeer beslist uitgesproken, al spoedig nà de spoorwegstaking van 30 en 31 Januari. Geen gemeenschap met socialisten en anarchisten, met de stakers van 31 Januari — dat was het parool, aangegeven in de drie groote christelijke werklieden-bonden: Patrimonium, R. Katholieke Volksbond en Christelijke Werkmansbond. Zij spraken het openlijk uit, dat het hier ging niet om hooger loon, om beter arbeidsvoorwaarden, maar om omverwerping van de bestaande maatschappelijke verhouding. Nog in dezelfde week, waarin de spoorwegstaking van 31 Januari was geëindigd, bevatte de *Standaard* (Maandag 9 Februari) een artikel, dat aldus luidde:

CHRISTELIJKE WERKLIEDEN.

„Sinds een week doorleven we in ons land dagen van buitengewonen ernst: elk man wordt gedrukt door zijn gevoel van verantwoordelijkheid. De patroon èn de arbeider.

„Men weet het, dat de groote massa der werklieden is aangegrepen door de revolutiekoorts. Het is niet in de eerste plaats een kwestie van hooger loon of korter arbeidsduur; het is de kwestie van de omverwerping van alle maatschappelijke verhouding. Duidelijk is dit thans voor een ieder.

„De „vakbeweging" is in dienst gekomen van de mannen der revolutie.

„In Amsterdam verscheurt men het bestaande arbeidscontract en wil van den „papierrommel" niet weten. De heeren Oudegeest en

Petter verkondigen, dat de spoorwegambtenaren de Volksvertegenwoordiging zullen dwingen, de wetgeving naar den zin der spoorwegarbeiders in te richten.

„Duidelijker dan lange vertogen spreken deze feiten. De ongevoeligste moet daardoor worden aangegrepen; de onverschilligste moet daardoor worden wakker geschud. En, als wij zeiden, ieder die meêleeft, gevoelt dan ook het gewicht dezer dagen.

„Natuurlijk stemmen we niet met hen in, die ieder optreden van den werkman afkeuren en thans met eenige zenuwachtigheid verzekeren, dat dit nu van dat meêdoen aan de sociale beweging komt.

„Vast staat en blijft staan voor ons, dat de werkman het recht moet hebben zijn belangen te bepleiten en te handhaven. Hij moet als vrijgeboren man voor zich en de zijnen kunnen optreden.

„Hij moet, laat ons het gewaagde woord maar uitspreken, ook kunnen staken als dat noodig is. Het recht daarop mag hem niet worden ontzegd.

„Doch wat zien we nu gebeuren?

„We zien de werkliedenmassa georganiseeerd, en van die organisatie gebruik gemaakt **ter verovering van de politieke macht.** We zien de staking aangewend niet langer om tot lotsverbetering te komen, maar als **politiek instrument.** Duidelijker dan door de bekende proclamatie van Oudegeest kan dit niet worden in het licht gesteld.

„De arbeiders worden, in massa, door de leiders gevoerd naar een doel, dat misschien alleen den „zelfbewusten" voor oogen staat, maar dat de groote massa, die meetrekt, niet onderscheidt.

„Het is daarom noodig dat men zich helder rekenschap geeft van het kwaad, dat ons land bezoekt; van den meermalen uitgesproken toeleg, om de arbeiders-organisaties te stellen in dienst van hen, die politieke belangen op het oog hebben.

„En dat is vooral noodig, opdat **onze Christelijke arbeiders** zich helder bewust worden van de taak, die in deze moeilijke dagen van hen wordt gevergd.

„Zij ook zien duidelijk, dat door de neutrale vakvereenigingen het pad der revolutie wordt betreden.

„En zij gevoelen het, dat zij om des gewetenswille dien weg *niet* mee kunnen en mogen opgaan.

„Onze Christelijke arbeiders verkeeren in een uiterst moeilijke positie.

„Zij zijn verre in de minderheid. Hun getal is klein, vooral in de groote steden en in de fabriekscentra, waar het cijfer der niet-geloovige arbeiders heel wat sterker is.

„Daarbij komt nog, dat die menschen niet in de eerste plaats hebben leeren vragen naar verbetering van den maatschappelijken noodstand.

„Die is bij hen niet het één en al.

„Zij kennen niet alleen behoefte aan lichamelijke verzorging maar evengoed aan geestelijke, doch schatten die laatste oneindig hooger dan de eerste. Voor *kerk* en *school* geven ze met blijdschap hun gave: het onderwijs en de opvoeding van hun kinderen gaat hun aan het hart. De openbare school is de hunne niet, is voor hen geheel onbruikbaar; met groote opoffering hebben zij voor hun kroost eigen scholen gebouwd: en die helpen zij naar vermogen onderhouden. Daar zijn ze als arbeider ondertusschen niet minder om.

„Laat de ongeloovige patroon spreken, of een goed christen-werkman niet minstens evenveel waard is op de werkplaats als de beste ongeloovige.

„Onze werklieden zijn geen stumperds, die als arbeiders niet voor vol kunnen worden aangezien; geen menschen die minderwaardig zijn; neen, wij durven hun gerust meer waarde toekennen op grond van hun buigen voor Gods Woord.

„Wat wij hierboven opmerkten maakt het dan ook min of meer moeilijk om hen te organiseeren, om hen te verzamelen. En als nu in de droeve practijk iets is gebleken, dan wel dit, **dat zij in de „neutrale" vakvereeniging *niet* kunnen blijven.** Daar zijn en worden ze telkens weer soldaten in het leger der revolutie.

„De Christelijke arbeiders moeten zich in hun eigen organisaties kunnen uitspreken; moeten hun eigen woord laten hooren in de vakbeweging hunner dagen. Hun doel moet worden aangewezen, en duidelijk moet de weg geteekend, langs welken dat doel kan worden bereikt.

„Daarom was het ons zoo groote vreugde, dat in onze stad (n.l. Amsterdam) de Christelijke organisaties hun woord lieten uitgaan. Doch zal dat woord voldoende kracht hebben, dan dienen deze organisaties gesterkt te worden door *allen*, die in beginsel bij haar behooren.

„Niemand mag zich onttrekken. Zóó alleen is invloed te oefenen.

„Het is een onduldbare toestand, dat slechts van ongeloovige zijde het wachtwoord wordt gegeven. In de manifesten die uitgaan van de „georganiseerde" arbeiders wordt een toon gevoerd, die zou doen vermoeden, dat hier namens *de* arbeiders gesproken wordt.

„Niets is minder waar. Namens de Christelijke werklieden wordt dit woord *niet* gevoerd en *kan* het niet gevoerd worden; zij wenschen hun *eigen* woord te spreken.

„Dat men dit inziet, dat men daartoe een poging gaat aanwenden, vinden we kostelijk; alleen maar leggen we er den vollen nadruk op, dat daartoe *alle* Christen-werklieden zich bij de eigen organisaties hebben aan te sluiten.

„Wij weten met welk een onduldbaar terrorisme door de stakers tegen de niet-georganiseerden is opgetreden; hoe de menschen zich maar hebben opgegeven als „lid", om erger te voorkomen; en zoo zijn op deze wijze ook tal van onze mannen in de „neutrale" vakvereeniging geraakt.

„Maar onze mannen kunnen en mogen er niet in blijven; de omstandigheden toonen het overduidelijk aan; en ze kunnen er alleen uit worden verlost, door hun een *eigen* organisatie aan te bieden.

„Welk een invloed ten goede het flink georganiseerd optreden der Christelijke arbeiders hebben zou, behoeft niet betoogd.

„Van socialistische zijde is in den laatsten tijd herhaaldelijk gepoogd de Christelijke werklieden aan den lijmstok te krijgen; zij moesten slechts hun klassebelang laten spreken, en alle hooger beginsel als privaatzaak beschouwen. De jongste feiten hebben nu wel aan de Christenarbeiders duidelijker dan iets getoond, dat dit finaal onmogelijk is. Dat is hen spannen voor den wagen der Revolutie. Dat is hen mede dienstbaar maken aan een doel, dat ze niet kùnnen willen; dat ze niet mogen najagen; dat door hen als Antirevolutionairen moet worden bestreden.

„Neen, niet met een boekje in een hoekje, onze mannen; nu, nu vooral opgetreden in den ernstigen strijd; maar onder eigen banier. Nu, in deze omstandigheden, kunnen ze niet staken, kunnen ze niet meêgaan met „de beweging".

„Ze hebben zichzelven een halt! toe te roepen. Alle man van Christelijk belijden moet de neutrale vereeniging *uit*.

„Dat is de eisch van het oogenblik. En hoezeer we begrijpen,

dat daarmeê voor velen een ideaal wordt opgegeven, het ideaal van een vakbond waarin allen saam optreden van en voor hetzelfde vak: de omstandigheden leeren het onverbiddelijk, dat de revolutiegeest zich van deze bonden heeft meester gemaakt, en dat onze mannen eenvoudig met lamheid zijn geslagen, zoo ze niet zelf hun eigen terrein onder eigen banier kiezen.

„En daarom verheugen we ons over het feit van organisatie onzer mannen tegenover de mannen der Revolutie. Nu is het zaak de gelederen te sluiten, en al is dan aanvankelijk de groep der welbewuste Christelijke arbeiders klein, zij zal winnen in kracht en tot grootere dingen in staat blijken."

De *Nederlander* sprak ongeveer in denzelfden geest.

De Tijd bevatte in haar nummers van 12, 13 en 18 Februari een drietal artikelen, getiteld:

CHRISTELIJKE SOCIALE ACTIE.

„Allerwegen" — aldus luidde het inleidend woord van die artikelen in *De Tijd* — „allerwegen verneemt men in de laatste dagen de angstige vraag: Waar moet het heen? Wat zal het einde wezen?

„De onrustige gejaagdheid, waarin de stakers de hoofdstad en het land gebracht hebben, kwam maar weinig tot bedaren, toen uit alle oorden van het vaderland de gewapende macht werd opgecommandeerd. Die toebereidselen tot verweer verbreidden alom ontsteltenis, ze alarmeerden de menigte, wijl ze als onheilspellend voorteeken werden beschouwd van eene te verwachten revolutie, welke in het bloed der opstandelingen zou gesmoord worden.

„Wat zal hiervan het einde wezen? Op deze vraag kunnen sabel en bajonet niet het beslissend antwoord geven. Zeker, men kan en zal, zoo noodig, — de onruststokers kunnen er op rekenen — geweld met geweld keeren en de muitende volksscharen, door hare misleiders laf in den steek gelaten, onder het geknetter van het geweervuur als verschrikte kudde uiteen doen stuiven. Wanneer men de snorkende circulaires der socialisten leest, ziet men in zijn verbeelding Amsterdam al in vlammen opgaan en het janhagel, op het Haagsche Binnenhof geïntroniseerd, het schrikbewind voeren. Louter bangmakerij! Tegenover de geweldige middelen van repressie, waarover

de tegenwoordige maatschappij beschikt, vermag een ongewapende en ongeoefende volksmenigte niets. Door de socialistische dreigementen laten wij ons daarom geen vrees aanjagen, al bloedt ons het hart, wanneer wij bedenken, wat jammer en ellende de bloedige onderdrukking van een opstand over land en volk, over zooveel arme vrouwen en onnoozele kinderen brengen zou.

„Dit vooropgesteld herhalen wij, dat met cavalerie-charges en scherpe patronen geen oplossend antwoord wordt gegeven in de sociale quaestiën. Een zedelijk kwaad kan door stoffelijk geweld genezen noch gekeerd worden. Schiet men den vader neer, de kinderen zullen zijn dood trachten te wreken. De revolutionaire ideeën zitten in het bloed, en ze zijn er met geen wapengeweld uit te drijven. De gewapende macht kan wel de uitbarstingen der opgeruide volksmenigte onderdrukken, voor een wijle kan zij de gewelddadige zegepraal van het socialistische beginsel tegenhouden, maar die beginselen zelven uitroeien en het sociale gevaar voor goed bezweren, dat kan zij niet.

„Met den dag ziet men duidelijker de waarheid in van wat Louis Veuillot lang geleden reeds voorspelde: „Wanneer God niet antwoordt op de Sociale kwestie, zal niemand het antwoord geven."

Na dit inleidend woord betoogde de redactie van *De Tijd,* dat de roomsch-katholieken de christelijke sociale actie te stellen hebben tegenover het drijven van de socialisten.

„Organisatie van de arbeiders en vooral van den arbeid is noodig, omdat door de opheffing der oude gilden en allerlei oeconomische en zedelijke oorzaken, te veel om op te noemen, de arbeiderswereld ontredderd en gedesorganiseerd ligt. De taak van de christelijke sociale actie is: door het bevorderen van een christelijk vereenigingsleven, dat beantwoordt aan de eigenaardige eischen en nooden des tijds, de ontwrichte maatschappelijke samenleving weer in hare voegen te zetten, de arbeiders en den arbeid beiden te verheffen, voor den abnormalen weer een normalen toestand in de plaats te stellen."

De redactie van *De Tijd* eindigde haar beschouwingen aldus:

„Willen voortaan de werkgevers, de burgerij en de weldenkenden in 't algemeen dus voor tastbaar onrechtvaardige en noodlottige werkstakingen in de toekomst gevrijwaard blijven: willen zij de

storing van de maatschappelijke orde en achteruitgang van handel en nijverheid voorkomen; willen wij in het buitenland onze reputatie van te zijn een aan tucht gewend en ordelievend volk herwinnen; willen wij de geweldige catastrophen, welke dreigen, afwenden, — dan moeten wij onze christelijke arbeidersvereenigingen steunen, ze krachtig maken, opdat zij krachtig, krachtiger nog dan in het verleden, kunnen optreden tegen de omwentelingspartij. Meer dan in het verleden geschied is, moeten degenen, die weliswaar buiten het vereenigingsleven staan, doch bij zijn krachtigen bloei in de gegeven omstandigheden zelven het grootste belang hebben, zoowel *geldelijken* als *zedelijken* steun verleenen.

„In het bijzonder de werkgevers dienen ten opzichte van de werking der christelijke arbeiders-vereenigingen dat wantrouwen en die beduchtheid te laten varen, welke tot hier toe in vrij uitgebreide kringen heerschten. Zij moeten dien bonden niet enkel welwillend gezind zijn, maar ze ook *erkennen* als lichamen, met welke zij in geval van oneenigheid onderhandelen en de gerezen geschillen beslechten. Weigeren zij dit, dan zullen zij zich de tyrannie van de socialistische vereenigingen moeten laten welgevallen.

„Voor onze ijverige en verdienstelijke volksmannen zelven ligt in dat verloop van de gebeurtenissen der laatste dagen een prikkel, om de katholieke organisatie hechter te maken en uit te breiden, meer speciaal onder die arbeiders, met wier bedrijf het algemeen belang bemoeid is. Hier denken wij op de eerste plaats aan het personeel der spoor- en tramwegen, alsook aan de werklieden der grootere gemeenten. Gelukkig zijn er reeds voorteekenen waar te nemen, dat dit geen vrome wensch zal blijven.

„Mogen de mannen der christelijke sociale actie in hun moeitevol streven bemoedigd worden door de gedachte aan de schoone roeping, welke de Christelijke Bonden juist in dezen tijd te vervullen hebben."

Het is bekend, dat niet al de werklieden, die niet behoorden tot één van de drie hier bovengenoemde Bonden, instemden met het streven der stakers en hun leiders. In de *Nieuwe Courant* van 16 Februari kwam een stuk voor van een „Spoorwegbeambte", een open brief aan Mr. P. J. Troelstra.

OPEN BRIEF AAN MR. P. J. TROELSTRA.

In dit stuk kwam o. m. het volgende voor:

„1e. Is het met de schoone partij-leuze van u en uwe medestanders: *recht voor allen* en broederschap, overeen te brengen dat de eene arbeider den anderen belet zijn brood te verdienen; of is deze leuze alleen bestemd om domme lieden voor uwe partij te winnen?

„2e. Heb ik als niet-aangesloten arbeider niet evenveel recht op werk en brood als een die tot een werkliedenbond behoort, en heb ik het recht van mijn patroon te eischen zulk een aangeslotene te ontslaan? Hebben wij beiden niet evenveel recht ieder op zijn wijze in het onderhoud van vrouw en kind te voorzien? Of bestaat dit recht alleen voor aangesloten werklieden?

„3e. Heeft de patroon niet het recht te laten werken wien hij verkiest, onverschillig of hij tot een werklieden-corporatie behoort of niet; of berust dit recht alleen bij lieden welke zich als struikroovers verdekt opstellen en hun mede-arbeiders met peper, bleekpoeder en messen verwondingen toebrengen, en aldus beletten voor vrouw en kroost hun brood te verdienen? Of denkt u, dat de Durgerdammers voor hun pleizier het voor hen ongewone en zware werk kwamen verrichten; of zouden deze ongelukkigen door nood gedrongen zijn? Vindt u het een eer voor het spoorwegpersoneel zich met dergelijke lieden solidair te verklaren? Ik en duizenden met mij vinden het een onuitwischbare schande!

„4e. Door u is uw verachting uitgesproken voor de zoogenaamde onderkruipers. Zeer gel. heer, wat zijn onderkruipers? Als een werkman met zijn gezin zonder brood en kleeding is en een ander wil voor f 1 en f 2 per dag niet werken, dan heeft eerstgenoemde het volle recht zijn arbeid voor f 1 of f 2 te verkoopen. Dat is zelfs plicht voor hem, evengoed als van den ander om niet te werken, want hij heeft niet het recht vrouw en kind ter wille van de solidariteit te laten verhongeren. Ieder die dezen arbeider bemoeilijkt door woord of daad, handelt onwettig. Het is opmerkelijk dat uwe volgelingen altijd spreken over recht en het woord „plicht" niet schijnen te kennen.

„5e. Een onderkruiper is hij, die zijn mede-arbeider door onware handelingen, of laster, zijn werk of betrekking tracht te ontnemen,

om zelf in diens werk of betrekking te komen, of zonder dat hij door den werkgever wordt gevraagd, zijn werkkrachten voor minder loon aanbiedt.

„Ten slotte wil ik u nog opmerken, dat u, die in weelde is grootgebracht, niet het recht hebt altijd over werkmanstoestanden te spreken die u alleen van hooren en oppervlakkig zien bekend zijn, en altijd van den donkersten kant door u worden bekeken. Om die grondig te kennen, moet u evenals ik een kind des volks zijn, die in zijn jeugd armoede en ellende heeft gekend en ondervonden. In geleerdheid kan ik mij niet met u meten, want ik heb slechts 4 jaren schoolonderwijs ontvangen, doch in gevoel voor recht, plicht en waarheid zou ik met u niet willen ruilen. Wilt u echter bewijzen in waarheid *volks*vertegenwoordiger te zijn, helpt dan een wet tot stand brengen, welke den eenen arbeider tegenover den anderen beschermt zonder de vrijheid van vereeniging in gevaar te brengen, en die de verhouding van werkgever en werknemer tegenover elkander regelt. Want u moet wel bedenken, dat tot uw kiezers ook behooren kleine kooplieden, reizigers, ambtenaren enz., welke door toestanden als thans heerschen enorme schade lijden, en wier belangen het *uw plicht* is te behartigen."

Bond van Orde.

In een Vrijdagavond 13 Februari in het Centraalstation te Amsterdam gehouden vergadering van personeel der *Holl. Spw. Mij.* werd een vereeniging opgericht, waarvan wij de grondslagen hieronder mededeelen.

De Vereeniging berustte op de volgende grondslagen:

Art. 1. — De naam van de Vereeniging zal zijn:

„Bond van Orde van personeel, werkzaam in dienst der Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij".

Haar hoofdzetel is Amsterdam.

Art. 2 — Het doel van dezen bond is:

1o. De bevordering der zedelijke en stoffelijke belangen van bovengenoemd personeel;

2o. het aankweeken van het verantwoordelijkheidsgevoel onder dit personeel;

3o. de bevordering van den kameraadschappelijken geest en der goede samenwerking ten aanzien van de juiste uitoefening van den Spoorwegdienst onder het geheele Spoorwegpersoneel in Nederland;

4o. te bevorderen dat de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij, ter uitvoering van de op haar rustende verplichtingen, ten allen tijde en onder alle omstandigheden kan rekenen op de trouwe medewerking van haar personeel.

Art. 3. — De Bond tracht dit doel te bereiken:

1o. zoo noodig door samenwerking met gelijkgezinde Vereenigingen onder het personeel of wel met Vereenigingen daarbuiten, die tot een der vier punten van art. 2 kunnen medewerken, zonder met een der andere daar genoemde punten in strijd te komen, echter onder voorbehoud, dat zulk een samenwerking nimmer mag zijn in een staatkundige of godsdienstige richting;

2o. doordat zijn Bestuur als bemiddelaar zal optreden tusschen personeel en directie, waar het geldt bestaande grieven weg te nemen of verbetering te brengen in den toestand van het personeel;

3o. door het oprichten van nuttige instellingen en het instandhouden daarvan;

4o. door alles aan te wenden wat strekken kan om de goede verstandhouding tusschen het personeel onderling en tusschen het personeel en de directie te bevorderen.

Art. 4 — Lid kan zijn al het personeel der *Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij*.

Aanneming van leden geschiedt door het Bestuur.

De Voorloopige Commissie bestond uit de heeren H. M. P. van Emmerik, voorzitter en C. B. H. Geisler, secretaris.

Deze Bond van Orde, wiens oprichting door het *Utrechtsch Dagblad*, de *Nieuwe Courant* en andere bladen werd toegejuicht, ging niet van positief christelijke zijde uit en stond dus als zoodanig buiten de Christelijke actie.

Inmiddels hadden de niet-revolutionaire gemeente-werklieden te Amsterdam, zooals ze in een manifest werden genoemd, zich niet onbetuigd gelaten. Vrijdagavond, 6 Februari, had in het Gildenhuis een vergadering plaats van werklieden in dienst der gemeente,

uitgeschreven door het bondsbestuur van den „N. R. K. Volksbond", afd. Amsterdam, ter bespreking van den bekenden toestand in de gemeentebedrijven. De pers werd daarbij niet toegelaten. Door het comité werd aan de bladen het volgende rapport verstrekt:

Uit den loop der debatten, die dikwijls zeer heftig waren, bleek dat de opzet der tegenwoordige beweging door het meerendeel der aanwezigen zeer werd afgekeurd en dat veel gemeente-werklieden het met de thans gevolgde tactiek geheel niet eens zijn. Een der aanwezigen deelde o. a. mede: dat de afdeeling „Liernurstelsel" niets weet van de loonregeling die thans wordt gevraagd; terwijl verschillende staaltjes van bedreiging en vreesaanjaging werden medegedeeld. Als resultaat der besprekingen werd ten slotte de volgende motie met algemeene stemmen door de vergadering aangenomen:

MOTIE VAN R.-K. GEMEENTE-WERKLIEDEN.

„De vergadering van Gemeentewerklieden, gehouden den 6en Februari 1903 in het Gildenhuis van den Ned. R. K. Volksbond afd. Amsterdam:

„erkennende dat verbetering der bestaande takken van den Gemeentedienst beslist noodzakelijk is;

„dringt er bij het Gemeentebestuur ernstig op aan, de herziening dier arbeidsvoorwaarden met den meesten spoed ter hand te willen nemen;

„betreurt het echter, dat sommigen, ter bereiking van hun doel, gemeend hebben te moeten aandrijven tot het scheppen van een toestand, die de meest heillooze gevolgen met zich zou brengen:

„en besluit dientengevolge: zooveel haar zulks mogelijk is aan den geregelden gang van zaken met alle kracht te blijven medewerken."

Staande de vergadering werd tevens overgegaan tot oprichting van een vereeniging van gemeentewerklieden als een onderafdeeling van den „Ned. R. K. Volksbond", afd. Amsterdam, waartoe alle aanwezigen toetraden.

Den daaropvolgenden avond (Zaterdag 7 Februari) vergaderden de gemeente-werklieden, tevens lid van christelijke werklieden-vereenigingen. De heer KATER, voorzitter van de afdeeling Patrimonium,

leidde de vergadering, die werd bijgewoond door DR. DE VISSER en eenige gemeenteraadsleden.

Door den voorzitter werd de volgende motie voorgesteld en na eenige discussie door de vergadering aangenomen:

„De federatief verbonden Christelijke werklieden in dienst der Gemeente Amsterdam, op den avond van 7 Februari 1903 in „Eensgezindheid" saamgekomen, achten zich verplicht zoolang het hun noodig blijkt, hunne geestverwanten tot zich te roepen om hunne conscientie te vrijwaren tegenover misleiding;

„verklaren gaarne te willen samenwerken met allen, die maatschappelijke ongerechtigheden willen tegenstaan en onrecht bestrijden:

„zijn ongezind den klassenstrijd te prediken, of het onrecht dat misbruikt kapitaal teweeggebracht heeft, door dwang en onrecht van werklieden te vervangen:

„God, Nederland en Oranje getrouw, wenschen zij gelijk recht voor allen, van wat rang of stand ook:

„zij achten zich niet gerechtigd der overheid een ultimatum te stellen, maar die overheid, als werkgeefster, geroepen billijke grieven weg te nemen en zich te beijveren om ten spoedigste eene loonregeling in te voeren, die de werklieden in staat stelt naar behooren in hunne behoeften te voorzien, niet twijfelend of de Burgemeester zal daaraan zijn niet geringe krachten wijden."

Na aanneming dezer motie werden, om de actie, welke van de Chr. Werkl. Vereenigingen is uitgegaan, te bestendigen, de volgende voorstellen van dr. De Visser na bespreking aangenomen:

1o. Het Comité vormt een bureau, dat permanent blijft, totdat de aanhangige geschillen tusschen de werklieden en het Gemeentebestuur zijn geregeld.

2o. De Christelijke werklieden, in dienst der Gemeente, richten een bond op met een bestuur, bestaande uit werklieden in verschillende takken van dienst werkzaam: het Comité dient het bestuur tot commissie van advies.

3o. Het bestuur en de commissie van advies stellen een programma van actie op.

De verschillende Chr. werklieden-vereenigingen te Amsterdam verspreidden op Zaterdag 7 Februari het volgende

MANIFEST AAN DE GEMEENTE-WERKLIEDEN.

„Ondergeteekenden richten tot u een ernstig woord en doen een kameraadschappelijk beroep op uwen goeden wil.

„Zij beginnen met de erkenning dat er bij u billijke reden bestaat tot klacht. Met u achten zij verbetering uwer levenspositie noodzakelijk.

„Trouwens — de leden van den gemeenteraad hebben zich gisteren eenparig op hetzelfde standpunt geplaatst — en u herziening der loonen toegezegd.

„Gij vraagt rechtmatig dat die herziening niet worde vertraagd en het is prijzenswaardig, zoo gij op geoorloofde wijze aandringt op spoed.

„Maar ernstig betreuren zij het besluit, door velen uwer in overhaasting genomen, om, zoo vóór Maandag a.s. niet aan uwe wenschen is voldaan, den arbeid te staken.

„Want dit ultimatum stelt aan ons gemeentebestuur een niet op te volgen eisch.

„Hebt Gij de gevolgen daarvan berekend?

„Voor de rust en de orde in onze stad?

„Voor de vele weerloozen, die zullen worden getroffen?

„Voor de schade, die er door aan de arbeidersbeweging wordt toegebracht?

„Voor U, als belanghebbenden zelf, die op deze wijze Uw doel voorbijstreeft?

„Laten alle goedgezinde werklieden zich schouder aan schouder stellen, om de dreigende gevaren af te wenden! Kameraden, trekt uw besluit in! Knoopt nieuwe onderhandelingen aan met het Gemeentebestuur! Brengt dit kleine offer voor de groote zaak van het algemeen belang en dat der arbeidersbeweging in het bijzonder!

„Onze geestverwanten, voor zoover zij in dienst der gemeente zijn, zullen dezer dagen worden opgeroepen tot een vergadering, die nader zal worden aangekondigd. Komt allen dáár trouw op! Meer dan ooit geldt ook voor hen het wachtwoord: „Sluit de gelederen.

„*De Christ.-Nationale Werkmansbond*,
P. H. M. SCHAEFFER, Voorzitter.
J. E. HASSOLDT, Secretaris."

Ned. Werkl.-Verbond „Patrimonium".
K. KATER, Voorzitter.
H. B. POESIAT, Secretaris.
Nederl. R. C. Volksbond.
J. W. SMIT, Voorzitter.
C. SCHIPPER, Secretaris.
St. Josephs-Gezellen-Vereeniging,
G. H. F. STOFFELS, Voorzitter.
W. SCHADE VAN WESTRUM HZN., Secretaris.
Chr. Werkl. Ver. „Maarten-Luther".
D. J. K. SCHENKMAN, Voorzitter.
J. H. ISRAEL, Secretaris.
R. C. Vereeniging „De Eendracht".
W. L. VAN HERPT, Voorzitter.
P. J. VAN DIJCK, Secretaris.
Christelijk Arbeidssecretariaat,
J. HERMANS JR., loco-Voorzitter.
J. DOUWES JR., Secretaris.

De actie, die op deze wijze van de Christelijke gemeente-werklieden uitging, gesteund veelszins door de publieke opinie, heeft stellig niet weinig bijgedragen tot het breken van de macht der gemeente-werklieden, die het bekende ultimatum wenschten gehandhaafd te zien.

Ook buiten Amsterdam maakten de Christelijke vak-vereenigingen van deze gelegenheid gebruik om krachtig propaganda te maken voor haar beginselen en het socialisme en anarchisme te bestrijden. Van anti-revolutionaire zijde met name traden tal van sprekers op in onderscheidene gemeenten van het land, daartoe uitgenoodigd door anti-rev. kiesvereenigingen of christelijke vakvereenigingen. Hier worden slechts genoemd de heeren Mr. Sybrandy, Ds. van Lummel, Jb. van Oversteeg, Ds. Wisse, H. de Wilde en anderen.

Vooral trok de aandacht de rede van:

DS. TALMA OVER DE SPOORWEGSTAKING.

De heer A. S. Talma, lid van de Tweede Kamer, had zich ook als redacteur van het weekblad *Patrimonium* aanvankelijk niet

over de Spoorwegstaking uitgelaten. Dit deed hij eerst op Vrijdag 20 Februari te 's Gravenhage, in het openbaar, en wel in de Hoogduitsche Schouwburgzaal, die overvol was. Zijn rede liep over de beteekenis der jongste spoorwegstaking voor de arbeidersbeweging in ons land. De *N. Rotterd. Crt.* gaf er het volgende verslag van:

De spreker achtte het geen wonder, dat deze zaak de aandacht heeft getrokken van het geheele volk: want deze staking, hoe kort zij ook geduurd heeft, ging het volk in zijn geheel aan. Een verhandeling over de beteekenis dezer staking voor de algemeene welvaart zou zeker zeer belangrijk zijn. Maar eene andere zaak gaat spr. ook zeer ter harte: de arbeidersbeweging in Nederland. En nu is de laatste weken deze staking vaak voorgesteld als een zegen voor de arbeidersbeweging. Maar sprekers indruk is dat deze staking niet is een voordeel, maar een schade voor de arbeidersbeweging in Nederland.

Zeker is spr. overtuigd, dat men als gevolg dezer staking in de eerste maanden heel wat beweging, heel wat drukte onder de arbeiders zal zien. Maar onder arbeidersbeweging is iets anders te verstaan. Onder den invloed der veranderde productiewijze is een stand van personen ontstaan, die geboren worden als arbeider en verwachten kunnen dat zij, als niet iets heel bijzonders in hun leven gebeurt, als arbeider zullen sterven. De arbeiders nu, die geestelijk en lichamelijk normaal zijn ontwikkeld, vormen een stand. Bijna iedereen erkent dat de voortbrenging steeds meer kapitalistisch is geworden, waardoor een arbeidersstand ontstond, wier geheele leven is een arbeidersleven. En in dien stand ontstaat 't streven naar verbetering van hun toestand. Het klassebesef wordt wakker. Spr. wijst op de onderwijzers, die vroeger allen kans hadden om hoofd te worden, terwijl thans voor de meeste klasseonderwijzers geen kans hierop meer bestaat, waarom zij trachten hun positie, waarin zij moeten blijven, zoo aangenaam mogelijk te maken.

Nog een eigenaardigheid is dat onze geheele burgerlijke, maatschappelijke, politieke samenleving niet op den arbeidersstand als zoodanig is ingericht. In onze wetboeken, die zoo mooi zijn ingericht, komt omtrent het arbeidscontract, nà 't koopcontract van alle burgerlijke contracten 't meest voorkomend, een hopeloos

slechte regeling voor, terwijl er toch zooveel behoefte is aan een goed arbeidscontract.

Nu verstaat spr. onder de arbeidsbeweging die beweging in den arbeidersstand, waardoor deze zich op burgerlijk en staatkundig terrein in de samenleving de plaats te verzekeren tracht, die hem toekomt. Dit streven openbaart zich op politiek gebied in het trachten naar gelijke rechten, op economisch gebied in de vakbeweging en de coöperatie.

Spr. wees op de ongelijkheid tusschen beide partijen, arbeider en patroon, bij het afsluiten der arbeidsovereenkomst, waarbij slechts enkele arbeiders het voor de meerderheid onmogelijk kunnen maken, betere loonsvoorwaarden te bedingen. Daarom is aaneensluiting een levenskwestie voor de arbeiders, en in hun belang. Maar ook in dat van den patroon.

Dit wordt verklaard o.a. door den heer Kröller, chef van de firma Müller en Co. Het is toch in het belang eener bevredigende verhouding tusschen beide partijen, dat beide iets kunnen praesteeren. Daarom, hoe krachtiger de vakvereeniging is, des te bevredigender regeling van het arbeidscontract is te verkrijgen, daar dan dit contract weergeeft het evenwicht van belangen, verkregen doordat aan beide zijden een economische macht staat. Daarom heeft spr. steeds, al maakt hij geen deel uit van den arbeidersstand, de mannen van Patrimonium erop gewezen, dat zij in de vakbeweging de plaats moeten innemen die hun toekomt. Het is dan ook volstrekt niet waar dat de christenen steeds aan de zijde staan van de machthebbers, de patroons. Spr. wijst op de staking in 't diamantvak, te Amsterdam, begonnen op 't advies van den heer Douwes, van 't Christelijk Arbeidssecretariaat, tegen dat van den heer Polak in. Ook in Enschede hebben alle christelijke arbeiders gedaan wat zij konden om de nederlaag hunner medearbeiders te voorkomen.

De Christenen willen daarom de vakbeweging steunen en sterken, omdat zij in hun hart overtuigd zijn dat het voor de chistenarbeiders is hun christelijke roeping om te strijden voor de zedelijke en stoffelijke verhefting van den arbeidersstand. *(Applaus).*

Maar toen deze staking uitbrak, heeft spr. onmiddellijk gevoeld: hier komt een keerpunt in de Nederlandsche arbeidersbeweging. De sociaal-democraten, die aan de anarchisten meer hekel hebben dan aan de antirevolutionairen en liberalen, omdat de anarchisten

h. i. de geheele arbeidersbeweging in den grond bederven, kibbelen er nu over met de anarchisten wie de staking in 't leven heeft geroepen en 't meest gesteund.

Jarenlang is de overtuiging bij 't publiek gevestigd alsof de socialistische stroom hier te lande was gelegd in sociaal-democratische bedding. Domela Nieuwenhuis bestond niet meer. Men hoorde alleen van Troelstra en Polak. Nu verwachtte men dat een anarchistische reactie zou ontstaan. Maar dit is niet geschied. De sociaal-democratie heeft eenvoudig **de anarchistische practijk** in zich opgenomen, naast haar sociaal-democratische theorie. En dit nu acht spr. een bederf voor de vakbeweging. Een goede vakbeweging is niet mogelijk zonder groot ideaal, maar moet toch practisch zijn. Uit haar wezen moet zij steeds rekening houden met de bestaande werkelijke toestanden. En nu kan de anarchist dit niet, want deze houdt de maatschappij voor door en door verleugend. En de sociaal-democraat doet dit niet, want hij verwacht dat uit deze maatschappij een betere zal groeien. De anarchist daarentegen verwacht alleen heil van verbreking der bestaande machtsverhoudingen. De sociaal-democraat kan in de Tweede Kamer zitten, een eed doen op de Grondwet. Dat kan een anarchist niet. De sociaal-democraat kan het koningschap accepteeren, tot er iets beters uit groeit. De anarchist kan 't niet.

En nu is deze staking geheel en al op de anarchistische lijn. Dit wil spr. bewijzen. Zich beroepende op bladen als *Het Volk*, 't blad van den heer Oudegeest, constateert spr. dat deze staking niet is gegaan om de loonen, den arbeidstijd, de organisatie der spoorwegarbeiders, maar alleen om te helpen de transportarbeiders te Amsterdam. De spoorwegmannen zelf begrepen dit niet, en 't kostte daarom de leiders mannenmoed om hen weer tot werken te bewegen, toen de staking gewonnen was. 't Ging niet om 't verplicht lidmaatschap van de spoorwegarbeiders, maar om te steunen een vereeniging die niet het verplicht lidmaatschap had, maar een andere vereeniging wilde helpen die 't wel had. De overwinning der spoorwegarbeiders was niet dat de zaak bij de veemen in orde kwam, maar alleen dat heel Nederland gebeefd had voor de macht der arbeiders. Daarover hebben ze gejubeld en gejuicht. Dat noemt spr. puur anarchisme. Toen de organisatie was erkend, ging men heel kalmpjes over de verbetering der arbeidsvoorwaarden

onderhandelen met de patroons. Dit is een bewijs van onverstandigheid.

Een tweede element van anarchisme ziet spr. in de contractsbreukkwestie.

Een spoorwegbeambte heeft spreker verteld, en bij informatie is hem ook gebleken, dat er wel degelijk een opzeggingstermijn bestaat. Bij de H. S. M. verbindt men zich voor zes maanden. Het merkwaardige in de zaak vindt spr. niet, dat de redacteur van 't *Sociaal Weekblad* zich omtrent dit punt vergist heeft, maar dat de arbeidersbladen met geen woord de contractbreuk hebben afgekeurd. Dit kan spr. zich voorstellen van anarchisten, maar niet van sociaal-democraten, die de bestaande maatschappij aanvaarden zooals zij is. De sociaal-democraten sluiten toch zelf contracten. Is er verschil tusschen contract en contract, dan zou spr. willen dat de sociaal-democraten bij 't sluiten van contracten van te voren zeiden of ze het contract al dan niet als nul en van geener waarde beschouwden.

Een andere kwestie komt erbij: de eedskwestie. 't Is gebleken dat de staking overal uitging van de machinisten, die niet onder eede stonden. Spr. zal dus niet beweren dat hier eedbreuk door leden van 't personeel is gepleegd, maar hij komt op tegen de schandelijke leugen in *Het Volk*, dat de eed aan de arbeiders zou zijn afgeperst door de directie, die toch tot oplegging van dien eed door de wet verplicht was. Dit is een schandelijke wijze om de arbeiders voor te lichten.

Spr. wijst er voorts op, dat het schijnt dat de arbeiders verplicht zijn bij 't treden in hun organisatie een eed af te leggen. Nu acht een zekere v. d. Berg dien eed gewichtiger dan dien, welken hij voor den kantonrechter heeft afgelegd. Spr. acht dit in strijd met de begrippen van eer en goede trouw, die onder alle standen in eer moeten gehouden worden. Al moge 't waar zijn, dat die eed slechts dient om processenverbaal te kunnen opmaken, als ik zweer dat ik al mijn verplichtingen zal nakomen met ijver en nauwgezetheid, moet ik zulks nakomen, ook al was het doel van den eed een ander.

Een derde punt: de spoorwegstaking is geweest een stukje algemeene werkstaking. Dit is een zuiver anarchistisch denkbeeld. Voor de arbeiders moge in zulk een werkstaking iets zeer

aantrekkelijks liggen, om eens een lesje aan de andere klassen der maatschappij te geven, spr. acht een algemeene werkstaking een utopie, slechts door zeer enkelen gehuldigd. Maar deze staking vertoont een bedenkelijke overeenkomst met de algemeene werkstaking, daar het hier was een strijd tegen het algemeen maatschappelijk en staatkundig samenstel der wereld. Men noemt de staking oorlog. Maar die oorlog was hier niet gericht tegen de directie, die er volstrekt niet zoo op gesteld was om goederen voor de veemen te vervoeren, maar meende, volgens de wet tot dat vervoer verplicht te zijn, wat ook door de regeering werd verklaard. Waartegen vochten dan de arbeiders? Tegen allen en iedereen; ze poogden eens te rukken aan 't samenstel, om te zien wat er zou vallen. Dit acht spr. voor niet-anarchisten onverantwoordelijk. De sociaal-democraten misleiden zich zelf met hun verklaringen dat zij zulke flinke karaktervaste mannen zijn.

Spr. wijst er op, dat *Het Volk* hetzelfde besluit van den Centralen Werkliedenbond, om Maandags te staken, verstandig noemde, welk besluit Dinsdag door 't raadslid Polak werd afgekeurd. De sociaal-democraten zijn dus geenszins beginselvast: zij huldigen de anarchistische practijk, in sociaal-democratische formules gehuld.

Daardoor vervreemden de sociaal-democraten de christelijke arbeiders van de vakbeweging, daar de christelijke arbeiders merken dat men met de sociaal-democraten op moet passen en hun geweten gaat spreken. Daarom worden de christenarbeiders, dat zijn de personen wier beginselen 't diepst liggen, dus de beste elementen, afgestooten en kan zich onder de antirevolutionairen en roomschen een reactionaire arbeidersbeweging ontwikkelen, als re-actie, als terugslag op de dolle actie der sociaal-democraten.

Voorts hoort men beweren dat deze staking berustte op de algemeene solidariteit der arbeiders. Maar spr. beweert dat die algemeene solidariteit niet bestaat. Door op te treden als arbeider is men nog niet met allen solidair. Spr. wijst daarbij op de tegenstrijdige belangen tusschen de arbeiders in 't klein- en het grootbedrijf en in de verschillende vakken. Dat bij de diamantbewerkers en in enkele andere vakken zulk een solidariteit kan bestaan, is 't gevolg van bijzondere factoren. Maar wanneer men in 't algemeen te groote loonsverhooging vraagt, zoodat een bedrijf naar den kelder gaat,

komen er weer nieuwe werkelooze arbeiders op de markt, die de loonsverhooging der andere arbeiders weer tegen zullen werken.

Het kan gebeuren dat zoodoende de arbeiders van den wal in de sloot worden geholpen. Buitenlandsche expediteurs b.v. zullen allicht naar Antwerpen of Hamburg gaan, waardoor de transportarbeiders heelemaal aan den grond geraken. Oudegeest en Petter mogen heele knappe lieden zijn, van 't transportwezen hebben ze geen verstand. En als zij zich gaan stellen als absolute rechters, kunnen zij juist de belangen der arbeiders die hun zijn toevertrouwd, ernstig nadeel toebrengen.

Spr. roept daarom de arbeiders toe, dat zij zoodoende hun toestand slechter maken, door den grondslag weg te nemen voor hun eigen recht. Er is, toen het manifest van Oudegeest en Petter verscheen, die de Tweede Kamer de wet wilden voorschrijven, terecht geprotesteerd tegen die heeren. Dezen treden op, op een wijze, waarbij de arbeiders zichzelf den grondslag voor hun leven wegnemen. Wij kunnen alleen samenleven, als wij onderling erkennen de verschillende rechten die de wet ons heeft toegekend. Voor de christenen vloeit dit voort uit Gods wil, maar ook niet-christenen zullen moeten erkennen dat een samenleving slechts mogelijk is bij eerbiediging van de wet. En als nu personen als Oudegeest en Petter zeggen, dat als er een bepaalde wet komt, zij zich niet meer gebonden achten door eer, geweten en wet, dan vreest spr. dat er moeilijke en bange tijden te wachten zijn. Maar het moeilijke en bittere zal dubbel worden verzwaard voor hen die de verbetering der arbeiders wenschen, omdat de arbeidersbeweging er jaren door zal worden achteruitgezet.

Niet revolutionaire energie hebben wij noodig, maar mannen die niet de energie hebben om ruw in te grijpen, maar die hebben de onvermoeibare en taaie energie om steentje voor steentje 't huis der arbeidersbeweging omhoog te brengen. Naar sprekers innige overtuiging is deze staking voor de arbeidersbeweging eene zoo groote schade geweest, dat er jaren en jaren zullen noodig zijn om de schade in te halen. *(Applaus).*

Aan het debat nam in de eerste plaats deel de heer BERGMEIJER, met applaus begroet. Deze, sprekende als vakvereenigingsman, verklaarde in 't geheel niet te kunnen meegaan met den geheelen opzet van de rede van den inleider, vooral het smalen op de

solidariteit der arbeiders. Dezen verdragen vaak alles: honger, ellende, voor hun beweging, en worden daarbij in den rug gevallen door de christelijke patroons, die rondgaan met de jeneverkruik om onderkruipers te tracteeren. Men is thans van plan geweld te gebruiken om 100.000 mondige Nederlanders te ontnemen het recht om zich te verzetten tegen de macht van 't kapitaal. Den heer Kröller, op wien de heer Talma zich had beroepen, noemde spr. een patroon à la Krupp en von Stumm, die de arbeiders absoluut geen invloed wil geven en de onderkruiperij in bescherming neemt.

De christelijke arbeiders zijn over 't algemeen vijanden der vakbeweging, onder den invloed hunner geestelijke adviseurs. Dat de christenen Van Heek bestreden, komt vermoedelijk omdat die patroon liberaal was. Van boven af worden de arbeiders tegen elkander opgezet, en wie dat doen laden een zware verantwoordelijkheid op zich. Waarom is niet hier, als in Engeland, éénheid in de vakbeweging mogelijk, onverschillig welke godsdienstige en politieke overtuiging men belijdt? Omdat hier stelselmatig verdeeldheid in de federatie gezaaid wordt.

Omtrent de vraag, wie de leiding gehad hebben, anarchisten of sociaal-democraten, merkte spr. op, dat de arbeiders bij stakingen zich vanzelf wenden tot de leden van den Bestuurdersbond. Spr. protesteerde terloops tegen den z. i. smalenden toon, waarop de heer Talma had gewaagd van Petter, Oudegeest, v. d. Berg, als „mijnheer" Petter, enz.

Men had hier niet te doen met een staking van anarchisten of sociaal-democraten, maar van vakarbeiders. Met nadruk is daarop door Petter gewezen. Het verplicht lidmaatschap was noodig. De heer Talma heeft verzwegen dat bij 't watertransport de verschillende landelijke bonden zich verbonden hadden, om geen onderkruipersdiensten voor aangeslotenen bij de federate te verrichten. Het was dus een quaestie van zelfbehoud voor de federatie.

Dat men een eed moet doen om lid van de vakorganisatie te worden, was slechts beeldspraak. Verder wees spr. er op dat de heer Talma op kapitalistische wijze alle plichten op de schouders der arbeiders legde en alle rechten aan den patroon toekent. De arbeiders zijn overigens veel te ernstig om, voor een bagatel, in 't vervolg „den boel neer te smijten". Juist de vooruitstrevende

arbeiders willen hun taak zoo goed mogelijk verrichten. De heer Talma heeft de arbeidersbeweging een goeden dienst bewezen door den arbeiders te toonen dat hij niet aan hun zijde staat.

Niet om 't beginsel is de bourgeoisie tegen de werkstaking verontwaardigd, maar om de centen.

De staking is geweest een spontane uiting. Te denken dat zij moedwillig en beredeneerd tot stand is gebracht, acht spr. perfide.

Waar in onze maatschappij het recht van den sterkste heerscht, acht spr. het staken geoorloofd tegenover de machthebbende bourgeoisie, die de wetten maakt, waaraan de arbeiders zich hebben te onderwerpen. „Nood breekt wet." Ook onze voorvaderen die eerst kruisdragende lammeren waren, zijn later zwaardvoerende leeuwen geworden en hebben er op los geslagen dat de stukken er af vlogen.

De „boeman", als zouden de transito-lijnen verlegd worden bij voortdurende staking, gaat niet op, daar de arbeiders ook in Hamburg en Antwerpen georganiseerd zijn. De arbeiders zijn niet slechts nationaal, maar ook internationaal georganiseerd.

De heer T a l m a antwoordde dat spr. niet had behandeld de hoofdbewering van zijn betoog: dat deze staking is geleid naar anarchistische beginselen. Al zegt Petter nu honderdmaal dat in deze staking geen politiek beginsel gelegen is, spr. houdt het tegendeel vol. Wat door spreker voor smalends gezegd is, neemt spreker terug. Hij heeft op een eenigszins smalenden toon gesproken als weerwraak tegen de beweringen van de heeren Petter en Oudegeest, die durfden veronderstellen dat de Tweede Kamerleden niet zouden stemmen volgens plicht en geweten. Het verplicht lidmaatschap is door spreker steeds voorgestaan. Indien de stakers tegenover het afleggen van een eed aan de maatschappij eenvoudig stellen een beroep op de onbeschreven solidariteit, maken zij hierdoor den eedbreuk niet goed. Als de heer Bergmeijer zegt: „nood breekt wet", dan stelt hij zich zelf buiten de wet, maar dan moet hij zich niet verbazen, dat de regeering overweegt, hoe te handelen tegenover arbeiders die zich buiten de wet stellen. Over het recht tot revolutie gaat het hier overigens niet; spr. heeft zich gesteld op het standpuut dat de sociaal-democratie zegt de wet te erkennen. Wat de internationale solidariteit aangaat, deze is weinig krachtig en de vraag is niet of van buiten af

eenige steun zal worden verleend, maar of de levensvoorwaarden voor een bedrijf al dan niet zijn te handhaven. Spr. wijst hierbij op den verschillenden loonstandaard in de verschillende landen, die door een groot woord, als door den heer Bergmeijer is gebruikt, niet valt weg te redeneeren.

De heer LOOPUIT gaf een kleine psychologie van den indruk dien de heer Talma op hem heeft gemaakt: van een angstig bourgeois, die 't wel meent met de arbeiders, doch wien een gevoel van angst bekruipt over de streken die de arbeiders uithalen, welke niet overeenkomen met zijn begrippen als ordelijk huisvader. Overigens betoogde spreker dat alle groei met schokken gaat, maar de heer Talma zich over dien groei angstig maakt, omdat hij hem niet begrijpt, terwijl spr. zich verheugt over dien groei, al schijnt die ook soms abnormaal.

Het heeft spr. gegriefd dat op een oogenblik dat de arbeidersbeweging door de regeering staat gemuilkorfd te worden, iemand hier stond te spreken, die beweerde iets voor de arbeidersbeweging te gevoelen en die op zoo cynische wijze over die beweging sprak. Door zoo te spreken ontneemt men de arbeidersbeweging haar ideaal, maakt men haar een stuk „graue Theorie", een stuk mathematische berekening, waarmee spr. zich nimmer zou kunnen vereenigen.

In de kern van de rede van den heer Talma vindt spr. terug de redeneering die elk gemiddeld burgerman thans omtrent de staking houdt. Immers, de heer Talma begrijpt eenvoudig niet welk standpunt het tegenwoordig loonproletariaat in onze samenleving inneemt. De arbeiders hebben thans geen belang bij hun arbeid, maar alleen bij hun loon. Slechts door vakorganisatie kan de arbeider zich zijn loon verzekeren. Enkel en alleen bij 't groeien der vakorganisatie heeft hij belang. En de strijd gaat thans om de erkenning van het recht der varkorganisatie: dit is een stukje solidariteit, dat de heer Talma niet kan begrijpen in zijn beperkt burgerlijke gevoelens. Een der groote oorzaken voor deze staking is geweest, dat jarenlang het recht van vereenigen bij de arbeiders der H. IJ. S. M. is genegeerd.

Jarenlang zijn de arbeiders behandeld als rotte appelen waarop de heer Van Hasselt trapt en waarvoor de heer Van Nierstrasz zijn aristocratische schouders ophaalt. Ten slotte hebben de arbeiders

een wanhoopsdaad verricht, waardoor hun organisatie is erkend. Over die victorie juichen thans terecht de sociaal-democraten. De heer Talma heeft nu de sociaal-democraten voorgesteld als huichelaars, die anarchistisch handelen en sociaal-democratische beginselen huldigen. De heer Talma moet nog het A B C van de sociaal-democratie en het anarchisme leeren. *Het is niet waar dat de sociaal-democraten de grondslagen dezer maatschappij erkennen. Zij staan niet op den bodem der kapitalistische samenleving maar rebelleeren daartegen. Hun heele bestaan is een voortdurende rebellie tegen die maatschappij.*

Het eigenlijke doel van het betoog van den heer Talma was, munt te slaan uit deze staking voor de christelijke arbeidersorganisatie. Mocht hem dit gelukken, dan zullen, evenals in Duitschland, de christelijke arbeiders ten slotte nader worden gebracht tot de sociaaldemocratie. Dat is de kern voor spr. van deze staking dat de heer Talma zelf moest erkennen dat daarbij vele christelijke arbeiders hun arbeidshart hebben voelen kloppen en zijn medegesleept. Door te handelen gelijk hij doet, zal de heer Talma ten slotte medewerken tot ondermijning der grondslagen dezer samenleving. (*Applaus*).

De heer T a l m a erkende, door deze staking angstig te zijn, nl. voor het welzijn der arbeidersweging. Wanneer overigens de heer Loopuit een half uur spreekt en geen poging waagt om spr. te overtuigen, dan concludeert spr. daaruit dat de heer Loopuit voelt, hiertoe niet in staat te zijn (*luid applaus*). Dat het den spoorwegstakers te doen was om de organisatie erkend te krijgen, is in strijd met hun manifest, waarin zij erkennen, dat het ging tegen de onderkruipers en om wat meer loon, terwijl men zelfs den looneisch later liet vallen. Het moge waar zijn, dat de sociaal-democraten „rebelleeren", van bourgeois standpunt beschouwt spr. hen als gewone menschen, wat radicaal, die wel spreken over afschaffing van privaatbezit, maar voorloopig daartoe nog niet zullen overgaan.

Het was spr. vanavond te doen, de gronden aan te wijzen, waarom hij meent, dat met a l l e kracht moet worden bevorderd de organisatie der christelijke arbeiders. Spr. meent, dat als de christenarbeiders werkelijk kloek zullen opkomen voor de rechten der arbeiders, er meer en meer arbeiders zullen zijn, ook van niet

christelijken huize, die inzien, dat zij bij de christenen veiliger zijn dan bij de S. D. A. P.

Er zijn zeer breede kringen van het volk, waar men van den klassenstrijd niets weten wil.

De heer Samson achtte de kern van het betoog van den heer Talma, dat ieder in zijn stand moet blijven. Daartegen juist komt men thans op. Spr. deelt niet de vrees dat de arbeidersbeweging van deze staking schade zal hebben. Alleen de „zoete jongens"-vereenigingen, de vereenigingen van christenarbeiders, die door de patroons als onderkruipers gebruikt worden, zullen er schade door lijden. De arbeiders, die in dienst komen bij de spoor, hebben de keus om dood te hongeren of contracten te teekenen en eeden af te leggen. Het kapitalisme zet hun 't mes op de keel. En als dan de handen wat losser worden, is 't den arbeiders niet euvel te duiden, dat ze trachten den kapitalist het mes te ontwringen. Als de heer Talma zegt: we komen voor bange tijden te staan, dan bedoelt hij met die „we" toch zeker niet de arbeiders die niets te verliezen hebben, maar de kapitalisten. De komende bange tijden zijn niet bang voor de arbeiders in wier hoofden licht komt. Dat door algemeene loonsverhooging bedrijven te gronde zouden gaan, verklaarde spr. niet te kunnen begrijpen. Hoogstens zal de arbeid verplaatst worden, maar niet verdwijnen. Bijna de helft van de diamantwerkers te Amsterdam zijn van christelijken huize, maar ze hechten niet meer aan de christelijke organisatie (*applaus*). Waar men den arbeiders thans in naam van orde en algemeene welvaart hun rechten wil ontnemen, zullen de anarchisten niet tegenover maar naast de sociaal-democraten staan en zich te zamen verzetten tegen christelijke en andere reactionnairen. Wilt ge — zegt spr. — 't land brengen in vuur en vlam, schaart u dan aan de zijde der reactie, maar reken er op dat de verantwoordelijkheid komt op de hoofden van u en uwe klassegenooten. De arbeiders zullen hunne rechten verdedigen met hand en tand (*luid applaus*).

De heer Talma ontkende dat de spoorwegarbeiders te kiezen hebben tusschen den hongerdood en hun betrekking. Zou dat het geval zijn bij het spoorwegpersoneel? (Geroep: Ja, ja!) Spr. wijst er op, dat dit niet regel is. Kapitalisten, met aandeelen in buitenlandsche ondernemingen, zullen door een staking niet veel verliezen,

maar wel de arbeiders, als takken van bedrijf zich naar 't buitenland verplaatsen en de industrie belemmerd wordt. Als het loon te zeer verhoogd wordt, wordt er minder verbruikt en vermindert de invoer, door het achteruitgaan van den uitvoerhandel. Het ligt niet in de strekking der christelijke arbeidersbeweging onderkruipersdiensten te verrichten, maar als de arbeidersbeweging in verkeerde banen wordt geleid, moet men daartegen opkomen.

DR. VAN EMBDEN, vrijzinnig-democraat, was van oordeel dat het woord van den heer Talma de arbeidersbeweging heeft geschaad. De heer Talma heeft slechts de nadeelen van de staking gezien en niet op de goede zijde het licht doen vallen. Spr. keurt ook af de wanorde uit een spoorwegstaking voortspruitend, maar hij is democraat, wat de heer Talma toch ook is. En nu betreurt spr. de houding van den heer Talma in deze, speciaal wat betreft zijn juridische argumenten, betreffende de eedsbreuk. De eed heeft slechts betrekking op reglementen en verordeningen, uitgevaardigd krachtens de spoorwegwet. Maar het reglement op de dienstbetrekking valt daar niet onder. Voorzoover de Hollandsche spoor betreft, hebben de arbeiders hun contract niet gebroken. Wanneer zij zonder inachtneming van den opzeggingstermijn staakten, kregen zij volgens het reglement een niet-eervol ontslag; maar dat ontslag is even geldig. Spr. beroept zich op het gezag van Prof. van Hamel in *'t Sociaal Weekblad*, die erkent dat dit „niet-eervol" slechts een vlaggetje is. 't Is juist, dat de arbeiders geen ongeoorloofde pressie op het tot stand komen van wetten mogen uitoefenen, maar men vergete niet, dat de arbeiders geen algemeen kiesrecht hebben en dus langs wettigen weg niet voldoenden invloed kunnen uitoefenen. Spr. betreurt het dat de heer Talma, dien hij steeds voor goed democraat heeft gehouden, de excuses voor de arbeiders niet heeft aangevoerd. (*Applaus*).

De heer Talma betoogde hiertegenover, dat volgens dit systeem bij invoering van algemeen kiesrecht, de bezittende klasse, die dan in de minderheid zou zijn, haar eigen recht zou mogen zoeken. B. v. door ontduiking van de vermogensbelasting. Spr. meent dat prof. van Hamel in zijn artikel juist de eedbreuk en de contractbreuk heeft bestreden. Wie staakt binnen den opzeggingstermijn, verricht, volgens 't reglement van de H. IJ. S. M., een niet-eervolle daad. Een niet-eervol ontslag is inderdaad als een straf, een sanctie

van 't contract te beschouwen. Overigens zijn de beambten volgens 't reglement gedurende den loop van een trein onderworpen aan den hoofdconducteur, die dus gedurende dien tijd zijn plicht niet mag verzaken, daar hij dan zijn eed breekt. Of overigens de eed gebroken is, weet spr. niet, maar de waardeering van die eedbreuk door de socialistische pers heeft spr. afgekeurd. Als spreker voor recht en voor waarheid schade doet aan de arbeidersbeweging, dan acht spr. 't in 't belang dier beweging, dat zij geschaad wordt.

Ten slotte betoogde de heer Kloosterman dat uit de rede van den heer Talma is gebleken, dat hij een vriend is van de bezittende klasse, en dat hij in de Kamer zal stemmen voor een dwangwet tegen de arbeiders.

De heer Talma achtte het verwijt van den laatsten spr. onbillijk, en zette nogmaals uiteen dat z. i. de arbeiders verkeeren in een gevaarlijken toestand van overmoed en dat zij bezig zijn hun rechten te verspelen. Steeds heeft spr. gepleit voor den plicht van de arbeiders, te staan voor hun recht, maar geen duimbreed mogen ze daarbij afwijken van den rechten weg, omdat zij dan gevaar loopen te verliezen, wat hun recht is. Spr. hoopte dat men zou heengaan onder den indruk, dat hij gesproken heeft een eerlijk woord, dat recht kwam uit zijn hart.

De vergadering werd te middernacht gesloten.

De rede van den heer Talma maakte in het land grooten indruk. De heer Troelstra besprak haar herhaaldelijk; ook wel omdat hier het eerst, althans het krachtigst werd aangetoond, dat de Spoorwegstaking van 30 en 31 Januari een **anarchistisch karakter** had en dat hiermede Troelstra en zijn partijgenooten practisch de leiding van Domela Nieuwenhuis hadden aanvaard.

Ook de actie der Christelijke werklieden-vereenigingen werd door Talma's rede niet weinig versterkt en verlevendigd. Die vakvereenigingen ontwikkelden met den dag grooter kracht, wat dan ook *de Standaard* aanleiding gaf tot het volgende artikel:

„ACTIE ONDER DE CHRISTELIJKE WERKLIEDEN."

„Bij veel droefs, dat naar aanleiding van de jongste staking te betreuren valt, is er toch ook dit verblijdende, dat de actie onder

onze Christelijke werklieden er een machtigen stoot ten goede door ontving.

„Dusver leed men; waarom het verheeld; aan tweeërlei gebrek of fout. Eenerzijds waren er energieke figuren, die van doortasten hielden, en die zich door die zucht om door te tasten, verleiden lieten tot meedoen, zoo niet heel, dan toch half meêdoen met de socialistische actie. Onder protest, we weten het wel. Onder zekere voorwaarden, het is zoo, maar onder voorwaarden waar de socialistische organisatie om lachte. Deze soort Christelijke werklieden, die het goed bedoelden, maar soms gevaarlijk spel speelden, werden ten slotte de speelbal van socialistische slimheid.

„Zoo ging de uitnemende kracht van deze mannen voor de Christelijke actie verloren, en stonden deze broeders op niet zelden gespannen voet met de antirevolutionaire partij. De fout bij deze mannen was, dat ze tegenover de in naam neutrale, maar in grond en wezen socialistische vakvereenigingen te goed van vertrouwen waren.

„Maar van den anderen kant mag evenmin ontkend, dat een niet minder ernstige fout door die andere christelijke werklieden werd begaan, die tegen meedoen met de socialistische vakvereenigingen op hun hoede waren. Deze fout was namelijk, dat ze zich te veel op den achtergrond hielden, aan de actie voor verbetering van arbeidstoestanden te weinig deelnamen, en zoodoende te weinig indruk maakten en invloed oefenden op de publieke opinie.

„Hun fout was volstrekt niet, gelijk wel eens beweerd is, dat ze te veel een vroom gezelschap vormden. Integendeel, juist in hun bezigzijn met Gods Woord lag hun kracht. En een ieder, die hen daarvan zocht af te trekken, om hen louter met oeconomische vraagstukken bezig te houden, bedreigde den wortel zelf van *Patrimoniums* vereenigingsleven. Maar wel school hierin het verkeerde, dat ze te veel deden of ze er niet waren; dat ze zich op de publieke markt te weinig hooren lieten, en dat het daarom al den schijn had, alsof hun de moed ontbrak, om tegen de socialistische acte een positief christelijke actie over te stellen. Doch juist in deze twee fouten is nu beterschap zichtbaar. Het debat tusschen Douwes en Polak te Haarlem was kenteekenend voor de beterschap in de fout van hen, die *te veel* hadden gewaagd: het moedig optreden van de Christelijke groep tegen de Federatie

gaf doortastend blijk van het besluit der dusver stillen, om de fout van hun vroeger schuilen te verbeteren.

„Het is nu helder als het daglicht uitgekomen, dat een man die met zijn handen zijn brood voor zich en zijn gezin verdient, en bij het eten van dit brood met zijn gezin om den zegen Gods in Jezus naam bidt, niet *kan* meedoen met mannen, die kortweg alle beginselen van Goddelijke gerechtigheid met voeten treden.

„Dat de positie van de arbeiders, ook na veel verbeterd te zijn, nog in tal van opzichten verbetering behoeft, zien ook onze werklieden duidelijk in, en ze doorzien het even goed, dat op hen als hoofden van hun gezinnen de plicht rust, om daarvoor te ijveren. En ook verstaan ze opperbest, dat ze, om ten deze hun doel te bereiken, zich in vereenigingen als *Patrimonium* saâm moeten verbinden.

„Zelfs het middel van een eerlijke staking achten ze als uiterste redmiddel niet ongeoorloofd, mits het vrij zij van contractbreuk en anderer vrijheid niet aanrande.

„Maar wat ze absoluut weigeren is, om meê te doen met wat voor God ongeoorloofd, roekeloos en misdadig is.

„Ze willen, ook bij de felste worsteling, eerlijk voor God en menschen blijven staan, het van God ingesteld gezag in den Staat blijven eerbiedigen, en zich stiptelijk onthouden van elke daad van verzet en oproer.

„Een Christen-arbeider bij de waterleiding zal nooit er aan meedoen, om heel de stad te dwingen tot het gebruik van vergiftigd water, dat op tientallen menschenlevens kan te staan komen.

„Een Christen-arbeider bij de gasfabriek zal er nooit aan meedoen om heel een stad van licht te berooven.

„Een Christen-arbeider bij de brandweer zal er nooit aan meedoen, om bij brand het vuur te laten woeden.

„Een Christen-arbeider zal er nooit aan meedoen, om door staking bij de spoorwegen, ten eigen bate, heel een land tot stilstand te doemen.

„Hij weet als kind van God, dat al zulke dingen misdadig zijn, en hij zou zijn knieën des morgens en des avonds niet voor zijn Vader in de hemelen kunnen buigen, als hij zich ooit liet verleiden, om zich tot zulke gruwelen te leenen.

„Maar wee den werkgever, die waande, dat hij met Christelijke werklieden, omdat ze den Christus belijden, straffeloos sollen kan.

„Die dat denkt, die kent onze Christelijke werklieden niet.

„Ze zullen dulden, ze zullen dragen, maar ze zullen met ernst en doortastendheid tegen alle onrecht van de zijde der werkgevers protesteeren, en door zich te vereenigen zullen ze kracht genoeg oefenen, om het onrecht te keeren; mits altoos onder voorbehoud van Gods heilige ordinantiën te eerbiedigen.

„Het is daarom, dat we ons zoo van harte verblijden dat de klove tusschen de Christelijke en de socialistische arbeiders nu zóó breed werd, dat er geen brug meer over te slaan is. Maar niet minder verheugt het ons, dat de Christelijke arbeiders zich thans allerwegen aaneensluiten; dat ze zich organiseeren; dat ze bonden vormen; dat ze meetings houden; dat ze openlijk optreden; en dat ze een eigen actie in het leven roepen, die op den steun van alle weldenkenden rekenen kan en mag.

„Ook is het verblijdend, dat tal van mannen zich opmaken, om hen daarbij te steunen, en om het woord voor hen te voeren: Ds. Talma en Dr. de Visser vooraan. Zelfs laat de vraag zich niet terugdringen, of het niet hoog tijd wordt, dat de Christelijke leidslieden van hooger ontwikkeling meer algemeen hun stilzwijgen afbreken en den strijd ten behoeve van onze Christen-werklieden meê aanbinden.

„Het is niet recht, dat deze mannen uit de verte den strijd aanzien, en zich niet opmaken om onze Christen-werklieden te steunen.

„Men mag in zoo ernstige omstandigheden zijn broederen niet in den steek laten; te minder waar van de overzij allerlei gestudeerde personen optreden.

„Ook uit een ander oogpunt is dit herleven van de Christelijke actie zooveel waard. Tal van onze Christen-werklieden durfden haast niet meer bij menig bedrijf in dienst gaan, uit vrees van getyranniseerd te worden. Doch zoodoende kromp hun arbeidsveld almeer in. Dit zal nu ook uit zijn. Men zal nu overal weer dienst durven nemen, wetende, dat men door de Christelijke actie gesteund en beveiligd wordt."

Tweede Periode.

(25 Februari—28 Maart).

ONTSPANNING EN NIEUWE ONRUST.

Ontspanning en nieuwe onrust.

(25 Februari—28 Maart).

I.

DE REGEERINGS-VERKLARING.

Prof. Visser vroeg zich af, aan het slot van zijn schrijven aan de *N. Rott. Ct.* (bl. 79), of het Ministerie-Kuyper „nog den moed zal hebben voor de Volksvertegenwoordiging te verschijnen." De *Nieuwe Courant* achtte het niet aanbevelenswaardig aanstonds, met Mr. Israels *à l'instar de Paris*, het hoofd van den Minister te eischen; maar de Kamer moest toch naar het oordeel der redactie niet schromen zich uit te spreken (bl. 90).

Voor het laatste werd gelegenheid gegeven. Dinsdag 24 Februari, des namiddags 2 uur, kwam de Tweede Kamer voor het eerst nà het Kerst-reces bijeen. Het Ministerie had nòg den moed voor de Kamer te verschijnen. Althans, zijn ontslag was nog niet in de *Staatscourant* verschenen, waarnaar de Leidsche professor reikhalzend had uitgezien. Inmiddels was er algemeen groote belangstelling voor de hernieuwde samenkomst der Kamer. Men verwachtte, reeds in de eerste bijeenkomst, een verklaring van de Regeering. Dientengevolge waren op het Binnenhof honderden te zamen gekomen, teneinde te trachten een plaatsje te verkrijgen op de tribune. Misschien ook wel om getuige te zijn van mogelijke gebeurtenissen. Oudegeest en Petter hadden gedreigd met een nieuwe spoorwegstaking: geruchten liepen er rond van andere stakingen, zelfs van

een algemeene werkstaking. Er gebeurde echter niets bijzonders. De Kamerleden, 88 in getal, richtten rustig hun schreden naar 's lands Raadzaal. En slechts drie Ministers waren aanwezig: de Minister-President verscheen op Dinsdag 24 Februari niet in de vergadering.

Nadat de Voorzitter, MR. Æ. BARON MACKAY, de heeren KOLKMAN en MEES, benevens Minister DE MAREZ OYENS hulde gebracht hadden aan de nagedachtenis van wijlen DR. SCHAEPMAN, 21 Januari overleden te Rome in den ouderdom van bijna 59 jaar, werd besloten den volgenden dag te 11 uur te behandelen de overeenkomst betreffende het kanaal Ter Neuzen-Gent. Daarna echter vroeg de heer MEES het woord, om het volgende te zeggen: „Ik vraag de Kamer verlof, om op een nader te bepalen dag enkele vragen tot de Regeering te richten naar aanleiding van de gedeeltelijke staking in het spoorwegverkeer, die in de laatste dagen van Januari heeft plaats gehad". Onmiddellijk daarop vroeg eveneens de heer TROELSTRA het woord voor het volgende: „Ik vraag aan de Kamer verlof, de Regeering inlichtingen te verzoeken aangaande de reden van de buitengewone oproeping van miliciens, haar verdere plannen te dien opzichte en omtrent de vraag, of de Regeering naar aanleiding der jongste werkstakingen wetgevende maatregelen denkt te nemen, en zoo ja, welke".

Het houden van deze twee interpellatiën werd toegestaan op een nader te bepalen dag. Na het trekken der afdeelingen ging de vergadering tot den volgenden dag uiteen.

Dit was voor velen een teleurstelling. Men had iets anders verwacht. Zou het op Woensdag 25 Februari geschieden? Zoo groot als op Dinsdag was toen de belangstelling niet meer. Tot half vier ongeveer hielden de heeren Roëll, Hennequin, Fruytier, benevens de Minister van Buitenlandsche Zaken en van Waterstaat de Kamer bezig met een debat over het kanaal Ter Neuzen-Gent. Aan het eind van dit debat, waarvoor niet zeer veel belangstelling was, vroeg de heer GOEMAN BORGESIUS het woord om mede namens „al zijn vrienden aan deze zijde van de Kamer" te verklaren, dat het van het grootste belang is, dat de interpellatien der heeren Mees en Troelstra „zoo spoedig mogelijk aan de orde komen." Hij voegde er nog bij:

„De Regeering moet er, dunkt mij, zelf prijs op stellen om meer

licht te verspreiden over hetgeen in de laatste dagen van Januari is gebeurd. De Regeering moet er, dunkt mij, den hoogsten prijs op stellen om bevestiging te ontvangen, dat niet alleen haar naaste geestverwanten, maar de overgroote meerderheid van deze Kamer, naar ik vermoed, haar krachtig zal steunen, waar zij het gezag wil handhaven en de vrijheid van arbeid — ook de vrijheid van niet-stakers — wil beschermen.

„Maar er is meer. Wij meenen, dat het wenschelijk is dat de Regeering, bij het beantwoorden van de gestelde vragen, in de gelegenheid worde gesteld om, door de pertinente verklaring een eind te maken aan de spanning, die meer en meer in den lande ontstaat door het bijna ongeloofelijke, maar toch telkens opduikende bericht, dat de Regeering reeds eerstdaags zal komen met een gelegenheidsontwerp, waarbij eenzijdig en zonder meer straf wordt bedreigd tegen staking van spoorwegpersoneel.

„Om al deze redenen, Mijnheer de Voorzitter, zoudt gij ons ten zeerste verplichten, indien gij die interpellatiën ten spoedigste aan de orde wildet stellen, en ik hoop dan ook van u een bevredigend antwoord op mijn vraag te zullen ontvangen."

De Voorzitter antwoordde, dat den volgenden dag, Donderdag, de leden zich zouden bezig hebben te houden met het afdeelingsonderzoek betreffende een aantal wetsontwerpen, doch dat tegen half vier in een openbare zitting een regeling van werkzaamheden zou worden voorgesteld.

Inmiddels waren ook de andere Ministers in de vergaderzaal gekomen; ook de Minister-President, DR. KUYPER. Zonder dat iemand er iets van bespeurde, was de Premier van zijn zetel opgestaan, vroeg hij het woord en haalde een stuk uit andere papieren voor den dag. Daarop hoorde de Kamer, onder ademlooze stilte, voorlezen de volgende

Regeerings-verklaring.

„MIJNHEER DE VOORZITTER!

„*De Regeering meent aan een bestaand verlangen te gemoet te komen door bij de inbrenging van drie ontwerpen van wet, die ik de eer had op uw tafel neder te leggen, eene korte mededeeling te voegen.*

„*De stoornis einde Januari in het spoorwegverkeer teweeggebracht, overviel de Regeering geheel onverhoeds. Niet het flauwst gerucht ervan was vooraf tot eenig Departement doorgedrongen. Geheel onvoorbereid op verweer, greep deswege de Regeering opzettelijk niet* — op het eigen oogenblik — *in; ingrijpen, zoolang door ontstentenis van middelen doortasten ondenkbaar was, zou het kwaad verergerd, niet verbeterd hebben.*

„*Toen echter de snelle, zij het ook verre van gewenschte afloop van het eerste verzet geen ontspanning bracht en de overmoed zelfs in sociale en politieke bedreiging oversloeg, requireerde de bevoegde autoriteit krijgsvolk dat er niet was. Vandaar toen de oproeping van een deel der militie, noodzakelijk, om verderen gruwel als van Durgerdam te voorkomen: aan de driestheid ontzag in te boezemen en aan de rustige burgers onder alle standen dat gevoel van zekerheid te hergeven, dat hun een oogenblik begaf.*

„*Dank zij dien maatregel is de toestand dan ook feitelijk gebeterd en lof komt aan de ingelijfden toe, die èn prompt opkwamen èn fier aan elke poging om hen tot verzaking van plicht en schending van geweten te verlokken, weerstand boden.*

„*Doch al is zoodoende de storm gaan liggen, nog niet alle wolken dreven af. Immers door deze staking zijn leemten in onze Staatsinrichting en in onze wetgeving aan het licht gekomen, waarin moet worden voorzien.*

„*Ieder toch weet het nu, omdat hij het voor oogen zag, hoe zulk een spoorwegstaking met zoo menige gewone werkstaking den naam ternauwernood gemeen heeft.*

„*Er zijn tal van werkstakingen, die geen ander karakter dragen dan van eene oeconomische worsteling tusschen patroons en werklieden en die oeconomisch worden beslecht; maar wat hier plaats greep was een onbezonnen aanslag op den hoofdfactor voor de levensbeweging der maatschappij, een onduldbare belemmering der Overheid aangedaan in de uitoefening van haar functiën; een opofferen van de welvaart van heel een volk aan zucht naar klasseinvloed, aan machtsmiddelen nu reeds geschikt gekeurd voor oefening van potitieke dwingelandij.*

„*Tegen dit gevaar nu is drieërlei noodig:*

„*Ten eerste moet onder de steeds beschikbare hulpmiddelen van den Staat voortaan een spoorwegbrigade worden opgenomen, die*

in geval van nood, 's Rijksdienst op de spoorwegen verzekeren kan, doch dit is niet genoeg.

„Er moet in de tweede plaats in het personeel zelf een andere geest worden aangekweekt, door aan grieven die rechtmatig blijken, „recht te doen weervaren." Te dien einde zal een Staatscommissie met enquête-bevoegdheid de rechtspositie en de dienstvoorwaarden van het personeel hebben te onderzoeken en voorstellen moeten ontwerpen, om voor nu en voor de toekomst aan het personeel vastheid van positie onder 's rijks bescherming te verzekeren.

„Een onderzoek te noodzakelijker, waar in de derde plaats niet langer mag worden uitgesteld, om wat misdadig *is dan ook* misdrijf *in ons recht te heeten, en zulks zoowel om de persoonlijke vrijheid op het arbeidsveld met betere waarborgen te omringen, als om vast te stellen, dat er naast de openbare ambten, diensten ten behoeve van de publieke zaak te verrichten zijn, waarbij niet elke plichtverzaking door de overheid straffeloos kan worden geduld.*

„Voor elk dezer drie maatregelen is de medewerking der Kamer vereischt.

„De Regeering doet ter verkrijging daarvan een ernstig beroep op den steun van alle partijen in de Staten-Generaal, die de wettige huisorde in den staat geëerbiedigd willen zien.

„Reactie wil hier niemand.

„Op de hervorming van onze sociale toestanden blijft èn Regeering èn Kamer onveranderlijk aansturen, maar het schip van Staat mag niet met ons gedoogen geënterd worden.

„In het welbegrepen belang van alle partijen moet het wettig gezag onverzwakt worden gehandhaafd.

De *Voorzitter* betuigde namens de Kamer de Regeering dank voor de door haar gedane mededeeling; en deelde daarop mede, dat drie Koninklijke boodschappen waren ingekomen, ten geleide van de volgende wetsontwerpen:

aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht;

verhooging van hoofdstuk VIII der Staatsbegrooting voor 1903 (spoorweg-brigade) en

instellen van een onderzoek ten aanzien van de rechtsverhoudingen en de voorwaarden waaronder het personeel bij het spoorwegbedrijf in dienst is.

Daarop werd de vergadering, die zeer rumoerig was geworden, gesloten.

De voorlezing van de Regeerings-verklaring werd met bravo's begroet, niet alleen van de banken der Rechterzijde. Behalve van de zijde der sociaal-democraten en der anarchisten betuigde men in de pers sympathie voor den vorm der regeerings-verklaring, maar ook voor den inhoud.

De *Nieuwe Courant* schreef er van in haar Kamer-overzicht."

„Het was een plechtig oogenblik, toen heden middag aan het einde der vergadering de heer Goeman Borgesius opstond, om den voorzitter te vragen wanneer de gisteren aangekondigde interpellaties in behandeling zouden worden genomen. Het land had er recht op, zoo spoedig mogelijk uit de spanning, waarin het thans verkeerde, te worden verlost. En ook der Regeering zou het niet anders dan aangenaam kunnen zijn gewaar te worden dat zij, ter bescherming van orde en vrijheid, op den steun ook van anderen dan van haar politieke geestverwanten zal mogen rekenen.

„Toen nam de Minister van Binnenlandsche Zaken plaats achter de groene tafel. Met grooten nadruk, daarbij met duidelijke stem, die van vastberadenheid zoowel als van ingehouden ontroering getuigde, las dr. Kuyper het staatsstuk voor, welks inhoud onzen lezers reeds bekend is. In doodsche stilte hoorde de Kamer het aan, terwijl na afloop der voorlezing, en waarlijk niet uitsluitend van den kant der rechterzijde, bravo's weerklonken.

„Daarna werd de vergadering gesloten. Maar nog geruimen tijd bleven de leden, in groepen vereenigd, in de vergaderzaal napraten. Blijkbaar was men algemeen onder den indruk, en was het vooruit aan niemand bekend, dat heden de Regeering kleur zou bekennen.

„Na de mededeeling van den minister vroeg niemand meer het woord. Opvallend was de kalmte der socialistische kamerleden."

De schrijver van het Kamer-overzicht van het *Handelsblad* bracht critiek uit over het eerste wetsontwerp, maar was overigens hoog gestemd in zijn jubel over den vorm der Regeerings-verklaring.

„De regeeringsverklaring is een staatsstuk dat, om zijn groote beteekenis, wèl een stylist van beduidenis noodig had om een passenden vorm er voor te vinden. De heer Kuyper was daar

juist de man voor: het stuk toont èn naar vorm èn naar inhoud een vast en kloek karakter. In zeer bondigen, ja wel in den kortst mogelijken vorm, wordt de staking en haar invloed op den Staat beschouwd."

In de *Tijd* las men:

„Na beantwoording van de vraag van den heer Borgesius, nam de *premier* dr. Kuyper, die door weinigen opgemerkt, even te voren de zaal was binnen gekomen, zijn plaats aan de ministerstafel in. Een bundel papieren werd door hem uitgespreid en nu volgde de aankondiging der drie hoogst belangrijke wetsontwerpen, die men elders in ons blad *in extenso* vindt medegedeeld, evenals de redevoering, waarmede zij door dr. Kuyper bij de Kamer werden ingeleid. Die redevoering is in haar kernachtige beknoptheid en zakelijkheid een meesterstuk van parlementaire welsprekendheid, waarvan wij de ernstige lezing aan ieder bijzonder aanbevelen. Elk woord daarin schijnt met zorg gekozen en geeft de scherpste en meest juiste formuleering der gedachte. Wat echter vooral treft is de kloekheid, de energie, welke daarin aan den dag treden. Na deze verklaringen kon bij niemand vrees meer overblijven, dat de Regeering met de revolutionaire drijvers, welke de omverwerping van het gezag beoogen, zal transigeeren of onder schijnschoone woorden den weg zal opgaan der weekhartigen en vreesachtigen onder de welgezinden, die maar altijd om „vrede, vrede" roepen, ook al zien zij, dat revolutionaire volksmenners bezig zijn het hoogste gezag in staat en maatschappij te overweldigen. Nog eens, men leze en geniete de kernachtige rede van dr. Kuyper.

„Het groote woord, dat wij verwachtten, is thans gesproken en wij vertrouwen ten volle, dat deze Regeering zonder eenige zwakheid dat woord zal gestand doen. . . . Het gezag — men zij ervan verzekerd! — is bij haar in veilige handen."

De Nederlander betoonde zich niet minder ingenomen met de Regeerings-verklaring. „De door Minister Kuyper gedane mededeeling" — „zóó schreef de redactie — en de daarbij ingediende wetsontwerpen zullen zeker bij de overgroote meerderheid van ons volk een goeden indruk maken.

„De Regeering heeft getoond, dat in moeilijke oogenblikken het roer van den Staat in vaste handen is.

„Wij hopen, dat de partijdige critiek, op het ministerieel beleid van 31 Januari uitgebracht, nu zwijgen zal en dat alle weldenkenden zich zullen vereenigen om de moeilijkheden geheel te boven te komen.

„Ook de uiterste linkerzijde, zoover ze niet beslist revolutie wil. kan met de thans ingediende oplossing meegaan.

„Het gerucht was ontstaan, dat de Regeering het recht van staken wilde ontnemen en hiermee de spoorwegbeambten wilde dwingen, zich machteloos aan alle hun voorgelegde arbeidsvoorwaarden te onderwerpen. Het blijkt nu, hoezeer men zich vergist heeft."

Vol lof was het *Utrechtsch Dagblad*. Daags nà „het woord der Regeering", door Minister Kuyper gesproken, schreef de redactie:

„Een richtig woord op het richtige oogenblik kan werking uitoefenen over heel een land.

„Dat woord werd gisteren door den Minister-President gesproken.

„De spanning steeg gestadig over heel ons vaderland, — de regeering zweeg, bereidde voor, handelde.

„Ook werd toen niet gesproken op het oogenblik dat ieder had verwacht. In het publiek lag een nieuwsgierigheid, een prikkeling: zal er iets gebeuren?; de besten koesterden in stilte de hoop: Zal de Minister-President niets zeggen? Er gebeurde niets, een paar interpellaties werden „tegen nader te bepalen dag" aangekondigd, de Kamerleden waren zoo weinig voorbereid op 't geen komen zou, dat zij op spoed bij de behandeling dier interpellaties aandrongen, — in souvereine rust bleef de Minister-President thuis.

„Dat was eergisteren. Totdat hij gisteren het oogenblik koos, dat h e m paste. En toen kwam hij voor den dag met een verklaring, die in haar klare openhartigheid, haar gedrongen volledigheid, haar waardige kracht, een meesterstuk is, zooals men niet licht van één zijner voorgangers had kunnen verwachten.

„Het woord „le style c'est tout l'homme", door den bekenden Franschen natuurhistoricus gesproken, is oppervlakkig.

„Schopenhauer heeft, met dieperen blik, er op gewezen dat de kwaliteit van den stijl getuigenis aflegt van de kwaliteit van het denken. Men mag er aan toevoegen, dat de kwaliteit van het denken noodwendig substraat is voor de kwaliteit van het handelen.

„Geesten van den eersten rang zijn, reeds in de voordracht van hetgeen zij zeggen, te herkennen aan de klaarheid en duidelijkheid van hun uitdrukkingswijze, omdat zij door zelf-eigen denken steeds bepaald en duidelijk wisten wat zij wilden uitdrukken.

„Ziehier bijvoorbeeld een meesterlijke bepaling van hetgeen gebeurde, overtreffend alles wat tot nu toe in woord en geschrift trachtte diezelfde definitie te geven :

„„Er zijn tal van werkstakingen die geen ander karakter dragen dan van eene oeconomische worsteling tusschen patroons en werklieden, die economisch moet worden beslecht : maar wat hier plaats greep was een onbezonnen aanslag op den hoofdfactor voor de levensbeweging der maatschappij :

„„„een onduldbare belemmering der overheid aangedaan in de uitoefening van haar functiën :

„„„een opofferen van de welvaart van heel een volk aan zucht naar klasse-invloed :

„„„een machtsmiddel nu reeds geschikt gekeurd voor oefening van politieke dwingelandij."

„Hier, gelijk in het geheele stuk, bewondert men den supérieuren geest, geschoold daarenboven in analytisch onderscheiden en logische deductie, die met geen woord te veel, geen woord te weinig, elk woord op zijn plaats en elk woord met eigen beteekenis, zegt wat hij te zeggen heeft.

„Maar een dusdanige geest, zóó precies, zoo helder, zoo vast in het door hem g e d a c h t e, weet ook met even groote vastheid wat hij w i l.

„Wij zullen de regeeringsvoorstellen nader bespreken; in één opzicht stemmen zij bijna geheel overeen met ons advies, in ander opzicht konden wij misschien nog iets meer voldaan zijn geweest; maar dit dient erkend: er ligt systeem in en zij spreken van de gezindheid eener regeering, die kloek op het doel afgaat en vol is van welbewuste kracht.

„Onder de voorbereiding en uitvoering van technisch uiterst vervelende en afmattende aangelegenheden scheen het misschien een tijd lang, alsof uit de morgennevelen de zon van het kabinet niet meer te voorschijn komen zou.

„Hier uitte zich door het oogenblik waarop, door den vorm waarin, door den inhoud van hetgeen hij sprak e e n m a n v a n k r a c h t.

„Hier straalt de zon om den stiernek van den stuurman, die van zins is met vaste vuist het roer van den staat, hem toevertrouwd, omklemmende, het schip te leiden door elke branding heen.

„Hier sprak een overheid, zich van haar taak, haar roeping, hare kracht bewust.

„Het mannelijke woord van minister Kuyper gaf gerustheid over heel ons land."

Opmerking verdient ten slotte, dat Prof. Visser niet meer van zich deed hooren. Den eisch, dat aan het Kabinet ontslag moest worden gegeven, liet die Leidsche professor niet meer hooren.

II.

DE DRIE WETSONTWERPEN.

Van de drie wetsontwerpen welke de Regeering in verband met de jongste spoorwegstaking Woensdagmiddag, 25 Februari 1903, bij de Tweede Kamer heeft ingediend, strekte het eerste tot

Aanvulling en Wijziging van het Wetboek van Strafrecht.

Het ontwerp luidt aldus:

Artikel I. — Na artikel 284 van voormeld wetboek wordt een nieuw artikel ingevoegd, luidende:

Artikel 284bis. Hij, die een ander door hinder of overlast of door het bezigen van middelen, geschikt om vrees aan te jagen, wederrechtelijk dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste honderd gulden.

Indien het misdrijf wordt gepleegd door twee of meer vereenigde personen kan gevangenisstraf worden opgelegd van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste tweehonderd gulden [1]).

1) Tot goed begrip van 't voorgestelde artikel 284bis volgt hier de tekst van het tegenwoordige art. 284.

„Met gevangenisstraf van ten hoogste negen maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden wordt gestraft:

Artikel 286 van voormeld Wetboek wordt gelezen als volgt:

Bij veroordeeling wegens een der in de artikelen 274—282 en in het tweede lid van artikel 285 omschreven misdrijven, kan ontzetting van de in artikel 28 nos. 1—4, bij veroordeeling wegens een der in de artikelen 284, 284bis en 285, 1ste lid, omschreven misdrijven, ontzetting van de in artikel 28 no. 3 vermelde rechten worden uitgesproken.

Artikel II. — Na artikel 358 van voormeld Wetboek worden drie nieuwe artikelen ingevoegd, luidende:

Artikel 358 bis. De ambtenaar of eenig ander in eenigen openbaren dienst of eenig in het openbaar spoorwegverkeer voortdurend of tijdelijk werkzaam gesteld persoon, die, met het oogmerk om stremming in dien dienst of in dat verkeer te veroorzaken, nalaat of, wettig daartoe gelast, weigert, werkzaamheden te verrichten waartoe hij zich uitdrukkelijk of uit kracht van zijne dienstbetrekking heeft verbonden, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

Artikel 358 ter. Indien twee of meer personen ten gevolge van samenspanning het misdrijf plegen in het vorig artikel omschreven, worden de schuldigen zoomede de leiders of aanleggers der samenspanning gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren.

Artikel 358 quater. Indien het oogmerk bij artikel 358 bis omschreven wordt bereikt, wordt gevangenisstraf opgelegd,

in het geval van artikel 358 bis van ten hoogste een jaar en zes maanden;

„1o. hij, die een ander door geweld of bedreiging met geweld wederrechtelijk dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden.

„2o. hij, die een ander door bedreiging met smaad of smaadschrift dwingt iets te doen, niet te doen of te dulden.

„In het geval onder 2o. omschreven, wordt het misdrijf niet vervolgd dan op klachte van hem tegen wien het gepleegd is."

Zoowel het voorgestelde, als het bestaande art. heeft een algemeene strekking, geenszins beperkt tot werkstakingen, maar dient tot bescherming der persoonlijke vrijheid. Terwijl echter het bestaande art. alleen straf bedreigt als iemand er toe gebracht is „iets te doen, niet te doen of te dulden" door „geweld, bedreiging met geweld of bedreiging met smaad of smaadschrift" zal volgens het voorgestelde art. ook strafbaar zijn als het is geschied door „hinder, overlast, of door het bezigen van middelen, geschikt om vrees aan te jagen." Bovendien is in het voorgestelde art. „de vereeniging van twee of meer personen" een reden tot strafverhooging, welke in art. 284 niet voorkomt.

in het geval van artikel 358 ter van ten hoogste zes jaren.

Artikel 380 van voormeld Wetboek wordt gelezen als volgt:

Bij veroordeeling wegens een der in de artikelen 359, 363, 364, 366, 377, laatste lid, en 379 eerste lid, omschreven misdrijven, kan ontzetting van de in artikel 28 nos. 3 en 4, bij veroordeeling wegens een der in de artikelen 358 bis, 358 ter en 358 quater omschreven misdrijven, ontzetting van de in artikel 28, nos. 1—3 vermelde rechten worden uitgesproken.

Slotbepaling. — Deze wet treedt in werking op den dag harer afkondiging.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriëele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Memorie van Toelichting.

De toelichting tot dit voorstel, onderteekend door den Minister van Justitie J. A. Loeff luidt:

§ 1. De gebeurtenissen, die vóór enkele weken een groot deel van Nederland in beroering brachten, hebben de aandacht doen vestigen, ten deele opnieuw doen vestigen op meer dan één bedenkelijke leemte in het Wetboek van Strafrecht.

In de eerste plaats is wederom ten duidelijkste gebleken, dat de persoonlijke vrijheid door de wet niet meer voldoende met waarborgen is omkleed.

Artikel 284, 1o, Wetboek van Strafrecht, voorkomende in den Titel „Misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid" stelt wèl strafbaar den wederrechtelijken dwang, ten gevolge waarvan hij, tegen wien die dwang wordt uitgeoefend, iets doet, niet doet, of duldt, wat hij, zonder dien dwang, niet gedaan, wel gedaan, of niet geduld zou hebben, maar alleen dan wanneer zoodanige dwang plaats grijpt door middel van geweld of bedreiging met geweld.

Deze bepaling voldoet blijkbaar niet meer aan de tegenwoordige behoefte der maatschappij.

De ondervinding immers — en zeker niet die van de laatste dagen alleen — heeft aangetoond, dat een vorm van dwang voorkomt, die zonder zich te openbaren door geweld of bedreiging

met geweld, in zoo hooge mate wederrechtelijk de persoonlijke vrijheid aantast, dat hij in eene beschaafde maatschappij niet mag worden gedoogd.

Iedere dwang, die een ander er toe brengt iets te doen, na te laten of te dulden, wat hij zonder dien dwang niet zou hebben gedaan, nagelaten of geduld, is uitteraard eene aanranding van de persoonlijke vrijheid.

Zoodanige aanranding kan rechtmatig, maar ook onrechtmatig, „wederrechtelijk" zijn.

Nu behoeft nog niet noodzakelijk elke wederrechtelijke dwang strafbaar te worden gesteld, al is daarin gelegen eene onrechtmatige aantasting van de persoonlijke vrijheid.

De straf toch is een „ultimum remedium", een middel, dat alleen toepassing mag, maar dan ook behoort te vinden daar, waar de handhaving der openbare rechtsorde zulks eischt, weshalve dan ook niet eene bepaling is voorgesteld, die, naast de bestaande bepalingen, elken wederrechtelijken dwang, maar eene, die alleen dien wederrechtelijken dwang bedreigt met straf, die zich openbaart door hinder of overlast, of door het bezigen van middelen, geschikt om vrees aan te jagen.

Deze is de inhoud van artikel 284bis.

Door die bepaling zullen o. a. worden getroffen zij, die op eene der in het artikel aangegeven wijzen wederrechtelijk: een werkman dwingen of trachten te dwingen zijn werk neer te leggen of te hervatten, niet te arbeiden of wel te arbeiden, zich bij eene organisatie aan te sluiten of uit eene organisatie te treden; een werkgever dwingen of trachten te dwingen bepaalde personen al dan niet in dienst te nemen, of al dan niet in dienst te houden: het loon te verhoogen of de werkuren te verkorten; een ander dwingen of trachten te dwingen zijn benoodigdheden of bepaalde levensmiddelen of waren of goederen van bepaalde personen te koopen of niet te koopen en zoo voorts.

§ 2. Naast aanvulling van den Titel „Misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid", schijnt aanvulling en uitbreiding van de bepalingen van den Titel „Ambtsmisdrijven" noodzakelijk.

Voorcerst toch behelst die „Titel" wel een aantal „Ambtsmisdrijven", maar laat hij — wonderlijk genoeg — het ambtsmisdrijf bij uitnemendheid, de plichtverzaking van den ambtenaar — met

eene enkele uitzondering — ongemoeid en zulks niet alleen dan, wanneer die plichtverzaking zich voordoet zonder boos opzet en individueel, maar ook, wanneer zij zich rechtstreeks richt tegen de openbare orde en tegen het gezag of het karakter aanneemt van massale dienstweigering.

Deze toestand nu mag niet blijven bestaan.

De Overheid immers, wier roeping het is de rechtsorde te handhaven, de rechtsgemeenschap in stand te houden en hare welvaart en bloei te bevorderen, mag niet toelaten, dat zij, die vrijwillig den plicht hebben aanvaard tot de verwezenlijking van die roeping mede te werken, met algeheele verzaking van dien plicht, haar belemmeren in de vervulling harer roeping, ja, trachten haar die vervulling onmogelijk te maken.

De ambtenaren zijn als het ware organen van het lichaam der gemeenschap en opdat het lichaam gezond en veerkrachtig blijve, is wel allereerst noodig, dat de organen hunne functiën naar behooren vervullen.

Dienstweigering derhalve van ambtenaren, die verstoring van den geordenden gang van zaken beoogt, te voorkomen, zich tegen haar mogelijk optreden door strafbepalingen te wapenen is niet alleen het recht, maar ook de plicht der Overheid.

De voorgestelde artikelen 358 bis, 358 ter en 358 quater zijn de vrucht van deze overwegingen.

Maar die artikelen gaan tevens een stap verder. Zij onderwerpen hen „die in het openbaar spoorwegverkeer werkzaam zijn gesteld" aan dezelfde strafbepalingen als ambtenaren. Mits natuurlijk de voorwaarden van strafbaarheid aanwezig zijn in die artikelen omschreven.

Zij laten dus het rechtmatig staken, zelfs, behoudens de éénc in die artikelen opgenomen uitzondering, het onrechtmatig staken, ongemoeid. Zij raken alleen het onrechtmatig staken in het openbaar spoorwegverkeer.

Zij bedoelen daardoor volstrekt niet elk ander onrechtmatig staken als geoorloofd voor te stellen, maar alleen het niet te stempelen tot iets strafbaars.

Strafbaar wordt alleen gesteld de onrechtmatige plichtverzaking van het spoorwegpersoneel, omdat, naar het oordeel der Regeering, naast de strafbaarstelling van de plichtverzaking van ambtenaren, alleen die strafbaarstelling noodig is.

Op dit stuk heeft de Regeering zich laten leiden door overwegingen, die groote overeenkomst vertoonen met die, welke hierboven zijn weergegeven.

Zij stelt op den voorgrond, dat in elke vrijwillige contractbreuk onrecht is, des te grooter onrecht, naarmate daarbij kwade trouw en boos opzet eene grootere rol spelen.

De Overheid nu is krachtens hare hierboven omschreven taak en roeping, ontegenzeggelijk in beginsel bevoegd, elk onrecht te straffen, hoeveel te meer dus zoodanig onrecht, zulke contractbreuk, die deze taak en deze roeping klaarblijkelijk wederstreven.

Maar slechts die contractbreuk behoort te worden gestraft en diensvolgens als misdrijf te worden gestempeld, welke de overheidsroeping op zoo ernstige wijze wederstreeft, dat zij de vervulling daarvan grootelijks in gevaar kan brengen.

En dit laatste is hier het geval.

Een ordelijk, veilig, ongestoord spoorwegverkeer en vervoer behoort, weinig minder dan eene geregelde politie, en ten minste evenzeer als een geordende dienst van posterijen en telegraphie, tot de onmisbare levensvoorwaarden der hedendaagsche maatschappij.

Hij wiens opzet gericht is op stremming daarvan, pleegt een aanslag tegen de maatschappij.

Contractbreuk met dit oogmerk gepleegd, op dit terrein van overheidszorg, moge schijnbaar slechts woordschennis zijn tegenover den werkgever, metterdaad en in de eerste plaats is zij schromelijke plichtverzaking tegenover de gemeenschap.

Het zou, met het oog op het bovenstaande, eene leemte zijn in dit ontwerp, wanneer de leiders en aanleggers van vooraf beraamde, strafbaar gestelde werkstakingen, die zelven niet zijn ambtenaren of met dezen gelijkgestelden of die zelven den dienst niet nalaten of weigeren, straffeloos zouden kunnen uitgaan.

Vandaar de bepaling ten hunnen aanzien voorkomende in artikel 358 ter.

§ 3. Artikel II van deze wetsvoordracht houdt verband met het tegelijkertijd ingediende wetsontwerp tot instelling eener Staatscommissie tot onderzoek o. a. van den rechtstoestand van het spoorwegpersoneel. Dat ontwerp vormt van een deel van deze voordracht. het noodzakelijk complement.

Hetzelfde artikel houdt ook, zij het niet rechtstreeks, dan toch zijdelings, verband met de regeling van den rechtstoestand der ambtenaren en met die van het arbeidscontract in het algemeen. De ondergeteekende is ten gevolge van de jongste gebeurtenissen nog meer dan vroeger overtuigd geworden van de urgentie van de laatste en de hoogste wenschelijkheid van de eerste. Hij hoopt van die overtuiging door daden te doen blijken.

Maar deze wetsvoordracht staat overigens geheel op zich zelve.

Zij beoogt, onafhankelijk van welke regeling ook, eenerzijds de persoonlijke vrijheid beter te verzekeren, anderzijds te waarborgen, dat de Overheid haar gezag onbetwist kunne handhaven en hare taak ongestoord kunne volbrengen.

§ 4. De artikelen schijnen weinig toelichting te behoeven.

Artikel 284 bis. Het artikel stelt, gelijk reeds hierboven werd opgemerkt in § 1, niet elken wederrechtelijken dwang strafbaar, ofschoon deze zeer zeker is eene inbreuk op de persoonlijke vrijheid, maar slechts dien wederrechtelijken dwang die wordt geoefend door middel van hinder of overlast of door het bezigen van middelen, geschikt om vrees aan te jagen.

Vindt de hinder of de overlast of de vreesaanjaging plaats in den vorm van geweld, of bedreiging met geweld, dan is natuurlijk de bepaling van artikel 284, 1ste lid, toepasselijk, waarbij eene zwaardere straf is gesteld.

Artikel 286. Het komt wenschelijk voor den strafrechter de bevoegdheid te geven bij veroordeeling ter zake van den wederrechtelijken dwang, omschreven in de artikelen 284, 284 bis en 285, 1ste lid, den schuldige te ontzetten van het actief en passief kiesrecht.

Artikel 358 bis. „ambtenaar", zoowel de ambtenaar in dienst van provincie, gemeente of andere publiekrechtelijke corporatie als de Rijksambtenaar.

„in eenigen openbaren dienst werkzaam gesteld".

Het kan voorkomen, dat iemand zonder ambtenaar te zijn, ten behoeve van den openbaren dienst van Staat, provincie, gemeente enz. werkzaamheden verricht, die zijne gelijkstelling met den ambtenaar, uit strafrechtelijk oogpunt vorderen.

„in het openbaar spoorwegverkeer werkzaam gesteld".

De uitdrukking sluit de werklieden in de werkplaatsen buiten.

Deze zijn niet in het openbaar spoorwegverkeer werkzaam, wel in het spoorwegwezen.

„opzettelijk nalaat."

Het opzettelijk nalaten behoort naast het weigeren strafbaar te zijn.

Het wordt ook reeds nu in verschillende artikelen van het Strafwetboek strafbaar gesteld. Zie b.v. artikel 355, 357.

Artikel 380. Het komt wenschelijk voor den strafrechter de bevoegdheid te geven, bij veroordeeling ter zake van een der in de artikelen 358 bis, 358 ter en 358 quater omschreven misdrijven, den schuldige te ontzetten van de rechten vermeld in art. 28, no. 1—3.

Het tweede ontwerp strekt tot

Verhooging van het VIIIste hoofdstuk (oorlog) der Staatsbegrooting.

Het bevat de volgende artikelen:

Artikel I. — De navolgende artikelen van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1903, worden verhoogd, te weten:

Artikel 11. Genie, met eene som van *f* 10,000 en mitsdien gebracht op *f* 314,465.

Artikel 14. Soldijen, daggelden en jaarwedden van onderofficieren en soldaten bij de wapenkorpsen enz. met eene som van f 50,000 en mitsdien gebracht op *f* 3,084,408.

Artikel II. — Ten gevolge van artikel 1 dezer wet worden de totalen van de navermelde afdeelingen van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1903, nader vastgesteld als volgt:

de IIIde afdeeling op . . . . . *f* 3,283,587
„ IVde „ „ . . . . . „ 7.992,903

en wordt het totaal van meergemeld VIIIste hoofdstuk nader vastgesteld op vijf en twintig millioen drie honderd zeventien duizend zeven honderd zes en dertig gulden (*f* 25,317,736).

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst, en dat alle ministerieele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De memorie van toelichting, geteekend door den minister J. W. Bergansius, luidt:

Volgens de tegenwoordige organisatie bestaat het korps genietroepen uit een staf van het korps, benevens tien compagnieën, waarvan drie veldcompagnieën, vier vestingcompagnieën, een spoorwegcompagnie, een telegraafcompagnie en een school- en depotcompagnie.

Het komt wenschelijk voor, die organisatie in dier voege te kunnen wijzigen, dat het korps wordt samengesteld uit een staf en twee bataljons; daarbij het eene bataljon te doen bestaan uit de zoogenaamde pioniertroepen, alzoo uit de veld- en de vestingcompagnieën; het andere uit de technische troepen, namelijk de telegraaf- en de spoorwegcompagnie, terwijl tot dit bataljon ook zal behooren de school- en depot-compagnie.

De bestemming van de spoorwegcompagnie bij de bestaande organisatie is in hoofdzaak, om in geval van oorlog te worden gebruikt bij de vernieling of de herstelling van spoorwegen, voor brugvernielingen, enz. De opleiding van het bij dit onderdeel ingedeelde personeel heeft daarmede natuurlijk verband gehouden.

Het exploiteeren van eene spoorweglijn in buitengewone omstandigheden heeft alzoo tot nu toe nimmer in de bedoeling gelegen.

Het wordt thans noodzakelijk geoordeeld aan de spoorwegcompagnie zoodanige uitbreiding en organisatie te geven, dat het met behulp van het daartoe behoorend personeel mogelijk zal zijn, om in buitengewone omstandigheden den dienst op enkele hoofdlijnen, zij het ook op beperkten voet, gaande te houden of althans bij de uitvoering van zoodanigen dienst krachtig te kunnen medewerken.

De tijd heeft ontbroken om dit denkbeeld zoodanig uit te werken, als noodig zou zijn voor het opmaken eener volledige begrooting van de uitgaven voor de uitvoering daarvan vereischt.

Vermits het hier evenwel geen nieuwe posten van uitgaaf betreft, doch slechts verhooging van uitgaven voor in de begrooting omschreven onderwerpen, is het eenvoudigst voorgekomen de artt. 11 en 14 der begrooting, zijnde de artikelen waaruit o.a. de traktementen voor de officieren en de soldijen van de onderofficieren

en manschappen bij het korps genietroepen gekweten worden, respectievelijk te verhoogen met *f* 10.000 en met *f* 50.000, zulks ten einde de gelegenheid te verkrijgen om aan de voorgenomen reorganisatie een begin van uitvoering te kunnen geven.

Het ligt in de bedoeling om, zoodra aan de meerbedoelde reorganisatie een vaste vorm is kunnen gegeven worden, bij suppletoire begrooting het geheele bedrag te vragen, dat voor de uitvoering daarvan vereischt wordt.

De aan het desbetreffend wetsontwerp toe te voegen Memorie van Toelichting zal de gelegenheid geven om, met betrekking tot de reorganisatie van het korps genietroepen, al die mededeelingen te doen, welke thans als gevolg van den korten tijd van voorbereiding nog niet kunnen verstrekt worden.

Het derde en laatste ontwerp strekt tot het instellen van een

Onderzoek ten aanzien van de rechtsverhoudingen en de voorwaarden, waaronder het personeel bij het spoorwegbedrijf in dienst is.

Het bepaalt:

Artikel I. — Door Ons wordt eene Staatscommissie benoemd om een onderzoek in te stellen naar de rechtsverhoudingen en de voorwaarden, waaronder het personeel bij het spoorwegbedrijf in dienst is, en naar de grieven, die tegen beide bij het personeel bestaan, en de vraag te overwegen of er, en zoo jà, welke wijzigingen in beide gewenscht zijn te achten, en desvereischt voorstellen te doen om zulke wijzigingen op den meest doeltreffenden voet in te voeren en voor de toekomst te waarborgen.

Artikel II. — De in het vorige artikel bedoelde Staatscommissie bestaat uit vijf leden, van wie één lid tevens voorzitter. Aan die Staatscommissie worden door Ons een secretaris, welke als zoodanig eene door Ons te bepalen bezoldiging geniet, en een of meer adjunct-secretarissen toegevoegd.

Bij ontstentenis wordt de voorzitter vervangen door het oudste aanwezige lid, de secretaris door een adjunct-secretaris of een lid, door den voorzitter aan te wijzen.

Artikel III. — De daartoe door de Staatscommissie gemachtigde

leden uit haar midden hebben ten allen tijde toegang tot den spoorweg en tot de daartoe behoorende werken en gebouwen, mits telkens ten minste twee leden gezamenlijk optreden.

Wordt hun de toegang geweigerd, ook na vertoon van hunne machtiging, dan verschaffen zij zich dien desnoods met inroeping van den sterken arm.

Tot het binnentreden tegen den wil van den bewoner in gebouwen, woningen zijnde of alleen door eene woning toegankelijk, kan onze minister van waterstaat, handel en nijverheid hun een algemeenen of een bijzonderen schriftelijken last verleenen, bij het binnentreden te vertoonen.

Van dit binnentreden wordt door hen proces-verbaal opgemaakt en binnen tweemaal vier en twintig uren aan dengene, in wiens woning is binnengetreden, in afschrift medegedeeld.

Artikel IV. — Tot het afnemen van verhooren van getuigen en deskundigen houdt de Staatscommissie zitting ter plaatse, door haar naar gelang van omstandigheden te bepalen.

Bij elk verhoor wordt de tegenwoordigheid van ten minste drie leden vereischt.

De commissie is bevoegd tot bijwoning van hare zittingen schriftelijk uit te noodigen een of twee personen, niet-leden der Staatscommissie, die met het onderwerp van het af te nemen verhoor bijzonder vertrouwd kunnen worden geacht, welke personen alsdan aan dat verhoor mogen deelnemen.

Artikel V. — De secretaris maakt een zoo volledig mogelijk proces-verbaal op van elk afgenomen verhoor, waartoe hij zoo mogelijk wordt bijgestaan door een of meer stenografen of tachygrafen, door den voorzitter der commissie aan te wijzen, en te bezoldigen volgens door onzen minister van waterstaat, handel en nijverheid goedgekeurde overeenkomst. Het alzoo in geschrift gestelde wordt onderteekend door den voorzitter en den secretaris, alsmede door den gehoorden getuige of deskundige, nadat het dezen is voorgelezen en hij verklaard heeft daarbij te volharden. Indien de getuige of deskundige niet teekenen kan of wil, wordt daarvan aan den voet van het preces-verbaal, zoo mogelijk met opgave van de reden, melding gemaakt.

Artikel VI. — Alle ingezetenen en andere binnen het Rijk in Europa verblijfhoudendende personen, met uitzondering van de

hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, zijn verplicht aan de oproepingen tot verhoor, door de Commissie uitgevaardigd, te voldoen, en alle openbare ambtenaren zijn gehouden om, in overeenstemming met de bij deze wet gemaakte of daarbij toepasselijk verklaarde bepalingen, gevolg te geven aan de vorderingen der Commissie, welke deze tot uitvoering van haren last noodig oordeelt.

Artikel VII. — De artikelen 4, 5, 6, eerste lid, 7, derde lid, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, eerste en tweede lid, en 27 der wet van 5 Augustus 1850 (*Staatsblad* no. 45) tot regeling van het recht van onderzoek (enquête), zooals die is gewijzigd bij de wet van 31 December 1887 (*Staatsblad* no. 265) zijn ten deze toepasselijk, met dien verstande, dat, waar in die artikelen gesproken wordt van „commissie" of „commissie van onderzoek", daarvoor bij de toepassing ten deze gelezen wordt: „Staatscommissie".

Artikel VIII. — Aan verschenen of uit krachte van een bevel van medebrenging medegebrachte getuigen en deskundigen en aan de niet-leden der Staatscommissie, die ingevolge het derde lid van artikel 4 eene harer zittingen bijwonen, worden, wanneer zij vergoeding verlangen, toegeschat de reis- en verblijfkosten, die zij, met inachtneming van hun maatschappelijken stand geacht kunnen worden werkelijk te hebben moeten uitgeven, benevens een billijke schadeloosstelling voor tijdverlies, indien zij kunnen geacht worden nadeel door tijdverlies te hebben geleden.

De toeschatting wordt geplaatst aan den voet der oproeping of der akte van dagvaarding of der schriftelijke uitnoodiging door den voorzitter der Staatscommissie, of in het geval, bedoeld in artikel 7 der wet van 5 Augustus 1850 (*Staatsblad* no. 45) door den kantonrechter.

De toeschatting wordt voldaan op kwitantie of eenig geldig bewijs van uitbetaling van den rechthebbende door den ontvanger der registratie in wiens kring het verhoor heeft plaats gehad of de getuige of deskundige woont, en die overeenkomstig het verlangen van dezen bij de toeschatting is aangewezen.

Artikel IX. — De kosten van de verrichtingen door deurwaarders te doen, worden berekend op den voet van het tarief van gerechtskosten in strafzaken.

Artikel X. — De Staatscommissie brengt aan Ons verslag uit

aangaande de uitkomsten van het door haar gehouden onderzoek.

Dit verslag bevat de voorstellen, waartoe dit onderzoek haar aanleiding geeft en gaat vergezeld van de noodige bescheiden.

Artikel XI. — Deze wet zal van kracht blijven tot 1 Jan. 1904.

Op dat tijdstip gegijzelde getuigen of deskundigen worden terstond ontslagen.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst, en dat alle ministeriëele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Memorie van Toelichting.

De minister van waterstaat, De Marez Oyens, had bij dit ontwerp de volgende toelichting gevoegd:

Van onderscheidene zijden is betoogd, dat de gewilligheid, waarmede een zoo aanzienlijk deel van het personeel, in dienst bij de spoorwegen, voor enkele weken aan den oproep tot algemeene staking van den arbeid gehoor heeft gegeven, geenszins uitsluitend te verklaren is uit het vooropgezette beginsel van solidariteit met andere stakende werklieden, maar ongetwijfeld mede haar oorzaak vond in eene sedert vele jaren onder dit personeel steeds sterker heerschende ontevredenheid over het gemis van eene behoorlijke rechtspositie, en over enkele der dienstvoorwaarden waaronder zij hun arbeid verrichten.

Het komt den ondergeteekende voor dat een nader opzettelijk onderzoek naar de rechtmatigheid van deze grieven gewenscht is, en dat te meer, waar het een eisch van recht is, dat de Overheid op hunne sociale positie toezicht houde.

Waar het dan ook zijn voornemen is de benoeming eener Staatscommissie tot dat doel te bevorderen, is hij van oordeel, dat deze Staatscommissie, wil haar onderzoek inderdaad doel treffen, de bevoegdheden niet kan missen, die aan eene Commissie uit eene der Kamers van de Staten-Generaal, met eene enquête belast, betreffende het voor zich doen verschijnen van getuigen en deskundigen toekomen.

Tot het verleenen dier bevoegdheid strekt het hierbij aangeboden wetsontwerp.

In hoofdzaak zijn daarbij gevolgd de bepalingen der wet van 19 Januari 1890 (*Staatsblad* no. 1) betreffende de arbeids-enquête, behoudens, dat eene verdeeling der commissie in afdeelingen onnoodig scheen.

III.

DOOR DE PERS BEOORDEELD.

In de pers werden de drie wetsontwerpen verschillend beoordeeld. De wetsontwerpen betreffende de spoorwegbrigade en de enquête vonden bij de niet-socialistische en niet-anarchistische pers toejuiching: terwijl het andere wetsontwerp, de zoogenaamde strafrechtnovelle, door liberale en vrijzinnig democratische bladen scherp werd beoordeeld, vooral wat betreft de strafbepaling tegen het staken. *Het Volk* intusschen had over de wetsontwerpen in hun geheel en niet het minst over de Regeeringsverklaring een zeer scherp woord. „Een gewelddaad" noemde de redactie (M r. T r o e l s t r a) het in haar nummer van 27 Februari. Men leze het volgende, dat woordelijk uit *Het Volk* is overgenomen, ook het vet gedrukte:

„Het „wetsontwerp", dat met zooveel onrust en spanning is verbeid, is verschenen.

„Het legt de gansche vakbeweging aan banden, door *elke aktie ter overreding van onderkruipers* strafbaar te stellen, en wel met ten hoogste 3 maanden of *f* 100 boete, indien één persoon het doet en met het dubbele dier straf, indien het „misdrijf" door twee of meer vereenigde personen wordt gepleegd.

„Een postenorder is thans niet meer noodig; de strafwet zal nu verbieden, „een ander door hinder of overlast of door het bezigen van middelen, geschikt om vrees aan te jagen, wederrechtelijk te dwingen, iets te doen, niet te doen of te dulden" — door die

bepaling wordt *elk* optreden jegens onderkruipers strafbaar — **het is een waar caoutchouc-artikel, dat de vakbeweging van hare halve kracht berooft.**

„Wordt het aangenomen, dan hebben de werkzaamste elementen in onze vakbeweging zich maar gereed te houden, om òf elke openlijke poging ter wering van onderkruipers op te geven, òf bij elke werkstaking de gevangenis in te gaan.

„Het gebeurde met de Durgerdammers, dat immers reeds volgens het *bestaande* recht strafbaar is en waarvoor dus geen nieuwe wet behoeft te worden gemaakt, moet dienen als een al te onnoozel voorwendsel, om deze gewelddaad goed te praten.

„Het wetsontwerp richt zich verder tegen **de spoorwegarbeiders en alle andere werklieden en beambten in eenigen openbaren dienst.**

„*Werkstaking* van deze personen wordt als dienstweigering strafbaar gesteld met hoogstens zes maanden of *f* 300 boete.

„Staken er meer dan één tegelijk tengevolge van voorafgaande „samenspanning", dan „worden de schuldigen zoomede de leiders of aanleggers der samenspanning gestraft met **gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren".** Wordt tengevolge der staking de dienst gestremd, dan wordt hoogstens **zes jaar gevangenisstraf** opgelegd.

„Bovendien zal, wordt dit aangenomen, voortaan ieder, die deze soort van werklieden of beambten aanspoort tot werkstaking, schuldig staan aan *opruiing* en dus strafbaar zijn met ten hoogste 5 jaar of *f* 300 boete.

„Wij zullen er nu maar niets meer van zeggen.

„*Het stuk spreekt voor zich zelf.*

„Het is een uittarting tot de gansche Nederlandsche arbeidersbeweging, om tegen deze brutale aanranding harer noodzakelijke rechten, alle wettige middelen van verzet en verweer uit te putten.

„Dat tevens een kommissie van onderzoek zal worden benoemd, om den toestand van het spoorwegperoneel te onderzoeken en daaromtrent voorstellen in te dienen, is slechts het *valsch vergulдsel* van deze giftige pil, de vakorganisatie toegediend.

„De spoorwegorganisaties hebben *thans* die enquête niet meer noodig; zij hebben *door hunne staking* reeds voldoende macht

ontwikkeld, om van de spoorwegdirekties alles te verkrijgen, wat de Regeering van hen zou *kunnen* verkrijgen.

„Integendeel zullen thans de Direkties zich achter deze enquête kunnen verschuilen, *om de eischen van het personeel zelf* **op de lange baan te schuiven.**

„Het stuk zit heel netjes in elkaar:

„Eerst een enquête — gedurende den loop daarvan zullen de onderhandelingen over lotsverbetering tusschen de Direkties en de organisaties worden opgeschort — inmiddels wordt in alle haast een wet aangenomen, die de organisaties tot onmacht dwingt — daarna komt de Enquête-kommissie met haar voorstellen en zullen de Direkties een verzoek krijgen van de Regeering, om een en ander te verbeteren — de lastige bullebijter der arbeidersorganisatie *zelve* mag bij deze onderhandelingen, gemuilband, staan toekijken en hoogstens door een ontevreden gebrom te kennen geven, dat hij, als hij zijn muilband maar kwijt was, zijn eigen zaak wel beter zou beredderen en . . . *ten slotte doet de Direktie zoo veel of zoo weinig als zij kwijt wil wezen!*

„Waarvoor, als op die manier het spoorwegpersoneel onder een koelie-ordonnantie wordt geplaatst, de instelling eener spoorwegbrigade nog moet dienen, is niet erg duidelijk.

„Of vreezen de heeren zelve, dat deze rechtsverkrachting van 17.000 nuttige, nijvere medeburgers het spoorwegpersoneel tot een ontevreden, morrenden, mokkenden, onbetrouwbaren troep menschen zal maken, waaraan het spoorwegverkeer ondanks alle dwangmaatregelen niet veilig kan zijn toevertrouwd?

„Intusschen zij den heeren kond gedaan, dat deze aanval op de arbeidersbeweging haar innerlijke kracht en eenheid ontzaglijk zal versterken — dat zij de vakbeweging zal doordringen van dat politiek besef, hetwelk zij telang heeft ontbeerd — dat zij in de sociaaldemocratie, in onze politiek, het revolutionaire gevoel enorm zal versterken — *dat uit dezen strijd,* **dien alle georganiseerde arbeiders met geestdrift en leeuwenmoed aanvaarden, het Nederlandsche proletariaat gelouterd en gesterkt zal te voorschijn komen.**

„Arbeiders, kameraden, vrienden — **dit wordt onze vuurdoop!!**"

Nà *Het Volk* behoort te worden genoemd de *Zutphensche*

Courant, welk blad doorging voor het orgaan van den Oud-Minister Goeman Borgesius en waaraan dus van zelf groote waarde gehecht werd.

Het blad liet zich ook vrij scherp uit over het z. g. stakingsontwerp. *Het Volk* zeide er dan ook van, dat „aan de ellendige vertooning om de wetsontwerpen als minder gevaarlijk voor te stellen de bekende *Zutph. Court.* niet mededeed." De *Zutph. Court.* schreef dan als volgt:

„Zoo heeft dan de regeering gesproken, en den arbeiders den handschoen toegeworpen. Want dat is naar onze meening de beteekenis der gisteren door den minister Kuyper afgelegde regeeringsverklaring.

„... Men zou bij dit voorstel de vraag kunnen stellen, of het spoorwegpersoneel, stakende ter verkrijging van meer loon of betere arbeids-voorwaarden, of wel uit solidariteit, kan geacht worden te staken *met het oogmerk om stremming in den dienst te veroorzaken*. Die stremming toch is in dit geval meer middel dan doel. Maar dit zijn finesses, die wij gaarne aan de scherpzinnigheid van de volksvertegenwoordiging overlaten.

„Hoofdzaak is voor ons, dat deze bepaling aan het spoorwegpersoneel ten eeuwigen dage het stakingsrecht ontneemt. De minister zegt wel, dat deze strafbepaling het *rechtmatig* staken ongemoeid laat, en dat zelfs het *onrechtmatig* staken (behalve de ééne in de artikelen opgenoemde uitzondering) onaangetast blijft. Maar wij kunnen niet begrijpen, hoe dit uit de bewoordingen van het voorstel te lezen is. De minister schijnt te bedoelen, dat staking wordt toegelaten, als de dienst er maar niet door gestremd wordt. Maar hoe is dat mogelijk? Iedere staking onder het spoorwegpersoneel stremt den dienst, en als zij dat niet doet, kan men ze wel achterwege laten.

„Onze bedenkingen tegen een zoodanig verbod hebben wij vroeger uiteengezet. Een schrijver in *Het Volk* — een blad met welks manier van optreden wij overigens geenszins instemmen — heeft deze week de staking het eigenaardige klasse-wapen der arbeiders genoemd. Dat is zeer juist: het stakingsrecht is eigenlijk het eenige doeltreffende wapen dat de arbeider in den oeconomischen strijd bezit. Ja maar, zegt men, dat zou alles goed en wel zijn, als het verkeer er maar niet door stilstond. Wij antwoorden:

aantasting van het recht is nog niet geoorloofd omdat handhaving van dat recht de belangen van anderen zou schaden. Overigens heeft men, als de regeeringsvoorstellen worden aangenomen, de spoorwegbrigade om den dienst waar te nemen. Voorts zal een spoorwegstaking vrij wel tot de onmogelijkheden gaan behooren, als door tegemoetkoming aan billijke grieven de bereidwilligheid om te staken gebroken, en aan de solidariteit, waarop thans door de tot opruien geneigde elementen maar al te sterk gespeculeerd wordt, aldus de ruggegraat die haar overeind houdt, is ontnomen. En ten slotte zal met de straf tòch de hand moeten worden gelicht, omdat men geen massa's van duizenden in de gevangenis kan stoppen.

„Zooals de zaken nu staan, is dit voorstel naar ons gevoelen een provocatie, niet slechts van een spoorwegstaking maar van een algemeene staking, voor zoover deze laatste inderdaad *algemeen* te maken zal zijn.

„...De regeering heeft het aangedurfd dit uit te lokken.

„Zij zal bij hare pogingen om de vrijheid van arbeid te waarborgen en het verkeer zooveel mogelijk gaande te houden, ongetwijfeld door alle weldenkenden in de Kamer gesteund worden.

„Maar óók ten opzichte van deze strafbepaling?

„Wij gelooven het niet, en zien de toekomst met groote zorg tegemoet."

Ook het *Sociaal Weekblad*, een orgaan van de vrijzinnig-democratische richting, was met dit wetsontwerp niet zeer ingenomen. Het blad achtte het tijdstip van indiening zeer ongeschikt.

„Maar (vragen wij ons niet zonder bezorgdheid af) is het nu een tijd om zulke theorieën in practijk om te zetten, en (men zou 't haast zeggen) moedwillig verzet uit te lokken? Waren strafbepalingen absoluut noodig, om den toestand te regelen en te beheerschen, ze zouden niet spoedig genoeg het *Staatsblad* kunnen bereiken. Nu wij ze overbodig achten, schijnt de indiening ons louter olie in 't vuur".

Het blad ontwikkelt zijn practische bezwaren als volgt:

„Verschillend zijn onze bezwaren tegen het anti-posten en het anti-stakingsartikel. Tegen het eerste, dat hinder, overlast, vreesaanjagende middelen zulke geheel subjectieve begrippen zijn. Bedreiging met geweld, het best herkenbaar aan de middelen geschikt

om te intimideeren, valt reeds onder het tegenwoordige artikel 284. Maar verder? Wat den één vrees aanjaagt, zal den ander belachelijk voorkomen; wat de één hinder of overlast vindt, zal den ander koud noch warm maken. Wordt hier niet de deur geopend voor grove willekeur? Kan niet elk onderkruiper, dien een paar stakers aanklampen om hem van zijn ongelijk te overtuigen, beweren dat hij die toespraak hinderlijk heeft gevonden?

„En nu geven wij dadelijk toe, dat vele begrippen in ons Strafwetboek min of meer vaag zijn: maar een zóó afhankelijk als dit van de subjectieve opvatting van den benadeelde zal er moeilijk zijn aan te wijzen (behalve misschien de beleediging). En daarbij vergete men niet, dat dit artikel zeer diep ingrijpt in ons volksleven. Wij gelooven, dat, zoo ergens, hier geldt het voorschrift van de onthouding in twijfelachtige zaken. Want inderdaad zeer twijfelachtig is het succes van deze strafbepaling.

„Nog ernstiger zijn onze bezwaren tegen de tweede aanvulling, en wel omdat, zooals de minister van justitie zelf zoo te recht beweert, de straf een ultimum remedium moet zijn. Dat nu kan in deze volstrekt niet beweerd worden; integendeel, wij houden vol, dat men veel verder zou komen met het (tevens voorgestelde) onderzoek naar de arbeidsvoorwaarden, met tegemoetkoming in de grieven, met staatsexploitatie indien op financieele gronden lotsverbetering niet mogelijk is, met arbitrage voor alles wat het openbaar belang raakt, en wanneer men daarbij deze anti-stakingsparagraaf inderdaad bewaarde als ultimum remedium, d. w. z. voor 't geval dit alles onvoldoende bleek. Nu verbittert de Regeering noodeloos in plaats van te kalmeeren.

„Maar er is meer. Zal een strafbepaling aan haar doel beantwoorden, dan moet zij in de praktijk te handhaven zijn. En nu weten de voorstellers ook wel, dat het eenvoudig onmogelijk is, een paar duizend man te gelijk te vervolgen voor een en hetzelfde feit.

„Of is het de bedoeling der Regeering, om met de voorgestelde artikelen een middel in de hand te hebben tot onthoofding van elke stakings-beweging? Vermoeden rijst bij ons (al hopen we, dat we ons vergissen) op grond van het voorgestelde artikel 358ter, waarbij met een maximale gevangenisstraf van v i e r jaren de aanleggers worden bedreigd. Wat is n.l. het geval? Artikel 86 van het Wetboek van Strafvordering bepaalt, dat in preventieve

hechtenis kan worden genomen hij, die verdacht wordt van een misdrijf waartegen als maximum een gevangenisstraf van v i e r jaren of meer is bedreigd, indien er gegronde vrees bestaat voor vlucht van den verdachte of wel op grond van eenige andere gewichtige reden van maatschappelijke veiligheid.

„Wordt de voorgestelde bepaling wet, dan heeft de justitie het dus in haar macht, de hoofden voorloopig in preventieve hechtenis te zetten om zoodoende te trachten, de beweging onschadelijk te maken. Een niet zeer fair en daarbij uiterst gevaarlijk middel. Want als men ooit voor oproer en burgeroorlog heeft te vreezen, in de eerste plaats zal dat het geval zijn als de gemoederen in gisting worden gezet door het opsluiten van de hoofden. Men vergete toch niet dat, hoezeer een spoorwegstaking het publiek belang in gevaar brengt, de motieven van de staking zoo geldig mogelijk kunnen zijn; en is er iets gevaarlijkers, dan menschen te verbitteren, die zoo vast overtuigd zijn van hun goed recht als onze spoorwegmannen van de rechtmatigheid hunner gegronde grieven?

„En eindelijk de formuleering van artikel 358bis. Strafbaar zal worden gesteld dienstweigering m e t h e t o o g m e r k o m s t r e m m i n g i n d e n d i e n s t o f i n h e t v e r k e e r t e v e r o o r z a k e n. De gespatieerde woorden zijn toegevoegd om niet elke dienstweigering te treffen, doch slechts die welke het publiek belang in gevaar brengt.

„Maar in diezelfde woorden schuilt een groote moeilijkheid. Stel dat er gestaakt wordt door een deel van het spoorwegpersoneel omdat het loonsverhooging wenscht; kan men dan zeggen, dat zij het oogmerk hadden om het verkeer te stremmen? Natuurlijk niet. Hun oogmerk was eigen lotsverbetering, al weten ze wel dat stremming van 't verkeer het onvermijdelijk gevolg zou zijn. Maar is deze redeneering juist, dan zal nooit een staker te vangen zijn onder artikel 358bis. Tenzij men wil aannemen, dat hun oogmerk wel degelijk stremming van het verkeer was, en de loonsverhooging alleen het meer verwijderde motief, dat ze door dit middel trachtten te bereiken.

„Dat wil dus zeggen van tweeën een: òf geen enkele staker is strafbaar, òf de rechter neemt aan, dat bij elke dienstweigering van ambtenaren of beambten het oogmerk om het verkeer te

stremmen mede is begrepen; maar dan is ook elke dienstweigering strafbaar.

„Men ziet, dat er in dit artikel een moeilijkheid schuilt, die tot groote rechtsonzekerheid kan leiden, rechtsonzekerheid in zulk een uiterst gewichtige materie!

„Met een: geef zelf een betere lezing! kan de Regeering zich van deze quaestie niet afmaken. Wij begeeren in 't geheel geen strafbepaling".

Dat was dus duidelijk. Het *Sociaal Weekblad* wilde geen strafbepaling. Trouwens, de *Zutphensche* wenschte hetzelfde. En althans nu niet. Dat werd de leus van de oppositie. Nu niet!

Ook het *Vaderland* kwam met vrij scherpe critiek. Het blad zeide, dat de aanhangig gemaakte wetsontwerpen slechts van dit standpunt mogen worden beoordeeld: wordt hierdoor het gezag inderdaad versterkt; kan hieruit het gezag kracht putten, zoo in materieelen als moreelen zin? „En dan is het verheugenis waard", zegt het blad, „dat dit met twee van de ingediende wetsontwerpen inderdaad het geval is. Slechts wie staking wenscht van het spoorwegverkeer kan zich kanten tegen het ontwerp tot instelling eener spoorbrigade. Nog beter staan de kansen voor het ontwerp tot het instellen van een onderzoek ten aanzien van de rechtsverhoudingen en de voorwaarden waaronder het personeel bij het spoorwegbedrijf in dienst is. Voor het indienen van deze twee wetsontwerpen komt der regeering niets dan hulde toe.

„Maar waarom nu haar trits zoo deerlijk misvormd door het wetsvoorstel, houdende aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht?

„Wie of wat gaf haar dat tweetal artikelen in de pen, waarvan althans het tweede ons Wetboek van Strafrecht schromelijk belooft te zullen ontsieren?"

„Tegen tweeërlei vergrijp richt zich de kleine strafrechtnovelle: tegen inbreuk op de vrijheid van arbeid en tegen staking in eenigen openbaren dienst of in het spoorwegverkeer. En in beide opzichten is zij gelegenheidswet in slechten zin."

Het blad heeft vooral bezwaar tegen het woord „hinder" in het eene artikel. „Hinder," zegt het, „kan zeer „hinderlijk" zijn en zeer afkeurenswaard, maar dit rechtvaardigt geen strafbaarstel-

ling." Viel het woord „hinder" uit het artikel weg, dan zou het *Vaderland* zich desnoods bij aanneming kunnen neerleggen. Desnoods, want het meent, dat een heel andere weg had kunnen zijn ingeslagen, waarbij niet de strafwet van stal had behoeven te zijn gehaald en waarbij een altoos hatelijke gelegenheidswet achterwege had kunnen blijven. Een algemeene Nederlandsche politiewet zou de bevoegdheid der politie om tegen hinder en overlast op te treden, bepaald en onbetwistbaar kunnen vaststellen.

„Aan ander euvel gaat de tweede voorgestelde strafbepaling mank.

„Deze artikelen zijn onaannemelijk, eenvoudig omdat zij onuitvoerbaar zijn.

„Wil men ze in toepassing brengen, geen uitzonderingen kunnen worden toegelaten zonder dat men komt tot de grofste onbillijkheden. Wil men staking straffen, men dient allen te straffen, die staakten, en niet slechts enkele brutale belhamels, niet slechts de leiders of aanleggers.

„En dat is gladweg onmogelijk. Een wet, die onmogelijkheden voorschrijft, maakt zichzelf belachelijk. Et le ridicule tue.

„Het is niet te begrijpen, hoe een regeering, die het gezag hoog wil houden, bepalingen voorstelt, die meer dan iets anders het gezag der wet zullen ondermijnen. Want men beeldt zich toch niet in, dat deze bepalingen preventief voldoende zullen werken? Wat repressieve kracht mist, derft preventieve kracht evenzeer."

Het *Vaderland* hoopte van harte voor het gezag der regeering zelf, dat zij op dit ongelukkig strafrechtnovelletje zou terugkomen; dat zij niet, zeker van haar meerderheid, zou willen doordrijven wat haar later bitter berouwen zou.

De *Nieuwe Arnhemsche Courant*, die het steeds meer voor de werkstakers dan voor de regeering had opgenomen, zeide dat het wetsontwerp tot aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht de kenmerken draagt van te zijn geïnspireerd door socialistenvrees; vrees voor het „roode spook", in de gedaanten van de heeren Domela Nieuwenhuis, mr. Troelstra, mevrouw Roland Holst c. s. Het blad vreest, dat het de natie te laat zal blijken, hoe zij, die door het geroep om dwangmaatregelen en uitzonderingswetten den geest van reactie hebben opgeroepen, een slechten dienst hebben bewezen aan eene regeering, die juist steun van

noode heeft tegenover de conservatieve en reactionaire elementen van het milieu, waaruit zij is voortgekomen ; dat daarentegen de voorgestelde dwangmiddelen koren zijn op den molen der revolutionairen, en dat niet dr. Kuyper en de zijnen, maar mr. Troelstra en de zijnen daarvan de vruchten zullen plukken. Haar eenige hoop is gevestigd op het gezond verstand, de beradenheid en het koele hoofd der werklieden.

Daartegenover toonden het *Utrechtsch Dagblad*, de *Nieuwe Courant* en het *Haagsch Dagblad* zeer ingenomen te zijn met de drie wetsontwerpen. De *N. Rotterd. Courant* kwam eerst een paar dagen later met critiek. Doch vooraf zeide ze dat uit de Regeeringsverklaring spreekt „in de eerste plaats een vaste wil om de orde te handhaven tegen wie haar mochten trachten te storen. De Regeering kan daarbij ongetwijfeld rekenen op den steun van de overgroote meerderheid der Staten-Generaal en van de overgroote meerderheid der natie."

En verder schreef de redactie : „Over de voorgestelde plannen kan pas geoordeeld worden, als ze geformuleerd en toegelicht voor ons liggen en er gelegenheid zal geweest zijn ze nauwgezet te overwegen. Wij onthouden ons daarom thans van elk oordeel.

„Intusschen, hoe ook het oordeel over de voorstellen der regeering uitvalle, dit staat op den voorgrond, dat zij door alle welgezinden eendrachtig behoort gesteund te worden in hare maatregelen om te waken tegen en zoo noodig krachtig op te treden bij eventueele verstoring der orde en om een onbelemmerde behandeling van hare voorstellen door de Staten-Generaal te verzekeren."

De *Nieuwe Courant* sprak zich meer beslist uit:

„Het is een goed woord, dat de regeering heden tot de Tweede Kamer, neen tot het land gesproken heeft. Een mannenwoord, een regeerderswoord.

„Van den overmoed die „zelfs in sociale en politieke bedreiging oversloeg" een scherpe afkeuring niet alleen, maar een gestrenge veroordeeling, gelijk past in den mond der landsoverheid. Dus werd der spoorwegstaking het historische merk ingedrukt, dat zij blijvend zal dragen:

„„een onbezonnen aanslag op den hoofdfactor voor de levensbeweging der maatschappij:

„„een onduldbare belemmering, der overheid aangedaan in de uitoefening van haar functiën;

„„een opofferen van de welvaart van heel een volk aan zucht naar klasse-invloed;

„„een machtsmiddel, nu reeds geschikt gekeurd voor oefening van politieke dwingelandij."

„Wij wenschten wel, dat zulke taal reeds vroeger na de gebeurtenissen van 31 Januari door de Regeering tot de natie ware gesproken. Maar daarmee zeggen wij allerminst, dat zij te laat komt. Uit deze woorden blijkt de besliste wil om, bij het streven naar hervorming onzer sociale toestanden, het wettig gezag onverzwakt te handhaven „in het welbegrepen belang van alle partijen."

„Aan de hoog-ernstige, van alle politieke bijbedoeling vrije, critiek die tegen zijn aanvankelijke machteloosheid zich richtte, ontkomt het kabinet ook na de gedeeltelijke motiveering zijner zwakheid die men in den aanhef der verklaring vindt, niet. Maar — hier is *herstel.* Hier werd het woord gesproken, geschikt „om aan de rustige burgers onder alle standen dat gevoel van zekerheid te hergeven, dat hun een oogenblik begaf." Een oprecht verlangen spreekt er uit om het vertrouwen te herwinnen; een erkenning dat het gezag, door welke oorzaak dan ook, te kort is geschoten en dat dit niet andermaal moet kunnen gebeuren.

„Tot drieërlei doel roept thans de Regeering den steun in „van alle partijen in de Staten-Generaal, die de wettige huisorde in den Staat gehandhaafd willen zien."

„In de eerste plaats vraagt zij gelden aan tot instelling eener spoorbrigade, het beste en het doeltreffendste middel om bij herhaling eener staking althans in den rijksdienst op de spoorwegen te kunnen voorzien en tevens om hen die neiging mochten gevoelen opnieuw hun „machtigen arm" op te heffen teneinde „heel het raderwerk" tot stilstand te brengen, een juister en behoedzamer besef in te prenten van den omvang en duurzaamheid hunner macht. Dit middel juichen wij ook daarom toe, omdat het een *regeerings*middel is, direct en practisch toe te passen in elk geval van nood en, zoo niet afdoende, toch aanstonds een kiem leggend tot geleidelijk herstel.

„In de tweede plaats zal een enquête worden ingesteld naar

rechtspositie en arbeidsvoorwaarden van spoorwegpersoneel. Het „grievencahier" zal dus door onpartijdige mannen, met zeker wettelijk gezag bekleed, blad voor blad worden nageslagen en aan de werkelijkheid getoetst. Het land zal kunnen zien, wat er in waarheid is van de, naar wij aannemen, deels gerechtvaardigde deels schromelijk opgeschroefde klachten en men zal nauwgezet kunnen overwegen, wat daarvan uit den weg geruimd worden *kan*. Het is ons nog niet helder wat verstaan moet worden onder „voorstellen om voor nu en voor de toekomst aan het personeel vastheid van positie onder 's Rijks bescherming te verzekeren"; een wettelijke regeling van het arbeidscontract voor het spoorwegpersoneel toch behoort, zouden wij geneigd zijn te zeggen, zich niet aanmerkelijk te onderscheiden van een *algemeene* regeling van dat contract.

„Doch dit is van later zorg. In de tegenwoordige omstandigheden biedt het enquêtevoorstel dit voordeel, dat het de onstuimige elementen onder het personeel tot wachten dwingt, meer dan iets anders geschikt is om hen van drieste en onberaden stappen te weerhouden. Met waanzin toch zou het gelijk staan, indien thans — in afwachting van de enquête, die ook van sociaal-democratische zijde als wenschelijk werd voorgesteld — een poging werd gedaan tot uitvoering van het revolutionaire dreigement tegen de vrijheid van beraadslaging en beslissing der Staten-Generaal.

„In de derde plaats is ingediend een ontwerp tot aanvulling van het Wetboek van Strafrecht met vier nieuwe artikelen en tot wijziging van twee bestaande. De strekking is eenerzijds betere waarborgen te verleenen ter verzekering van de vrijheid van arbeid, anderzijds straf te stellen op plichtverzaking in dienstverrichting „ten behoeve van de publieke zaak." Ten aanzien van dit laatste punt schorten wij ons oordeel op tot een rustig onderzoek ons tot bepaling daarvan naar billijkheid in staat zal hebben gesteld; thans zij slechts opgemerk, dat een nieuw artikel een „in het spoorwegverkeer voortdurend of tijdelijk werkzaam gesteld persoon", die zijn plicht op nader omschreven wijze verzaakt, met een ambtenaar of „eenig ander in eenigen openbaren dienst" werkzaam persoon voor de Strafwet gelijkstelt."

In de bladen, bevriend aan het Ministerie, werden de drie wetsontwerpen met groote sympathie besproken. De *Residentie-bode*

liet zich wel ietwat gereserveerd uit over het z. g. stakingsontwerp, doch prees overigens het krachtig optreden der Regeering.

Het *Centrum* resumeerde aldus:

„Verbetering der toestanden door wegneming van gemotiveerde grieven en handhaving van het gezag door zoo noodig repressieve maatregelen, — in deze woorden laat zich de actie der regeering samenvatten, een actie, die volkomen beantwoordt aan den eisch der hedendaagsche omstandigheden en dus door alle partijen van orde behoort te worden gesteund."

De *Tijd* scheef:

„Eindelijk het wetsontwerp, dat tot den zwaarsten en bittersten strijd aanleiding zal geven!

„Het recht van den arbeider, om te blijven werken, ook als anderen hem in hun belang willen dwingen, den arbeid neder te leggen, moet door krachtigere bepalingen in ons *Wetboek van Strafrecht* worden gewaarborgd. Het thans bij werkstakingen veelvuldig voorkomende terrorisme, hetwelk door bedreiging en geweldpleging de werklieden onderwerpt aan de macht van enkele leiders, moet door verscherping van strafbepalingen gebroken. Bovendien moet strafbaar gesteld worden *contractbreuk* bij ambtenaren en beambten in openbaren dienst, welke, met het doel daardoor stremming in het verkeer te veroorzaken, de volvoering van hun opgedragen dienstverrichtingen zouden weigeren. Terecht wordt hier door de Regeering een scherp onderscheid gemaakt tusschen dergelijke revolutionaire handeling en een gewone werkstaking. Het recht van een arbeider tot staking blijft volkomen erkend (de heer Borgesius, die in de Kamerzitting van gisteren sprak van het gerucht, als zoude de Regeering „het bijna ondenkbare plan hebben een gelegenheidswet in te dienen, waarbij straf bedreigd wordt tegen staking van den arbeid," kan volkomen gerust wezen). Doch de contractbreuk, het ambtsmisdrijf van den ambtenaar, waarmede in de eerste plaats beoogd wordt, stoornis te brengen in de diensten, welke behooren tot de levensvoorwaarden der maatschappij, mag niet langer straffeloos worden geduld.

„Natuurlijk heeft de Regeering zeer wel voorzien, dat tegen dezen laatsten maatregel in het socialistische en revolutionaire kamp een geweldige storm zal opsteken.

„Aan het Kabinet onze hulde, wijl het zich daardoor niet heeft laten afhouden van te doen, hetgeen in 's Lands belang noodzakelijk is.

„Deze ontwerpen, evenzeer als de rede van den Minister Kuyper in de Kamerzitting van gisteren, leggen getuigenis af van den vasten en onwrikbaren wil, om met vermijding van alles, wat zweemt naar uittarting en reactionaire dwangwetten, de staatkundige en maatschappelijke orde te handhaven en de verplaatsing van het gezag uit de handen der wettige Overheid in die der revolutionaire arbeidersorganisaties tegen te houden.

„Het komt ons voor, dat de Regeering daarbij op den steun van allen, welke zich tot de ordelievende partijen rekenen, moet kunnen staat maken: in de eerste plaats op den steun van hen, welke met haar een werkelijk afdoende bestrijding der Revolutie alleen mogelijk achten onder christelijk vaandel.

„Minder dan ooit is het thans de tijd voor veel praten, voor veel critische (zij het ook niet-vijandige) beschouwingen. Vragen als die, of de Regeering niet andere wegen had kunnen inslaan: of men het eene of andere onderdeel niet liever eenigszins anders zou willen, behooren thans bij de vrienden van het Kabinet te blijven rusten.

„De toestand is daartoe te ernstig. Het geldt hier een strijd, die elken dag een gewelddadig karakter kan aannemen, om de goederen, welke voor elken beschaafden Staat de hoogste zijn. Niet minder dan wanneer het gold den aanval van een buitenlandschen vijand op ons volksbestaan en onze nationale onafhankelijkheid, behooren daarom alle goedgezinden zich aaneen te sluiten en de Regeering, welke in deze dagen de leiding geheel in handen dient te hebben, met volkomen vertrouwen te volgen.

„De plicht der Rechterzijde in het Parlement schijnt ons daarom duidelijk: zij behoort te zorgen dat de voorgestelde ontwerpen in den kortst mogelijken tijd tot wet worden verheven en behoort verder haar steun te geven aan elk middel, hetwelk haar van Regeeringswege zal worden voorgesteld, om obstructie of onwettig verzet tegen de invoering der voorgestelde maatregelen te verijdelen.

„In dien geest zoo krachtig mogelijk mede te werken achten wij plicht voor ons zelven en voor al onze geestverwanten in de christelijke pers."

De *Standaard* bevatte in het nummer van Dinsdag 3 Maart het volgende artikel:

„ONTNEMING VAN HET STAKINGSRECHT."

„Het wordt voorgesteld, alsof het ingediende wetsontwerp, no. 125, aan den arbeidersstand in Nederland het stakingsrecht poogt te ontnemen.

„Bezien wij wat hiervan aan is.

„Het ontwerp regelt ook de plichten van zulke personen, die in publieken dienst zijn. Doch hierover kunnen wij zwijgen. Wie in publieken dienst was, had nooit stakingsrecht, en kon het nooit hebben.

„Te onderzoeken is dus alleen, in hoeverre bij personen in dienst van *particulieren* het recht tot staken, gelijk velen dat verstaan, strafbaar wordt gesteld. En dan blijkt, dat dit uitsluitend het geval zal zijn ten aanzien van die werklieden, die in dienst zijn bij het spoorweg-verkeer.

„Niet, men lette daar wel op, ten aanzien van alle personeel bij het spoorweg-verkeer in dienst, want de Memorie van Toelichting zegt uitdrukkelijk, dat het wets-ontwerp *niet* slaat op hen die in de werkplaatsen doende zijn. Neemt men nu tot voorbeeld onze twee groote spoorwegmaatschappijen, die samen 26.231 personen in dienst hebben, dan moeten daar dadelijk van worden afgetrokken 3704 personen die in de werkplaatsen zijn aangesteld, en 4599 personen die het bestuur, de leiding uitoefenen, nog leerlingen zijn of op de bureelen dienen. Saam alzoo 8303 personen. Trekt men nu dit cijfer van het totaal der 26.231 personen af, dan blijven er 17.928 personen over, die bij wederrechtelijke staking straf kunnen beloopen. Waar nu het aantal werklieden in ons land op ruim 800.000 is te schatten, ziet men hieruit, op wat klein getal, voor wat de spoorwegen aangaat, het wetsontwerp slaat.

„Bovendien wordt zelfs aan deze personen het recht niet ontnomen, om den dienst bij de spoorwegen er aan te geven, mits zij dit doen na volgens contract hun tijd te hebben uitgediend. Strafbaar zullen zij alleen dan zijn, indien zij den arbeid staken met verbreking van het contract. Alzoo alleen in het geval van contractbreuk.

„Nu is alle contractbreuk, zooals de Memorie van Toelichting opmerkt, altoos een wederrechtelijke daad, die door de zedelijke orde veroordeeld wordt. Noch de patroon noch de werkman mag zijn contract breken. Een contract sluiten is een zich binden door zijn gegeven woord, en alle breken van zijn gegeven woord is een *onzedelijke* daad. Brak een patroon zijn gegeven woord, alle werkman zou er tegen opkomen, en natuurlijk geldt voor patroon en werkman maar één regel van zedelijkheid. Wat onzedelijk en wederrechtelijk is voor den patroon, is het evenzeer voor den werkman. Er is maar één zedelijkheid, die beider conscientie beheerschen moet.

„Dat nochtans op zulk een contractbreuk geen strafbepaling gesteld wordt, heeft zijn natuurlijke oorzaak. Zulk een contract toch is een *burgerrechterlijke* verbintenis, en wie ten deze misdoet kan ook nu, in elk gegeven geval, door den burgerlijken rechter om schadeloosstelling worden aangesproken. De strafrechter laat zich hiermede niet in.

„Dat men bij staking zich hieraan niet pleegt te storen, is alleen doordat de stakers weten, dat er op hen toch geen schadeloosstelling te verhalen is, en ze zien op dien grond er niet tegen op, hun contract te breken.

„Dit recht nu moet aan de arbeiders gelaten worden. Het is eene zaak die zij voor hun conscientie te verantwoorden hebben. Strafbepalingen kunnen hiertegen niet worden gemaakt.

„Hierop maakt het ingediend ontwerp dan ook geen inbreuk; en wat het straffen wil is uitsluitend de toeleg en het opzet *om stremming in den dienst of in het publiek verkeer te veroorzaken.* Dát mag niemand. Dát te willen en te beoogen toch tast niet het recht eener particuliere maatschappij, maar de publieke orde en het algemeen belang aan. Te zeggen: „om lotsverbetering te verkrijgen, zal ik de publieke orde in het maatschappelijk leven verstoren", is crimineel, is misdadig, een misdrijf tegen de gemeene zaak, en moet deswege worden gestraft.

„Dit is zoo klaar en duidelijk, dat het voor geen tegenspraak vatbaar is. En zulks niet alleen voor een Christen, die met God en zijne consciëntie rekent, maar evenzoo voor ieder man van rechtschapen karakter, die begrijpt dat de groote belangen van Staat en Maatschappij niet straffeloos aan persoonlijk belang mogen worden opgeofferd.

„Particuliere spoorwegen, evenals particuliere telegrafen, zijn en blijven altoos half publieke diensten, *semi-public-service*, gelijk men in Engeland zegt; en reeds nu zijn de personen hierbij in dienst, in enkele gevallen, met ambtenaren gelijk gesteld, en vallen ze met de ambtenaren onder de strafbepaling b. v. van Art. 164 en Art. 374 Strafwetboek.

„Slechts ééne moeilijkheid doet zich hier voor. Indien de strafwet toepasselijk wordt op personeel in dienst bij het spoorwegverkeer, levert men dan dit personeel, gelijk gezegd wordt, niet machteloos over aan de willekeur der directies?

„Dit zou zeer zeker het geval kunnen zijn, en juist dit mag niet. Dit zou ingaan tegen hetgeen steeds ook door ons blad verdedigd is.

„Doch juist dit kwaad is in de regeeringsvoorstellen dan ook ondervangen. Er wordt toch een enquête-commissie benoemd, die blijkens Art. 11 van het ontwerp nog dit jaar met haar voorstellen gereed moet komen, om maatregelen voor te stellen, die voor nu en voor de toekomst aan het spoorwegpersoneel van 's Rijkswege bescherming zullen verleenen tegen elke denkbare poging van de directie, om nu of later misbruik van de strafbepaling te maken.

„Of dit er toe zal moeten leiden om alle spoorwegen in rechtstreeksche staats-exploitatie te nemen, is nog een open quaestie. Maar al komt het daartoe niet, de Regeering is verplicht niet minder voor het personeel, dan voor de publieke orde te waken, en ze toont dit te beseffen en te willen doen.

„Zelfs wat ambtenaren in den publieken dienst betreft, toont de Minister van Justitie zeer wel te begrijpen, dat ten deze nadere voorziening hoognoodig is. Hij schreef er van in zijn Memorie van Toelichting, dat hij nog meer dan vroeger overtuigd was van de urgentie om de rechtspositie der ambtenaren en het arbeidscontract te regelen, en dat hij dit door daden zou doen blijken.

„Natuurlijk moet er nu ook voor de gemeente-werklieden voorziening worden geschaft.

„Ook hier moet de Overheid, die voor het publiek belang te waken heeft, zoodanige maatregelen nemen, dat de werklieden eene behoorlijke rechtspositie erlangen, en het meest gereede middel schijnt nu wel, dat aan het denkbeeld van een scheidsgerecht voor disciplinaire geschillen uitvoering wordt gegeven.

„De vraag of dit niet bij de wet te regelen zal zijn, althans voor groote Gemeenten, is, zoo wij wel zijn ingelicht, reeds in overweging.

„Duidelijk blijkt alzoo, dat de Regeering door krachtige maatregelen waken wil voor het publieke belang en de publieke orde, maar tevens dat zij aan de werklieden in de bijzondere positie, die uit deze wet voor hen geboren wordt, volledige steun en bescherming wil verleenen.

„Naar ons wil voorkomen, de juiste weg!"

„GEEN GELEGENHEIDSWETTEN".

Hier en daar, niet algemeen echter, werden in de der regeering niet bevriende pers de drie wetsontwerpen gekwalificeerd als gelegenheidswetten. Daartegen kwam de *Standaard* op. Dit blad schreef (28 Februari):

„De drie wetsontwerpen, Woensdag bij monde van Minister Kuyper door de Regeering ingediend, worden door sommigen bestempeld met den naam van gelegenheidswetten.

„Ten onrechte natuurlijk.

„Hier is geen sprake van gelegenheidswetten. Althans zeker niet ten aanzien van de wetsontwerpen betreffende de vorming van een brigade voor de bediening van de spoorwegen bij werkstakingen èn betreffende de vrijheid van den arbeid met de noodzakelijk gebleken beperking van het recht van staking bij het publiek verkeer.

„Deze wetsontwerpen voorzien in een zeer dringende behoefte, die meermalen is besproken en die thans, op den beruchten Zaterdag van 31 Januari, zeer diep werd gevoeld.

„Opmerkelijk is, dat juist van liberale en socialistische zijde die wetsontwerpen „gelegenheidswetten" worden genoemd.

„Gevoelt men althans van liberale zijde niet, dat hier in een lacune, in een leemte moest worden voorzien; dat de natie voor de toekomst behoorde gevrijwaard te worden voor een herhaling der dolheden, die op Zaterdag 31 Januari plaats hadden? Beseft men dan niet, dat hier de nationale belangen, die immers zoo nauw betrokken zijn bij een geregeld publiek verkeer, op het spel staan, en dat het roeping en plicht der Overheid is om voor die belangen in de eerste plaats op te komen?

„Hier is, wij herhalen, geen sprake van gelegenheidswetten: maar van wetten, die een *blijvend* karakter hebben.

„Wetten, die onder de heerschappij van de liberalen hadden tot stand gebracht moeten zijn."

ONTNEMEN VAN STAKINGSRECHT.

In sommige niet-socialistische organen verklaarde men zich wel is waar voor het z. g. onderkruipers-artikel der bekende wet, maar niet voor het ontnemen van het stakings-recht bij contract-breuk.

De Haagsche correspondent van het *Handelsblad* liet zich daarover als volgt uit:

„Het Regeeringsvoorstel" verbiedt een zoodanige staking die reëel effect kan hebben, die een economisch wapen is.

„Nu hebben wij steeds in deze quaestie het gebruik van het wapen door de spoorwegarbeiders gelaakt, het roekelooze misbruik er van op 31 Januari zelfs misdadig genoemd.

„Maar dat sluit niet in zich, dat wij nu ook een voorstel moeten goedkeuren dat den spoorwegarbeiders het scherpe, gevaarlijke zwaard ontneemt en hun niets laat dan het blikken sabeltje: de vooraf aangekondigde dienstopzegging."

Naar aanleiding daarvan schreef het *Utr. Dagblad* (6 Mrt.) o. m.:

„Wat moeten spoorwegmannen doen, zoo vragen wij, met een „scherp, gevaarlijk zwaard"? Hebben zij dat voor den dienst noodig?

„Eerst zij echter deze vraag te behandelen: is collectieve dienstopzegging veertien dagen te voren een zoo onbeteekenende zaak als de geachte schrijver wil meenen?

„Er zijn 17,000 man in het spoorvervoer; gesteld dat daarvan zelfs maar 5000 gezamenlijk den dienst opzeggen, meent men dat de directiën binnen 14 dagen 5000 andere mannen, bekwaam om te gebruiken als machinist, als seinwachter, als conducteur, als wisselwachter klaar hebben staan?

„Onze geachte bestrijder houdt evenals wij van preciseeren en deelt onzen afkeer van vaag fraseerende beweringen. Mogen wij hem dan verzoeken eens in 't concrete na te gaan wat van een collectieve dienstopzegging van 't spoorwegpersoneel de gevolgen

zouden zijn en ons dan te zeggen of hij er bij blijft een dergelijk oeconomisch wapen licht te tellen?

„Er zijn, in wapenwinkels, nog tusschenvormen tusschen blikken sabeltjes en scherpe, gevaarlijke zwaarden.

„Edoch, dit is metterdaad de kwestie niet.

„Met een koortsachtige verbijstering, waarvan zelfs een kerngezonde natuur als onze opponens een vlaagje van besmetting beetgekregen heeft, spreekt men tegenwoordig over een stakingsrecht van „den" arbeider alsof dat een recht was, en van een stakingsnoodzakelijkheid alsof dit een inrichting ware, die in een geordenden Staat niet kan worden gemist.

„Het tegendeel is het geval.

„De grond waarop bij ons Staat en maatschappij zijn opgebouwd is deze: dat overeenkomsten te goeder trouw moeten nageleefd worden.

„Als voorwaarde pleegt men bij elke overeenkomst te bedingen een opzeggingstermijn.

„Bij staking schendt men die voorwaarde, schendt daarmede de overeenkomst, pleegt contractbreuk.

„Dat staking contractbreuk is, wascht alzoo al het water van de zee niet af.

„Contractbreuk, ook dat zult gij toegeven, is onrecht.

„Of nu de Overheid alle onrecht straffen wil, is een quaestie van opportuniteit.

Opmerking verdient wat het *Utr. Dagblad* (2 Maart) schreef naar aanleiding van een beschouwing van den sociaal-democraat P. L. TAK in zijn blad de *Kroniek:*

„Er is verdeeling van den arbeid in het sociaal-democratische kamp.

„Terwijl *Het Volk* met zijn trawanten dag aan dag zorgt voor de opruiing en ophitsing der volksmassa's, richt *De Kroniek* in deftig-verstandelijke, kalm-geestige taal het woord tot de Studenten, Dames, of Dominé's, Advocaten en Andere geleerden onder zijne geestverwanten of Partijgenooten!

„In hooge mate interessant is in het nummer van 28 Februari 1903 de erkentenis, dat het gezag in den sociaal-demokratischen toekomststaat precies hetzelfde zou doen, wat de huidige regeering doet in den staat waarin wij thans leven:

verstoring der orde verbieden en straf stellen op schending van ambtsplicht.

„Ziehier wat de heer P. L. Tak schrijft:

„Wij moeten ons goed rekenschap geven van wat hier gebeurt. Ik stel mij voor dat in een toekomstige maatschappij, die wij zullen veroveren, als de arbeider, wat hij ook verricht, het aan zijn arbeid overeenkomstige equivalent van een behoorlijk leven zal ontvangen, storing van openbare diensten door de gemeenschap zeer ernstig zal worden opgenomen.

„Er staat een goede zinsnede in de memorie van toelichting: „Een ordelijk, veilig ongestoord spoorwegverkeer en vervoer behoort tot de onmisbare levensvoorwaarden der hedendaagsche maatschappij. Hij, wiens opzet is gericht op de stremming daarvan, pleegt een aanslag tegen de maatschappij."

„Zoo ongeveer zullen wij het ook schrijven, als eens de arbeid zijn rechtmatige positie in de samenleving heeft verkregen."

„Maar waarom mag dat alles nu dan niet?

„Omdat thans „de zedelijke grondslag" voor dit recht wordt gemist, daar het gezag duldt dat „de" arbeiders werken onder bepalingen van loon en arbeidstijd, die een ook meer zedelijk leven van hen met hun gezin volkomen uitsluiten.

„Maar zoolang de macht van het kapitaal den arbeid opeischt tegen te veel vermoeienis, te weinig leeftocht en bijna volkomen ontbering van levensgenot, missen aldus sprekende regeerders den zedelijken grondslag voor hun stelling."

„Maar de enquête dan?

„Daar weet de heer Tak raad op: deze is een erkenning van schuld.

„Voor *Het Volk* was zij een middel om herstel van grieven op de lange baan te schuiven.

„De heeren weten er altijd wel wat op te vinden.

„De enquête doet den heer Tak bovendien nog het argument aan de hand, dat de Kamer het zedelijke recht mist, om de strafbepalingen te overwegen, eer de enquête is afgeloopen.

„Men ziet dat wij van de geestigheid van de *Kroniek* niet te veel hebben gezegd.

„Dan echter gaat de schr. tot ernst over:

„Wij staan, als deze strafwet wordt aangenomen, aan het begin van een langdurigen en taaien strijd, te voeren om het bestaan zelf der vakvereeniging als economisch strijdmiddel der arbeiders. Een strijd waaromtrent de heer Kuyper nog eens zal te erkennen hebben dat hij zich in de machtsverhoudingen heeft vergist. Hij drijft de Nederlandsche arbeiders tot eenheid. Hij moge nu de door hem beschermde belangen veilig achten achter de macht van leger en politie, er is een andere macht, die der klare voorstelling van de zaken aan de arbeiders

van stad en land, waaronder hij bukken zal ten slotte. Hij zal zijn haastig opgestelde christelijke combinaties van arbeiders zien vervloeien in de erkenning van het bedreigde belang hunner klasse. De orgieën van het gezag zullen worden gevolgd door een voor de massa der werkers blijden morgen van ontnuchtering. Op geen enkelen tekst kan de noodzakelijkheid van den klassestrijd duidelijker worden gepredikt dan op die van deze wetsartikelen, van de strafbedreiging voorafgaande aan een noodzakelijk geacht onderzoek naar de arbeidsvoorwaarden die het conflict uitlokten."

„Ook dit echter is onjuist.

„De schr. zegt, dat onder de vermomming van vrijheid van arbeid de arbeider gekneveld wordt als hij tracht zijn levensstandaard hooger op te voeren, en dat het bestaan der vakvereenigingen in gevaar wordt gebracht.

„Dit zijn weder socialistische onjuistheden.

„Aan arbeiders worden ontnomen ongeoorloofde en misdadige middelen tot nu toe bij hun stakingen toegepast. De Engelsche arbeiders weten wel ook onder deze middelen de macht van vakvereenigingen te toonen en een economischen strijd te voeren.

„Het staken wordt aan niemand verboden, behalve aan spoorwegbeambten binnen den termijn waartoe zij zich verbonden: maar aan een ieder wordt verboden een ander tegen zijn wil tot staken te d w i n g e n.

„En dat zij dat tracht weg te praten, stempelt de Kroniek, niettegenstaande den gekuischten vorm van haar woord, evenzeer tot volksmisleider als *Volk* of *Volksdagblad*."

IV.

OPPOSITIE TEGEN DE WETTEN.

Op Woensdag 25 Februari was Minister Kuyper met de Regeeringsverklaring in 's lands Raadzaal gekomen, nadat reeds door de Kamer was besloten om op Donderdag en volgende dagen eenige wetsontwerpen in de afdeelingen te onderzoeken. De vraag was nu, of de drie z. g. stakings-wetten in de afdeelingen zouden worden onderzocht vòòr of nà de behandeling van de interpellatie van den heer Mees en van die van den heer Troelstra.

Den volgenden dag, Donderdag 26 Februari, des namiddags half vier, zou daarover beslist worden. 88 leden waren toen aanwezig; doch geen der Ministers was tegenwoordig. De Voorzitter deelde al dadelijk het besluit der Centrale sectie mede om op Dinsdag 11 uur (3 Maart) in de afdeelingen de drie wetsontwerpen te onderzoeken. Van de interpellatiën werd door den Voorzitter niet gesproken. Hiertegen kwam al dadelijk de heer SCHAPER op. Deze s.-d. afgevaardigde achtte het „niet in 's lands belang met deze wetsontwerpen vliegende haast te maken"; en hij geloofde dat het „onverantwoordelijk zou zijn om in den staat van verbittering, die door sommige burgerlijke bladen is opgewekt, thans deze wetsontwerpen in een vloek en zucht te behandelen."

Nadat de heer MEES had verklaard, ook nà de Regeerings-verklaring, zijn interpellatie te moeten handhaven, sprak de heer GOEMAN BORGESIUS de wenschelijkheid uit, dat voor het afdeelings-onderzoek der bedoelde wetsontwerpen, de Regeering in de gelegenheid werd

gesteld meer licht te verspreiden over hetgeen in de laatste dagen van Januari was voorgevallen. Hij stelde daarom voor om Dinsdag 3 Maart niet te beginnen met het afdeelings-onderzoek, maar alsdan aan de orde te stellen de beide interpellatiën.

Dit voorstel werd door den heer DE SAVORNIN LOHMAN bestreden. O. m. zeide hij:

„De Regeering heeft ons gisteren duidelijk aangetoond, dat er een lacune bestaat in onze wetgeving, een lacune van dien aard, dat het noodzakelijk is geworden de uitvoerende macht op buitengewone wijze te doen optreden, ten einde de rechte orde te handhaven. Dat is een toestand die niet langer mag duren dan hoog noodig is — *ik had zelfs gehoopt, dat de overzijde dit iets dieper zou gevoelen dan nu het geval schijnt* — en het is derhalve wenschelijk, dat der Regeering zoo spoedig mogelijk de gelegenheid zoude gegeven worden die lacune in de wetgeving weg te nemen. Of wij nu de beschouwingen van hetgeen had moeten gebeuren op den 31sten Januari, een of twee dagen laten krijgen, is tamelijk onverschillig, dit behoort toch tot de geschiedenis. Maar het is niet onverschillig hoelang de tegenwoordige toestand duurt.

„Wanneer nu terstond deze wetten kunnen onderzocht worden, dan kunnen wij daarna interpelleeren; intusschen komt het Voorloopig Verslag tot stand, waarop de Regeering haar Memorie van Antwoord kan gereed maken. Wij hebben dan onzen tijd besteed en de zaak loopt goed. Doen wij dit niet, dan krijgen wij eerst de interpellaties, waarvan wij wel het begin, doch niet het einde zullen weten. De heer Schaper zal wel niet meenen, dat de interpellaties de spanning zullen verminderen: trouwens dit is, geloof ik, niet de bedoeling van alle interpellaties. Doen wij het wel, dan zullen wij zeer rustig de interpellaties kunnen behandelen en ook de Regeering kan rustig aan den arbeid gaan.

„Ik acht daarom uw regeling, Mijnheer de Voorzitter, beter en rationeeler dan hetgeen tot mijn leedwezen aan de overzijde wordt voorgesteld."

De heer Goeman Borgesius kwam er tegen op, dat de heer Lohman diens voorstel, om vòòr het afdeelings-onderzoek der drie

wetsontwerpen de beide interpellaties te behandelen, had genoemd een voorstel van de heeren van de overzijde.

„Het doet mij leed" — vervolgde de Zutphensche afgevaardigde — „dat hij mijn voorstel aldus heeft betiteld. Ik geloof dat men het er aan deze zijde van de Kamer vrij algemeen over eens is, dat men van de zaken, die thans het land in spanning houden, niet moet maken een politieke partij-kwestie.

„De heer de Savornin Lohman heeft er aan toegevoegd, dat het hem leed doet dat aan deze zijde van de Kamer niet meer bewijs wordt gegeven dat men mede wil werken om de rechtsorde te handhaven. Over die bewering heb ik mij in hooge mate verbaasd. Wat ik gisteren in mijn korte rede heb gezegd, kon zeker bij niemand den indruk wekken, dat mijn vrienden en ik, ook op ons standpunt, niet gaarne tot handhaving van de rechtsorde zouden willen medewerken. Maar hoe de heer Lohman dat tegendeel kon afleiden uit het voorstel dat ik zoo pas heb gedaan, begrijp ik in het geheel niet. Ik heb niet, zooals de heer Schaper dit min of meer heeft gedaan, gezegd: laat de door de Regeering ingediende ontwerpen vooreerst maar rusten. Ik weet zeer goed, dat al wordt mijn voorstel aangenomen, toch onmiddellijk na de interpellaties die wetsontwerpen in de afdeelingen zullen worden onderzocht."

De heeren van Kol en Drucker verdedigden verder het voorstel-Goeman Borgesius, dat nu werd *verworpen* met 50 tegen 36 stemmen. Alle aanwezige leden aan de Rechterzijde stemden tegen; alle aanwezige leden aan de Linkerzijde voor. Alzoo een zuivere partij-stemming.

Vóór het voorstel van den heer Goeman Borgesius, om de interpellaties te behandelen vóór het afdeelings-onderzoek der drie wetsontwerpen, stemden: de *oud-liberalen:* Mees, Roëll, Van Karnebeek, Van der Vlugt, Goekoop, Tydeman, Van Styrum, Ferf; de *Liberale Unie*-mannen: Goeman Borgesius, Cremer, Dolk, Smeenge, Rink, Van Gijn, Zijlma, Den Tex, Hubrechts, Verheij, Roessingh, Fock en De Klerk; de *vrijzinnig-democraten:* Drucker, Van Raalte, Smidt, Fokker, Marchant, Pijnacker Hordijk, Ketelaar en Nolting; de *sociaal-demokraten:* Schaper, Van Kol, Melchers, Ter Laan, Helsdingen, Hugenholtz en Van der Zwaag. (De heer Troelstra was door ongesteldheid afwezig.)

Na deze beslissing, waardoor dus was uitgemaakt, dat de wetsontwerpen Dinsdag 3 Maart in de afdeelingen zouden worden onderzocht en eerst daarna de interpellaties zouden worden behandeld, poogde de heer Goeman Borgesius nogmaals de Kamer te bewegen om de interpellaties vroeger te behandelen. Hij stelde voor om dat te doen den volgenden dag, dus Vrijdag 27 Februari, en alzoo het afdeelings-onderzoek van de tegen Dinsdag aan de orde gestelde kleinere wetsontwerpen te onderbreken. Na eenige verwarde discussie werd ook dit voorstel verworpen met 49 tegen 36 stemmen. Eveneens bij partijstemming. (De heer Van Limburg Stirum was bij deze stemming niet tegenwoordig).

Alzoo was besloten, om nà afloop van het sectie-onderzoek aan de orde te stellen de interpellaties van de heeren Mees en Troelstra.

Deze stemmingen maakten in den lande vanzelf nog al eenigen indruk. In sommige organen van de niet aan het Kabinet bevriende pers werd het scherp afgekeurd, dat de Rechterzijde den Voorzitter en den heer Lohman volgde: terwijl daarentegen de bladen van de Rechterzijde er zich over verwonderden, dat niet-socialistische leden der Linkerzijde bleken op dit punt het Ministerie niet te willen steunen, daar naar het gevoelen dier bladen de Regeering er prijs op moest stellen dat zoo spoedig mogelijk het afdeelings-onderzoek der drie ontwerpen plaats had. Men sprak dan ook in de bladen, aan het Ministerie bevriend, van oppositie, althans van zekere tegenwerking, die de plannen der Regeering ondervonden bij woordvoerders van de Linkerzijde, met name bij den heer Goeman Borgesius.

Het felst over de stemmingen op Donderdag 26 Februari liet zich natuurlijk *het Volk* uit. In het nummer van 28 Februari werden de stemmingen der Kamer genoemd

„EEN SCHURKENSTREEK."

„Met den bliksemtrein naar de reaktie, aldus luidde gisteren het parool der rechterzijde in de Kamer.

„In zenuwachtige haast moet de vrucht van Kuypers brein worden binnengebracht.

„Lohman gaf, als voorzitter der Centrale Commissie, de lakens uit. Alsof er elk oogenblik een nieuwe staking ware te verwachten.

heette het, dat men zelfs geen tijd had, vóór de behandeling der dwangwet in de afdeelingen, de interpellaties te houden.

„„Heere mijn God, ze kunnen geen dag en geen nacht wachten", zoo klonk het thans aan die zijde: maar 't waren nu niet de arbeiders die recht eischen, doch de machthebbers die onrecht brouwen.

„En daarom maakten de heeren ditmaal eens werkelijk haast, zoodat nu bepaald Dinsdag de dwangwet in de afdeelingen komt en eerst *daarna* de interpellaties aan de orde komen.

„Vóór Woensdag zijn deze niet te verwachten: ja wij achten het mogelijk, dat de behandeling in de afdeelingen zooveel tijd zal kosten, dat 't nòg later wordt.

„Uit ons persoverzicht zal men zien, welke ontstemming dit averechtsche gedoe in de liberale pers heeft teweeggebracht.

„Voor ons is het een teeken, dat de Regeering zich zwak gevoelt.

„Zij vreest blijkbaar den invloed van het interpellatie-debat op de publieke opinie, die door de groote pers tegen de stakers is ingenomen en tegen de arbeiders opgehitst, terwijl vooral de „Christelijke arbeidersbeweging" haar best doet, het pad schoon te maken voor alle mogelijke reaktionaire regeeringsmaatregelen.

„Vooral de houding van den heer Talma is laag en verachtelijk: het is te hopen, dat dit brutale heerschap, dat een pleidooi voor deze Regeering thans zelfs met een roep om recht durft besluiten, behoorlijk op zijn nummer wordt gezet.

„Overigens was er in de Kamer gisteren een zenuwachtige stemming.

„Vooral de voorzitter was weer erg zenuwachtig, zoodat hij den heer Borgesius niet eens aan 't woord wilde laten en, toen deze sprak, herhaaldelijk hamerde en zelfs uitriep: „Ik vraag het woord."

„Toen Hugenholtz iets zeide, werd er geroepen: „Hou je stil, je bent hier niet op het station te Haarlem!"

„Alles doet verwachten, dat er bij de behandeling der interpellaties een groote ontlading van electriciteit zal plaats hebben.

„Laten de arbeiders zich intusschen gereed maken, om alle krachten tegen dezen aanval op hun recht in 't werk te stellen.

„Overal de lastertaal der „christelijke" handlangers onzer regeeringstyrannen weerlegd!

„Overal het publiek ingelicht met het woord en de pen!

„Alles gereed gehouden, opdat op het eerste woord van het

Comité van Verweer een *reuzenstaking* toone, dat de Nederlandsche arbeider liever ten onder gaat, dan zich te laten vertrappen.

„De Regeering heeft de arbeidersklasse den handschoen toegeworpen.

„Met drieste woede ontketent zij de hartstochten, lokt zij uit tot verzet, tergt zij de heiligste tradities en gevoelens van ons volk.

„In blinde haast tracht zij de ketenen te smeden, die de vakorganisatie zullen worden aangelegd.

„Thans is niet anders mogelijk dan *hard om hard — deze schurkenstreek dwingt tot alle wettige middelen van verzet en verweer.*"

Inmiddels ging de pers voort met de drie wetsontwerpen te beoordeelen, en, voor wat de meeste der bladen links betreft, te veroordeelen, althans de z. g. strafrechtnovelle.

„Treuriger houding dan van een deel der kleine liberale pers is in deze ernstige dagen ondenkbaar", schreef de *Nederlander* van Maandag 2 Maart.

„Terwijl groote bladen als *N. R. Ct.* en *Handelsblad* zich vooraf tot studie zetten, alvorens over de ingediende wijziging van het wetboek van strafrecht een beslist oordeel te vellen, schrijft de provinciale pers er maar

LUK RAAK OP LOS,

oordeelt en veroordeelt zonder blijkbaar het ontwerp en de toelichting gelezen en doorgedacht te hebben, en werpt hiermee handen vol olie op het vuur, dat de mannen der revolutie bezig zijn in ons vaderland te stoken."

De redactie wees hier op de *Arnh. Court.*, die sprak van „beperking van het recht van vereeniging", op de *Zutph. Court.* (zie hiervoor), die zuchtend uitriep: „wij zien de toekomst met groote zorg te gemoet". Naar aanleiding daarvan vervolgde de *Nederlander*:

„Wij vragen ook aan de *Zutphensche*: als ge bezorgd zijt, waarom dan zoo lichtzinnig er op los geredeneerd, en aan het ontwerp een strekking gegeven die in de toelichting er juist uitdrukkelijk aan ontnomen wordt? En als ge die toelichting, zooals ge zelf zegt, „niet begrijpt", waarom dan niet naar meer licht uitgezien, in plaats van heet van den naald allerlei onzin te debiteeren, die

in *dit* geval niet onschadelijk is, omdat revolutionaire bladen zich haasten dien over te nemen ten einde hun publiek op te ruien?

„„Aantasting van recht is nog niet geoorloofd omdat handhaving van dat recht de belangen van anderen zou schaden."

„Volkomen juist.

„Maar hier is van aantasting van recht geen sprake. Staking met inachtneming van den bedongen termijn is het recht der arbeiders. Dat recht blijft onverlet en onverkort overeind staan. Er is niemand die er een hand naar uitsteekt. Maar staking binnen dien termijn is contractbreuk. Dat is onrecht. Dat *wordt* niet onrecht, maar dat *is* het nu reeds. Dit is van christelijke zijde immer en altijd zoo beweerd, en wij wachten nog op het betoog, dat dit komt weerleggen. Wanneer *Het Volk* een uitspraak van dr. Kuyper uit 1872 aanhaalt, waarin werkstaking het rechtsmiddel van den zwakke genoemd wordt, dan weet dit blad zelf heel goed, uit de handelingen van het Sociaal Congres en allerlei andere uitingen, dat hiermede nooit contractbreuk bedoeld is.

„Doch niet alles, wat onrecht is, wordt door den strafwetgever strafbaar gesteld. Allerlei factoren komen hierbij in aanmerking. En nu meent de Regeering, dat *dit* onrecht, zoo het gepleegd wordt door spoorwegpersoneel, wegens de ontzaglijke sociale belangen voor alle rangen en standen der samenleving, die er door geschaad worden, behoort strafbaar gesteld te worden.

„Dit is geen aantasting van recht, maar het stellen van een poenale sanctie op het verbod van onrecht.

„En dáárop slaat die tegenstelling tusschen rechtmatig staken, welke ge maar „niet kunt begrijpen." Rechtmatig staken is dienstopzegging met inachtneming van den termijn, onrechtmatig staken is dienstweigering naar den inval van het oogenblik."

DE GROOTE LIBERALE PERS.

Op bl. 227—236 kon men zien, dat in enkele bladen links critiek werd uitgebracht op de wetsontwerpen der Regeering. Aangezien die critiek in de eerste twee of drie dagen na de Regeeringsverklaring werd uitgebracht, liep ze niet uitsluitend over de z. g. strafrechtnovelle. Thans worde medegedeeld, dat men in de groote liberale bladen niet zeer ingenomen met de strafrechtnovelle was.

De *N. Rott. Ct.* had in haar nummer van 2 Maart over de drie wetsontwerpen een drietal artikelen, waarvan de ernstige toon — aldus de lof van *Het Volk* — weldadig afsteekt bij het holle gelal der klerikale pers. Ziehier uit de inleiding enkele zinsneden:

„Dit is een crisis van hoog ernstigen aard. En zij, die de leiding hebben te geven of mee te geven voor hare oplossing, behoeven wijsheid en nog eens wijsheid.

„. . . . Onder intimidatie kunnen wij niet voortleven; en onder gesmoorden wrok kunnen wij het evenmin.

„. . . . De crisis, waarvoor wij staan, heeft bij uitstek een psychisch karakter. Niet in uiterlijke toestanden, maar in denken en voelen moet de kiem der genezing worden gelegd."

Na opgemerkt te hebben dat „waarschijnlijk toevallig" het enquête-wetsontwerp van de drie het laatste volgnummer draagt, terwijl het toch het allereerste moet zijn in de orde van afdoening, schreef de *N. Rott. Ct.* over de anti-stakingswet aldus:

„Wij hadden niet aanstonds ons gevoelen gereed en hebben ernstig overwogen welk woord wij, in den verzoenenden geest, waarin wij voor onze gedachten het punt van uitgang kozen, hierover zouden schrijven.

„Dat woord kan niet zijn een woord van volle aanbeveling.

„Gaarne erkennen wij, dat in de beide deelen van het wetsontwerp niet voorgesteld wordt uitzonderingsrecht, maar gemeen recht. Gaarne ook, dat de opvatting, als geldt het hier aanvulling van werkelijke leemten in onze strafwetgeving, verdedigbaar is. Maar noch de eene noch de andere opmerking maakt de quaestie uit. En zeer zeker kan de waardeering van elk der deelen van het ontwerp uiteenloopen.

„Zoo althans gaat het ons. Onze bezwaren gelden niet — behoudens wijziging — de uitbreiding van het delict van ongeoorloofden dwang tot grooter bescherming der vrijheid; maar wel de strafbaarstelling van dienstweigering, *thans* en *zoo*."

Aan het slot van het derde artikel zeide de *N. Rotterd. Crt.*:

„Wij voor ons blijven op het gestelde standpunt van verzoening der vorige week onverzwakt. „Deze wet, op dit oogenblik, ligt niet in de goede lijn. Er zijn te veel billijke grieven en misstanden en wanverhoudingen. Op zulk een bodem maakt een harde wet niet den indruk van rechtvaardig te zijn.""

Het *Vaderland* (Maandag 2 Maart) was van oordeel, dat de Regeering zoo bedenkelijke remedie reikt tegen het ernstig kwaad van staking in het spoorwegverkeer, dat herhaalde waarschuwing niet uit mocht blijven. Als directe oorzaak van deze staking noemde het blad solidariteitsgevoel, maar hierbij kwam gemok over lang verbeten grieven en een ongenoegzaam geschoold verantwoordelijkheidsgevoel. En welke van deze oorzaken denkt men met de strafwetsartikelen, in 't bijzonder met de strafbaarstelling van staking in openbaren en spoorwegdienst, weg te nemen?

„Dergelijke wetsbepaling vermag uitbarsting van het kwaad te voorkomen noch neder te drukken: tegenover massale vergrijpen kan geen strafwet iets uitrichten.

„Maar nog veel minder tast zij het kwaad bij den wortel aan.

„Neemt men sociale grieven weg met te verwijzen naar de gevangenis? Of ontwikkelt men daarmee wellicht het gevoel van sociale verantwoordelijkheid; van solidariteit, die wat verder reikt dan eigen klassegenooten, die oog heeft voor het algemeen belang van een geregeld verkeer? Voedt men gewetens op met een Wetboek van Strafrecht?

„Kan er iemand zijn, die nog twijfelt en aarzelt het antwoord te geven: neen, integendeel, blijvende verbittering zal van dergelijke maatregelen het gevolg zijn?

„Dit feit wordt o. i. verklaard, doordat een overgroot aantal arbeiders het immoreele van stakingen als bij het spoorwegverkeer niet gevoelt. En dit rechtsbesef zal hun blijven ontgaan, waar zij spoedig zullen begrijpen, dat in de practijk van de strafbepaling toch niets komen kan.

„Een strafwet, die botst tegen de rechtsovertuiging van een groot aantal burgers — al is die rechtsovertuiging, zooals in dit geval, ook nog zoo verkeerd — kan nimmer doel treffen. Wel de storing van den socialen vrede voor lang bestendigen.

„Die rechtsovertuiging moet worden veranderd. De arbeiders bij groote bedrijven moeten het leeren inzien, dat een staking hunnerzijds even immoreel is als een staking van dokters of pleegzusters. Maar zij moeten dit leeren begrijpen langs anderen weg dan waar men dreigt met boete en vrijheidsstraf.

„Een slechte opvoeder is hij, die met oorvijgen werkt."

De *Haagsche Courant* gaf haar meening over de voorgestelde ontwerpen aldus weer: „De ministers hebben een mooie gelegenheid laten voorbijgaan om het land tot rust te brengen en vrede te stichten.

„De spoorwegstaking was voorbij. De directies hadden toegezegd, zonder wrok over 't gebeurde met de door haar erkende organisaties der werklieden te zullen overleggen omtrent het wegnemen van grieven en bezwaren. De werklieden hadden daarmee genoegen genomen en de opgewondenheid te Amsterdam en elders was tot rust gebracht. Er was een nieuwe verhouding tusschen patroon en werkman ontstaan. Maar men had dien nieuwen toestand aanvaard en zich bereid verklaard, de proef te nemen of op dien grondslag samenwerking mogelijk was.

„Die pacificatie kon de regeering bevorderen en bevestigen."

Volgens het blad deed de regeering goed daartoe het enquête-ontwerp in te dienen en een spoorwegbrigade in te stellen.

„Ware 't bij deze voorzieningen gebleven, de regeering zou, onder algemeene instemming, gedaan hebben wat zij moest en de rust in 't land hebben hersteld.

Maar de nieuwe strafartikelen had het blad met groote bezorgdheid ontvangen. „Die geven den tegenstanders der regeering gelegenheid het staatsonderzoek als het valsche verguldsel van de pil voor te stellen."

Ook de heer Charles Boissevain begint in het *Handelsblad* te bekomen van zijn stakingsdolheid. schreef *Het Volk* in zijn nummer van 8 Maart: „Hij toont zich nu zelfs bijzonder nuchter." Men oordeele:

„Deze wet zou waarschijnlijk voor de Regeeringspartij worden wat de schoolwet werd voor de liberale partij.

„Dit was een wet uitnemend bedoeld, ze scheen het eenig middel om in alle gemeenten volksonderwijs te brengen. De beleedigingen tegen de verdedigers en voorstanders er van waren dan ook hoogst onrechtvaardig.

„Ze waren evenmin „atheïsten" en „vijanden van godsdienst" als de tegenwoordige ministers en regeeringsmeerderheid „schurken" en „huichelaars" zijn.

„Maar wat zou Dr. Kuyper op het oogenblik zijn als die

schoolwet er niet geweest was. Wat in die wet onrechtvaardig scheen aan een deel van ons volk, hoe goed ze dan ook bedoeld was, was de kapstok waarvan Dr. Kuyper zijn ministerrok afnam.

„De voorgestelde wet zal eveneens een gevoel van onrecht doen wortel schieten bij zeer achtenswaardige werklieden. Daarvan zal het noodige gebruik en misbruik gemaakt worden, door hen die een revolutie voorbereiden in ons Rijk. Daarom o. a. geloof ik niet in de weldoende kracht van zulk hardhandig optreden in een delicate (teedere) zaak.

„Wat ik dan zou verkiezen?

„Eerst de geschiedenis van wat gebeurd is. Dan een onderzoek in spoorwegtoestanden, dat in enkele maanden moet afloopen. Dan of gelijktijdig aanneming van het voortreffelijk voorstel tot vorming van een spoorwegbrigade. Ten slotte, na rijp beraad, datgene wat nog noodig zou blijken als de Staat eerst den toestand der spoorwegbeambten verbeterd zal hebben."

De *Nieuwe Ct.* vereenigde zich „van harte" met het voorgestelde art. 284 *bis*:

„De inkleeding lijkt ons niet onberispelijk: het begrip „hinder" misschien te rekbaar: de uitdrukking „wederrechtelijk" in dit verband nauwelijks verklaarbaar; de bijkomende straf: ontzetting van kiesrecht, althans in de Memorie van Toelichting niet voldoende gemotiveerd. Maar dat zijn bijzaken, die nader besproken kunnen worden en aan de aandacht van de verschillende deskundigen in ons parlement niet zullen ontgaan."

Over het tweede artikel dacht het blad anders. Vooruit gelooft het niet dat de straf op staking bij een algemeene staking toe te passen zal zijn. „Maar men zal dan toch de leiders en de aanleggers kunnen pakken. . . . Vooropgesteld zij, dat het een onzuivere wetgevende gedachte ware, een strafwet in te voeren, welker hoofdstrekking zoude zijn de toepassing van een als nevenbedoeling in de wet geschreven straf. Maar dan nog — is het zoo zeker, dat men „de leiders" hiermede zou kunnen beteugelen? Zouden er niet aanstonds anderen gereedstaan om hun plaatsen in te nemen? Zouden niet geheime comités, onder *politieke* leiding, gevormd worden? En eindelijk, zou niet de onmiddellijke gevangenneming der leiders juist datgene kunnen uitlokken, wat men terecht het

meeste ducht: een plotseling algemeen neerleggen van het werk?"

Het blad besloot zijn beschouwingen aldus:

„Waren wij geroepen aan de beslissing over het spoorweg-artikel deel te nemen, wij zouden na uiteenzetting van onze bedenkingen, onze stem slechts geven onder één beding. Wij zouden de Regeering de categorische vraag stellen: staat gij, Regeering, voor het beletten eener herhaling van de terreur der Januari-dagen niet in, zoo men U niet het strafwetsartikel geeft, dat gij vraagt? En als daarop een volstrekt: neen! het bescheid was, dan zouden wij zeggen: de linkerzijde is niet in staat thans de regeeringstaak van U over te nemen. Hier hebt gij uw artikel; wij behouden ons de vrijheid voor eerlang een voorstel tot wijziging of intrekking te doen. Inmiddels rust de volle verantwoordelijkheid voor wat wij U, door nood gedrongen, toestaan, alleen en uitsluitend op U."

KNAGEN.

De bladen van de partijen der Rechterzijde toonden niet ingenomen te zijn met de houding, die nà de indiening der wetsontwerpen de oppositie-partijen begonnen in te nemen. In de *Tijd* van 8 Maart las men o. a.:

„Als een breede orgeltoon klonk kloek en krachtig de medeeling van de Regeering in het Parlement, heel Nederland vullend met machtig mooi geluid. „Dat is mannentaal", — zegt de „Van-Dag-tot-Dag schrijver," — „kort en bondig, geen enkel woord te veel, geen enkel te weinig". „En de vrienden van de regeering juichten; de creditzijde van de christelijke regeering kreeg een batig saldo. Maar we jubelden te vroeg. We vergaten, dat met fijne, scherpe muizetandjes zou geknabbeld worden aan de vrucht, die zoo gaaf in het mandje lag. Of er geknabbeld is? Bekijk de vrucht en zeg mij, wat er over is. De kleur is weg, het vleesch is weg, en het klokhuis vertoont zelfs tandenbeten. En de mannentaal? Blijft kort en bondig, kloek en krachtig, imponeerend zelfs, maar . . . . heet nu een mooie preek met een leelijke toepassing [1]).

„En *Het Volk?* Roert geducht de turksche trom, lawaait er op los, dat het een aard heeft, nu echter schreeuwend: „de liberale pers heeft gelijk, de regeeringsmannen zijn huichelaars!"

1) Aldus had de heer Ch. Boissevain geschreven.

„De liberale stem, die straks waarschuwend riep: „Regeering pas op, *Het Volk* geeft u gelijk," zwijgt nu als 't graf.

„Goethe had toch gelijk: *„Die ware Liberalität ist Anerkennung."*

„En De Génestet niet minder:

Wij zijn ontzachlijk liberaal —
Wij laten ieder vrij
In doen en denken, kunst of taal:
Wij zeggen: vrij en blij! . . . . . .
Dom volkjen, dat niet denkt als wij
En wroet voor zijn partij,
Dat hem de duivel haal . . . . . .
Wat zijn we liberaal!

En verder schreef de *Tijd:*

„De liberalen van allerlei nuance zijn bezig te knagen als muizen aan de wetsontwerpen, ingediend door het tegenwoordige Kabinet als noodzakelijk om het vaderland tegen anarchie te beveiligen.

„De socialisten zien met blikken vol vreugde dit gedoe aan en trachten den hun ongewonen toon aan te slaan van vredelievendheid. Een sprekend voorbeeld hiervan haalden wij dezer dagen aan uit *Het Volk*. Als men de knagers maar hun gang laat gaan zijn geen groote woorden en dreigementen meer noodig: met vriendelijke aanmoediging komt men in dat geval verder.

„Wat nood echter, als de Rechterzijde vast aaneengesloten de Regeering blijft volgen, zich bewust van den plicht, om haar de wapens niet te onthouden, welke zij ter verdediging van de zóó gruwelijk geschonden rechtsorde verklaart te behoeven? — Aan die zijde heeft men geen „roode familie", geen socialistische neven naar de oogen te zien. En willen de ordelievende liberalen misschien uit voorzichtige partijberekening de verantwoordelijkheid voor de te nemen maatregelen overlaten alleen aan de Regeering en haar vrienden — welnu de laatsten zullen niet aarzelen, hun aandeel in die verantwoordelijkheid met bereidwilligheid te aanvaarden. Duidelijker dan ooit zal het dan worden, aan welke zijde der natie de elementen te vinden zijn, welke het wettige gezag te allen tijde tot steun verstrekken en welke steeds een vasten dam zullen opwerpen tegen de aanvallen der Revolutie.

„Slechts één zaak is daartoe noodwendig. Men blijve onzerzijds

aaneengesloten, vertrouwen stellende in de Regeering en late zich niet verleiden door slechte voorbeelden. Daarom geen discussiën, of het ook niet *anders* zou kunnen dan nu eenmaal werd voorgesteld; daarom vóór alles niet ingestemd met den eisch of zelfs met den meer bescheiden wensch, dat de Regeering, dat het gezag „concessiën" doen zal; hare strafbepalingen zal intrekken of de invoering daarvan zal uitstellen en zich alleen zal bepalen tot het houden eener enquête omtrent spoorwegtoestanden en tot het wegnemen van grieven.

„Wij zeiden het reeds vroeger, doch het kan niet genoeg herhaald worden: het gaat hier niet om het wegnemen van eenige ware of vermeende grieven, (hoe wenschelijk dit op zich zelf ook wezen kan). Het gaat om de vraag, wie in Nederland zal meester blijven: het wettige gezag of de socialistische arbeidersorganisatiën.

„Indien de Regeering van gevoelen was, niet de krachtige middelen noodig te hebben, door haar aangevraagd, zou zij die zeker niet hebben voorgesteld. Van haar te verlangen dat zij het gezag zal hoog houden; dat zij voor orde en veiligheid zal instaan en haar terzelfdertijd de middelen te onthouden, welke zij daartoe verklaart te behoeven, zou zijn haar het voortbestaan onmogelijk maken.

„Daar is gezegd: men moet vóór alles zorgen, dat de eindstemmingen over de Stakingswetten niet worden partijstemmingen. Wij zouden zelfs van dergelijke zoogenaamde partijstemmingen weinig gevaar duchten. Zij zouden in de oogen van het orde-lievend gedeelte van ons volk — en dit is nog altijd het grootste — de liberalen meer schaden dan ons. Wat wij alleen duchten is verdeeldheid, halfheid en flauwhartigheid bij een gedeelte der onzen.

„Hoe aanstekelijk slechte voorbeelden werken, bewezen reeds een paar opstellen, door ons aangetroffen in de katholieke pers. Meer zullen wij er heden niet van zeggen. Voor ons staat het vast, dat ieder, die zelfs met de beste bedoelingen zou mededoen met „het knagen" der liberalen, daardoor de zaak van recht en orde schaadt en in de kaart speelt der Revolutie. Veeleer poge men het goed recht der Regeering, bepaaldelijk bij haar voorstel tot wijziging en aanvulling van het Wetboek van Strafrecht in ruimen kring te bewijzen en voor iedereen, bepaaldelijk voor den arbeider

duidelijk te maken. Wij stemmen dan ook volkomen in met hetgeen *De Nederlander* schrijft in zijn nummer van heden:

„Twee dingen hopen wij.

„Vooreerst dat de Regeering haar ontwerpen tegenover den aanslag van dit schrikbewind krachtig zal handhaven. Door water in haar wijn te doen, zou zij duizenden christelijke arbeiders, die thans lijden en strijden voor het zedelijk goed van eerbied voor het gezag, teleurstellen. Geen actie van revolutionaire arbeiders of van revolutionaire „bourgeois", die stoffelijke boven zedelijke goederen stellen en nu met een petitionnement schijnen te willen gaan werken, moge haar doen aarzelen.

„In de tweede plaats, dat de comité's van verdediging middelen zullen vinden het goede zaad in ruimen kring te blijven uitstrooien. De raddraaiers zijn betrekkelijk zoo weinigen. Er zijn nog zoovelen voor een goed woord ontvankelijk."

De *Standaard* had gehoopt, dat alle partijen, behalve socialisten en anarchisten, het hierover eens zouden zijn, dat zij allen om de regeering zouden geschaard staan, teneinde haar krachtig te steunen. „Waarom toch al die critiek van de liberale organen, met enkele gunstige uitzonderingen.

„Waarom toch? Beseft men dan niet de beteekenis van de groote belangen, die hier op het spel staan?

„Of wel, moet dit ministerie een hak gezet worden, omdat het niet liberaal is; wijl men meent dat uit de strafbepalingen politieke munt is te slaan?

„Indien het laatste, zoo zou dan gebleken zijn, dat partijbelangen bij die liberale bladen hooger staan dan de vrijheden en rechten van den rustigen burger, dan de belangen der natie. En zoo iets zou politiek misdadig zijn.

„We willen daarom liever aannemen, dat de o. i. onverantwoordelijke critiek gevolg is van kortzichtigheid, bewijs tevens van den invloed, dien de drogredenen van de socialisten en anarchisten op de hier bedoelde liberale organen hebben.

„En dat is in hooge mate bedenkelijk."

In de *Vrije Socialist*, redacteur F. DOMELA NIEUWENHUIS, werd de oppositie van liberale zijde tegen de strafrecht-novelle alles

behalve vriendelijk besproken. Het artikel in dat blad van 7 Maart is, ook in dat verband, lezenswaard. Het luidt:

„WAAR LIGT DE SCHULD?"

„Vreeselijk wordt Dr. Kuyper onder handen genomen over zijn mooie ontwerp, dat dienst moet doen om het vereenigingsrecht te knevelen en het staken onmogelijk te maken. En terecht!

„Wat is die man leelijk tegengevallen! Men had altijd hoop, dat hij die uit eigen ervaring wist wat het zeggen wilde in de minderheid te zijn en onder druk te leven, ook wat hart bezat voor het onterfde, onderdrukte deel des volks.

„Ziet, wij stellen aan Dr. Kuyper, een man van onmiskenbaar talent, een man van beteekenis, die als hij in een groot land had geleefd, reeds lang een beroemdheid eerste klas was geweest in zijn soort, hooger eischen dan b.v. aan een Goeman Borgesius of dergelijk kleingoed. En juist daarom valt hij ons zoo geducht tegen.

„Maar laat ons eerlijk zijn en blijven. Stellen wij ons eens onpartijdig de vraag of hij wel anders kon doen, of het aan zijn partij ligt dan wel aan de plaats die hij inneemt, of een ander op zijn plaats gezeten, het er beter had afgebracht.

„Wat toch is het geval?

„Het gezag heeft een duw gekregen en een grooten duw ook. Het gezag is voor een deel verplaatst, heeft er een stuk bij moeten inboeten.

„Kan en mag het gezag dit dulden? Natuurlijk niet. Het moet dus zijn best doen om weer terug te winnen wat het verloren heeft.

„Nu kan men zeggen dat de wijze waarop hij dit tracht te doen, verkeerd is, maar men geve toe dat elke regeering, welke ook, de hand moest uitstrekken om hierin te voorzien.

„Het gezag was aangerand, het gezag moest dus hersteld worden. Elkeen, die het gezag wil, zal dit moeten erkennen.

„Men lette eens op de houding der liberale pers.

„Eerst riep zij als uit één mond: wij moeten allen de regeering steunen met alle middelen, die zij voorstelt en aanwendt, want tegen elken prijs moet het gezag gehandhaafd en hersteld worden.

„Nu stelt de regeering maatregelen voor.

„En wat doet nu de liberale pers?

„Eerst zweepte zij de regeering dag aan dag op. Ga gerust uw gang, gij kunt rekenen op onzen steun — zoo heette het voortdurend. En nu haalt zij bakzeil. Dat is laf! Zij was het die Kuyper preste tot zulke maatregelen en het is nu een laagheid hem af te vallen.

„Nu heet het dat de wetten te scherp zijn. Zij meenen er niets van, zij vreezen alleen dat zij onuitvoerbaar zijn. Hun oppositie van nu is enkel huichelarij, omdat zij een kansje meenen te krijgen om Kuyper het beentje te lichten en zelf op zijn plaats te gaan zitten. We zien Goeman Borgesius in onze verbeelding al grinneken van plezier alleen bij de gedachte, dat hij weer naar het torentje zou mogen gaan.

„Wat zouden de liberalen gedaan hebben, als zij aan de regeering waren geweest? Zouden zij geen wetten hebben voorgesteld? Is de regeling van het arbeidskontrakt, waarbij elke plotselinge staking beschouwd wordt als kontraktbreuk en dus strafschuldig is, geen wet die belemmerend werkt? Van der Goes zei zoo terecht: staken op termijn is geen staken, het is een gevaarloos wapen. Nu, de liberalen schreeuwen allemaal dat er een termijn moet worden gesteld en dus zij willen het staken maken tot een gevaarloos wapen.

„Alle regeeringen zijn, als het erop aankomt, aan elkander gelijk.

„Hebben wij het niet beleefd, dat de heele Fransche kamer als één man, van den meest reaktionairen klerikaal tot den „ook-socialist" Louis Blanc toe, den dank hebben betuigd aan het leger voor het redden van het vaderland uit de handen van de kommune?

„Hebben wij niet gezien dat onder het ministerie Constans zoowel als onder dat van Dupuy, maar eveneens onder het radikale ministerie Waldeck Rousseau—Millerand geschoten is op werkstakers?

„Fourmies—Châlon—Martinique, alle drie zijn droeve herinneringen aan hetgeen de arbeiders te wachten staat, als zij in verzet komen om zich eenig recht te veroveren. Zelfs de sociaal-demokraat Millerand bleef zitting nemen in een kabinet, dat zijn kameraden liet neerschieten als honden.

„Arbeiders! Leert hieruit waar het kwaad schuilt.

„Het kwaad zit 'm in het regeeren. Wie regeert, wil gezag hebben. Wie gezag wil hebben en houden, moet zijn toevlucht nemen tot geweldadige maatregelen, hetzij in dezen hetzij in een

anderen vorm. De noodzakelijkheid, de logika der feiten drijft hem op dien weg.

„Daarom, klimt op tot de oorzaak van het kwaad, die de grondoorzaak van alles is en dat is het regeeren. Onze meester is onze vijand. Onze regeerder is onze meester en dus onze vijand. Begrijpt dit wel en doet er uw voordeel mede."

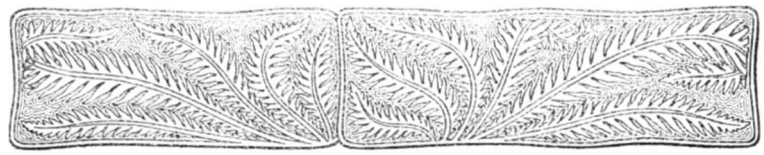

IV.

RECHTSGELEERDE STEUN.

De critiek op de Strafrechtnovelle was, gelijk hiervoren bleek, niet zacht in sommige liberale bladen. Mr. Zadok van den Bergh van Amsterdam (vrijzinnig-democraat) en Mr. Mendels (sociaal-democraat) steunden die critiek als juristen.

Tegenover die critiek stond echter steun. De vraag was, of het met goede rechtsbeginselen bestaanbaar is, dat de Staat door strafbepalingen de nakoming waarborgt van verbintenissen die betrekking hebben op den publieken dienst en andere eischen van algemeen belang. Hiervoren (bl. 140—142) is er op gewezen, dat op die vraag de vergadering der Ned. Juristenvereeniging in 1876, o.a. voorgelicht door mr. J. D. Veegens, met *algemeene* stemmen een *bevestigend* antwoord had gegeven.

Dat zulk een wet ook niet iets ongehoords is of onuitvoerbaar zou wezen, blijkt uit het voorbeeld door het vrije en practische Engeland gegeven, waar in 1875 een wet is uitgevaardigd, die straf bedreigt tegen personen bij gas- en waterleidingen aangesteld, die „opzettelijk en kwaadwillig" hun contract verbreken, „wetende of redelijken grond hebbende om te gelooven dat het waarschijnlijk gevolg hunner handelwijze, op zich zelf of in verband met die van anderen, zal zijn dat het publiek geheel of voor een groot deel van den aanvoer van gas of water wordt beroofd".

De overwegende belangen, betrokken bij openbare diensten, waartoe ook de spoorwegdienst uit zijn aard behoort, wettigen dus dergelijke

maatregelen naar het oordeel van een groot getal Nederlandsche rechtsgeleerden en naar de uitspraak van den zeker niet tegen ordelijke vrijheid gezinden Engelschen wetgever.

De heer Veegens schreef daarover in 1876 o. a.: „Wanneer door de verbreking van een contract niet alleen de wederpartij wordt benadeeld, maar ook rechtstreeks schade voor het publiek dreigt te ontstaan of de openbare orde wordt in gevaar gebracht, dan behoort zoodanige handeling als een overtreding te worden aangemerkt," en hij merkt uitdrukkelijk daaromtrent op: „*door de vaststelling van strafbaarheid in dezen geest wordt geen exceptioneele wetgeving tegenover de arbeidende klasse in het leven geroepen.*"

De steun, dien de Regeering vond voor haar strafrechtnovelle, bepaalde zich intusschen niet tot wat vroeger Mr. Veegens had betoogd. Ook rechtsgeleerden als PROF. DE LOUTER en PROF. VAN DER WIJCK, beiden hoogleeraren te Utrecht, namen het voor de strafrechtnovelle op, ook tegenover de adressen en manifesten, waarvan op volgende bladen melding zal worden gemaakt. Het schrijven van Prof. de Louter in het *Utrechtsch Dagblad* van 1 Maart volgt hier woordelijk.

„EEN OVERWEGEND BELANG."

„De Regeering heeft gesproken en haar krachtig woord heeft den zwoelen dampkring gezuiverd. Zij heeft de vrees van velen beschaamd, dat het haar zou ontbreken aan den moed, vereischt om in de troebele tijden die wij beleven met vaste hand het roer te grijpen en het schip van staat door de branding in veilige haven te sturen. Een luid of stilzwijgend Goddank is ongetwijfeld aan menige borst ontsnapt. Inderdaad werd het van dag tot dag, wellicht van uur tot uur noodiger, dat er klaarheid kwam in de opgetaste nevelen, vastheid in den wankelenden bodem. Te recht of ten onrechte hadden de gebeurtenissen van Januari l.l. de meening gewekt, dat de Regeering zoowel als de spoorwegdirectiën, m. a. w. Staat en Maatschappij beide, het veld hadden geruimd voor de aaneengesloten elementen van wanorde en verzet en weêrloos waren overgeleverd aan de willekeur van eigenmachtig opgetreden volksmenners. Te lang heeft deze waan geduurd, eenerzijds den overmoed geprikkeld, anderzijds moedeloosheid gekweekt en een oogenblik gevaar doen

ontstaan, dat het Staatsgezag zelf in handen der Regeering de speelbal zou worden van toeval en geweld.

„Thans liggen drie wetsontwerpen voor ons, afkomstig van drie departementen, maar niettemin één geheel, ontsproten uit de jongste gebeurtenissen, beheerscht door den geest van het gansche kabinet en verbonden door de taal en het talent van den eersten minister.

„Het eerste en voornaamste beoogt eene aanvulling van het Wetboek van Strafrecht, waardoor tweeërlei handelingen strafbaar worden verklaard, welke tot dusver buiten het bereik der strafwet vielen: 1. het door hinder, overlast of vrees-aanjaging wederrechtelijk dwingen van een ander om iets te doen, niet te doen of te dulden, wat hij anders nagelaten, gedaan of belet zou hebben; 2. het nalaten of weigeren door ambtenaren of door personen in publieken dienst of in het openbaar spoorwegverkeer werkzaam, van werkzaamheden, waartoe zij zich direct of indirect hebben verbonden, met het voornemen om stremming te veroorzaken. De straffen bestaan in gevangenis en geldboete en zijn belangrijk zwaarder, indien het misdrijf collectief gepleegd of het oogmerk bereikt is.

„De eerste aanvulling strekt om de persoonlijke vrijheid van een iegelijk te beschermen tegen anderer dwang, ook zonder dat daarbij gebruik wordt gemaakt van geweld of bedreiging met geweld. Immers dit laatste was reeds strafbaar, maar bleek ontoereikend om bescherming te verleenen tegen talrijke andere middelen van pressie en intimidatie, waardoor arbeiders, gezind om te werken en hun eigen weg te gaan, gedwongen werden om hun arbeid te staken of zich aan te sluiten bij bestaande vakvereenigingen. De tweede aanvulling verbiedt onder strafbedreiging dienstweigering van personen, die zich vrijwillig tot dienstpraestatie hadden verbonden, doch alleen voor zoover deze plaats vindt bij den publieken dienst of het openbaar spoorwegverkeer. Verder wil het ontwerp niet gaan en geen dienstweigering strafbaar stellen, waarbij alleen bizondere belangen betrokken zijn.

„Inderdaad zijn deze voorstellen hoogst gematigd. Art. 284bis eerbiedigt ieders persoonlijke vrijheid, doch belet dat hiervan misbruik wordt gemaakt om die van anderen aan te randen. Het is een eenvoudig en rechtstreeksch postulaat van de samenleving

zelve, welke onbestaanbaar is zonder wederkeerige beperking van elkanders bandeloosheid. Theorie en practijk, wijsgeeren en staatslieden, hebben eenparig de noodzakelijkheid hiervan erkend. Het stilzwijgen onzer strafwet is slechts verklaarbaar door het ontbreken eener aanleiding om dezen evidenten plicht onder de hoede der strafwet te stellen. Men kan intusschen vragen of h i n d e r en v e r b o d duidelijk genoeg begrensde begrippen zijn om elke verkeerde toepassing te voorkomen: bijv. of arbeiders, die door onophoudelijke klachten of onvoorziene werkstakingen den ondernemer pogen te dwingen om hooger loon of korter arbeidsduur toe te staan, niet binnen het bereik van dit artikel kunnen worden getrokken en mitsdien tegen de verklaring der Regeering ook werkstakingen in de particuliere nijverheid strafbaar worden gesteld. Of het woord w e d e r r e c h t e l ij k dergelijke interpretatie uitsluit, laat ik gaarne aan criminalisten over.

„Art. 358 bis e. v. breekt met het dogma der onontvankelijkheid van een strafrechtelijk gevolg verbonden aan het verbreken van een civiel contract, doch alleen ten aanzien van 't openbaar spoorwegverkeer, dat hier met den publieken dienst wordt gelijk gesteld, onverschillig of het in handen van den Staat of van bijzondere maatschappijen berust. Wie dit dogma met mij als een verouderd vooroordeel beschouwt, zal de gematigdheid der voordracht volmondig erkennen; ja, met recht kunnen beweren, dat het dogma onaangetast blijft, maar door eene eenvoudige rechtsfictie een enkel geval daaraan onttrokken en met den publieken dienst op ééne lijn wordt gesteld. Immers dat h i e r plichtverzaking strafbaar is, spreekt van zelf. Men kan zich slechts verbazen, dat dit elementair beginsel in onze strafwet ontbrak: een bewijs van de ongeevenaarde rust onzer vaderlandsche toestanden en instellingen.

„Het tweede wetsontwerp dient om aan de Regeering de beschikking te geven over een corps beambten en werklieden, bekwaam om in tijd van nood den spoorwegdienst zelf in handen te nemen en het binnen- en buitenlandsch verkeer door eigen personeel te verzekeren. In hoever de bewering juist is, dat hierin ook thans met het reeds beschikbaar militair en civiel personeel kan worden voorzien, waag ik niet te beslissen. Zeker verdient het goedkeuring, dat de Regeering zich deze middelen wil verschaffen, indien zij de bestaande onvoldoende acht. Door hiervoor eene militaire

brigade in te richten met uitbreiding van het wapen der genie, volgt zij den zekersten, eenvoudigsten en in andere landen reeds gebaanden weg.

„Het derde ontwerp eindelijk strekt om de oorzaken van het gebeurde op te sporen en door verwijdering hiervan eene herhaling te voorkomen. Het wil eene staatscommissie van vijf leden instellen, ten einde de rechtsverhoudingen en dienstvoorwaarden van het spoorwegpersoneel te onderzoeken, en deze commissie hiertoe in staat stellen door haar met de bevoegdheden eener parlementaire commissie van enquête toe te rusten. Hierdoor toont de Regeering oog te hebben voor de diepere oorzaken, waaruit de crisis plotseling voortsproot en bliksemsnel om zich greep; tevens ernstig bedacht te zijn op verbetering van toestanden, welke een duurzaam gevaar opleveren, en op behartiging van belangen, welke te lang veronachtzaamd werden.

„Vormen de drie ontwerpen één geheel, zij hebben ongelijke waarde en kunnen niet gelijktijdig vrucht dragen. Het eerste is het meest urgent, omdat het de verbroken rechtsorde herstelt en waarborgt. Het tweede vereischt evenzeer spoed, omdat het de Regeering wapent tegen herhaald plichtverzuim. Het derde vordert tijd en beraad. Natuurlijk zal van deze volgorde een grief worden gesmeed en beweerd, dat men vooraf de werklieden aan banden wil leggen, om eerst later hunne grieven te onderzoeken. Daargelaten dat dit logisch en onvermijdelijk is, schijnt de vrees voor uitstel of verzuim volkomen denkbeeldig. De indruk van het gebeurde is sterk genoeg om met zekerheid te voorspellen, dat allen zullen wedijveren om het tot klaarheid te brengen en herhalingen te voorkomen.

„Hoofdzaak is thans, dat alle partijen in de Staten-Generaal zich vereenigen om de Regeering te helpen, haar doel zoo snel en krachtig mogelijk te bereiken. Alle aarzeling, elk voorbehoud zij uitgesloten. Overvloed van kleinigheden belemmeren niet het nemen van groote maatregelen. Overdreven nauwgezetheid en laakbare lankmoedigheid maken ons doorgaans afkeerig van krasse maatregelen. Nationale belangen worden vaak overstelpt door de menigte van partijbelangen. Aldus worden de ware verhoudingen uit het oog verloren en verdwijnt de juiste evenredigheid tusschen het groote en het kleine. Hier staat een staatsbelang van den

eersten rang op het spel. Regelmatige voorziening in den publieken dienst en het openbaar verkeer is niet slechts een eisch voor talrijke binnenlandsche belangen, maar tevens de voorwaarde voor de internationale stelling en achting, waaraan een staat als Nederland dringend behoefte heeft. Eene gebeurtenis als van Januari ll. wekt de ergernis en den spot van Europa. Zij ondermijnt den bodem onder onze voeten en onder den troon der Koningin. Ik zal mij onthouden van noodelooze vergelijkingen met analoge verschijnselen elders of voorheen. Eene verbreking der rechtsorde op groote schaal, waarop de leiders openlijk stoffen en welke de overheid lijdelijk aanziet, is eene ramp en tevens een misdaad. Daarom mag geen verschil van gevoelen over hetgeen vroeger is gedaan of verzuimd op dit oogenblik de eendrachtige samenwerking verstoren om de opene wonde te heelen. Eene partij welke dezen plicht verzaakt, kweekt anarchie of delft haar eigen graf. Geen vrees voor reactie kan zulk plichtverzuim verontschuldigen. Immers deze vrees is volkomen ongegrond. De partijen van den vooruitgang ook op sociaal gebied openen zich de beste kansen op welslagen, indien zij openlijk toonen zonder aarzelen of omzien te willen medewerken tot handhaving en versterking van het staatsgezag, en straks zich hiervan bedienen om hare eigene denkbeelden en hervormingsplannen tegen elke verdenking van vijandschap tegen staat of maatschappij te verdedigen. Laten zij zich verleiden door ongeloof in de kracht harer beginselen, door zucht naar populariteit of ontzag voor de afgoden van den dag, om de Regeering te dwarsboomen of haar voorstellen te verminken, — zij zullen de sympathie harer vrienden verspelen en de gelederen harer tegenstanders versterken.

„In het leven van elken mensch komen voor dagen van crisis, waarin zijn bestaan zelf in gevaar is. Evenzoo in het leven van een staat. Buitenlandsch geweld kan hem ten ondergang doemen, ook innerlijke beroering met ontbinding bedreigen. Zulke gevaren openbaren zich soms plotseling; niet omdat de oorzaken van gisteren of heden zijn, maar omdat deze onbekend of onopgemerkt bleven en eerst door eene nietige aanleiding voor den dag komen. Zoo was het hier. Op de kalme wateren van eene geleidelijke ontwikkeling dreef men mede met den stroom des tijds, keuvelend en kibbelend over min of meer belangrijke vragen, doch onbewust

van de diepere stroomingen, welke aan de oppervlakte nauwelijks te bespeuren waren. Onverwachts zijn de oogen geopend voor het zedelijk verderf onzer samenleving. Kan het verwondering wekken, dat de Regeering niet zonder ontroering hare maatregelen indiende en toelichtte? Dat ieder, die krachtens ambt of beroep eenige verantwoordelijkheid draagt, meer dan ooit verplicht is tot zelfonderzoek, tot zelfbeheersching, zoo noodig tot zelfverloochening? Een Staat zonder gezag is gelijk een lichaam zonder ziel. Mogen daarom alle partijen, hetzij vóór- of tegenstanders der tegenwoordige Regeering, zich thans vastberaden scharen om den troon, ten einde dezen, het paladium onzer volkseenheid, allereerst te beveiligen. Eerst daarna, maar daarna snel en zeker komt het oogenblik, waarop een grondig onderzoek naar bestaande wanverhoudingen doortastende middelen van herstel doet ontdekken en zonder verzuim toepassen. De troon van Oranje mag niet alleen op eerbied voor het gezag, hij moet bovendien op den welstand en de liefde van het ganssche volk gebouwd zijn.

J. DE LOUTER."

En nu het stuk van Prof. Van der Wijck in het *Utrechtsch Dagblad* van 11 Maart:

„DE STRAFRECHTNOVELLE."

„Men kent de dieper liggende oorzaken van wat er einde Januari gebeurd is. In den boezem der arbeidersvereenigingen heerschte sedert lang gemor wegens de onverstandige weigering van velen om die machtige organisaties te erkennen. De eerste aanleiding de beste hebben zij toen gekozen, om op treffende wijze hun macht te toonen. Ten volle zijn zij daarin geslaagd. Overtuigend is gebleken, dat datgene, waarom een geniaal man reeds jaren geleden vroeg, de dringende eisch van den tijd is: een wetboek van den arbeid. In belang van patroon en werkman beiden dienen de oude gilden, gewijzigd naar de behoeften van den nieuwen tijd en dus onder geheel nieuwe gestalte, te worden hersteld. Men moet stekeblind zijn om niet op te merken, dat onze maatschappij in een periode van hevige mutatie verkeert. Met de

socialisten zeg ik: het is mij onbekend hoe de toekomst er zal uitzien. Maar één ding weet ik zeker, dat zij, die den eerbied voor het gesloten contract en voor de persoonlijke vrijheid ondermijnen, ons geslacht op den weg der barbaarschheid lokken. Zonder deze twee pijlers kan geen beschaafde maatschappij bestaan.

„De ontworpen strafrechtnovelle wil dan ook terecht tot misdrijf zien gestempeld: 1. contractbreuk, welke een zoo bedenkelijk karakter draagt, dat de welvaart van het geheele volk er onder lijdt; 2e. een wijze van aanranding der persoonlijke vrijheid, welke in den laatsten tijd in de mode is gekomen en onduldbaar heeten moet.

„Doch nu komt men ons verklaren, dat deze novelle, indien ze werd aangenomen, „gerechtvaardigde verbittering zou wekken bij een groot deel der arbeiders."

„Aan hen, die zoo spreken, zij het mij vergund met alle bescheidenheid te vragen: zijt ge bij geval ietwat beneveld?

„Ieder ministerie, ook een van de linkerzijde, zou een dergelijken maatregel hebben voorgesteld. Mocht ik mij daarin vergissen, dan hebben we reden ons geluk te wenschen, dat in deze dagen het roer van Staat aan mannen is toevertrouwd, die den moed hebben tegen den woesten stroom van anarchisme op te roeien.

„Of is het niet anarchisme van een allerbedenkelijkste soort, dat er thans, zelfs door bezonnen lieden, over dienstweigering van spoorwegpersoneel als over een hoogst onschuldige zaak gesproken wordt? De heethoofden gaan natuurlijk nog verder. Zij trachten hun misleide volgelingen diets te maken, dat onder bepaalde omstandigheden dienstweigering plicht zou zijn. Een academisch docent heeft dezer dagen tot de machinisten in de hoofdstad gezegd: „neemt u ernstig voor nooit troepen te vervoeren naar een stad, waar werkstaking is uitgebroken". Bij opvolging van zulke lessen zou een naburige mogendheid het voor eigen veiligheid geraden kunnen achten de verbroken orde te komen herstellen. Ieder, die zijn vaderland lief heeft, moet de regeering steunen, als zij als misdrijf wil gebrandmerkt zien wat inderdaad ernstig misdrijf is.

„„Ja", zeggen de mannen met een hazenhart, „in het wezen der zaak hebt ge wel gelijk, maar men moet dat alles niet zoo van de daken verkondigen, want dan prikkelt men juist tot verzet. Kan het dwazer? Uit vrees van verstoring der openbare orde,

wenscht men aan de overheid de wapenen te onthouden om die orde te handhaven. Als het middel om hen, die zich een recht op contractbreuk toekennen, van onrecht te overtuigen, wil men verzwegen zien, dat contractbreuk onrecht, en onder verzwarende omstandigheden, strafwaardig onrecht is.

„„Met indiening van een strafrechtnovelle, zeggen sommigen, moest althans gewacht worden, totdat alle mogelijke billijke grieven bij ieder bedrijf zijn weggenomen". Maar dan zou men wel tot in eeuwigheid kunnen wachten, want het volmaakte wordt hier op aarde nooit gevonden. Aan rechtmatige grieven moet natuurlijk worden te gemoet gekomen, maar vóór alles moet onomwonden door de dragers van het staatsgezag op de meest nadrukkelijke wijze aan ons spoorwegpersoneel deze duidelijke waarheid worden ingeprent: zoolang ge in dienst zijt, hebt ge aan uw wettige overheid, en enkel aan haar, te gehoorzamen.

„Voorts is het plicht van den Staat de arbeidswilligen tegen terrorisme te beveiligen. Niemand ontkent het. Tevens is het zonneklaar en slag op slag gebleken, dat de overheid thans niet de middelen heeft om die taak naar behooren te vervullen. Die middelen dienen dus verschaft te worden. Oordeelt men, dat wat de regeering te dien einde voorstelt slecht gekozen, of gebrekkig geformuleerd is, zoo diene men amendementen in, en steune haar door opbouwende critiek; maar het is onedelmoedig, het verraadt zelfs gebrek aan vaderlandsliefde, in deze moeilijke dagen vijandig tegenover het kabinet te staan, bij voorbaat alle verantwoordelijkheid van zich af te schuiven, enkel te verwerpen, te vergeten dat eendracht macht is, en het daarheen te leiden dat maatregelen, die in het belang van allen noodig zijn, als partijwetten, zonder groote zedelijke kracht en met het geringst mogelijke aantal stemmen, worden ingevoerd.

VAN DER WIJCK."

V

DE ADRESBEWEGING.

Op de vorige bladzijde werd reeds met een enkel woord gewag gemaakt van een adresbeweging. Die was al in het leven geroepen vòòr de Regeeringsverklaring en dus vòòr de indiening van de Strafrecht-novelle.

Vrijdag 21 Februari verscheen het Manifest der Twintigen, gelijk het heette. Het wordt hier afgedrukt.

Manifest der Twintigen.

„Aan onze medeburgers in Stad en Lande!

„De gebeurtenissen, waarvan ons Land en onze Hoofdstad in de laatste weken getuigen waren, hebben, het kon niet anders, veel ontroering en veel bezorgdheid gewekt. De uitbreiding door onze werklieden-organisaties aan het begrip solidariteit gegeven, met het gevolg, dat een klein verschil over het doen werken van een niet-aangeslotene zich uitgezet heeft tot eene stremming van heel ons spoorwegverkeer, het neerleggen van den arbeid door de werkers op het bevel van hun leiders, het dreigen met latere maatregelen van gelijk verweer, eindelijk het stellen van een ultimatum aan den Amsterdamschen Raad door de vereenigde werklieden der Gemeente, en het dreigen met het neerleggen van hun werk, indien niet binnen den kortsten tijd aan hun wenschen voldaan was, dit

alles heeft de gemoederen van velen verontrust, en schijnt te prikkelen tot maatregelen van verweer tot handhaving van het gezag, ten koste van wat het kosten moge.

„De ondergeteekenden, die geen mannen of vrouwen zijn van de politiek, maar die daarom met niet minder groote belangstelling den ontwikkelingsgang volgen, die zich in onze maatschappij en in ons volk gaat afteekenen, hebben gemeend dat het in deze crisis van ons nationale leven plicht is, openbaarheid te geven aan hun overtuiging omtrent hetgeen nu gebeuren m o e t en hetgeen niet gebeuren m a g. Wie den toestand overziet met de onbevangenheid en onpartijdigheid, welke meer dan ooit van ons gevergd worden, zal, naar zij vertrouwen, met hen instemmen, dat de zaak waarom het gaat er niet een is van spitsvondig juridisch recht, en dat zij allerminst gemaakt mag worden tot een van M a c h t, doch dat zij moet worden behandeld als een vraag van de ernstigste maatschappelijke en nationale verantwoordelijkheid, waarin wij allen, arbeiders en niet-arbeiders, arbeiders met het hoofd of met de handen, betrokken zijn. De vraag moet gesteld of wij allen ons van die verantwoordelijkheid bewust zijn geweest; of we, als staatsburgers, leden der volksgemeenschap, als directies, werkgevers, aandeelhouders, ons van die verantwoordelijkheid jegens hen die in onzen dienst staan dus hebben gekweten, dat wij het recht hebben den arbeiders zoo luide verwijten toe te voegen wegens het stelllen van hun eigen klassebelang boven het algemeene. Ronduit moet worden verklaard, dat het recht der arbeiders om mee te spreken waar het geldt hun eerste belangen, niet langer mag worden miskend. Dat geen macht gezocht mag worden in het verzwakken der arbeiders-organisaties, doch dat integendeel van hare erkenning en haar waardeering als onvermijdelijk strijdmiddel voor den alleenstaand al te zwakken arbeider verwacht mag worden een sneller ontwikkelen van het verantwoordelijkheidsbesef onder leiders en leden.

„Wie in aanmerking neemt hoe weinig in ons land nog gedaan is aan de hoogere volksopvoeding, en hoe miskenning van den naar zelfstandigheid dringenden arbeidersstand tot voor korten tijd onze maatschappij en onzen Staat beheerschte, zal niet kunnen loochenen dat, afgezien van het gansche feit der staking zelve, de bezadigdheid in het optreden onzer spoorwegorganisatie en de

zelfbeheersching betoond in het terugkomen op een in tijdelijke opwinding genomen besluit (als van de Gemeente-werklieden te Amsterdam) vertrouwen wekken in de toekomst onzer arbeidersbeweging en in het toenemend verantwoordelijkheidsbesef van haar voortstuwers. De geleidelijke politieke en maatschappelijke emancipatie van onzen „vierden" stand, door velen gevreesd als het begin van ontbinding onzer natie, zal integendeel tot haar versterking strekken, wanneer zij wordt begroet met vertrouwen, in plaats van tegengegaan met onwil en zelfs met geweld. Het intoomen van overschatting, het beheerschen van overijling, de overwinning van een te eenzijdig opvatten van „solidariteitsgevoel" zullen te sneller en te zekerder hun beslag krijgen als wij ze overlaten aan het inzicht en overwicht der meest bezadigden en meest verantwoordelijken onder onze werklieden zelven, en aan het overtuigingswoord van buitenstaanders, niet aan hun dreigen. De nieuwere volksgemeenschap moet in vrijheid groeien, en waar wij van de arbeiders met reden eischen dat zij de gemeenschappelijkheid van ons aller belangen zoowel als de vrijheid der individuen zullen eerbiedigen, hebben ook wij ons van dwingen te onthouden en op onze beurt ons van onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid te dieper te doordringen. Voor haren plicht tot handhaving van gezag en orde zal de Overheid te beter berekend zijn, naarmate zij te sterker de uitdrukking is van de gemeenschappelijkheid aller belangen. Verzekering van de bronnen van ons aller welvaart zal te steviger steun vinden bij allen, naarmate allen van die welvaart te duidelijker mee genieten. Tot het ook voor hemzelf boos weermiddel van staking zal de arbeider te minder zijn toevlucht hebben te nemen, als zijn rechten meer zijn erkend, en voor het doen hooren en doen wegnemen zijner grieven de rechtmatige organen zijn aangewezen. En te sterker zal men van hem mogen vragen, dat hij de op zich genomen plichten nakome, als ook zijn rechten te eerlijker geëerbiedigd worden. Op dit oogenblik beleeft ons Volk een crisis, niet ongelijk aan die, welke het vóór 1848 doormaakte, een crisis van groei, die, als de vorige, kan en zal eindigen met een versterking en verhooging van ons volkswezen, wanneer men zich niet door vrees laat verleiden tot reactie en dwangmiddelen, integendeel vertrouwen wordt betoond in Vrijheid onder Verantwoordelijkheid, en wij allen, ieder in zijn kring en naar

zijn invloed, ons beijveren die verantwoordelijkheid voor het wel en wee van heel ons volk na te leven.

JHR. MR. E. W. BERG, Oud-Lid van den Raad van Toezicht op de Spoorwegen, Amsterdam.
H. P. BERLAGE, Architect, Amsterdam.
PROF. DR. R. C. BOER, Hoogleeraar, te Amsterdam.
DR. A. BONEBAKKER, Med. Doct. te Amsterdam.
PROF. DR. A. J. H. W. BRANDT, Hoogleeraar, Amsterdam.
MEJ. E. BOISSEVAIN, Directrice School voor Socialen Arbeid, Amsterdam.
JHR. G. J. W. C. H. GRAAFLAND, Gep. Luit.-Kol. Ned.-Ind. Leger, te Haarlem.
M. C. M. DE GROOT, Voorzitter van het Volkshuis, te Schiedam.
DR. J. H. GUNNING, Schoolopziener, Amsterdam.
P. H. HUGENHOLTZ JR., Voorganger Vrije Gemeente, Amsterdam.
PROF. DR. G. KALFF, Hoogleeraar te Leiden.
PROF. DR. G. W. KERNKAMP, Hoogleeraar te Amsterdam.
MEJ. E. C. KNAPPERT, Directrice „Volkshuis" te Leiden.
MEJ. S. G. F. MEYBOOM, Directrice Huishoudschool Amsterdam.
TH. SANDERS, Voorzitter van den Verbruikersbond, Amsterdam.
MEVR. SANDERS—HUIDECOPER, id.
L. SIMONS, Voorzitter Afd. Amsterdam van den Verbruikersbond.
MEJ. C. TILANUS, Voorzitster van de Ver. „Samenwerking", Amsterdam.
J. A. TOURS, Directeur van „Ons Huis", Amsterdam.
PROF. DR. J. M. J. VALETON, Hoogleeraar te Amsterdam.

„Sympathiebetuigingen met bovenstaande verklaring kunnen worden geadresseerd Van Eeghenstraat 90, Amsterdam."

In het *Handelsblad* van 24 Februari noemde de heer Simons, een der voorstel-teekenaars, eenige namen van personen, die aan het Manifest sympathie hadden betuigd. Zijn schrijven werd aldus in het *Handelsblad* opgenomen:

HET MANIFEST DER „TWINTIGEN".

Namens de onderteekenaars van het j.l. Zaterdagavond gepubliceerd Manifest schrijft ons de heer L. Simons:

„Het stroomt van alle kanten. Van alle hoeken van het land, en van mannen en vrouwen van allerlei beroep en werkkring komen de betuigingen van sympathie. Natuurlijk kunnen niet alle namen vermeld worden. Men zal ons ten goede houden, als we ons bepalen tot de meest representatieve: mevrouw E. A. Beaujon—Schill, Den Haag; E. H. Begemann, industrieel, te Helmond; mej. C. M. v. d. Berg, leerares M. O., Amsterdam; mr. H. J. Biederlack, Amsterdam; J. Bosch Bruist, burgemeester, Nieuwleusen; E. Brandsma, te Hilversum; mr. G. Brouwer, Amsterdam; dr. R. T. Bunning, Wildervank; mr. N. G. Cnoop Koopmans, Haarlem; A. B. Davids, bestuurslid „Handwerkers Vriendenkring", Amsterdam; B. A. A. Deenik, oud-ingenieur bij den aanleg van Staatsspoorwegen, id.; J. H. L. van Deinse, inspecteur van den arbeid, id.; Ch. J. J. Fehr, leeraar M. O., Leeuwarden; W. de Fremery, adj.-inspecteur v. d. arbeid, Amsterdam; dr. A. L. C. Furnée, apotheker, te 's Gravenhage; mr. J. A. van Gilse, hoofdred. „Arnhemsche Courant", Arnhem; mr. L. J. Godefroy, oud-lid v. d. Raad van Justitie op Java, Utrecht; J. C. C. Grasé, leeraar M. O., Amsterdam; B. J. Haitsmamulier, civ. ingenieur, Amsterdam; L. Heyermans, arts, Amsterdam; Carl Henny, directeur Mij. „De Nederlanden", Den Haag; F. M. Hemmes, hoofd eener school te Schoonhoven; F. W. Fick en R. Luyten, onderwijzers a. d. R.-K. school voor onderwijzers te Haarlem; mej. A. Hingst, te Amsterdam; G. van Herwaarden, leeraar M. O., Amsterdam; P. P. In de Betou, oud-kolonel, Amsterdam; Mari Jager, onderwijzer, Amsterdam; J. Joncheer, oud-luitenant ter zee, Den Haag; mr. A. Kerdijk, oud-lid der Tweede Kamer, Den Haag; P. H. v. d. Kemp, lid van den Gemeenteraad, Den Haag; H. de Lange, em. predikant, Haarlem; N. Lansdorp, fabrikant, Amsterdam; G. Loeber, lid der firma Gerhard Loeber, Amsterdam; P. Maats, arts, Aarlanderveen; dr. L. C. v. d. Meulen, arts, Amsterdam; mej. Helène Mercier, Amsterdam; C. M. B. Oomen, red. vakblad, Amsterdam; mevr. V. D. Peck—Went, Amsterdam; mr. B. J. Polenaar, advocaat, Amsterdam; A. Prakken, schoolhoofd, Amsterdam; dr. A. Poutsma, leeraar Gymnasium

Amsterdam; J. Prinsen, vice-voorzitter Horlogemakers Ver. „Christiaan Huyghens", id.; A. Rispens, onderwijzers, Amsterdam; D. Schäfer, gep. luit.-kol. Ned.-Ind. leger, Den Haag; A. M. A. Reynders, Remonstr. predikant, Amsterdam; M. Rubens, bestuurslid afd. Amsterdam van „Mercurius", Amsterdam; F. H. Staverman, luit. ter zee 2e klasse, Willemsoord; E. A. Schmit, winkelier, Amsterdam; J. W. C. Tellegen, directeur Bouw- en Woningtoezicht, Amsterdam; mevr. Tellegen—Fock, Amsterdam; C. W. v. d. Ven, gep. luit.-kol. Int. O.-I. leger en H. C. D. van de Ven, gep. kapt. Int. O.-I. leger, te Ginneken; C. de Vries, gep. kap. der genie, hoofd-commies bij het ministerie van koloniën; dr. J. v. d. Vliet, De Rijp; dr. Vrendenberg, Koog aan de Zaan; D. A. Wittop Koning, civiel-ingenieur, Amsterdam; O. Wixforth, azijnfabrikant, Amsterdam; H. Zeydner, Ned. Herv. Predikant, Den Haag; G. E. V. S. van Zuylen en mevr. Van Zuylen—Tromp, Den Haag.

De *Standaard* schreef naar aanleiding van de uitnoodiging van het twintigtal personen aan het Nederlandsche volk om zich tot de Regeering te wenden met het verzoek, de voorgestelde strafbepalingen in te trekken, onder meer het volgende:

„Geen woord van afkeuring over de onbezonnen werkstaking van 31 Januari, geen woord van protest tegen het terrorisme van de firma Oudegeest, geen enkel verwijt tot de socialistische en anarchistische benden, die het houden van vergaderingen door christelijke werklieden onmogelijk maken.

„Niets van dat alles.

„Het twintigtal personen, waaronder hoogleeraren en schoolopzieners en wethouders van Amsterdam, hebben alleen maar woorden van afkeuring over het optreden der Regeering.

„Niet de socialisten en anarchisten moeten buigen voor het gezag, maar de Regeering moet wijken voor het lawaai en het revolutionair kabaal.

„En onder die twintig personen komt o. m. voor DR. GUNNING, districts-schoolopziener; dezelfde die in 1886 met Dr. Bronsveld en anderen de kiezers in Utrecht waarschuwde niet te stemmen op de candidaten van Nederland en Oranje aldaar, de heeren Æ. Mackay en Schimmelpenninck, omdat die candidaten werden aanbevolen door Dr. Kuyper, aan wiens democratie de heer Gunning zich toen ergerde.

„Thans staat deze Dr. Gunning in de bres — niet voor het gezag, maar voor de revolutie.

„Is het niet treurig!"

Het bleef intusschen niet bij het Manifest. De twintig heeren, vermeerderd met nog eenigen, zonden aan de Tweede Kamer het volgende

ADRES TEGEN DE WETTEN.

„Naar aanleiding der onlangs voorgekomen werkstaking van spoorwegbeambten, heeft de Regeering aan Uwe Kamer een drietal wetsontwerpen ingediend.

„Het eerste daarvan, het ontwerp van wet houdende aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht, zou, indien het onverhoopt wet worden mocht, naar het oordeel van adressanten, gerechtvaardigde verbittering wekken bij een groot deel der arbeiders, wet en rechter in de oogen van een niet gering aantal hunner stempelen tot aan hen, arbeiders, vijandige machten. Daarmede zou het de regelmatige, rustige en gezonde ontwikkeling onzer maatschappelijke toestanden bemoeilijken, lijnrecht in strijd met het doel, waarmede het ingediend werd, bevordering van rust en orde.

„Het 1e art. van het ontwerp, strekkende tot betere bescherming van de persoonlijke vrijheid, is zoo rekbaar, dat ieder die met wat klem van woorden en met eenigszins krachtige zedelijke pressie een ander wil overhalen iets te doen of na te laten, gevaar loopt onder het artikel te worden gebracht. Erger nog is, dat het blijkens de toelichting gericht is tegen een bepaald deel der bevolking, tegen de arbeiders namelijk en hun wijze van optreden voor- en in het belang van hunne organisaties, inzonderheid bij werkstakingen.

„Adressanten ontveinzen zich niet, dat daarbij wel dingen voorvallen, die de grenzen van het geoorloofde te buiten gaan; doch zij meenen, dat voorziening daartegen niet mag worden gezocht in een strafwetsartikel, hetwelk door zijn ruime redactie hoogst gevaarlijk moet worden geacht en in strijd met de rechtszekerheid. welke aan ieder Nederlander behoort gewaarborgd te blijven.

„Niet minder ernstig zijn de grieven van adressanten tegen het tweede artikel van het wetsontwerp, inzonderheid gericht tegen werkstakingen bij het spoorwegverkeer.

„Geheel in het midden latende of de plaats gehad hebbende Spoorwegstaking te rechtvaardigen was, willen adressanten er toch op wijzen, dat indien de grieven van het Spoorwegpersoneel een wat williger oor hadden gevonden bij de Directies en deze de organisaties van het personeel niet zoo grievend ter zijde hadden gesteld, de staking niet zou zijn uitgebroken.

„Adressanten erkennen zeer zeker, dat de Regeering alles wat in haar vermogen is heeft bij te dragen om eene herhaling van het voorgevallene te voorkomen en een ongestoord spoorwegverkeer te waarborgen, doch zij meenen dat dit alleen te bereiken is op eene voor alle bij de zaak betrokkenen billijke en aannemelijke wijze.

„Het middel echter dat de Regeering daartoe bezigen wil, achten adressanten ondoelmatig en dus dubbel bedenkelijk.

„Alvorens de grieven vanhet spoorwegpersoneel zijn weggenomen, of zelfs maar zijn onderzocht, alvorens eenige zekerheid is verkregen dat de leden v. h. spoorwegpersoneel voortaan op daadwerkelijke erkenning hunner organisaties kunnen staat maken, wordt voorgesteld het voor de leden van dat personeel onmogelijk te maken, het eenige middel van werkelijke beteekenis dat zij nu hebben, om herstel van grieven te krijgen, in praktische toepassing te brengen. Wel is waar tracht de Regeering dezen maatregel eenigszins te verzachten door tegelijk een onderzoek naar de toestanden bij het spoorwegpersoneel voor te stellen, — maar de erkenning welke daarin opgesloten ligt, dat de Regeering de rechtmatigheid der grieven van het spoorwegpersoneel niet beoordeelen kan, is tevens de veroordeeling van haar in de tweede plaats voorgestelde strafwetsaanvulling.

„Had de Regeering op eene of andere wijze voor het spoorwegpersoneel een weg geopendom, bijv. door scheidsrechterlijke tusschenkomst, herstel van grieven te verkrijgen, en had zij in aansluiting daaraan een voorstel gedaan, houdende maatregelen tegen hen die hun dienst weigeren ter zake van een geschil, waarover zij de uitspraak van het scheidsgerecht hadden kunnen inroepen, maar niet inriepen, of ter zake van een geschil waaromtrent zij door het scheidsgerecht waren in het ongelijk gesteld, dan zou haar voorstel een geheel ander en veel aannemelijker karakter hebben gehad.

„Het tweeledig ontwerp daarentegen, zooals het hier ligt, zal naar de innige overtuiging van adressanten met zijn beide onder-

deelen klasseverwreemding, klasse-tweedracht en klasse-haat aankweeken, en uit dien hoofde voor de openbare rechtsorde niet bevorderlijk, maar in hooge mate schadelijk zijn.

„Weshalve adressanten de vrijheid nemen Uwe vergadering met gepasten, maar ernstigen aandrang te verzoeken het genoemde ontwerp van wet niet aan te nemen."

Het adres was onderteekend door mej. C. Tilanus, J. A. Tours, prof. mr. M. W. F. Treub, prof. dr. J. M. J. Valeton, jhr. mr. E. W. Berg, H. P. Berlage, mr. H. J. Biederlack, mej. E. Boissevain, prof. dr. A. J. H. W. Brandt, mr. G. Brouwer, mr. Ph. Falkenburg, dr. J. H. Gunning, prof. mr. G. A. van Hamel, mr. J. N. van Hall, dr. H. W. Heynsius, prof. mr. J. F. Houwing, P. H. Hugenholtz, dr. C. W. Janssen, prof. C. M. C. Kan, prof. dr. G. W. Kernkamp, prof. dr. C. A. Lobry de Bruin, mej. Hélène Mercier, mej. Henriette van der Mey, mej. S. G. F. Meijboom, mr. B. J. Polenaar, Th. Sanders, mevr. Sanders—Huidekoper, L. Simons en P. L. Tak; allen te Amsterdam.

Bij het adres was gevoegd de volgende Oproep tot algemeen petitionnement.

„Aan onze medeburgers in stad en lande!

„Zoo sterk is de aandrang geweest van binnen en buiten den kring der Twintigen om hun manifest te doen volgen door een nieuwe daad en leiding te geven aan het aangroeiend gevoel onder duizenden van allerlei rang en stand, dat de aanneming der ingediende wijzigingen van ons Wetboek van Strafrecht tot een ramp zou worden voor ons land, dat allen die niet uitstedig waren noch meenden zich van elke, zelfs schijnbaar, politieke daad te moeten onthouden, gemeend hebben aan dezen aandrang te moeten gevolg geven.

„Bij hen hebben zich anderen, gelijkgezinden, aangesloten tot een gemeenschappelijk adres aan de Tweede Kamer.

„Het komt er nu op aan, deze leiding te volgen en onverschillig of men zich juist met elk argument, met elke overweging in dit noodzakelijk kort betoog vereenigen kan, door het teekenen van adressen van instemming allerwege een duidelijk en kloek: d a t n i e t! te doen hooren!

„Onze wetten mogen door geen caoutchouc artikel ontsierd worden en handhaving der rechtsorde mag niet gepaard gaan met onbillijkheid en rechtsonzekerheid.

„Een reusachtig petitionnement zal door het hoofd van ons kabinet moeten erkend worden als het meest rechtmatig middel, om de Regeering te waarschuwen voor een stap, die tegen de conscientie van een overgroot deel des volks gaat.

„Daarom onthoude niemand zich van mee-werken, wien de geleidelijke ontwikkeling onzer maatschappelijke verhoudingen ter harte gaat.

„Overal in den lande moeten nu adressen ter teekening worden neergelegd en rondgegeven; door te vormen plaatselijke comité's, door besturen van vereenigingen, door personen die zich aan de goede zaak willen wijden.

„Wie nog geen adres ontving, wende zich onmiddellijk, ook om instructies, Secretariaat adres-comité, Eensgezindheid, Spui, Amsterdam.

„Ook al zal het minstens een week, zoo niet 14 dagen duren eer de ontwerpen in openbare behandeling komen, er moet nu met spoed gewerkt worden.

„Namens de onderteekenaren van het adres Jhr. Mr. Berg c.s.,
L. SIMONS."

Ook de naam van den sociaal-democraat P. L. TAK kwam onder dit adres voor. De heer Tak deed voorts aan het hoofd van *Het Volk* van 8 Maart het volgende stuk plaatsen:

„HET PETITIONNEMENT."

„Men heeft in het nommer van gisteren het adres gelezen dat aan de Tweede Kamer zal worden gericht. Het initiatief is genomen door burgers uit andere partijen of tot geene politieke partij behoorende, die de tot-stand-koming der tuchthuiswetten willen verhinderen. Ik heb aan de uitnoodiging om het mede te onderteekenen voldaan, omdat de motiveering van den algemeenen geest mij juist voorkomt, en omdat ik meen dat geen middel mag ongebruikt worden gelaten in deze tijden. Ook van onzen kant moet het ruim worden geteekend, opdat ook zwart op wit aan de Kamer blijke,

dat de ontruste en vertoornde arbeiderswereld, zooals zij een ruim gebruik maakt van het recht van vereeniging, ook het recht van petitie aanwendt om zich tegen den aanslag van het ministerie te verdedigen. Tegen het geweld dat gedreigd wordt van boven af, staat ons getuigenis van woord en schrift, ons protest en verweer met wettige middelen.

„Allen die met mij van oordeel zijn dat dit petitionnement ruim moet worden geteekend, en die tijd hebben om adhaesie-lijsten ter teekening aan te bieden, kunnen die lijsten verkrijgen aan het secretariaat van het petitionnement in het gebouw „Eensgezindheid", Spui te Amsterdam.

P. L. TAK."

Amsterdam, 7 Maart 1903.

In de vergaderingen van socialisten werd dit adres ook zeer druk geteekend.

Intusschen kwam MR. E. J. KORTHALS ALTES in verzet tegen het Manifest en het Adres. Zijn schrijven aan de bladen luidde als volgt:

„HET PETITIONNEMENT."

„Geachte Redactie!

„Na de benoeming van het Comité van Verweer, het Manifest der twintigen!

„Na de Meeting in het Paleis voor Volksvlijt, het adres aan de Tweede Kamer van diezelfde twintigen en eenige anderen!

„Heeft ondergeteekende zich bij de verschijning van het Manifest reeds tot tolk van velen uit niet-werkgeverskringen gemaakt, door tegen inhoud en tijd van openbaarmaking van dat stuk op te komen, andermaal gevoelt hij zich gedrongen naar de pen te grijpen bij deze hernieuwde, hoe goed ook bedoelde, doch in deze dagen hoogst bedenkelijke poging om te sussen wat niet te sussen valt.

„Wie de verslagen leest van de meetings, door het Comité van Verweer belegd, en kennis neemt van het daar gesprokene; wie zich met mij heeft geërgerd aan de opzettelijke ordeverstoring in vergaderingen van andersdenkenden, teweeggebracht door socialisten en anarchisten, die k a n, dunkt mij, met bovenbedoelde adressanten niet meer spreken van a a n k w e e k i n g van klasse-vervreemding,

klasse-tweedracht en klasse-haat. want die klasse-vervreemding, die klasse-tweedracht en klasse-haat, zij bestaan reeds in de hoogste mate.

„In den aanvang van hun betoog erkennen de adressanten zeer zwakjes: „dat er wel dingen voorvallen, die de grenzen van het geoorloofde te buiten gaan."

„Voorwaar, eene buitengemeen zachtzinnige voorstelling van de onduldbare dwangmiddelen, die de leiders der vrijheidslievende arbeiders wel in toepassing durven brengen!

„Bijna allerwege wordt dan ook erkend, dat de voorgestelde wetsontwerpen juist in die dwangmiddelen hun rechtvaardigingsgrond vinden en dat niet langer gedraald mag worden om in navolging van verschillende buitenlandsche wetgevingen ook hier te lande strafbepalingen in het leven te roepen die paal en perk stellen aan het schrikbewind, uitgeoefend tegen werkgevers niet alleen, maar b o v e n a l tegen niet-stakende arbeiders.

„Hiermede zij allerminst gezegd, dat de voorgestelde wetsbepalingen onverdeelde instemming verdienen, en ik neem deze gelegenheid te baat om de aandacht te vestigen op de objectieve beschouwingen betreffende de wetsontwerpen, voorkomende in het laatstverschenen nummer van het Weekblad van het Recht. (No. 7865).

„Indien de naar veler oordeel „te elastisch" gestelde bepaling van het voorgestelde artikel 284bis Wetboek van Strafrecht, vervangen kon worden door bepalingen in den geest van par. 7 van de „Conspiracy and protection of property act van 1875", waarbij hetzelfde onderwerp in Engeland geregeld wordt en waarin met name worden genoemd de dwangmiddelen waarvan de toepassing strafbaar is verklaard, dan zou daarmede een groot bezwaar uit den weg geruimd zijn.

„Vervalt ook nog uit het wetsontwerp de straf van het verlies van de burgerlijke rechten, dan is almede eene concessie gedaan, die velen tot dankbaarheid zal stemmen.

„Het Nederlandsche volk heeft het, gelukkig genoeg, lang buiten die wettelijke bepalingen kunnen doen, doch nu zij noodzakelijk zijn gebleken, ter wille van ons zelfstandig volksbestaan, onze volkswelvaart, en onze zoo hoog geroemde, doch maar al te zeer misbruikte volksvrijheid, m a g de Regeering niet terugtreden!

„Daarvoor staat te veel op het spel!

„Zeer zeker, de voorgestelde wetten vormen slechts één der middelen om tot een tijd van ontspanning terug te keeren.

„Ik schrijf opzettelijk é é n der middelen.

„Want de oogen moeten geopend blijven voor ergerlijke misstanden, de zaak der spoorwegarbeidens m a g niet worden verlaten of blijven rusten, doch het heil van allen eischt daarentegen krachtige wettelijke bepalingen, die herhalingen van eene algemeene verkeersstaking kunnen verhoeden.

„Tegenover de betuigingen van instemming met de denkbeelden der twintigen zal ondergeteekende ook gaarne namen en adressen ontvangen van personen, die buiten de werkgeverskringen staan, en zonder vijanden van de arbeiders te zijn, de regeering willen steunen bij het tot stand brengen van wetten, waarmede het doel niet wordt voorbij gestreefd en waarmede beoogd wordt: „v r i j h e i d v o o r a l l e n."

„Dankend voor de mij verleende plaatsruimte, hoogachtend,

Uw dw.,

Mr. E. J. KORTHALS ALTES."

Amsterdam, 6 Maart 1903.

Het adres aan de Tweede Kamer, waarvan in dit schrijven sprake is, luidde als volgt:

ADRES-KORTHALS c.s.

„De Ondergeteekenden, niet behoorende tot een der politieke partijen, waaruit de tegenwoordige Regeering is voortgekomen, hebben kennis genomen van den inhoud van een adres door de heeren Jhr. E. W. Berg c.s. tot uwe vergadering gericht, waarbij wordt verzocht het ontwerp van wet tot aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht, door de Regeering ingediend naar aanleiding van de verkeersstaking in de laatste dagen van Januari, niet te willen aannemen.

„Tegen dit verzoek en de gronden waarop het rust, meenen de ondergeteekenden met klem te moeten opkomen.

„Immers eene beroering als slechts zelden in Nederland heeft gewoed, houdt sedert den 31en Januari de geheele bevolking in spanning en die spanning zal naar der adressanten meening door het verwerpen van het bovengenoemde wetsontwerp allerminst verdwijnen.

„Het spoorwegpersoneel heeft door zijne staking ter wille van de solidariteit in de arbeiders-organisaties — geenszins ter wille van eigen lotsverbetering — getoond het stakingswapen te durven hanteeren, zonder eenig gevoel van verantwoordelijkheid voor het algemeen landsbelang.

„Immers alleen om zuiver klasse-belang te dienen, hebben de leiders het verkeerswezen, dat in ons land zulk een groote rol speelt, dermate op losse schroeven gesteld, dat daardoor thans reeds onze materieele welvaart ernstig wordt benadeeld en ons zelfstandig volksbestaan dreigt te worden in gevaar gebracht.

„Dit gemis aan gevoel van verantwoordelijkheid, deze miskenning of dit niet begrijpen van de heillooze gevolgen hunner handelingen bij de leiders der arbeiders-organisaties, en bovenal het schrikbewind gevoerd tegenover niet-stakende mede-arbeiders maken de tot stand koming van wetten in den geest van het u voorgelegde ontwerp dringend noodzakelijk.

„Onder deze omstandigheden mag eene Regeering, aan welke de behartiging van de belangen van alle burgers zonder onderscheid ter harte gaat, niet aarzelen wetten voor te dragen, die orde en rust terugbrengen.

„En bij dit streven moet de Regeering kunnen rekenen op de waardeering en den steun van allen, die, ongeacht hunne politieke of kerkelijke richting, in de maatschappelijke orde de onmisbare voorwaarde zien voor ons zelfstandig volksbestaan en onze volkswelvaart.

„De ondergeteekenden twijfelen niet of het overleg tusschen Regeering en Volksvertegenwoordiging zal het gevolg hebben, dat de wet in zoodanigen vorm tot stand komt dat het doel niet worde voorbijgestreefd en verkregen worde: „Vrijheid voor allen".

„Te dien opzichte hebben de ondergeteekenden genoegzaam vertrouwen in het beleid van uwe Vergadering en van de Regeering.

„Weshalve de ondergeteekenden, tevens volkomen instemmende met de beide gelijktijdig door de Regeering voorgestelde ontwerpen, met gepasten eerbied de vrijheid nemen tot uwe Vergadering het verzoek te richten het genoemde regeeringsvoorstel — zij 't ook in eenigszins gewijzigden vorm — aan te nemen.

„'t Welk doende enz."

Dit adres vond al dadelijk zeer veel instemming. Het werd bij tal van boekhandelaren in heel ons land ter teekening gelegd, evenals dat der Twintigen; terwijl ook met het adres hier en daar werd rondgegaan huis aan huis om handteekeningen te verwerven.

In het *Utrechtsch Dagblad* van 12 Maart kwam zelfs voor de volgende adhesie-betuiging:

„Ondergeteekenden achten het wenschelijk, — nu eenmaal eene adresbeweging voor en tegen de regeerings-ontwerpen is in gang gebracht, — dat ook van uit Utrecht blijke, dat instemming bestaat met het streven om de Regeering in haar moeilijke taak tot handhaving van orde en vrijheid te steunen.

„Zij noodigen daartoe hunne medeburgers uit om hunne handteekening te stellen op het adres, door Mr. J. E. Korthals Altes te Amsterdam c.s. opgesteld, hetwelk daartoe aan het **Kantoor van het Utrechtsche Dagblad, Oudegracht, Gaardbrug 12,** ter teekening ligt.

J. D'AULNIS DE BOUROUILL.
J. DE LOUTER.
VAN DER WIJCK."

Zij, die met het adres der Twintigen instemden en die van liberale of vrijzinnig-democratische zijde in de *Arnhemsche Crt.* (Mr. van Gilse), de *N. Arnh. Crt.* (de heer Pyttersen), *Sociaal Weekblad* (Mr. Limburg), *Zutphensche Crt.* (Mr. Goeman Borgesius), den Haagschen redacteur van het *Handelsblad* (de heer Elout) enz. hun organen vonden, werden door de *Nederlander* genoemd

DE GIRONDIJNEN.

Deze naam werd door andere bladen, o.a. door het *Utrechtsch Dagblad* overgenomen. Dit blad wees in zijn nummer van 13 Maart op tweeërlei motief „voor de handelwijze van hen, die een „agitatie tegen de regeeringsontwerpen in het leven pogen te roepen".

Ten eerste het politieke motief bij de sociaal-democraten en anarchisten. Daarnaast lag het motief der vrees en der flauwhartigheid, die begint met de verklaring: „Er is spanning".

„Eilieve, wat is dat?

„Beteekent het, dat ge in societeit of koffiehuis veel zenuwach-

tige menschen ontmoet? dat couranten iets meer hoofdartikelen geven dan anders, dat allerlei personen, bevoegden en onbevoegden „plotseling een onweerstaanbaren aandrift in zich voelen opkomen tot het uitvaardigen van manifesten? Zoo ja, wat is het gevaar ervan?

„Weet ge wat „spanning", of „agitatie" is? — Collectieve, mutueele psychologische suggestie!

„Anders niets.

„Maar als er eens een uitbarsting kwam!"

„Als" ....

„O, hoe vreeselijk! —

„En nu ratelt de redeneering der flauwhartigheid in eenen door:

„Er is spanning, agitatie, emotie! — Het mocht eens tot uitbarsting komen! — Die socialisten, die anarchisten zelfs, zijn vastberaden lieden, tot alles in staat!! — O, Nederlandsche regeering, wat wij u bidden mogen, — gij hebt gelijk, theoretisch volkomen gelijk! Er mankeert theoretisch niets aan uw artikelen! In rustiger tijden hebben liberalen als Modderman en Vissering, vrijzinnig-democraten als Veegens óók zulke bepalingen vastgesteld, maar niet zoo goed! Gij hebt gelijk, gij hebt gelijk, o, zeker! — Maar o, wij bidden u, o w ij s m e e k e n u, o, doe het niet, doe het niet! Wees niet vastberaden, Nederlandsche regeering, ontzie toch die gevaarlijke lieden, maak ze niet vertoornd. — Op onze knieën liggen wij voor u: capituleer, capituleer! geef het monster suiker en als het goed gehumeurd is, denk dan later nog eens om den muilkorf, waarvan ook wij het model bewonderen!" —

„Zoo spreken degenen, die het principieel met de regeering eens zijn, maar tot haar roepen: „O, n u n i e t, n i e t n u, n u a s j e b l i e f t n i e t!" —

„En wat is er nu van dat roepen het motief?"

Het *Utrechtsch Dagblad* wees daarna op het nummer van Zondag 18 Maart van de *Nieuwe Arnhemsche Courant*, waarin de Regeering aangemaand werd te capituleeren voor de arbeiders, ook in het belang van den middenstand en om rust te krijgen. Dit blad schreef toch:

„Het nadeel dat handel en nijverheid, zoowel de groote als de k l e i n e, lijden door de bestaande en steeds toenemende „agitatie",

is ontzaglijk groot. Onder de werklieden wordt voorts een geest van verbittering gekweekt, niet alleen tegenover de bezittende klasse, maar ook onderling.

„Moet die „spanning" blijven voortduren, steeds toenemen om eindelijk tot eene „uitbarsting" te komen?

„Daarom dringen wij er op aan, dat de middenstand, die het meest geschaad wordt door wat thans plaats vindt, zich aansluite bij hen, die langs legalen weg de tot stand koming dezer wet willen voorkomen.

„De Middenstand. Niet de liberalen, vrijzinnigen alleen, maar allen, die lijden onder den onhoudbaren toestand, antirevolutionairen en katholieken, allen."

„En dan ten slotte" — vervolgt het *Utrechtsch Dagblad* — „met een kostelijke ironie, die we niet bij de *N. Arnhemsche Courant* hadden gezocht:

„Niet tégen de Regeering is deze beweging gericht; zij bedoelt integendeel haar te steunen."

En dan eindigt het *Utrechtsch Dagblad:*

„Dit alzoo is des poedels kern!

„Wie heeft van troebele toestanden het meest schade? De handel, de groote z o o w e l a l s d e k l e i n e. De kooplust wordt betoomd. De winkelier kijkt bedenkelijk.

„Militairen worden opgeroepen. Men zal het voelen in de belastingen.

„Opstootjes mochten soms eens komen in de straat. De spiegelruiten loopen gevaar.

„Nu zijn er ook onder die klasse vele flinke, opgewekte lieden, met helderen blik. Zij begrijpen, dat als er n u niet orde geschapen wordt, men over enkele maanden er weêr evenzoo voorstaat. Maar er zijn ook onder, die zich alleen bekommeren om d e z a k e n en weinig om ideëele dingen.

„De juridische en politieke verdiensten van een wetsartikel laten dezen koud. Zij willen rust hebben. En dadelijk. Of nu daardoor het gevaar openblijft dat zij over zes maanden of eerder en telkens weer in ergere „spanning" komen, zoover reikt sommiger blik niet. Dat zien alleen de meer intelligente koppen. En zoo is het dat men zegt: „Ja, alles goed en wel, maar met al die

socialisten-agitatie staan de zaken stil; als die socialisten zoo lastig zijn, welnu, geef hun dan maar hun zin, dan kan ik weer verkoopen. Maar als gij ze uittart, dan komen er opstootjes, en dan: wee mijn spiegelruiten."

„Aan die denkwijze nu, geven bladen als de *Nieuwe Arnhemsche* vorm.

„En door zoo te doen handelen diegenen onverantwoordelijk, die niet behoorende tot de principieele politieke voorstanders van de macht der arbeidersklasse, de regeering bemoeilijken uit dadelijke, ongemotiveerde en kortzichtige vrees voor de spiegelruiten."

De Raad van administratie van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij meende tegen het Adres der XX in verzet te moeten komen. Aan het comité der XX werd het volgend schrijven gezonden.

„*Amsterdam*, 7 Maart 1903.

„Wij vinden in de dagbladen van 5 Maart j.l. het concept van een adres van het zoogenaamd Comité der XX, bestemd om aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te worden aangeboden en waaronder ook Uw naam wordt aangetroffen.

„Wij hebben dit adres met belangstelling gelezen; daarbij heeft speciaal onze aandacht getroffen de 7e alinea luidende:

„Willen adressanten er toch op wijzen, dat indien de grieven van het spoorwegpersoneel een wat williger oor hadden gevonden bij de Directies en deze de organisaties niet zoo grievend ter zijde hadden gesteld, de staking niet zoude zijn uitgebroken."

„Onder opmerking, dat alvorens het bovenstaande neêr te schrijven, de billijkheid althans zoude medegebracht hebben, dat men zich had vergewist bij de Directies der Spoorweg-Maatschappijen, achten wij ons verplicht te verklaren, dat de met zooveel beslistheid uitgesproken meening is onjuist en met de feiten in strijd.

„Onjuist is het, wat onze Maatschappij betreft, dat zij geen willig oor had voor grieven van het personeel.

„Het tegendeel is waar.

„Wenschen of grieven, ons overgebracht hetzij door enkele personen, hetzij door vakorganisaties, zijn door ons immer onderzocht en aan deze is, voor zoo veel mogelijk tegemoet gekomen.

„Onjuist is het, dat de organisaties van het personeel, zooals in het concept-adres wordt gezegd, zoo grievend zijn ter zijde gesteld.

„Wel heeft de Maatschappij geweigerd eene vereeniging te erkennen, waarvan het bestuur bestond uit personen, niet tot haar personeel behoorende, die meer en meer neiging vertoonden tot het drijven van politiek, hetgeen wij noch in het belang van het personeel noch in dat der Maatschappij oordeelden.

„In strijd met de feiten is, dat de staking zoude zijn uitgebroken, omdat bestaande grieven geen gehoor vonden. Het is van algemeene bekendheid, dat de staking uitsluitend uit solidariteitsgevoel met de bootwerkers werd geproclameerd. Dit staat duidelijk in het manifest van het hoofdbestuur der vier Vereenigingen van Spoorwegpersoneel aan de inwoners van Amsterdam d.d. 30 Januari j.l. Nadat met eene algemeene werkstaking in het spoorwegbedrijf gedreigd wordt, volgt daarop:

„Deze strijd, gestreden door ruim 8000 vereenigde Spoorwegmannen, waarbij zich ongeveer even zooveel on-georganiseerden zullen aansluiten, zal d a n tevens dienen om onze loonen, die voor het meerendeel niet hooger zijn dan *f* 10 per week, wat te doen stijgen en onze werktijden, die in den regel niet minder zijn dan 14 à 16 uur, wat te doen verminderen."

„Eerst na het uitbreken van de staking zijn de grieven een nuttig middel geworden om de agitatie levendig te houden.

„Wij zouden het op grond van het bovenstaande zeer betreuren, indien zij, die aanspraak maken op den naam van ernstige mannen of vrouwen, eene zoo ongemotiveerde beschuldiging, gegrond op onjuiste voorstelling van feiten als het adres bevat, zouden onderteekenen en achten ons verplicht U met ernst daarop te wijzen.

„Wij vertrouwen dan ook, dat het adres door Uw toedoen zal worden gewijzigd.

DE RAAD VAN ADMINISTRATIE,
(get.) F. TH. WESTERWOUDT, *Voorzitter.*
(„) W. RÖELL, *Secretaris.*

In de *N. Rotterd. Crt.* dienden de heeren L. Simons en Prof. Treub, behoorende tot de XX van wie het adres-Berg c. s. was uitgegaan, van antwoord. Het adres werd door hen verdedigd.

Terwijl voor dit adres werd gewerkt in de meetings van sociaal-democraten en anarchisten, ten einde er handteekeningen voor te verkrijgen, nam de adres-beweging tegen de tweede strafbepaling in de strafrecht-novelle (verbod van staken) een groote uitbreiding. In hoofdzaak kwamen al die adressen hierop neer, dat de tijd niet gunstig was, dat de gemoederen niet kalm genoeg waren om *nu* met een dergelijke strafbepaling te komen.

NIET NU,

zóó luidde het in die adressen.

Door de hoogleeraren Oppenheim, Greven, Lorenz en anderen werd het volgende, het zoo genaamde **Leidsche adres** verzonden.

„Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

„De ondergeteekenden, ingezetenen van Leiden:

„Overtuigd dat de aanneming van artikel II van het door de regeering bij koninklijke boodschap van 25 Februari 1903 ingediend ontwerp van wet, houdende aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht, niet is in 's lands belang en dat artikel I van dit ontwerp niet ongewijzigd tot wet behoort te worden verheven:

„richt tot uwe vergadering het verzoek:

„I. te besluiten tot niet aanneming van het voorgesteld artikel II van het bedoelde ontwerp van wet,

„II. de voorziening neergelegd in artikel I van het ontwerp van wet, indien deze op dit oogenblik geraden wordt geacht, zóó te treffen, dat de gevallen, die zij bestemd is te omvatten, met scherpte en nauwkeurig worden omlijnd."

Ook werd een **Rotterdamsch adres** aan de Tweede Kamer verzonden, dat afweek van het adres-Berg e. c. (het z. g. adres der XX), doch waarin aangedrongen werd om *niet nu* over te gaan tot de behandeling van de tweede strafbepaling.

De onderteekenaars van het Rotterdamsch adres waren: W. N. Bakker, assuradeur; Mr. K. W. Brevet, rechter; G. A. M. de Bruyn, wijnhandelaar; Mr. G. T. J. de Jongh, rechter; Joh. F. van de Griendt, dir. Griendtsveen; Dr. H. Klinkert, geneesheer; H. J. Lambert, notaris; H. C. Lohr, predikant; Dr. G. Pekelharing.

redacteur; A. Plate, cargadoor: Mr. J. Rombach, advocaat: J. Schreuder, hoofdonderwijzer; Mr. A. O. H. Tellegen Bzn., rechter: dr. S. J. Warren, rector; Mr. P. J. van Wijngaanden, notaris.

„Met de strekking van dit adres ons vereenigende, bevelen wij het ter onderteekening aan" — schreef de *N. Rott. Ct.*, die daarmede ook het standpunt van „Niet nu" innam.

Ook het Algem. Nederl. Werkliedenverbond, Bestuursleden o. m.: de heeren Heldt en de Klerk (deze laatste tevens lid der Tweede Kamer), zond een adres aan de Tweede Kamer, waarin alleen het voorstellen van een enquête goedgekeurd en al het andere afgekeurd werd.

Indruk maakte van zelf

HET ADRES DER LIBERALE UNIE.

Het hoofdbestuur der Liberale Unie had aan de afdeelingen het volgende ontwerp-adres toegezonden:

„*Aan*
de Tweede Kamer der St. Generaal.

„Geven met verschuldigden eerbied te kennen de ondergeteekenden,

„dat zij met instemming hebben begroet de maatregelen, door de Regeering genomen, om bij alle eventualiteiten het gezag en de orde te handhaven: dat zij op hoogen prijs stellen de indiening der wetsontwerpen, welke beoogen het vormen eener spoorwegbrigade en het instellen eener enquête naar de arbeidsvoorwaarden bij het spoorwegbedrijf;

„dat zij het echter bedenkelijk zouden achten, indien men in deze tijdsomstandigheden van onrust en spanning overging tot de behandeling van strafbepalingen, die, zoo zij tot stand kwamen vóórdat de wet de rechtspositie der werklieden heeft geregeld en herstel van grieven heeft gebracht, het rechtsgevoel der natie zouden schokken en aan het gezag ernstige schade zouden toebrengen;

„dat toch alleen de partijen van wanorde en anarchie er door zouden winnen, indien, zonder meer, door strafbepalingen tegen werkstakingen en belemmering van de actie der vakvereenigingen, verbittering en ontevredenheid zich ook meester maakte van die kringen, waar de prediking van verzet tegen de bestaande orde

van zaken tot heden gelukkig nog geen ingang heeft gevonden.

„Redenen waarom ondergeteekenden met aandrang aan uw college verzoeken de behandeling van de ingediende aanvulling van het Wetboek van Strafrecht voorloopig uit te stellen.

„'t Welk doende.

Bij dit concept-adres was het volgend schrijven gevoegd:

„*Aan de Afdeelingen der Liberale Unie.*

„In deze dagen van onrust en spanning wenscht het Hoofdbestuur van de Liberale Unie een ernstig woord tot de aangesloten afdeelingen te richten.

„Wat vóór alles aanleiding tot onrust geeft, is **de zelfverblinding der uiterste partijen.**

„Aan den éénen kant verzet tegen de handhaving van het gezag, opruiing en verheerlijking van wanorde en anarchie; aan den anderen kant voedsel geven aan de dwaling dat door maatregelen, die tegen het rechtsbewustzijn van het volk indruischen, de rechtsorde en het gezag beveiligd en stakingen, waardoor de openbare dienst of het verkeer wordt belemmerd, voorkomen kunnen worden.

„Het komt ons wenschelijk voor, dat in deze dagen tegenover die uitingen ook de stem wordt gehoord van degenen, die met de regeering het gezag hoog willen houden en elk feitelijk verzet tegen de gestelde machten met kracht willen onderdrukken, maar tevens vast overtuigd zijn, dat alleen dan de komende dingen met gerustheid kunnen worden afgewacht, indien afgezien wordt van pogingen om de maatschappelijke orde en het verkeer te beveiligen door aanranding van rechten, op welks behoud een zeer groot deel van het Nederlandsche volk terecht prijs stelt.

„Wat in de laatste dagen van Januari is voorgevallen, wordt door ons niet verdedigd. De spoorwegstaking was verklaarbaar, maar niet gewettigd. Verklaarbaar, omdat er op grond van rechtmatige grieven groote ontevredenheid heerschte onder het spoorwegpersoneel en sinds lang te vergeefs op herstel van die grieven was aangedrongen. Niet gerechtvaardigd, omdat het doel niet geëvenredigd was aan de middelen: omdat het niet verantwoord was het verkeer te stremmen en handel en industrie groote schade

toe te brengen voor, zooals het dezer dagen op eene meeting werd gezegd, „een betrekkelijk weinig gewichtig" geschil tusschen patroons en arbeiders op het gebied van het transport te water.

„Maar nog meer is te veroordeelen de houding van de leiders nà de staking. Door het succes verblind, gingen zij zelfs dreigen met een nieuwe spoorwegstaking — niet om betere arbeidsvoorwaarden te bedingen, maar om de leden der Staten-Generaal te beletten naar Den Haag te gaan, indien zij meenden dat het doel was dwangwetten tot stand te brengen.

„Onder deze omstandigheden was het niet alleen verklaarbaar, maar volkomen gewettigd, dat de Regeering, op alle eventualiteiten bedacht, ook met alle middelen die te harer beschikking stonden voor handhaving der orde zorgde, en maatregelen beraamde, om bij herhaalde dienstweigering op groote schaal stremming van het spoorwegverkeer te voorkomen.

„Had de Regeering die maatregelen van wettig verweer vergezeld doen gaan van bewijzen, dat zij — thans voorbereid om alle uitspattingen van losbandigheid krachtig te keeren, aan den anderen kant ook het recht van allen gelijkelijk wilde eerbiedigen en aan billijke wenschen wilde tegemoet komen — zonder eenigen twijfel zoude zij aan haar zijde gevonden hebben allen, die, niet door partij- of klassen-belang op een dwaalspoor gebracht, uitsluitend het belang van het land beoogen.

„Maar te onzaliger ure is bij de regeering de lust ontwaakt, om aan genoemde maatregelen kracht bij te zetten door strafbepalingen, die eene bedreiging zijn zoowel voor het gezag als voor het recht.

„Voor het recht — want zoolang de Wetgever niet de rechtspositie der werklieden heeft verzekerd en hen voldoende beschermd heeft tegen willekeur en onredelijke behandeling, is het strijdig met het rechtsgevoel hun te ontnemen het wapen der staking, dat, schoon een tweesnijdend zwaard, onder de bestaande ordening als uiterste verweermiddel onmisbaar is.

„Voor het gezag — want geen beter middel om de partijen van wanorde en anarchie te versterken, dan door onnoodige wetten het zaad van ontevredenheid te doen ontkiemen ook in die kringen, waar tot heden de prediking van verzet tegen de bestaande orde van zaken nog geen ingang had gevonden.

„Is de indiening van dit strafwetje reeds op zich zelf thans niet

zonder bedenking, nog bedenkelijker zou het zijn dit tegen den wensch van zoovele duizenden van allerlei richting door eene partijmeerderheid te willen doordrijven. Indien de regeering in 's lands belang mocht besluiten, voorloopig althans, van dezen, onder den indruk van het oogenblik beraamden maatregel af te zien, zal geen ernstig man haar verwijten, dat zij voor bedreigingen van socialistische en anarchistische meetings is gezwicht. Evenmin als eene regeering, die zich zelve respecteert, zich door bedreigingen zal laten afhouden van hetgeen zij in 's lands belang noodig acht, evenmin als zij uit vrees van den schijn van zwakheid op zich te laden, rechtmatige wenschen van hen, die langs een anderen weg met haar in hoofdzaak hetzelfde doel beoogen, hooghartig afwijzen.

„Geene verbittering, maar verzoening moet de leuze zijn.

„Als de regeering zich op dat standpunt weet te plaatsen, zal zij zich met de wetten tot het instellen van eene arbeidsenquête en het vormen van eene spoorwegbrigade voorloopig tevreden stellen en op dit oogenblik geene behandeling vragen van de ingediende strafwet.

„Naar onze overtuiging zal reeds uitstel van behandeling de rust in de gemoederen doen terugkeeren. Uit den aard der zaak zal dergelijk uitstel de beteekenis hebben, dat men een zoo ingrijpende herziening van de Strafwet niet wil behandelen als eene noodwet, maar daarvoor gunstiger tijden wil afwachten en herstel van grieven wil laten voorafgaan.

„Van de voorgestelde enquête verwachten wij veel goeds, vooral als die gevolgd wordt door maatregelen in dezelfde richting. Wij denken daarbij in de eerste plaats aan de reeds zoolang door de Liberale Unie verlangde regeling van het arbeidscontract. Die regeling is door het gebeurde nog meer urgent geworden. Daarbij zal dan ook de wenschelijkheid en uitvoerbaarheid van arbitragerechtspraak bij geschillen tusschen werkgevers en werknemers ter sprake komen. Van verschillende zijden, o. a. in het bekende adres der heeren jhr. Berg c. s. te Amsterdam, werd reeds aangetoond hoe dan het voorstel der regeering een veel meer aannemelijk karakter zou hebben gehad. Ook dàár dus de erkenning, dat strafbepalingen tegen werkstakingen, al zijn ook de voorgestelde geheel onaannemelijk, onder zekere omstandigheden niet zouden zijn te veroordeelen: maar wel op dit oogenblik zonder meer, zonder nadere aanvullingswetten.

„Tot zekere hoogte geldt dit ook van de voorgestelde strafbepaling, die tot doel heeft de vrijheid van den arbeid, de vrijheid van het niet-staken beter te beschermen. In beginsel is er niets tegen en alles voor te zeggen, dat eenige uitbreiding wordt gegeven aan de bepaling, waarbij straf wordt bedreigd tegen hen, die anderen door geweld of bedreiging met geweld dwingen iets te doen of na te laten. Ook zonder dat er sprake is van geweld, kan de vrijheid der burgers op schromelijke wijze worden aangerand. Maar om in die leemte te voorzien heeft de regeering een nieuw artikel voorgesteld, dat veel te ver gaat, en zelfs hoogst onschuldige daden strafbaar zou stellen. Niet zonder recht is zelfs beweerd, dat bij ongewijzigde aanneming het regeeringsartikel alle werkstakingen als de strekking hebbende om door het veroorzaken van hinder aan de werkgevers deze wederrechtelijk te dwingen tot het voldoen aan gestelde eischen, als verboden handelingen zouden moeten worden aangemerkt.

„Is bedoeld artikel dus uit dit oogpunt niet aannemelijk, de vraag, hoe deze stoffe goed te regelen, was reeds een geschilpunt in 1886 bij het vaststellen van ons tegenwoordig Strafwetboek, en men eindigde toen met eene onthouding van regeling. In de verschillende buitenlandsche wetgevingen is eene alleszins bevredigende regeling bezwaarlijk te vinden. Waarom dan nu niet, waar de Regeering toch aan eene uitbreiding van het Wetboek van Strafrecht — naar men zegt — bezig is, kalmer tijden afgewacht, om dit gewichtig vraagstuk aan de orde te stellen.

„Op al deze gronden komt het ons hoogst gewenscht voor, dat ook de afdeelingen van de Liberale Unie van hun gevoelen doen blijken, en, zoo zij het met ons eens zijn, in die richting haar stem doen hooren. Een hierbij gevoegd concept adres geeft duidelijk aan, wat naar onze meening met hoop op succes kan worden gevraagd. Mocht het des ondanks tot behandeling der dwangwetten komen, dan zouden wij met de heeren jhr. Berg c.s. aanneming betreuren. Meenen nu echter deze adressanten verwerping der strafnovelle te moeten vragen, wij voor ons zouden tevreden zijn met een uitstel tot den tijd, dat de door ons genoemde voorwaarden zijn vervuld. En daarop dringt dan ook ons concept-adres aan. Mochten er afdeelingen zijn, die bezwaar zien in een zelfstandig adres en aansluiting bij het adres jhr. Berg c. s. verkiezen, dan achten wij dit wenschelijker dan geheele onthouding, omdat,

al is de conclusie niet geheel gelijkluidend, de bedoeling van beide dezelfde is. Maar wij geven aan eene beweging tot uitstel de voorkeur boven die tot verwerping, omdat naar ons inzien uitstel van behandeling ook door de regeering zou kunnen worden aanvaard.

„Het Hoofdbestuur der Liberale Unie,
Mr. H. GOEMAN BORGESIUS, 's-Gravenhage,
Voorzitter.
D. J. VAN HOUTEN, Weesp.
Mr. H. PH. DE KANTER, Haarlem.
W. P. KORPS, Hoorn.
J. VAN RAVENHORST, Apeldoorn.
Mr. P. RINK, Tiel.
Dr. W. P. RUYSCH, 's-Gravenhage.
C. SCHILLEMANS, Zutphen.
HUIBERT VETH, Dordrecht.
A. ROODHUYZEN, Enkhuizen,
Secretaris."

11 Maart werd aan de Tweede Kamer verzonden het volgende:

ADRES VAN HET BESTUUR VAN DEN VRIJZ.-DEMOCR. BOND.

„*Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.*

„Gedrongen door den ernst van de dagen, die het Nederlandsche volk thans doorleeft, veroorlooft zich het bestuur van den Vrijzinnig-Democratischen Bond, naar aanleiding van het aanhangige ontwerp van de wet tot aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht, met eerbied, maar met aandrang tevens, de aandacht Uwer Kamer te vragen voor het onderstaande.

„In hoofdzaak zich vereenigend met het adres, ter zelfder zake door jhr. mr. E. W. Berg en anderen tot Uwe Kamer gericht, verklaart ook voornoemd bestuur het in 's lands belang diep te zullen betreuren, indien de wetsvoordracht van de regeering kracht van wet erlangt.

„Het bestuur stelt op den voorgrond, dat het gezag moet worden hoog gehouden, en dat het mogelijke, ook van regeeringswege, moet geschieden om een herhaling van het in de laatste dagen

van Januari voorgevallene te voorkomen, en onder alle omstandigheden den voorrang van het spoorwegverkeer ter voorziening in de eischen van 's rijks dienst en ter voldoening aan internationale verplichtingen te verzekeren.

„Doch het is overtuigd, dat de voorgestelde artt. 358bis, ter en quater van het Wetboek van Strafrecht te dien einde noch noodig noch doelmatig, en bovendien in zichzelf verwerpelijk zijn. Het legt er daarbij klem op, dat zelfs van het standpunt dergenen, door wie daarover anders geoordeeld wordt, die artikelen in geen geval tot stand mogen komen vóórdat, na een onpartijdig onderzoek, de billijk bevonden grieven van het spoorwegpersoneel zijn weggenomen, en den leden van dit personeel waarborg is verstrekt voor hun rechtspositie en voor de erkenning hunner organisaties metterdaad.

„Eveneens gaat het bestuur uit van het beginsel, dat de vrijheid om te arbeiden door wet en overheid moet worden beschermd. En het ontkent niet, dat bij werkstakingen somwijlen feiten worden bedreven, die strenge afkeuring verdienen, al wordt daarbij niet bepaald geweld of bedreiging met geweld gebezigd.

„Doch — daargelaten, of niet te vinden is een regeling, waardoor het verloop van ernstige geschillen tusschen werkgevers en werklieden in rustiger banen wordt geleid — is het de besliste overtuiging van het bestuur, dat door het nieuwe art. 284bis, hetwelk de regeering in het wetboek van strafrecht wenscht in te lasschen, alleszins geoorloofde daden strafbaar zouden worden gesteld. Dat tengevolge van dit artikel groote onzekerheid heerschen zou omtrent hetgeen wèl en hetgeen niet geoorloofd is. Dat ook hierdoor de groei en de kracht der vakvereenigingen op hoogst bedenkelijke wijze belemmerd en geknot zouden worden. En dat tevens de eerbied voor de wet en voor het gezag door de rechtsonzekerheid, die ontstaan zou, niet versterkt, maar verzwakt zou worden.

„Zijn overtuiging is tevens, dat het ontwerp, tot wet verheven, wel verre van rust te zullen brengen, de bestaande onrust verergeren en nieuwe beroering wekken zou. Dat daardoor, zooals voormelde adressanten terecht schreven, klassen-vervreemding, klassentweedracht en klassen-haat zouden worden aangekweekt; terwijl het zeker niet de roeping van den wetgever is, de naar verbetering van hun toestand strevende werklieden op verkeerde wegen te

drijven (wat toch het gevolg van de voorgedragen strafbepalingen wezen zou), maar integendeel juist als zijn roeping moet worden beschouwd, de verschillende maatschappelijke groepen zooveel mogelijk tot elkander te brengen.

„Daarom spreekt het bestuur — gedreven door liefde voor land en volk, voor den socialen vrede en voor de vreedzaam-gezonde ontwikkeling der maatschappelijke verhoudingen — de hartgrondige hoop uit, dat Uwe Kamer moge verhoeden de noodlottige gevolgen, die uit de aanneming van het wetsontwerp zouden voortvloeien.

„Hetwelk doende, enz.

„Het Bestuur van den Vrijzinnig-Democratischen Bond:

A. KERDIJK, *Voorzitter.*

C. A. ZELVERDER, *Secretaris.*

's-Gravenhage, 11 Maart 1903."

VI.

HET COMITÉ VAN VERWEER AAN 'T WERK.

Het Comité van Verweer ontwikkelde een grooten ijver. Door het verspreiden van manifesten, door het organiseeren van vergaderingen door schier heel het land. Wat het laatste betreft kwam in *Het Volk* van 4 Maart onder het sprekend opschrift:

„NATIONALE PROTESTDAG TEGEN DE TUCHTHUISWET",

de volgende proclamatie voor:

„Het Comité van Verweer roept de Plaatselijke Comité's op, *den Zondag 8 Maart a.s.* te willen maken tot een **algemeenen Protestdag van het Nederlandsche proletariaat** tegen den moordaanslag op de vrijheid van de arbeidersorganisatie en op het recht van staken, neergelegd in de door de regeering voorgestelde tuchthuiswet.

„In de volgende plaatsen wenscht het Comité **groote meetings** te hebben gehouden, waarvoor niet alleen in die plaatsen, maar ook in den omtrek, propaganda moet worden gemaakt:

„Leeuwarden, Sneek, Heerenveen, Groningen, Winschoten, Assen, Meppel, Zwolle, Kampen, Hengelo, Enschedé, Almelo, Deventer, Arnhem, Nijmegen, Zutphen, Winterswijk, Utrecht, Amersfoort, Hilversum, Amsterdam, Zaandam, Haarlem, Den Helder, Enkhuizen, Leiden, Den Haag, Gouda, Delft, Rotterdam, Dordrecht, Middelburg, Vlissingen, Maastricht, Tilburg, en zoo mogelijk te Roozendaal, Venloo, 's Hertogenbosch, Boxtel, Roermond.

„Deze meetings moeten belegd en georganiseerd worden door *de plaatselijke Comité's van Verweer*, of door plaatselijke vereenigingen.

„De kosten zijn *desnoods* voor het Centraal Comité van Verweer. *Sprekers behoeven niet te worden aangevraagd.* Ze zullen door het Centraal Comité worden gezonden.

„In den loop van morgen, Woensdag, ontvangen de plaatselijke Comité's er mededeeling van wie komt. Eén algemeen manifest voor al deze meetings zal worden vervaardigd. Wij verzoeken de plaatselijke Comité's of vereenigingen, die de organisatie van deze meetings ter hand nemen, ons onmiddellijk mededeeling te doen van zalen, uur van aanvang, enz.

„Een gelijkluidende motie zal worden rondgezonden.

„Arbeiders van Nederland!

„Op voor de agitatie!

„Op voor uwe belaagde vrijheid!

„Op voor uw vermoord wordend recht!

„Laat deze dag een dag van wapenschouwing zijn, opdat onze verwaten heerschers weten, met welk een macht zij te doen krijgen, indien zij ons tot het uiterste drijven.

„*Het Comité van Verweer:*

J. OUDEGEEST, Voorz.
W. H. VLIEGEN, Secr.
Bilderdijkstraat 112.
G. VAN ERKEL, Penning.
Rozengracht 164."

Amsterdam, 3 Maart 1903.

In *Het Volk* van 6 Maart werden de namen van de plaatsen en de sprekers voor Zondag 8 Maart genoemd:

Leeuwarden: (Zaterdag) Sprekers Luitjes en Hugenholtz.
Harlingen: F. Kamstra en Roosje Vos.
Sneek: Wijnkoop en D. O. de Vries.
Heerenveen: Luitjes en Geertsema.
Groningen: F. v. d. Goes en v. d. Zwaag.
Winschoten: Tijhof en Giezen.

Assen: Lod. van Mierop, A. B. Soep, G. Koppe.
Meppel: C. de Klerk en H. Kenther.
Zwolle: Mendels en A. van den Berg.
Kampen: Bommer en Lansink.
Hengeloo: J. Loopuit en Jantzen (Dordt).
Almeloo: De Levita en Snijdelaar.
Enschede: Van Kol, Wolfswinkel en Brinkhuis.
Deventer: Helsdingen, Kolthek en Jacobsen.
Arnhem: A. H. Gerhard en Methöfer.
Apeldoorn: Gerritz, Westra en Kloosterman.
Zutfen: L. M. Hermans en J. M. van Oogen.
Nijmegen: M. de Boer en Wibaut.
Winterswijk: H. Lasonder en Reinalda.
Utrecht: Schaper, Reens, Oudegeest.
Amersfoort: Pothuis en Heilingman.
Hilversum: Fortuijn en Verdorst.
Amsterdam: Troelstra, Domela Nieuwenhuis, F. van Eeden, H. Polak, P. M. Wink en J. J. van Oogen.
Zaandam: Vliegen en Wessels.
Alkmaar: Ter Laan, Van Erkel.
Haarlem: Ter Laan en Van Erkel.
Den Helder: Van Kuijkhof en Jongens (Zaterdag)
Enkhuizen: Ossendorp, Hofland en Lindeijer.
Leiden: P. Hols en Melchers.
Den Haag: Gorter, Ammerlaan en Samson.
Gouda: S. Lindeman en F. N. de Groot.
Delft: P. L. Tak en Offerman.
Vlaardingen: F. U. Schmidt en Inte Onsman.
Rotterdam: Rolandt Holst, Reinders en Eichelsheim.
Dordrecht: Spiekman en J. Portegijs.
Middelburg: J. W. Sleef en Ter Laere.
Vlissingen: J. W. Sleef en Ter Laere.
Maastricht: B. Reijndorp en Baart.
Tilburg: S. de Miranda en Baak.
's-Bosch: v. d. Waerden en Spierdijk.
Schiedam: K. C. Brock en K. Prins.
Tiel: Ch. Levendig en Bergmeijer.

„Alle sprekers gelieven aan deze aanwijzing te voldoen. We

hadden al onze krachten noodig en hebben ze naar beste weten opgesteld.

„Vooruit nu! Laat deze stormloop schitterend zijn!

Het Comité van Verweer."

Aan dat alles was vooraf gegaan op 27 Februari een **Manifest.** Dit stuk, dat in grooten getale over het land werd verspreid luidde aldus:

„Het Comité van Verweer, vertegenwoordigende de Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel, Bond van Suikerbakkers, Algemeenen Zeeliedenbond, Bond van miliciens en oud-miliciens, Communistenbond, Beeldhouwersbond, Federatie van Transportarbeiders, Meubelmakersbond, Machinisten- en Stokersbond, Typografenbond, Metaalbewerkersbond, Timmerliedenbond, Bierbrouwersgezellenbond, Opperliedenbond, Behangers- en Stoffeerdersbond, Steenhouwersbond, Metselaarsbond, Fotografenbediendenbond, Soc.-Dem. Arbeiderspartij, Bond van Militaire Kleermakers, Nat. Arbeiders-Secretariaat, Gemeenschapppelijk Grondbezit, Schildersgezellenbond, Bond van Marinematrozen, Scheeps- en Bootwerkersbond, Vrije Socialistenvereeniging, Bakkersgezellenbond, Kuipersgezellenbond, Glazenwasschersbond, Cacaobewerkersbond, Kleermakersbond, Boekbindersbond, Mand- en Rietbewerkersbond, Algem. Nederl. Diamantbewerkersbond, Stukadoorsvereeniging, Nederlandsche Bond van Gemeente-werklieden, Sigarenmakersbond, Binnenschippersbond, Bond van Kapiteins, Stuurlieden en Dekknechten, Textiel-Arbeidersbond, Bond voor Landarbeiders, heeft het volgende Manifest aan het Nederlandsche volk gericht:

„De teerling is geworpen.

„De Regeering van ons land is bereidwillig gezwicht voor den op haar uitgeoefenden aandrang van beangstigde kapitalisten, en heeft een wetsontwerp ingediend, dat een brutalen aanslag inhoudt op het kleine beetje recht, dat den arbeider in Nederland tot nog toe in de wet was toegekend.

„Het recht van werkstaking wordt aan 100,000 arbeiders gewoon ontnomen, en voor alle anderen, onder het motto: Bescherming van de vrijheid van arbeid, aan dusdanige banden gelegd, dat ook de kleinste werkstaking door de arbeiders betaald zal moeten worden met maanden en maanden gevangenisstraf.

„Het recht van werkstaking, het eenige economische wapen der Nederlandsche arbeidersklasse, wordt vermoord, dàt is de sombere tijding, die Woensdag uit den mond van Neerland's grooten Christelijken staatsman ons werd gebracht.

„Misdrijf heet 't in 't vervolg in Nederland, als de arbeider sarrens moede, zijn armen laat neervallen langs zijn lichaam, en weigert te werken op de voorwaarden, hem door kapitalistische ondernemingen of besturen voorgeschreven, buiten zijn invloed, en ondanks zijn wil. Misdrijf heet dat en als misdadiger zal hij, die meent de vrije beschikking te kunnen voeren over zijn eigen hoofd en handen, de gevangenis in.

„Drie wetsontwerpen zijn ingediend. Twee daarvan kunnen ons betrekkelijk koud laten. De regeering wil een spoorwegbrigade oprichten, om, in geval van staking der spoorwegarbeiders, toch den dienst op eenige hoofdlijnen gaande te houden. En verder wil ze een staatscommissie benoemen tot het instellen van een onderzoek ten aanzien van de rechtsverhoudingen en de voorwaarden, waaronder het personeel bij het spoorwegbedrijf in dienst is.

„Indien dit laatste voorstel eenige beteekenis heeft, dan is het door de zelf-aanklacht, die er in ligt. Men erkent, niet te weten onder welke rechtsverhoudingen het spoorwegpersoneel leeft en werkt, en benoemt een commissie om dat te onderzoeken, maar tegelijk begint men al maar vast, dat personeel te verbieden het werk te staken. Onverschillig hoe de arbeidsvoorwaarden zijn, waaronder ge werkt — werken moet ge, en zoo niet, dan de gevangenis in, voor maanden, voor jaren!

„Want dat is de kern van deze nieuwe tuchthuiswet, die men durft voorleggen aan een vergadering, die zich noemt de vertegenwoordiging van een vrij volk!

„De eerste bepaling in dat wetsontwerp, dat „tot aanvulling en wijziging van het „Wetboek van Strafrecht", is deze, dat hij, die een ander door hinder of overlast of door middelen, geschikt om vrees aan te jagen, wederrechtelijk dwingt iets te doen, na te laten of te dulden, kan gestraft worden met drie maanden gevangenisstraf. En indien dat misdrijf door meerderen samen wordt gepleegd, wordt het zes maanden!

„Door deze bepaling kan een motie, waarbij verachting wordt uitgesproken over patroons of onderkruipers, kan een woord, een

gebaar, een blik, letterlijk alles, worden gestraft. Het posten bij werkstakingen wordt onmogelijk, werkstakende arbeiders worden ten prooi geleverd aan de politie en de justitie, die met behulp van deze elastieke bepalingen letterlijk kunnen doen wat ze willen.

„Schandelijk, gemeen, is de daar nog bijgevoegde bepaling, dat dengene, die voor dergelijk feit wordt gestraft, ontnomen kan worden het recht om te kiezen of gekozen te worden, waardoor stakingsvonnissen worden gestempeld tot onteerende vonnissen.

„Deze bepalingen gelden niet alleen voor het spoorwegpersoneel, maar voor alle arbeiders. De wet wordt in dienst gesteld van de onderkruipers en van de patroons. De wet wordt een jachtmiddel op de arbeidersorganisatie.

„Wordt er in deze bepaling, die aan de in dienst der heerschende klasse staande politie en justitie een vrijbrief geeft tot elke daad van willekeur tegen de arbeidersorganisatie, de werkelijke bedoeling met eenige schaamte tenminste nog verborgen achter een dekmantel, deze dekmantel zelfs valt weg als men zich richt tegen de arbeiders bij openbare diensten, dat zijn allen, die in dienst zijn van gemeenten, provinciën, staat, en waarbij de wet voegt het spoorwegpersoneel. Aan deze arbeiders wordt verboden het werk te staken!

„De enkele arbeider, die dienst weigert, kan gestraft worden met zes maanden.

„Indien het in vereeniging gebeurt, zooals dat steeds het geval is bij werkstaking, kan men gestraft worden met vier jaren gevangenisstraf.

„Deze straf kan ook opgelegd worden aan „leiders" of „aanleggers," die zelf niet aan de staking deelnemen, m. a. w. aan de bestuurders der organisaties!

„En, indien de staking stremming in den dienst of in het verkeer tengevolge heeft, wat natuurlijk haar doel is, dan kunnen de deelnemers en leiders gestraft worden met zes jaren gevangenisstraf.

„En ook tegen dit „misdrijf," het werkstaken door spoorwegstaats- of gemeente-arbeiders, is buitendien nog de straf bedreigd, anders alleen bij onteerende vonnissen gevoegd, n.l. ontzetting uit de burgerrechten.

„En snel wil ze er bij zijn, de Regeering, de christelijke regeering!

De wet treedt in werking den dag harer afkondiging. Het gaat met de wetten tègen, vlugger dan met de wetten voor de arbeiders!

„De Ongevallenwet werd in werking gesteld 23 maanden na hare afkondiging, deze Tuchthuiswet treedt in werking op den dag der afkondiging zelf!

„*Volk van Nederland!*

„Steeds waart ge trotsch op uwe betrekkelijke vrijheid, die hier en daar werkelijk eenigszins gunstig afstak bij den toestand in enkele andere landen.

„En nu? Met één ruk trekt men het rad van den vooruitgang terug, en snelt met reuzenschreden het pad der brutaalste reactie op!

„Reactie wil niemand! heeft Dr. Kuyper in de Kamer namens de regeering gezegd.

„Welk een ongelooflijke hoon!

„Is dit geen reactie? Wat zou er dan wel moeten gebeuren als men eens wèl reactionnair was?

„Volk van Nederland! Wat wilt ge zijn?

„Een reactionnaire vrijheidsmoordende natie, die met bruut geweld het heilig streven der hoogerop willende arbeidersklasse neer wil slaan? Een natie, die in de moderne wereld met afschuw zal worden genoemd als een natie van verwaten heeren en tot slaven gestempelde knechten?

„Wilt ge dat?

„Welnu, dan zijn we niet één natie meer, dan zijn we er twee, die elkander niet kennen, die elkander verafschuwen als het licht de duisternis, als de vooruitgang de reactie.

„*Arbeiders van Nederland!*

„Met sombere bitterheid neemt ge kennis van dezen hondsch brutalen aanslag op uw éénig economisch recht!

„Eén kreet van woede heeft er geklonken uit honderdduizend monden, bij de kennisname van deze plannen van rechts- en vrijheidsmoord.

„Uwe rechten, uwe vrijheden zijn in gevaar!

„Uwe organisatie, het middel van strijd, waarmede gij worstelen kondet, om u op te werken uit den poel van eeuwige armoede en tyrannie, wordt belaagd.

„Het heilig recht der verdrukten en geknechten, om met

elkander te strijden voor een betere wereld, wordt u ontrukt, doordien men nu het wapen ontneemt, waarmede ge dien strijd allereerst moest voeren.

„Tegen deze plannen een kamp aan te binden, zooals die in ons land nooit is gezien, dat is op het oogenblik uw groote, heilige plicht.

„Moet wat er omgaat in de zielen dezer vrijheidsmoordende heerschers omgezet worden in wetten, dan zal dat toch niet gebeuren, dan nadat ook het laatste stukje masker van hun reactionnaire aangezichten zal zijn afgerukt.

„Arbeider, Burger met vrijheidszin en rechtsgevoel!

„Tegen deze ontwerpen, die zelfs alles overtreffen wat in eenig beschaafd land aan vrijheid-knevelende wetten bestaat, moet een groote, geweldige agitatie worden gevoerd.

„Daartegen moet al wat in ons land niet lijdt aan brandkastdelirium in 't geweer!

„Daartegen moet elk wettig middel in vollen omvang worden aangewend!

„Daartegen moeten honderdduizenden stemmen zich vereenigen in één grootsch, eendrachtig, verpletterend protest.

„De dagen van nu af totdat de Kamer haar beslissing heeft genomen, moeten worden gewijd aan de agitatie tegen deze schandelijke plannen, van wier misdadigheid en volksvijandelijkheid de regeering zich volkomen bewust is, want alvorens ze te publiceeren, heeft ze zich omringd met tienduizenden soldaten.

„Arbeiders, loop te hoop om uw belaagde rechten te redden!

„Bezoekt bij duizenden de protestmeetings, en laat de verkondiging van uw wil den heerschers toeklinken als helder en indrukwekkend bazuingeschal.

„Weg met de reactie en haar plannen van recht- en vrijheidsmoord!

„Hoog de organisatie van den naar bevrijding strevenden arbeid.

HET COMITÉ VAN VERWEER."

Amsterdam, 27 Febr. 1903.

Aan het hoofd van het *Weekblad der Algem. Ned. Vereen. van spoor- en tramweg-personeel* kwam het volgende voor:

„Wij deelen hierbij het personeel mede, dat, mochten wij tot

eene nieuwe staking gedwongen worden, deze niet zal eindigen, voordat omtrent de looneischen voldoende uitkomsten zijn verkregen, waarbij dan de onderkruipers, evenals bij de Gooische stoomtram is geschied, zijn uitgesloten.

„*Het Hoofdbestuur*:
F. H. PETTER.
J. OUDEGEEST."

De geest, die in deze Manifesten uitkomt, werd men ook gewaar in *Het Volk* en in volksvergaderingen.

In *Het Volk* van 5 Maart kwam de volgende advertentie voor:

Koopt! — Leest! — Verspreidt!

Het is plicht van ieder sociaal-democraat te zorgen dat ons e. v. Zondagsnummer, met o. a. de groote dubbele plaat:

In den Naam van Christus!

in handen van alle Nederlanders komt.

Koopt! — Leest! — Verspreidt!

Bedoeld werd de bekende en beruchte plaat in *Het Volk* (8 Maart), waarin DR. KUYPER voorgesteld werd den reeds geketenden arbeider **worgende.** Trouwens, Zondag op Zondag werd in *Het Volk* door sterk sprekende platen op het in die dagen toch reeds licht te bewegen gemoed van de werklieden gewerkt. O.a. door de plaat, waarin het Binnenhof werd afgebeeld met een schavot, waarop Mr. LUCASSE als beul en Dr. NOLENS als priester fungeerde en waarop reeds een paar sociaaldemocratische kamerleden zijn onthoofd, terwijl de heer Hugenholtz op het blok ligt.

Merkwaardig om de hartstochtelijke taal der sprekers en de opgewonden stemming der aanwezigen was de vergadering die Donderdag 5 Maart te Amsterdam werd gehouden en waarin Dr. GORTER heel broederlijk met DOMELA NIEUWENHUIS de menschen „kokend" maakte. *Het Volk* geeft er het volgende verslag van:

„Maar zelden was de geestdrift der Amsterdamsche arbeiders zoo groot en zoo duidelijk als gisteravond bleek (Donderdag 5 Maart) bij den eersten aanval op de dwangwetten. Bij duizenden stroomden de arbeiders te zamen, om te protesteeren tegen de beknotting van hun rechten.

„Spoedig bleek dat de reusachtige zaal van het Paleis te klein zou zijn en werd door het comité onmiddellijk de groote zaal van Plancius gehuurd, voor de honderden die teruggestuurd zouden moeten worden.

In het Paleis voor Volksvlijt.

„Tegen zeven uur begon het reeds uit alle deelen der stad naar het Paleis te stroomen en om acht uur was de zaal zoo vol dat er geen man meer bij kon. In de doorgangen, de nevenzaal en op de galerijen stond men dicht opeengepakt en het podium dreigde onder den last van honderden te bezwijken.

„Over de volle breedte der zaal waren doeken gespannen, beschilderd met motto's als: „Keert na afloop kalm huiswaarts" en „Werkt voor de organisatie", en herinneringen aan Dr. Kuyper's oude plunje. Lawines motto's, op de dwangwetten betrekking hebbende, werden van af de galerijen over de menigte uitgestrooid.

„Helder en blij klonken onze liederen op, getuigend van de geestdrift der tallooze protesteerenden.

„Ongeveer half negen opende W o l l r i n g, namens het Plaatselijk Comité van Verweer, bestaande uit 91 Amsterdamsche organisaties, de meeting en deelde mede dat Gorter, Kolthek en van Erkel zouden spreken.

„G o r t e r geloofde dat vooral voor de ouderen in de beweging de laatste dagen van Januari een verrassing waren; wij hadden niet kunnen denken dat het zoover in ons land reeds was met de arbeidersbeweging.

„Het past dan ook thans met een enkel woord de mannen te gedenken die voor 25 à 30 jaar de roode vaan in Nederland hebben geplant. In de eerste plaats moet dan Domela Nieuwenhuis worden genoemd. (*Daverend applaus*). Men zal spr. niet van vleierij kunnen verdenken; steeds bestrijdt hij de anarchisten, maar wij vergeten thans alles en vereenigen ons allen tegen het kapitalisme. (*appl.*)

„*In de laatste dagen van Januari is de zon van het proletariaat heerlijk opgegaan en daartegenover gaat de tanende zon van het Kuyperiaansche Christendom onder:* en wat in 19 eeuwen niet is geschied, is nu voor het eerst in ons land gebeurd: de solidariteit der verdrukte klasse heeft zich onmiskenbaar geopenbaard.

„Spr. gaf vervolgens een overzicht van den aanvang en het verloop van den strijd der transportarbeiders. De namen van de drie rangeerders, die dien schoonen morgen weigerden een trein te formeeren van de geboycotte wagons, dienen bewaard te blijven in de harten van het proletariaat, meer dan die van Kuyper en Lohman. Het moet een heerlijk schouwspel zijn geweest toen de 500 man van de Rietlanden onder het gejuich der bootwerkers het terrein verlieten: op dien dag scheen een socialistisch zonnetje. Voor de tweede maal brak het socialistisch zonnetje door toen de groote heeren van de spoorweg-maatschappij aan de vakorganisatie moesten verzoeken, asjeblieft een trein te willen laten loopen, om hen naar den Haag te rijden, om met de regeering te onderhandelen.

„Toen was een oogenblik de sociaaldemocratische idee bewaarheid: *de arbeiders meester van de machine, de vakorganisatie regelaar van het bedrijf, en de nietsdoener met den hoed in de hand, de werklieden beleefd om hun toestemming verzoekend.* (*Daverend applaus*).

„Alle arbeiders van welke gedachte ook sloten zich aaneen en alle verdeeldheid was gebannen.

„Hoe was de houding van Kuyper tegenover deze heerlijke broederschap van het proletariaat? Hij zeide duidelijk in de Kamer, hoewel met een beetje deftiger woorden: „had ik maar genoeg soldaten gehad, dan had ik ze wel direkt onder de knie gekregen." (*Gefluit*).

„Dat is zijn antwoord op hetgeen wij het hoogste achten.

„Als Dr. Kuyper zegt: „wat hier plaats greep was een onbezonnen aanslag op den hoofdfactor voor de levensbeweging der maatschappij", dan antwoorden wij: de geheele inrichting der kapitalistische maatschappij is een aanslag op den hoofdfactor der maatschappij: den arbeid; als Dr. K. spreekt van een onduldbare belemmering der Overheid aangedaan in de uitoefening van haar functie, dan zeggen wij dat al de levensfuncties der arbeidende

klasse altijd, maar nu nog meer, door hem onduldbaar worden belemmerd. En zijn verwijt van opoffering van de welvaart van heel een volk aan zucht naar klassen-invloed slingeren wij woordelijk op hem en zijn klasse terug.

„In 1872 zei Dr. Kuyper dat de zwakken slechts één rechtsmiddel hebben: de werkstaking; in 1901 riep hij tot God dat de arbeiders geen dag en geen nacht kunnen wachten op verbetering: dertig jaar lang heeft hij de arbeiders alle schoons en goeds beloofd, als men hem maar aan de regeering bracht en toen hij aan de regeering kwam was zijn eerste daad de haringspeetsters den nachtarbeid wederom op te leggen, en zijn tweede daad was het eenige ooilam van den arbeider, de werkstaking, den hals af te snijden.

„Daartegen komen wij in verweer. Het is niet aan spr. te raden welke gedragslijn nu gevolgd moet worden, maar hij raadt ten dringendste aan naar het advies van het Comité van Verweer te handelen.

„Kameraden! weest solidair en socialist, schuift in uw vakorganisatie, in uw politieke partij en in de coöperatie, de socialistische idee voorop: als gij onverbreekbaar zijt vereenigd, dan zal de schijnbare overwinning die Kuyper *misschien* zal behalen, niets anders zijn dan een nederlaag. (*Applaus en gejuich*).

„Gedurende Gorters rede kwam Domela Nieuwenhuis ter vergadering en werd met applaus en gejuich begroet.

Na Dr. Gorter voerden het woord Kolthek en Van Erkel. De laatste stelde de volgende motie voor en natuurlijk onder toejuiching der vergadering:

„De groote monstermeeting in het Paleis voor Volksvlijt enz.,

„de ingediende dwangwetten tegen de arbeidersbeweging besprekende,

„besluit tot het uiterste de vrijheid der arbeiders-organisatie te verdedigen en als *één* man de gedragslijn van het Landelijk Comité van Verweer te volgen."

„Ook de heer DOMELA NIEUWENHUIS voerde het woord. O. m. zeide hij:

„In de hooge kringen maakt men zich volgens de pers niet bijzonder bezorgd; desniettemin heeft de koningin-moeder De Savornin Lohman bij zich ontboden om haar in te lichten. Zij gaat daardoor

bij den duivel te biecht; laat zij ook Oudegeest en Petter ontbieden, dan wordt zij tenminste niet eenzijdig ingelicht.

„De liberale pers doet het nu voorkomen alsof zij de wetten te scherp acht en zich scharen wil aan de zijde der vrijheid. *Deze huichel heeft een politiek doel: de liberalen willen Kuyper laten vallen om daardoor weer op het groene kussen te komen;* daarvoor laten zij hem op het beslissende oogenblik alleen, doch waren zij aan de regeering, het zou er heusch niet anders uitzien. Het Fransche ministerie Waldeck—Rousseau was even reaktionair als alle voorgaanden.

„De bezittende klasse tracht nu de arbeiders angst in te boezemen door troepenvertoon, zij trakteert de soldaten en tracht deze daardoor tegen ons op te zetten; deze opruiing van bovenaf is geoorloofd, maar als een der onzen een onvoorzichtig woord laat glippen, wordt hij gestraft; maar onder die soldaten zijn ook der onzen en het zou kunnen gebeuren dat de regeering in dat opzicht een langen neus haalt.

„De dag der aanneming der wetten zal voor de bourgeoisie een onheilspellende zijn. De regeering zal ondervinden, dat de bajonetten geen geschikte plaats zijn om op te gaan zitten.

„Indien gij voor niets terugdeinst om deze wetten tegen te gaan. hebt gij alles gedaan wat gij doen moest.

„Laat ons fluiten om die wet; hier heb ik het ding!" Het wordt verscheurd! (*Applaus*).

„Op de vraag van den Voorzitter aan de aanwezigen in de zaal. op het podium en op de galerij of zij tegen de motie zijn, wordt met een donderend „neen" geantwoord.

„Na een opwekking om de agitatie onverzwakt voort te zetten, maar kalm te blijven, ging de vergadering onder het zingen van den Socialistenmarsch uiteen."

Ook op andere plaatsen in ons land werden „protest-vergaderingen" gehouden. In de protest-vergadering te Delft, Woensdag 4 Maart gehouden, trad het Kamerlid SCHAPER op met MR. T. DE VRIES, voor zoover bekend de eenige anti-revolutionair die de Strafrechtnovelle afkeurde. Trouwens, de heer De Vries had onmiddellijk nà de werkstaking van 31 Januari in het door hem met den heer STAALMAN geredigeerd blad God gedankt voor de

kracht, die op dien dag de arbeiders hadden ontwikkeld. De heer De Vries betwistte (volgens het verslag in de *N. Rott. Ct.*) dat de dwangwetten op rechtsgronden berustten. „Men weet nu" — zoo ging hij voort — „dat de regeermachine snel kan werken, als het er om gaat onrecht te doen, door arbeiders in de gevangenis te stoppen, maar gaat het om bepalingen te ontwerpen in het belang der arbeiders, dan werkt de staatsmachine traag."

Zooals reeds gezegd is, de heer Mr. T. De Vries was, zij het dan gedeeltelijk met den heer Staalman, vrij wel de eenige onder de anti-revolutionairen, die eenige sympathie betoonde met de werkstakers of met het Comité van Verweer. Alleen deelden de bladen mede dat de *Prot. Chr. vereeniging van spoor- en tramweggpersoneel* te Zwolle in een adres aan de Tweede Kamer verklaarde niet in te stemmen met de Strafrechtnovelle. Doch later kwam die vereeniging daarop terug en schaarde ze zich aan de zijde der Regeering.

VII.

VERZET TEGEN HET COMITÉ VAN VERWEER.

Opmerking verdient, dat terwijl de sociaal-democraten en de anarchisten onder hun Comité van Verweer een zoo hartstochtelijken ijver aan den dag legden, alleen de woordvoerders der christelijke partijen tegen hen optraden in volksvergaderingen. Woordvoerders van andere richting lieten zich niet hooren. Noch de vrijzinnig-democraten, noch de Liberale Unie-mannen traden voor het voetlicht. Zij bepaalden zich, gelijk op de vorige bladzijden bleek, tot adresseeren. De heeren Limburg, Kerdijk, Goeman Borgesius, Pyttersen en anderen schreven „Girondijnsche" artikeltjes — zooals de *Nederlander* die kwalificeerde — waarin ze veel meer de Regeering dan het Comité van Verweer onder handen namen; doch ze kwamen, voor zoover bekend, in geen enkele volksvergadering.

Toen nu de Zondag van 8 Maart (de protestdag voor het Comité van Verweer) naderde, schreef het *Vaderland*, overtuigd van de noodzakelijkheid, dat ook van die zijde eenige kracht in de volksvergaderingen behoorde uit te gaan, het volgende:

„Waar de socialisten Zondag een protesdag houden vragen wij: kunnen andere democratische en vrijzinnige lieden, die het eerlijk meenen met onze arbeiders en die tegenover het drijven der S. D. A. P.-mannen staan, niet eveneens dien dag meetings uitschrijven over heel het land en hun bekwaamste woordvoerders er heen zenden om heel de burgerij te overtuigen van het gevaar, dat

dreigt van twee kanten, van de zijde der regeering en van de zijde der onbezonnen woordvoerders der socialisten en anarchisten? Het is nu meer dan noodig, dat men hiervan doordrongen worde. Want schijnt het niet alsof het gezonde, kalme verstand, dat altijd een voorrecht van ons volk is geweest, in deze dagen geheel beneveld is? Zien de arbeiders niet meer in dat hun vakbeweging niets te maken heeft met de sociaal-democratie, dat de arbeidersorganisaties het 't verst zullen brengen als ze de eigenlijke politiek buiten hun streven houden, zooals Engeland het hun leerde?

„De mannen, die even weinig gevoelen voor de aanhangige strafwetswijziging als voor de wijze van protesteeren daartegen van de socialisten, zij hebben thans een plicht te vervullen."

De woordvoerders van de richting van het *Vaderland* kwamen echter niet opdagen. Daarentegen ontwikkelden de Christelijke partijen onder hun woordvoerders Dr. de Visser, Ds. Talma, Mr. Aalberse, Mr. Sybrandi, Ds. van Lummel, Mr. S. de Vries (het Kamerlid), De Wilde, Wirtz, van Oversteeg, Pater Weijers en anderen een buitengewone kracht.

In de *Nederlander* van 6 Maart kwam onder het opschrift: „De Chr. Werklieden-organisatie" het volgende stuk voor:

„Dezer dagen stond in de *Nederlander*, dat in den laatsten tijd voor de Christelijke Werkliedenvereenigingen de velden wit zijn om te oogsten. De waarheid van dat woord blijkt mij elken dag. Ik word letterlijk overstroomd met uitnoodigingen uit de meest verschillende deelen van ons land, om de behulpzame hand te komen bieden tot het oprichten van dergelijke Vereenigingen. Maar ieder mensch gaat slechts één gang.

„Het is mij, die de laatste drie weken bijna avond aan avond met werklieden vergader en nog allerlei samenkomsten gedurende de volgende dagen heb bij te wonen, in de verste verte onmogelijk aan die noodigingen te voldoen. Toch moet van de tijdsomstandigheden worden gebruik gemaakt om onze christelijke werklieden krachtig te organiseeren. Daarom richt ik hier openlijk de uitnoodiging tot ambtgenooten, onderwijzers en anderen, die zich bereid verklaren en geschikt gevoelen, om mij te helpen, mij hun naam en adres op te geven. Ik kan dan al de broeders, die op verschillende plaatsen deze actie willen beproeven, op hen als sprekers wijzen.

„Broeders! ernstig pleit ik in deze gewichtige dagen op uw steun.

J. TH. DE VISSER.

A m s t e r d a m, Keizersgracht 451."

Tegenover het Comité van Verweer werd een *Comité van Verdediging* opgericht, blijkens het volgende:

MANIFEST AAN DE NIET-REVOLUTIONAIRE ARBEIDERS.

„Het Comité van verdediging meent aan de door haar vertegenwoordigde Christelijke arbeidersorganisaties het volgende te moeten berichten.

„Gelijk bekend is, is ons Comité samengesteld na de oprichting van het „Comité van Verweer" en de publicatie van de motie 20 Februari te Amsterdam aangenomen, bij welke motie eene *algemeene werkstaking* op een nader door het Comité van Verweer te bepalen dag werd aangekondigd „ter wering van de wet die naar het Comité beweert de vrijheid van staken aanrandt."

„Tegen deze beweging, waarbij het dreigen met eene staking werd gebruikt als verzet tegen de bij de Regeering en Volksvertegenwoordiging in behandeling zijnde wetten, heeft ons Comité gemeend *te moeten protesteeren, door woord en geschrift, ten einde al wat onder ons volk van Christelijke belijdenis is, terug te houden van dezen revolutionairen weg.*

„Mede ten gevolge van dit ons optreden, is eene andere tactiek voorgeschreven. Niet eene *algemeene* maar eene menigte kleinere of grootere werkstakingen, dan hier dan daar, voor te bereiden is thans het doel waarop wordt aangestuurd.

„*Ons Comité meent de Chr. arbeiders hiervoor ten zeerste te moeten waarschuwen, teneinde ondanks de veranderde taktiek hetzelfde revolutionaire doel NIET te helpen bevorderen.*

„Ook al zullen bij deze stakingen, hier en daar, op den economischen basis, hooger loon, verkorte werktijd enz. worden voorgesteld, *toch mag bij dezen stand van zaken geen enkel man, bij onze organisatie aangesloten, daaraan meedoen.*

„Het Comité van Verweer heeft nu eenmaal aan den strijd op het gebied der vakbeweging een politiek en revolutionair doel verbonden.

„Dit onwettig verzet, dat niet wordt opgegeven, maar thans op *andere* wijze blijft voortduren, *te bestrijden*, achten wij de ernstige plicht en dure roeping *van ieder, die met ons elk revolutionair optreden wenscht tegen te staan, en meent, dat alleen in den weg van orde en wet het goed recht der arbeiders-organisatie is te verdedigen en te handhaven.*

„Het Comité van Verdediging.

NAMENS DE HOOFDBESTUREN VAN:

Nederl. Werkl. Verbond „Patrimonium".

K. KATER, *Eere-Voorzitter.*
P. VAN VLIET, *Voorzitter.*
K. A. GRONDIJS, *Secretaris.*

Chr. Werklieden-Vereeniging „Maarten Luther".

Ds. P. VAN WIJK JR., *Eere-Voorzitter.*
D. J. K. SCHENKEN, *Voorzitter.*
J. H. ISRAEL, *Secretaris,*

Chr. Nationalen Werkmansbond.

DR. J. TH. DE VISSER, *Eere-Voorzitter.*
W. A. GENNEKEN, *Voorzitter.*
A. v. OOY, *Secretaris.*

Christelijk Arbeids-Secretariaat.

J. HUIZINGA, *Voorzitter.*
J. DOUWES, *Secretaris.*

UTRECHT, 24 Maart 1903."

Het Comité van Verdediging organiseerde in tal van gemeenten vergaderingen, waar sprekers van de aangesloten vereenigingen optraden voor volle zalen. De heeren J. HUIZINGA, voorzitter van het Christelijk Arbeids-Secretariaat en lid van den gemeenteraad te Kampen, en K. A. GRONDIJS, te Utrecht, secretaris van het Christelijk Werkliedenverbond „Patrimonium", onderscheidden zich daarbij op bijzondere wijze.

Ook van roomsch-katholieke zijde werd groote actie ontwikkeld.

Verspreid werd het volgende

„MANIFEST!"

„Waar reeds andere Christelijke organisatiën uiting hebben gegeven aan hare gevoelens, rekenen de besturen der groote Katholieke Werklieden-Vereenigingen in Nederland het zich tot strengen plicht, in deze ernstige dagen een woord te spreken tot hare leden in het bijzonder en tot de werklieden in het algemeen.

„Wij allen kennen den toestand en wij begrijpen dat deze hoogst gevaarlijk is.

„Een federatie van verschillende vereenigingen stuurt op eene algemeene werkstaking aan. De aanleiding hiertoe is het feit geweest, dat georganiseerde werklieden weigerden samen te werken met niet-georganiseerden.

„Daaruit zijn de troebelen ontstaan, waarvan wij getuigen zijn geweest, en nu de Regeering maatregelen neemt, ter voorkoming van dezelfde feiten, agiteert men tegen de voorgestelde wetten.

„W e r k l i e d e n!

„Niemand ijvert meer voor het ordelijk vereenigingsleven dan wij. Niemand wenscht vuriger dan wij, dat allen tot organisatie toetreden .... toch moeten wij beslist afkeuren den dwang, die de werklieden tot eene bepaalde organisatie wil doen ingaan, op straffe anders werk- en broodeloos te worden. Wij eischen voor iederen werkman de vrijheid van arbeid op, en ofschoon wij verklaren, dat de patroons onze organisatiën moeten erkennen, veroordeelen wij alles wat met die vrijheid in strijd is.

„*Wij keuren dus ook af de agitatie, die door sommigen in deze dagen wordt onderhouden.*

„W e r k l i e d e n!

„De uitlegging, die in niet weinige bijeenkomsten en vergaderingen over de stakingswetten gegeven wordt, *is onjuist.*

„*De staking wordt niet belet*, is niet strafschuldig. Strafbaar wordt alleen gesteld de *Contractbreuk*, en dat nog alleen *voor bepaalde takken van dienst.*

„Waar nu een contract gesloten is tusschen den werkgever en werknemer, dáár eischt toch de rechtvaardigheid dat die verbintenis wordt nagekomen?

„Zeer juist zegt „*Het Centrum*" van 2 Maart ll.

„De Regeering stelt *niet* voor, het werkstaken strafbaar te stellen, *zelfs niet* het werkstaken van ambtenaren, personen in openbaren dienst werkzaam en spoorwegpersoneel.

„*Alleen* wil de Regeering strafbaar stellen, wat inderdaad ieder weldenkend man strafwaardig noemen moet: het staken door deze personen, *indien* dit gepaard gaat met contractbreuk.

„Zegt dus — gesteld dat alle opzeggingstermijn twee weken is — het geheele spoorwegpersoneel met de 14 dagen den dienst op (een werkstaking derhalve in optima forma), dan is dit niet strafbaar volgens 't regeerings-ontwerp.

„Wanneer dus in pamfletten en dagbladen de socialisten den volke verkonden, dat de Regeering een aanslag wil plegen op het vereenigingswezen, de vakvereenigingen den kop indrukken, dan is dat eenvoudig een fatale leugen, zelfs ten opzichte van het spoorwegpersoneel, — tenzij de socialisten mochten willen beweren, dat een vakvereeniging alleen dan goed werken kan, indien 't den werkman geoorloofd is willekeurig zijn contract te verbreken, z e l f s a l s d a a r d o o r g e v a a r v o o r d e g a n s c h e g e m e e n s c h a p o n t s t a a t".

„Wij moeten dus *afkeuren* de aanvuring tot daden van verzet.... Wij kennen al te goed de ellende, die uit zulke daden geboren wordt; de gevaren, waarmede deze vergezeld gaan, en daarom waarschuwen wij een ieder met allen nadruk, om in deze dagen niets te doen, waaruit rampen en ongelukken voor nu en later kunnen komen over uw eigen personen en over uwe vrouwen en kinderen.

„*In naam der tienduizenden onzer leden werpen wij dan ook verre van ons alle verantwoordelijkheid, wanneer uit de tegenwoordige wijze van optreden ernstige gevolgen zullen ontstaan.*

„In het welbegrepen belang van allen protesteeren wij tegen het manifest van het „Comite van Verweer" en wijzen het terug als niet wedergevende nòch de juiste beteekenis der wetten, nòch de stemming van duizenden en duizenden Nederlandsche arbeiders. Ook wij erkennen dat er toestanden zijn, die verbetering eischen, maar wij zijn ervan overtuigd dat die verbetering alleen dàn eene blijvende is, wanneer zij steunt op den grondslag van rechtvaardigheid en orde.

„C h r i s t e l i j k e W e r k l i e d e n!

„*Steunt vooral nu uwe Christelijke organisatiën*, hebt vertrouwen in uwe besturen, werkt samen met hen voor wien het gezag heilig is en hebt voor dat gezag dien hoogen eerbied, die ons bevolen wordt door onze Christelijke beginselen.

„W e r k l i e d e n!

„Laat u niet voeren op gevaarlijke paden: blijft op den weg der orde. Steunt onze Regeering en vormt een sterke kracht tegen den geest van wanorde. Dan zal ons dierbaar vaderland wederom de rust genieten, die voor de welvaart van allen noodzakelijk is.

„*Het Centraal-Bestuur van den „Ned. R. K. Volksbond"*:
W. C. J. PASTOORS, *Voorzitter*, Den Haag.
B. LAMMERS, *Secretaris*, Amsterdam.

Het Bestuur der „St-Josephs-Gezellen-Vereeniging":
G. H. F. STOFFELS, *Centraal-President*, Amsterdam.
W. A. SCHADE v. WESTRUM Hzn., *Secretaris*, Amsterdam.

Het Bondsbestuur van den „Bond van R. K. Werklieden-Vereenigingen in het Aartsbisdom":
H. ENGELS, *Voorzitter*, Enschedé.
G. A. LIETHOF, *Secretaris*, Arnhem.

Het Bestuur van den „'s Hertogenbosschen R. K. Werklieden-Bond":
Jos. v. d. HOEVEN, *Voorzitter*.
M. J. M. v. d. DONK, *Secretaris*.

Het Bestuur van den „Bredaschen R. K. Volksbond":
W. C. MENTINK, *Voorzitter*.
P. MICHIELSEN, *Secretaris*.

Het Centraal-Bestuur van den „Limburgschen R. K. Volksbond":
Andr. VLIEGEN, *Voorzitter*, Gulpen.
LÉON BROUWERS, *waarn. Secretaris*, Gulpen."

Voorts werd door den *Bond van Orde*, een vereeniging van spoorweg-personeel, dat zich verzette tegen het Comité van Verweer, gepoogd de spoorweg-beambten en andere werklieden te overtuigen van het verkeerde der middelen, door de socialisten en door het Comité van Verweer aanbevolen. In een der Manifesten

door den *Bond van Orde* verspreid (5 Maart) kwam o. m. het volgende voor, dat door de *Nieuwe Courant* genoemd werd

EEN WELSPREKEND WOORD.

„Laat het ons vergund zijn, met een ernstig woord u te waarschuwen tegen de opruiende taal van mannen, die u niet kennen, en die alleen van u gebruik willen maken om de sociaal-democratische arbeiderspartij een overwinning te bezorgen.

„Er ligt zooveel gevaar in dat heftige optreden, in dat aantoonen van enkele grieven, sterk aangedikt. Wanneer een paar duizend menschen in de zaal aanwezig zijn en de spreker weet u door zijn woorden op te winden, dan gevoelt ge u sterk en dan laat ge u zoo licht medeslepen om te roepen met den grooten hoop: „Staken, staken."

„Wanneer ge echter daarna terugkeert in den kring der uwen, wil dan eens overwegen wat door den spreker is gezegd en vraag dan eens uzelve af of er ook niet zijn lichtpunten en of er in uw leven dan werkelijk zooveel ellende is, als men u heeft willen doen gelooven. Gij zult dan begrijpen dat men u en uw gezin ongelukkig gaat maken, dat men de tevredenheid verjaagd heeft uit uw huis, dat men u koeien met gouden hoorns belooft, omdat men meent alles te kunnen bereiken, omdat men u wil doen gelooven dat, als ge maar sterk aaneengesloten blijft, gij alles kunt verkrijgen.

„Men vergeet niet u er bij te zeggen, dat de weg, die leidt naar het doel, dat men bereiken wil, door bloed en tranen zal loopen: men is dan verantwoord op gegronde verwijten: men heeft u immers te voren gewaarschuwd. Maar in de opwinding van het oogenblik, onder den indruk van de opzweepende woorden van een vurigen volksman, let ge niet op die kleinigheid.

„Men laat u trouwens niet den tijd tot nadenken: men sleept u van de eene vergadering naar de andere en overstelpt u verder met opruiende manifesten.

„En niemand is er die u wil wijzen op de holle frasen, op den ernst van de handeling waarvoor men uw hulp noodig heeft.

„Kunstmatig zijt gij gebracht in een toestand van verbittering en veroorlooft u dingen te doen, waarvoor ge bij kalm overleg terug zoudt deinzen.

„Men heeft de spoorwegmannen noodig, omdat zonder hen een algemeene werkstaking niet gelukken kan."

EEN WOORD VAN VERMAAN.

Aan de predikanten der Nederlandsche Hervormde Kerk werd het volgend schrijven gericht:

„Ontegenzeglijk is in de laatste tijden op droevige wijze openbaar geworden wat reeds lang leefde in zoo menig hart.

„Het is daarom wel naar aanleiding van den toestand van spanning, waarin ons Vaderland in deze weken en maanden verkeert, maar meer toch nog lettende op den geest van loslating van God en van Christus, zoo duidelijk waar te nemen in tal van kringen, van hooger en lager geplaatsten, dat het moderamen van de Algemeene Synodale Commissie der Nederlandsche Hervormde Kerk zich op broederlijke wijze wendt tot de voorgangers harer gemeenten, met het uitspreken van den wensch, om op Zondag 15 Maart a.s., in de openbare godsdienstoefeningen, der gemeente de noodzakelijkheid aan het hart te leggen van een ootmoedig, hartelijk en vertrouwend wederkeeren tot den God aller genade.

„Zóó zullen de gevoelens van trouw aan Hare Majesteit, onze geliefde Koningin, worden versterkt, het vaderland gezegend, de regeering des lands en de vertegenwoordigers des volks bemoedigd worden in hun zware taak, en de gemeente van Jezus Christus worden gesteld tot een licht en een zegen voor de wereld!

„Namens het moderamen van de Algemeene Synodale Commissie der Ned. Herv. Kerk.

DR. G. J. VAN DER FLIER, *President.*
J. KNOTTENBELT, *Secretaris.* [1])

---

1) De Haagsche Synode was toen voor wat betreft de meerderheid niet modern, weshalve ook de Synodale Commissie geacht werd „orthodox" te zijn. Door den uitslag der verkiezingen voor de classikale besturen, kort daarop, was de Haagsche Synode weêr modern.

VIII.

IN VOLKS-VERGADERINGEN.

In *Het Volk* van 1 Maart schreef Mr. Troelstra: „De houding der arbeiders steekt zeer gunstig af bij die der Regeering en hare vrienden."

Deze bewering kwam in een zonderling licht te staan, toen in de meetings de sprekers van de Christelijke partijen door de socialisten bemoeilijkt werden en „relletjes" daarvan het gevolg waren, zoodat de politie dikwerf er bij te pas moest komen. Lezenswaardig is wat de *N. Rotterd. Crt.* van 6 Maart daarvan schrijft, en dat hier in zijn geheel wordt opgenomen:

EEN VERGADERING DOOR DE POLITIE OPGEHEVEN.

Bij strooibiljet waren de arbeiders tegen Donderdagavond dringend opgeroepen door „het Comité tot Verdediging", gevormd uit de verschillende christelijke werklieden-organisaties hier ter stede, tot een groote openbare vergadering in het gebouw Jeruël, „om te komen van onder den dwang, dien de socialisten en anarchisten op ons vrije volk willen leggen." Er zou worden gesproken over „den oproep tot staken" en — stond er in den oproep — „debat gewenscht."

Het kerkachtig gebouw, waar Jeruël zijn godsdienstige samenkomsten houdt, en waar tegen de muren en om de booggewelven in roode letters vrome spreuken zijn gepenseeld, liep dan ook na achten stampvol. De banken beneden, de galerijen, de trappen

daarheen, opgepropt vol menschen, die tot aan den ingang samengedrongen stonden, de achtersten op stoelen geklommen.

En aanvankelijk was alles in stille aandacht. De voorzitter, de heer Houborg, deelde in zijn toepasselijk openingswoord mede, dat eerst mr. J. G. Sybrandy uit Den Haag zou spreken; vervolgens — zoo gewenscht — debat over zijn rede, en daarna zou het woord aan ds. B. Wielenga uit Arnhem zijn.

Maar weldra bleek toch al, dat de schare niet zoo heel volgzaam was, want al dadelijk kwam een stem op tegen den zijns inziens te korten tijd aan de debaters toegestaan, en toen mr. Sybrandy nauwelijks zijn rede was begonnen, werd er eenige malen geroepen dat hij harder moest spreken, want achterin kon men hem niet verstaan.

De spreker keurde de groote spoorwegstaking af: hij ontkende dat het een daad van organisatie en van solidariteit is geweest, en als ernstige gevolgen noemde hij de stakingsmanie in het gansche land, de heerschende spanning, de schade aan den kleinhandel en den groothandel toegebracht, het nog dagelijks weerkeerend verlies van de spoorwegmaatschappijen, wat alles op de arbeiders terugslaat. Maar het grootste nadeel is toegebracht aan de arbeidersbeweging; een massa werklieden scheiden zich van de zoogenaamd neutrale vakvereeniging af, en samenwerking van christelijke arbeiders met sociaal-democraten en anarchisten is voorgoed onmogelijk. De christelijke arbeiders moeten zich aaneensluiten.

Op de leiders der sociaal-democraten rust de groote schuld van deze staking, omdat zij het volk hebben opgeruid. Maar het is een Pyrrhus-overwinning geweest: nog éénmaal zoo'n actie en de arbeidersbeweging is voor goed verloren (s c h a t e r e n d g e l a c h).

Vervolgens trekt spreker in scherpe bewoordingen tegen sociaal-democraten en anarchisten te velde; hij verwijt Oudegeest, niet als vakman, maar als politiek socialist te hebben gehandeld, in den geest van de firma Samson en Troelstra. Ten slotte verwijt hij de leiders de rechtsorde te hebben verbroken.

De rede van mr. Sybrandy was aanvankelijk door een enkele, weldra door meerderen met gefluit en luid gelach begroet, maar aan het slot ging het handgeklap en gejuich in gesis en gestamp en gefluit op.

De voorzitter meende, dat het bij nader inzien beter was,

nu eerst het woord te geven aan ds. Wielenga, en het debat tot daarna te verschuiven. Maar vele stemmen verzetten zich hier heftig tegen: de eenmaal beloofde discussie werd geëischt, er werd geschreeuwd: „dat is eedbreuk, contractbreuk", en onder het gestamp en gesis stemde de voorzitter in de aanvankelijke volgorde toe. En toen meteen klonken van alle kanten, van links en rechts en achterin, van de trappen en de galerijen, namen van debaters, die het woord verlangden.

Het eerst zou dan de vrije socialist Samson in discussie komen, en hij werd met luid gejuich, hier en daar gefluit, begroet. Maar hij vroeg den voorrang te geven aan een spoorwegman, die weg moest; wederom barstte geklap los, en de man met de pet van de S. S. verdedigde nu in korte woorden het goed recht van de staking, en wees op enkele misstanden.

Vervolgens zette Samson een breede redevoering op, waarin hij punt voor punt mr. Sybrandy besteed, en de heerschende toestanden fel hekelde. Toen zijn tijd verstreken was, waarschuwde de voorzitter hem te eindigen: hij verklaarde spoedig af te zullen maken, maar juist tegen de slottirade verzocht de president hem te eindigen. Dat gaf weer hevige protesten. Eenige Comité-leden susten: „laat hem maar uitspreken!" Doch toen dit geschied was, riepen verschillenden zijner geestverwanten, die voor discussie waren ingeschreven: „Ga maar door Samson, je hebt mijn acht minuten erbij", „en de mijne!" „en de mijne!" — „de mijne ook!" werd van alle kanten geroepen. Andere vergaderden kwamen hiertegen op, maar zij werden oversist en opnieuw stak Samson met een vervolgrede van wal, waarbij hij de christelijke arbeiders voorhield dat hun patroons niet beter zijn dan de rest, en dat zij gelooven moeten wat zij willen, maar naast de andere werklieden is hun plaats. Die andere arbeiders willen ook geen geweld, maar als 't moet zullen zij aaneengesloten staan om het geweld van de overheid te pareeren, die christelijke regeering, die de soldaten wapent met scherpe patronen, waarvan spr. er een den vergaderden voorhield. Toen het gejuich, met wat gefluit erdoor, weer verstomd was, zei Samson, dat hij nog de beschikking had over acht minuten, maar die stond hij aan mr. Sybrandy af voor zijn repliek. En hij ried de vergadering aan zich kalm te houden, en rustig argumenten tegen argumenten te stellen.

Nieuwe debaters vroegen, eischten het woord. Maar de voorzitter,

die slechts moeilijk gehoor kon vinden, ook omdat hij geen hamer had om aan zijn verzoek om stilte kracht bij te zetten, wees enkelen hunner af, want zij hadden hun minuten aan Samson gegeven.

Nog verscheen de heer Viertelhausen op het podium, die de sociaal-democratie tegen de aanvallen van mr. Sybrandy verdedigde.

Weer geroep om het woord. De voorzitter weigerde, maar door andere bestuurderen werd hij overreed ook nog aan den transportarbeider Barendregt debat te verleenen, die toen verklaarde van den advocaat Sybrandy een wetsuitlegging te hebben verwacht, vooral van de vage woorden „hinder" en „laster", waarvan hij vervolgens zijn met vele plastische voorbeelden toegelichte interpretatie gaf. Maar zijn tijd was weldra verstreken, en toen de voorzitter hem dit aankondigde, viel Barendregt in heftige persoonlijkheden uit, onderstreept door gestamp en geklap van een deel, en door gesis van een ander deel der vergadering.

Doch eindelijk en telangenleste kon mr. Sybrandy dan weer naar voren om te komen repliceeren. Hij merkte op, dat de debaters nu anderhalf uur aan het woord waren geweest, en dat hij nog wel naar Den Haag terug wilde, en dat ds. Wielenga ook nog zijn rede moest houden, zoodat hij maar heel kort zou antwoorden. Daarbij zei deze spreker dat Samson, voor een werkjongen, wel heel schrander en ontwikkeld was, maar toch was hij een slecht jurist *(geweldig gefluit en gesis, eenig applaus)*. Hij verklaarde, dat uit de politieke verbroedering tusschen Rome en Dordt nu zal voortkomen een samengaan van katholieke en antirevolutionaire arbeiders, met ieders volkomen godsdienstige vrijheid, tegen het ongeloof. *(Gierend gefluit, gesis en gestamp, eenig applaus.* De spreker wacht rustig, de voorzitter klopt met de vuist op den lessenaar, bestuurderen roepen om stilte.) Eindelijk merkt de spreker op, dat de heer Samson ook niet door gefluit onderbroken is. (Geroep: *jawel, jawel, hier, hier).* De spreker zegt dit dan te betreuren, maar uit protest daartegen moesten de anderen 't dan nu nalaten. Een stem van de galerij: alweer een inbreuk op onze rechten! Mr. Sybrandy geeft vervolgens een verdediging van de voorgestelde strafbepalingen. Hij betoogt dat die niet tegen de organisatie zijn gericht (geschreeuw: *wèl waar, wèl waar, tuchthuiswet, muilkorfwet!)* Dus — concludeert de spreker — dan

verstaat gij onder organiseeren: de menschen te dwingen om toe te treden.

Nu wordt het rumoer op zijn hevigst. Van alle kanten wordt gegild: gelogen, neen, neen, nietwaar, wij willen de vrijheid, jij wil de knoet! enz., onder dreunend gestamp, en gefluit, en gejuich, en gezwaai met hoeden en zakdoeken. Van de galerij maant een bootwerker om stilte, en als hij verstaanbaar is, roept hij eenige malen: laat Sybrandy uitspreken, dr. Kuyper heeft toch al lang een baantje voor hem! waarop het rumoer weer begint.

Nu komt de commissaris van politie, de heer L. J. C. Vuyk, die al telkens op de hem eigen gemoedelijke, kalme manier de opgewondenen om zich heen heeft getracht te bedaren, op het podium staan. En ineens heeft hij stilte. Hij waarschuwt: als de orde niet terugkeert, zal ik de vergadering moeten opheffen. Maar meteen valt het rumoerige koor in: „sluiten dan maar, sluiten!" Verschillende dames en heeren op de voorste rijen dringen zenuwachtig naar den uitgang; de menschen klimmen op banken en stoelen, hangen over de balustrade te gillen en te fluiten.

Dan springt Samson weer op het tooneel. Laat mr. Sybrandy uitspreken, gebiedt hij, wees toch kalm: na hem heb ik nog wel gelegenheid om te antwoorden.

De voorzitter en vele bestuurderen: neen, geen dupliek!

Dat is het sein voor een hernieuwd lawaai. De commissaris Vuyk tracht de schreeuwers te kalmeeren, wijst met zijn wandelstok naar boven, waar een man, rood van opgewondenheid, schreeuwend over de balustrade is geklommen, en roept hem toe: pas op hoor!

De heer Uittenbroek tracht te vergeefs de vergaderden toe te spreken. Het rumoer duurt voort. De heer Vuyk verzoekt den voorzitter, die blijkbaar den moed verloren heeft, de vergadering voort te zetten, of hij zal haar sluiten.

Dan roept Mr. Sybrandy: Door de onhebbelijke wijze van optreden van socialisten en anarchisten is dit een totale nederlaag voor hun beginselen.

Het rumoer slaat nu in gejouw en gebrul over, petten en zakdoeken gaan weer in de hoogte, de menigte dringt op, van alle kanten wordt de socialistenmarsch ingezet.

Een gelid politieagenten dringt langzaam de zaal binnen: de heer Vuyk maant tot uiteengaan, maar tegenstanders dringen in

heftige disputen tegen elkander op. Het podium is vol, mr. Sybrandy wordt door jongelieden in triomf op hun schouders getild, en spontaan klinkt opeens in opperste geestdrift het Wilhelmus.

Samson wordt door tegenstanders omringd; de heer Vuyk staat beschermend naast hem, om erger te voorkomen.

Nu wordt voetje voor voetje de zaal leeggedreven: als op een duintop bij een overstrooming staat de estrade alleen nog vol discussieerende menschen, totdat ook die zoetjes voortgedreven worden. Te ruim elf uur was de zaal schoongeveegd, de volte in de straat er vóór werd verspreid. Zoo eindigde deze vergadering „om te komen van onder den dwang der socialisten en anarchisten: — debat gewenscht."

Het Volk bevatte over deze rumoerige vergadering te Jeruël, waarover niet slechts *de Nederlander* maar ook de *N. Rott. Crt.* haar verontwaardiging uitsprak, dit enkele berichtje:

„Te Rotterdam had het „Comité van Verdediging" in het gebouw Jeruël een grootendeels socialistische vergadering. J. I. Samson en onze partijgenooten Viertelhuisen en Barendrecht debatteerden na de rede van mr. Sybrandy. Onder diens antwoord ontstond dermate herrie, dat de politie de vergadering voordat de tweede spreker, ds. Wielenga, aan het woord was ontruimd had."

In Den Haag was het niet veel beter, gelijk blijkt uit de *N. Crt.* van 4 Maart, waarin het volgende verslag voorkwam:

PROTEST TEGEN HET COMITÉ VAN VERWEER.

Stampvol was Dinsdagavond de zaal en de daartoe behoorende galerijen in het gebouw van de Haagsche afdeeling van den *Ned. R.-K. Volksbond.*

Men kwam bijeen ter z.g. protestvergadering tegen het drijven van het *Comité van Verweer* tot een algemeene werkstaking.

De vergadering was bijeengeroepen door *Patrimonium*, den *Chr. Nat. Werkmansbond*, *Maarten Luther* en het *Chr. Arbeids-secretariaat.*

Na een kort openingswoord van den voorzitter, den heer Plateel, secretaris van *Patrimonium*, spreekt de heer P. van Vliet (Kamerlid) een rede uit, aan welker begin werd herinnerd aan de onweersproken gebleven meening van den heer Talma, dat de sociaal-democratie met de spoorwegstaking een zwenking heeft gedaan naar de anarchie.

Voor de christelijke arbeiders moet elke staking voldoen aan deze voorwaarden, dat vooraf alle andere middelen tot herstel van grieven zijn uitgeput, en dat de staking nooit worde misbruikt voor politieke doeleinden.

Werkstaking blijft de christelijke arbeider altijd een gevaarlijk wapen achten, omdat het hem, die het gebruikt, kan benadeelen, en juist hij, die het aanbeveelt, gewoonlijk buiten gevaar blijft.

Een staking „van boven af", bevolen door een betrekkelijk klein comité, als nu het *Comité van Verweer* is, kan nooit voldoen aan de eischen van billijkheid, die de christelijke arbeider moet stellen.

Of dan ook wel de vele duizenden arbeiders, die officieel zullen zijn gedwongen aan de werkstaking deel te nemen, dit zoo gehoorzaam zullen doen, betwijfelt spreker.

Evenzoo acht hij het niet zoo zeker, dat de gevolgen van de staking alleen de groote handelaars zullen treffen en niet den minderen man. In Italië toch heeft de regeering bij de groote staking het groote internationale handelsverkeer kunnen onderhouden, maar hield het locale verkeer op, waardoor kolossale duurte ontstond van eerste levensbehoeften, en als gevolg hiervan natuurlijk ook de mindere man in de eerste plaats leed.

Nog wijst hij op de te verwachten verbittering, den onwil van het publiek, doch zijn voornaamste grief is, dat de staking, die men nu wil beginnen, lijnrecht gaat tegen het belang van een geregelde ontwikkeling van de arbeidersorganisatie.

Aan het einde der rede hoort men applaus en gefluit.

De Voorzitter verzoekt dit laatste achterwege te laten, wat hevige protesten uitlokt van de vele socialisten, die de zaal voor een groot deel vullen.

De heer De Vries (lid van de Kamer) krijgt het woord. Deze zegt, dat de maatstaf, waarmee men in deze dagen door een deel van de arbeiders wordt gemeten, deze is, hoeveel men wil opruien en schreeuwen in revolutionaire taal.

Deze toestand nu is een gevaarlijke.

Immers zij, die met die revolutionaire taal niet meedoen, komen in het gevaar van te zwijgen, waar gesproken moet worden.

En dit laatste moet worden gedaan.

Want wanneer niet zooveel rechtmatige grieven bestonden bij de arbeiders tegen hun positie, dan zou de beweging, die thans gaande

is, niet een zóó grooten omvang hebben verkregen, als zij thans heeft.

Maar zeer zeker is die slechte positie niet de eenige oorzaak van wat geschied is en geen voldoend motief daarvoor. Dat toch wijst de historie van de spoorwegstaking al uit.

Om de solidariteit heeft men gestaakt, omdat er een twist was onder de veemarbeiders en het grootste deel van de stakers wist zelfs niet waarvoor men staakte. Ja, Petter en Oudegeest verklaarden in hun organen, dat de staking hen zelfs overviel, dat zij te vroeg kwam.

Het ultimatum door de Amsterdamsche gemeentewerklieden gesteld en onmiddellijk weer ingetrokken, was een gevolg van dezelfde verwarring in inzicht. Een klein deel van de gemeentewerklieden had eenvoudig een terrorisme uitgeoefend op alle anderen en zoodra dezen zich meer bewust werden van den toestand trokken zij het ultimatum in.

Tot het zelfbewustzijn moeten ook de arbeiders komen, dat zij, tegelijk met het aanvaarden van hun recht, ook een plicht aanvaarden, dat zij evenals de patroons gebonden zijn aan belofte, aan gegeven woord en aan eer. Zijn zij dat niet, dan heeft ook geen arbitrage invloed, immers dan heeft men nooit de zekerheid, dat de in het ongelijk gestelde partij zich aan den uitspraak van den scheidsrechter houdt.

Zonder terrorisme zou men dat bewustzijn bij de arbeiders ook niet een oogenblik hebben kunnen tot zwijgen brengen; zij hebben niet hoofd voor hoofd de gevolgen van hun doel berekend, zij lieten zich meesleepen en zij lieten dwang op zich uitoefenen.

Niet de arbeidersorganisatie is daaraan schuldig, maar zij, die zich in deze dagen van die organisatie hebben meester gemaakt.

De christen-arbeiders moeten zich aan die macht weten te onttrekken.

Ook na deze rede laten de fluiters zich niet onbetuigd, het kan hun evenwel niet gelukken het applaus te overfluiten.

De heer Sybrandy, die nu spreekt, wijst op de bekende zwenking van het sociaal-democratisch orgaan *Het Volk*.

Spreker acht met Domela Nieuwenhuis deze beweging gegroeid boven het hoofd van de sociaal-democratie.

Daarom wil zij nu de schuld van den bestaanden toestand

werpen op regeering, op de groote pers enz. Zelf willen zij van de verantwoordelijkheid niet weten.

De regeering had troepen te zenden tegen den aanslag op de rechtsorde, die dreigde en tegen den dwang, die door de sociaaldemocraten allerwege wordt uitgeoefend.

Sprekende over de voorgestelde wetsontwerpen, zegt hij, dat de aanvulling van de Strafwet in de eerste plaats beoogt, de vrijheid van den arbeider, zich niet aan te sluiten bij een vakorganisatie, te beschermen, en als men die vrijheid miskent, miskent men den grondslag, waarop de vakorganisatie zelf berust.

Het recht tot staking van werklieden in openbaren dienst, is zelfs in Engeland, waar de vakorganisaties zóó sterk zijn, beperkt.

Ten slotte zegt de heer Sybrandy, dat de christelijke arbeiders van zelf op den bodem van het recht staan, omdat zij de sociale kwestie terugbrengen tot het zedelijke, maar dat ook de sociaaldemocratische arbeiders volgens de eigen uitspraak van hun leiders, den wettelijken weg niet mogen verlaten in het belang zelf van hun toekomstige maatschappij.

Bij het debat gebeurde, wat wij tijdens de redevoeringen der officieele sprekers hadden zien aankomen, en accentueerde zich de heerschende stemming van vijandelijkheid en onrust, teweeggeroepen door den grooten troep socialisten, die telkens de redevoeringen door tusschenroepen hadden onderbroken.

De andere partij nam nu revanche.

K l o o s t e r m a n liet men niet zeggen, dat hij „eenvoudig werkman" was zonder het forsche protest: „was je dat maar, dat zou je willen!" waarop een luid gelach volgde, dat weer de socialisten niet konden verdragen: de christelijken riepen tusschen het socialistisch gefluit in, wat naar hun meening Kloosterman wèl was. Deze dreigde, den tijd, gedurende welken men hem belette te spreken, niet op den toegestanen debat-termijn in mindering te zullen brengen en zoowel door dit dreigement als door het optreden des voorzitters gelukte het een zeer korte stilte te krijgen. Maar nauwelijks was de heer Kloosterman aan zijn dagelijksche spijze begonnen: „het stinkriool van de bourgeoisie" — *De Nieuwe Courant* natuurlijk, in verband met wat dit blad schreef over de schandaalcolportage, -- of er ontstond zóó hevige tegenkanting van katholieke zijde, dat de voorzitter moeite had om een oogenblik stilte te

verkrijgen ten einde den spreker te verzoeken niet buiten de orde te gaan. Nu begonnen de socialisten weer te protesteeren en achtte een aanwezig inspecteur van politie (de heer Van Aaltsz) den tijd gekomen, zijn ambtslint om te hangen en aan te kondigen, dat de vergadering zou worden opgeheven, wanneer het tumult niet eindigde.

Tegelijkertijd verschenen een twaalftal politiemannen, die zich op de grens van het orchest en de zaal opstelden met het gelaat naar het publiek.

Inderdaad miste dit niet alle uitwerking. Het werd kalmer en Kloosterman sprak door en verklaarde, toen zijn spreektijd om was, dat hij nog een heelen tijd noodig had.

Hij ontvouwde een courant..... maar de voorzitter bleef onwrikbaar en gaf het woord aan den heer Schaper, die de drie redenaars bestreed op de bekende al zoo vaak door ons vermelde gronden. Wij maken dan ook noch van zijn rede, noch van die der zes volgende sprekers, noch van de replieken gewag.

Aardig was alleen een spreker uit Rotterdam, die tot kalmte aanmaande, naar aanleiding van een voorstel van den heer Schaper per motie uitstel van behandeling der ontwerpen te vragen, (welke motie niet in stemming kwam) en wel omdat men in deze tijdsomstandigheden niet in genoeg kalme stemming was, om met koel hoofd te kunnen oordeelen.

De Rotterdamsche spreker wist inderdaad zóó neutraal te blijven, dat het publiek niet wist, aan welken kant hij stond en de socialisten zelfs, die hun tegenstanders geen volzin lieten zeggen zonder hoongelach of gefluit, hun stuur kwijt waren; in den aanvang floot een deel van de socialisten, terwijl het andere deel applaudisseerde; we zagen menschen, die eerst floten, maar zich plotseling bedachten en applaudisseeren gingen op voorbeeld van geestverwanten.

In 't eind echter won hij aller harten en was zijn rede de eenige, die aan het slot geen gefluit had en alleen applaus.

(Ziehier een van zijn volzinnen: „Mij komt het voor — maar ik kan mij vergissen — dat de arbeider naar het kapitaal moet gestuwd worden en tegelijkertijd het kapitaal naar den arbeider moet gaan!")

Daar deze spreker de laatste debater was — aan een christelijk arbeider werd het woord geweigerd omdat hij zich te laat had opgegeven, waardoor de voorzitter zelfs socialistisch applaus verwierf —

werd de stemming gedurende den aanvang van de replieken wat beter, hoewel het niet lang duurde, en men tegen het slot der vergadering nog een achttal politieagenten erbij had laten komen.

Bij het uiteengaan zongen de socialisten hun marsch.

Ons compliment aan den voorzitter, die de moeilijkste vergadering had te leiden van de vele, die wij in dezen stakingszwangeren tijd bijwoonden en die zijn gezag uitmuntend en in volmaakte kalmte wist te handhaven.

Tot zoover het verslag van de *Nieuwe Courant*. *Het Volk* meldde van die vergadering het volgende:

„De christelijke vereenigingen te 's Gravenhage hadden gisteravond een stampvolle vergadering in het gebouw „de Bondsbanier". De antirevolutionaire Kamerleden P. van Vliet en S. de Vries en de heer mr. Sybrandy deden een reeks van uitvallen tegen *Het Volk*, Troelstra, Van der Goes, de sociaaldemokraten, de leiders der spoorwegmannen enz. De vergadering was zeer woelig onder menig lasterlijk woord der sprekers.

„Schaper werd in zijn debat door de meerderheid der aanwezigen stormachtig toegejuicht, vooral toen hij zeide dat het werk van dit Kabinet niet goddelijk, maar duivelsch was. De anarchist Kloosterman sloot zich geheel bij Schaper aan. Een motie durfden de bestuurders niet aan. Er was veel politie in de vergadering. Met den Socialistenmarsch ging men uiteen."

Zulke berichten kwamen slag op slag in *Het Volk* voor. Als de vergaderingen van de socialisten uitgingen, had *Het Volk* er een groot verslag over; maar van de andere vergaderingen maakte — gelijk de *Nederlander* en andere bladen meermalen opmerkten — de redactie zich er met een zeer partijdige of leugenachtige aardigheid af.

Het Volk was zeer gebeten op het Kamerlid Talma, over diens rede in den Hoogduitschen schouwburg te s-Gravenhage uitgesproken. De redactie noemde hem een „brutaal heerschap," dat „op zijn nummer moest gezet worden."

Nu, dit laatste geschiedde dan ook Maandagavond 2 Maart te Delft, toen Ds. Talma aldaar sprak en herhaaldelijk werd bemoeilijkt in zijn spreken, zoodat de politie er bij te pas moest komen.

Vermeld zij nog, dat de Protest-meetings vanwege het Comité van Verweer op Zondag 8 Maart, naar de voorstelling van *Het Volk*, alle prachtig slaagden. De zalen waren alle te klein: de sprekers spraken naar het hart der aanwezigen, die, voorzoover ze tegenstanders der socialisten waren, niet voor den dag durfden te komen. Overigens werd avond op avond in tal van plaatsen vergaderd.

Onder het opschrift: „Blijft nuchter en waakt," schreef *Het Volk*, daags na den protest-Zondag o. m.:

„De beweging, door de dwangwetten van dr. Kuyper onder de arbeiders gewekt, overtreft in kracht en revolutionaire gezindheid alles, wat tot heden in de Nederlandsche arbeidersbeweging heeft plaats gehad.

„De agitatie, door het Comité van Verweer op touw gezet, slaagt uitmuntend; de meetings der christelijke verraders der arbeiderszaak worden geregeld omgezet in propagandavergaderingen tegen de Regeering: de geest van verzet tegen den aanslag op de vakbeweging groeit overal — *„het gaat goed zoo!"*

„De groote protestdag van gisteren heeft de kroon op dit alles gezet, en wanneer morgen de Kamer bijeenkomt, om den toestand te bespreken, zal het haar onmogelijk zijn de oogen te sluiten voor het feit, *dat die toestand hoogst ernstig is.*

„De leiders der beweging kunnen thans het aangename besef hebben, dat het niet meer noodig is, de massa op te wekken: zij *is* reeds opgewekt, haar revolutionair instinkt ontwaakte en zij is tot groote dingen in staat.

„Wat den leiders der beweging thans te doen staat, is veel meer: te zorgen, dat deze prachtige beweging de organisatie der arbeidersklasse blijvend ten goede kome — dat zij niet worde een brand, waarin het half voltooide gebouw der neutrale vakorganisatie zelf verbrandt — dat zij door haren vijand, de Nederlandsche Regeering, niet worde gelokt in den val, dien deze naar allen schijn bezig is, voor haar op te stellen."

Maandag 9 Maart traden te Rotterdam in het Algemeen Verkooplokaal op Mevr. ROLAND HOLST en DOMELA NIEUWENHUIS. Ook weer voor duizenden.

Mevrouw Roland Holst, die (zooals de *N. Rott. Crt.* schreef) zich

in een herhaaldelijk toegejuichte redevoering deed kennen als een fanatieke, opgewonden vrouw, die haar hoorders in gloedvolle bewoordingen medesleept, zeide o. m.:

„In lengte van dagen zal de 20 Februari (de dag van de oprichting van het Comité van Verweer) met gouden letters in de arbeidersbeweging worden geschreven; ook Dr. Kuypers naam zal bekend blijven door alle tijden heen, omdat hij aan het Nederlandsche volk den weg tot eensgezindheid heeft gewezen, omdat hij het heeft gemaakt tot een revolutionaire massa, die staat en niet vallen kan. Een massa die één is in doel, één in middelen, die niet anders bedoelt dan pal te staan voor de rechten der arbeiders."

Te verwonderen was het zeker niet, dat de gemoederen door al deze opwinding der vergaderingen, door de artikelen ook in *Het Volk* — men denke aan de plaat van Minister Kuyper — niet bedaarden, dat de toestand al meer gespannen werd. Van zelf oefende dit grooten invloed uit op de verhouding tusschen patroons en werklieden. Schier in elke plaats van ons vaderland hoorde men van werkstaking of geruchten van werkstaking.

Aan de *Nieuwe Crt.* van 3 Maart schreef men uit een plaats in het midden des lands:

„Een patroon hier ter stede, die met zes knechts werkt, had tot voor kort zijn zoon op zijn werkplaats; die zoon is nu, om 't vak ook eens onder vreemde oogen te leeren, naar 't Noorden gezonden.

„En nu ontvangt Zaterdag die patroon (de vader) een brief van „de organisatie" alhier, waarin hem wordt (niet verzocht, doch) gelast maar heel gauw de opengevallen plaats aan te vullen, of anders.... „zal hij er meer van hooren". Dat „meer" bestaat natuurlijk in strooibiljetten, posten, boycot, enz.

„'t Is werkelijk een aardige tijd en hoog noodig is, dat de regeering ook de kleinere bedrijven dan spoor en post beschermt...."

„Inderdaad" — voegde de *N. C.* hieraan toe — „toont een staaltje als het bovenstaande weer eens duidelijk aan, dat de eerste der beide door de regeering voorgestelde strafbepalingen voorziet in een leemte der wet, welke duidelijk is aan den dag getreden door allerlei gevallen, die zich voordeden gedurende een reeks van jaren, overal in het land, in de meeste verschillende bedrijven.

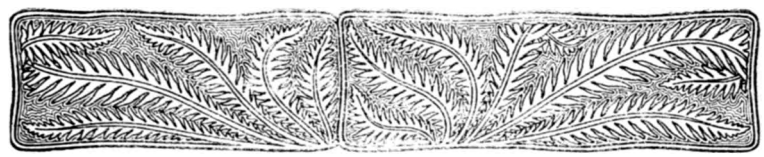

IX.

DE INTERPELLATIEN.

Volgens besluit der Tweede Kamer van 26 Februari zouden de interpellatiën van de heeren Mees en Troelstra op Dinsdag 10 Maart, nà afloop van het afdeelings-onderzoek der drie wetsontwerpen, worden gehouden. Begrijpelijk was de belangstelling in den lande voor die interpellatiën groot.

Toen dan ook Dinsdag 10 Maart, des voormiddags 11 uur, de Voorzitter Baron Mackay de vergadering der Tweede Kamer opende, waren alle tribunes en loges overvol; bleken ook de leden in grooten getale opgekomen te zijn, terwijl alle Ministers aanwezig waren.

Het eerst kwam aan de orde de

INTERPELLATIE VAN DEN HEER MEES.

Deze afgevaardigde kon al dadelijk mededeelen, dat zijn derde vraag: „Zijn er maatregelen genomen of in voorbereiding om het geregeld spoorwegverkeer voor het vervolg zooveel mogelijk te verzekeren?" was vervallen, nà het bekend worden van de *practische* maatregelen, die de regeering had voorgesteld.

De eerste vraag van den heer Mees luidde: „Heeft de Regeering geen aanleiding gehad om voorbereid te zijn op een werkstaking, waarin ook het spoorwegverkeer dreigde betrokken te worden?" Ter toelichting tot deze vraag zeide spreker o.m.:

„Het is zeker dat de spoorwegstaking in de laatste dagen van

Januari voor het publiek geheel onverwachts kwam. Het zou mij zelfs niet verwonderen indien de staking op dat oogenblik ook onverwachts is gekomen voor hen die de leiders waren, en indien zij op zich zelf hebben moeten toepassen dat bekende woord: „ik ben leider, ik moet volgen".

„De staking op dat oogenblik kwam ook onverwachts voor de Regeering. Het wordt ons in de mededeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken in de sterkste woorden verzekerd. „De stoornis" — zoo sprak de Minister — „einde Januari in het spoorverkeer teweeggebracht, overviel de Regeering geheel onverhoeds. Niet het flauwst gerucht er van was vooraf tot eenig Departement doorgedrongen."

„Het onverwachte, ook voor de Regeering, staat dus vast als een feit: maar een andere vraag is deze: had de Regeering geen *aanleiding* om te voorzien wat gebeurd is?

„Voor die vraag bestaat een driedubbele grond.

„In de eerste plaats deze. Het is door een mededeeling van den hoogleeraar Treub van algemeene bekendheid geworden, dat op den 20sten December van het afgeloopen jaar een van de bestuurders van een der Amsterdamsche veemen met den Minister van Binnenlandsche Zaken een onderhoud gehad heeft. In het *Handelsblad* van 5 Februari heeft de hoogleeraar eenige bijzonderheden gegeven omtrent dat onderhoud, zooals ze hem zijn medegedeeld.

„Er is een tweede grond voor mijn vraag. In de zitting van 19 December heeft de Minister van Waterstaat woorden gesproken, die na de gebeurtenissen van Januari zeer de aandacht getrokken hebben. Er was door een van de leden gezegd, dat de arbeiders van den waterstaat beschroomd zijn hun bezwaren kenbaar te maken. De Minister heeft toen gezegd: „Ik geloof dat die bedeesdheid bij de arbeiders steeds afnemend is: althans de ervaring heeft mij geleerd, dat de arbeider over het algemeen niet bevreesd is met zijn klachten voor den dag te komen en ik geloof, dat, wanneer wij enkele dagen verder zullen zijn, wij spoedig zullen hooren, dat het spoorwegpersoneel althans niet verkeert in dien toestand van beschroomdheid, die de geachte spreker aan de arbeiders van den waterstaat toeschrijft."

„Mijnheer de Voorzitter! Ik reken het zeer wel mogelijk dat die woorden van den Minister van Waterstaat in het licht van de

latere gebeurtenissen een beteekenis gekregen hebben, die zij in de gedachten van den Minister niet hadden, maar ook hier is opheldering gewenscht.

„Er is nog een derde grond voor de vraag die ik stelde. Ik moet nog eens herinneren aan de mededeeling van de Regeering, dat bij geen der Departementen vooraf ook maar het flauwste gerucht was doorgedrongen omtrent hetgeen in de laatste dagen van Januari is geschied. Ik zeg nog eens, ik neem het volkomen aan als een feit. Maar een andere vraag is: zijn er geen *voorteekenen* geweest, die ook aan het Departement van Waterstaat konden worden opgemerkt, die reeds sinds geruimen tijd op een groote spanning onder het spoorwegpersoneel wezen?"

De heer Mees besloot met er nogmaals op te wijzen, dat hij gaarne zou vernemen, vooreerst of de Regeering van 28 Januari af voortdurend zich op de hoogte heeft laten stellen omtrent hetgeen voorviel: en in de tweede plaats: wat er is voorgevallen in de conferentie tusschen den Minister van Waterstaat en de leden van de Administratie van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij op 31 Januari.

Na de interpellatie van den heer Mees kwam aan de orde de

INTERPELLATIE VAN DEN HEER TROELSTRA.

Als men van hem had verwacht een felle, scherpe rede, dan zal hij zeker teleurgesteld hebben. De leider der S. D. A. P. was uiterst kalm. Hij begon met er op te wijzen dat de toestand van land en volk op dat oogenblik zeer ernstig moest worden genoemd: ja, hij voegde er bij dat sedert 1848 er zulk een gespannen politieke toestand in Nederland niet was geweest, dat het zeer de vraag was of de toestand op dat oogenblik niet ernstiger was dan toen. En hij vervolgde:

„In 1847 waren in ons land volksoproeren voorgekomen in verschillende plaatsen, maar dat waren uitingen van een onbewuste volksmassa, die onder den oogenblikkelijken indruk was van abnormale omstandigheden, die zij niet begreep, van een ongeorganiseerde volksmassa, die gemakkelijk door het ontplooien van militair geweld tot rust kon worden gebracht: maar de toestand in ons land is op dit oogenblik ernstiger.

Aan den eenen kant staan 26.000 miliciens door de Regeering buitengewoon opgeroepen, om straks, wanneer de toestand nog ernstiger wordt, de bestaande spanning in stede van, naar ik hoop, af te nemen, door dwangmaatregelen verergerd is, hun heilloos werk te verrichten. In de pers gaan dreigende geruchten van een staat van beleg, die wordt voorbereid en wanneer men weet, dat de miliciens, die onder de wapenen worden gehouden, worden beziggehouden met oefeningen, die betrekking hebben op salvovuur, dat alleen bij oproer voorkomt, dan blijkt het, welk een hoogst ernstige en gespannen toestand op het oogenblik in Nederland heerscht.

„Tegenover die mobilisatie van de militaire macht, tegenover de dreigende maatregelen, die aan het Ministerie van Oorlog blijkbaar worden genomen, staat een groote, diepgaande ontroering en beroering van een zeer groot deel van het Nederlandsche volk, staat een ontwaken, een opvlammen van een revolutionairen geest onder de Nederlandsche arbeiders, zooals die in Nederland nog niet is voorgekomen, staat de mobilisatie van de georganiseerde arbeiders in Nederland, de mobilisatie tot een werkstaking.

„De geest van ons publiek leven, de geest in de pers van alle partijen is daarbij totaal vergiftigd en bedorven. Van een rustige wisseling van gedachten over de hangende gebeurtenissen geen spoor meer, noch bij den een noch bij den ander. Een totaal elkander verkeerd begrijpen; een opwerpen van incident op incident: een koesteren van misverstand op misverstand, waardoor de reeds zwangere atmosfeer meer en meer bezwangerd wordt.

„Van den eenen kant een opkomen van den geest van reactie, zich op zeer bedenkelijke wijze uitende en die aanleiding geeft aan den anderen kant tot een geest van verzet, waarvan de uiting dikwerf minstens even bedenkelijk is.

„Ons geheele volksleven omwoeld door een geweldige agitatie, waarvan niemand op dit oogenblik zeggen kan wat het einde zal zijn.

„Ik onderstel dat wij allen in één opzicht gelijk denken, althans naar mijn meening behooren wij in één opzicht gelijk te denken, en dat is, *dat de toestand zooals die thans is, zoo spoedig mogelijk moet veranderen*; dat als de brandstoffen, zooals die reeds zijn opgestapeld boven en beneden, zich nog verder blijven opstapelen en daar eenmaal de vlam inslaat, ons kalme en rustige Nederland een treurigen droevigen tijd te gemoet zal gaan; dat, wanneer

niet van beide kanten met beleid en met zelfverloochening wordt gewerkt, het niet onmogelijk is, dat wij in Nederland een tijdperk van gewelddadige revolutie te gemoet gaan: dat, wanneer niet spoedig een einde komt aan de spanning waarin wij verkeeren, het oeconomische leven van ons volk gevaar loopt de gevolgen daarvan te ondervinden, gevolgen veel erger dan de betrekkelijk geringe schok, die de werkstaking van het spoorwegpersoneel, zooals die enkele uren heeft geduurd, heeft teweeggebracht."

Zoo ging het door, twee à drie uur lang, altijd even kalm, zoodat de Kamerleden elkander verwonderd aankeken. Ook de pers sprak haar verbazing uit over die kalmte. De *Nederlander* schreef:

„De houding van den heer Troelstra is kortweg perfide.

„In de Kamer houdt hij Dinsdag een rede, waarvan de korte inhoud is: „Regeering, uw ontwerp bedreigt, zooals ge ziet, den vrede en de rust in ons land. De spanning van het oogenblik is voor allen even bedenkelijk. Handel en verkeer lijden er onder. Gevoel uwe verantwoordelijkheid en geef de kalmte aan onze samenleving terug, door het ontwerp in te trekken."

„Maar wie is de man, die van die spanning de oorzaak is?

„Zie het Zondagsnummer van *Het Volk*. Daarin neemt de heer Troelstra een plaat op, waarop Dr. Kuyper een op den grond liggenden arbeider worgt met het onderschrift: „In den naam van Christus."

„Deze gemeene plaat is slechts de concentratie van al de leugen en laster, die dagelijks over den inhoud van het ontwerp worden verspreid. Door dergelijke platen, door zulken lagen laster wordt een deel der arbeiders tot een delirium van woede gebracht.

„En dan roept de dader van dit alles met fluweelen stem uit: „Zie de spanning; in den naam van rust en orde en vrede onder de natie, trek uw ontwerp in."

„Dit gedoe is, zacht uitgedrukt, verfoeilijke huichelarij."

De *Standaard* gaf dezelfde critiek, daarbij o. m. herinnerende aan de ongemeen scherpe artikelen van Mr. Troelstra in *Het Volk* van 31 Januari en 2 Februari. (Zie hiervoor bladz. 57 tot 65).

In het Kameroverzicht van de *Nieuwe Crt.* (over deze zitting) werd Mr. Troelstra aldus sprekende ingevoerd: „Ik zeg tot hen, de arbeiders: staat pal! — aldus Mr. Troelstra — en hier zeg ik tot u, Kamer en Regeering: bedenkt wat ge doet en ik bid u,

trekt de ontwerpen in en stuurt de soldaten, waarvan gij er 26,000 hebt opgeroepen (de minister rectificeerde: 13,000, de helft!) naar huis.

„Het doet te veel denken aan de tactiek der sprekers op volksmeetings: gij zijt ellendig vertapte slaven — blijft rustig! Men knevelt u en zuigt u uit — houdt u bedaard! Straks zal men uw broeders op u afzenden om u te vermoorden — doet stil uw werk! Gij zijt de machtigsten, zoo gij maar wilt, gij zijt de meesters van Nederland — maar ik bid u, wat roert gij u? blijft kalm want gij loopt gevaar! Marcus Antonius Troelstra in den Senaat — op het parlementaire peil; ver van de protestmeetings en sprekend in de taal der *Handelingen*."

Wat nu het verdere van 's heeren Troelstra's rede betreft, — hij wees vervolgens op de grieven van het spoorwegpersoneel, en betoogde dat het onjuist was de spoorweg-staking te beschouwen als het werk van eenige raddraaiers, welke personen men beticht als het ware een schrikbewind over hun kameraden uit te oefenen en die hun bevelen stellen tegenover die der gestelde machten. In dit verband zeide hij:

„Laat mij zeggen — en nu kan men mij gelooven of niet — dat de sociaal-democratische partij van deze staking evenmin iets heeft afgeweten, als welke andere partij ook. Laat mij er bijvoegen, dat zelfs het Comité van Verweer zich neutraal houdt ten opzichte van onze partij. Laat men zich de zaken toch niet erger en grooter voorstellen dan zij in werkelijkheid zijn en afzien van de dwaze opvatting, alsof het gebeurde een poging ware van de sociaal-democratische partij, om hier het gezag in handen te nemen. Zoo sterk staan wij nog niet, dat het reeds zoo ver zou zijn. Ware het reeds zoo ver, dan zou ik dat gaarne constateeren; maar met die nuchterheid, die bij zaken, als ons nu bezighouden, betracht moet worden, verklaar ik, dat de sociaal-democratische partij in Nederland zich nog lang niet sterk genoeg gevoelt, om zulk een vrees te rechtvaardigen. Wij hebben er geen reden toe om te wenschen, Mijne Heeren, dat gij ons grooter en invloedrijker acht dan wij werkelijk zijn. Het is ook in uw eigen belang, dat gij ons, als elke andere partij, juist naar waarde schat.

„En dan herhaal ik hier wat ik straks gezegd heb: deze staking had geen politiek doel, en wie er dat van maakt, maakt

zich schuldig aan overdrijving en alles wat uit die overdrijving voortvloeit is dienstig om den toestand ernstiger te maken dan hij werkelijk is.

„Overdrijving dus aan den kant der bourgeoisie; overdrijving ook van den kant der arbeiders, waarvan velen meenden dat het nu voortaan al voldoende zou zijn, om hun doel te bereiken, om even te hoop te loopen, het werk neer te leggen in verschillende vakken, om daardoor de maatschappij naar hun hand te zetten.

„Is het niet natuurlijk, dat de arbeiders, die uit dit eene feit hadden gezien, welk een macht in hun organisatie kan schuilen, op een gegeven oogenblik dachten, dat zij door de werkstaking veel meer tot stand kunnen brengen dan werkelijk het geval is? Dit heeft enkele dagen geduurd, maar de overdrijving is spoedig geweken. Ik wijs op het spoedige verloop van de beweging van de gemeentewerklieden te Amsterdam. Zij begonnen met een ultimatum te stellen, maar hebben ingezien, dat het eigenlijk niet ging, en toen is de zaak tot haar gewone proportiën teruggekeerd. Dit hebben zij er mede gewonnen, dat men nu een beetje meer voortgang zal maken met de regeling van hun toestand, dan vroeger het geval was.

„Wat ons betreft, wij hebben de arbeiders er al spoedig op gewezen: vrienden, meent niet, dat omdat die eene werkstaking door een samenloop van omstandigheden gewonnen is, de strijd reeds zou zijn afgeloopen. Integendeel, nu zal hij pas beginnen, daar de regeerende klasse hem op politiek terrein zal overbrengen."

Voorts meende de heer Troelstra er op te moeten wijzen, dat door de artikelen in *de Standaard* en *de Nederlander* de spoorwegarbeiders tot het denkbeeld gebracht zijn, dat er nu van hooger hand een poging te verwachten was om min of meer zonder vorm van proces de spoorwegorganisatie te worgen, haar het recht van staken te ontnemen.

Eindelijk, komende tot de oproeping der lichtingen, beweerde de spreker dat geheel ten onrechte aan het bekende **Manifest van Oudegeest en Petter** de schijn werd gegeven van een gewelddadige bedreiging van het Nederlandsche Parlement.

„Ik kan de verklaring afleggen, dat het nooit in de hersenen van de spoorwegarbeiders is opgekomen, om te denken, dat zij hier een soort van revolutie op het Binnenhof konden opwekken.

om de leden anders te doen stemmen dan zij naar geweten en plicht zonder dat zouden doen.

„Degenen die meenen, dat aan deze oproeping dit denkbeeld was vastgeknoopt, hebben in de onrustige tijden, waarin wij ons bewegen, olie in het vuur geworpen."

En verder:

„Wij zullen straks zeker meer van Zijn Excellentie vernemen omtrent de aanleiding tot die oproeping, dan wij kort geleden van den Minister van Binnenlandsche Zaken hebben gehoord.

„Die woorden waren niet voldoende om te weten, wat er eigenlijk is gebeurd. Dat de bevoegde autoriteit de krijgsmacht requireerde, zegt niet genoeg voor de beoordeeling der vraag, of werkelijk op dat oogenblik die oproeping noodig was.

„Wie is die bevoegde autoriteit geweest? Welke waren die meer speciale feiten en omstandigheden, welke die bevoegde autoriteit aanleiding hebben gegeven om een zoo groote uitbreiding van krijgsmacht op de been te brengen, als heeft plaats gehad?

„Ik meen, dat op dit oogenblik 26.000 man buitengewoon op de been is.

„Dit is in de eerste plaats een kolossaal wegwerpen van geld, dat is voor elk dier miliciens f 1 per dag uit de publieke kas voor voeding en dergelijke; dat is bovendien een kolossaal verlies van loon, dat is een slag, toegebracht aan de nationale productie, dat is ellende, achteruitgang, honger misschien in tal van gezinnen: in één woord, het is een oeconomische slag die aan het volk wordt toegebracht.

„Zoo iets moet wel onvermijdelijk noodzakelijk wezen, wanneer men tot een dergelijke daad overgaat.

„Maar bovendien was de oproeping dier lichtingen des te erger, omdat daardoor voedsel werd gegeven aan de bestaande spanning, omdat de arbeiders dachten daardoor op alle manieren, wettige dan wel onwettige, van hun recht te zullen beroofd worden, omdat door dat toonen van geweld de ergste vermoedens bij de arbeiders post moesten vatten.

„Daarom zal het van belang zijn van de Regeering meer uitvoerige en gedetailleerde verklaringen omtrent deze zaak te vernemen dan wij gehad hebben."

Eindelijk stelde de heer Troelstra de vraag:

„Zijt gij bereid de ingediende wetsontwerpen tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht in nadere overweging te nemen en eerst een definitief besluit daaromtrent te nemen, wanneer het rapport van de eventueel te benoemen commissie van enquête is verschenen?

„Men begrijpe mij goed. Dit geldt niet alleen voor het ontwerp dat de spoorwegarbeiders bedreigt, het geldt voor het geheele wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht, hetwelk aan het oordeel der Kamer is onderworpen."

Na den heer Troelstra kwam de Minister van Binnenlandsche Zaken, DR. KUYPER, aan het woord.

ANTWOORD VAN DR. KUYPER.

Den heer Mees beantwoordde de Minister in hoofdzaak aldus:

In de eerste plaats wees de geachte spreker er op, dat door professor Treub van Amsterdam in de dagbladen mededeeling is gedaan van een audiëntie bij den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarbij een van de heeren van het Blauwhoedenveem de Regeering zou zijn komen inlichten en met de Regeering zou gesproken hebben.

„Ik moet al aanstonds beslist weigeren over dergelijke besprekingen, gevoerd bij een audiëntie, mij omstandig uit te laten, gelijk ik het in professor Treub niet in het minst conform de goede usantie kan vinden, om aan hetgeen hem aangaande zulk een particuliere audiëntie medegedeeld is, publiciteit te geven.

„Wanneer de directie van het Blauwhoedenveem of van een ander veem vooraf behoorlijk een particuliere audiëntie had aangevraagd, zou ik, gelijk ik steeds doe, daarbij de conditie gesteld hebben dat hetgeen door mij zou verklaard worden, niet in het publiek mocht worden gedragen, dan na vooraf aan mij voorgelegd en door mij akkoord te zijn bevonden.

„Hiervan nu is in casu niets geschied. Zaterdag 20 December was de gewone audiëntie. Ik weet het cijfer van de personen van dien dag niet precies, maar drukke audientiën als waarvoor zich laatst nog 141 personen opgaven, en gelijk bij het Departement

van Binnenlandsche Zaken veel voorkomen, zijn allerminst geschikt om à tête reposée gewichtige besprekingen te voeren.

„Wie bij mij geweest is, weet ik zelf niet; bij mijn Departement heb ik nagevraagd, maar men heeft mij verzekerd dat er geen schrijven over was ingekomen, en ik heb zelf niet meer kunnen te weten komen wie het was. Slechts meende men te weten dat de persoon niet van het Blauwhoedenveem was geweest, maar van een ander veem. Die mijnheer nu kwam mij mededeelen, dat in Amsterdam onder de bootwerkers gisting heerschte en dat men vreesde voor een groote staking.

„Dit nu was voor mij niets nieuws; dit feit was mij volkomen bekend. Toch kon ik hem zonder meer geen steun toezeggen.

„Elk aanzoek van de zijde van werkgevers om de Regeering, voordat een staking is uitgebroken, op hun zijde te krijgen, is door mij steeds pertinent afgewezen en zal door mij steeds geweigerd worden; en ik stel mij op hetzelfde standpunt, waar omgekeerd dergelijk aanbod van de zijde der werklieden komt. De Regeering moet beginnen met neutraal te zijn. Bemiddeling kon nog minder worden toegezegd.

„Er kan voor de Regeering tot zulk optreden in dergelijk conflict nooit aanleiding bestaan, voordat zij weet hoe het feit zich voordoet, in welken vorm, welke voorwaarden over en weer gesteld worden, en hoe een oplossing van den strijd mogelijk is.

„Toen men mij vroeg of ik, evenals te Enschedé, bemiddelend zou willen optreden, voegde ik er bovendien nog bij, dat na de ervaring met de werkgevers aldaar opgedaan, het allerminst bemoedigend voor mij was, mij nogmaals daaraan te wagen. Maar ik merk bovendien op, dat, waar ik te Enschedé zoo iets kon doen, omdat het toen een strijd gold, dien ik door mijn inspecteurs kon laten onderzoeken, waarbij ik alzoo beide partijen kon hooren en zoo op de hoogte der zaak kon zijn, dat ik op arbitrage kans zag, daar kon ik datzelfde niet doen bij zoo'n gecompliceerd geval als te Amsterdam. De man die daar geroepen was om op te treden, was de burgemeester. En die burgemeester heeft dat dan ook gedaan en niet het minst is het aan zijn bemoeiingen te danken, dat de strijd die op de kaden gevoerd werd over het vervoer van goederen, tot een beslissing en oplossing is gekomen, waarmede men op het oogenblik, naar het schijnt, van beide zijden tevreden is.

„In de tweede plaats heeft de geachte spreker gevraagd, of de uitlating van mijn ambtgenoot van Waterstaat, Handel en Nijverheid op 19 December 1902 niet aantoonde, dat men bij dat Departement althans kennis droeg van zekere gisting onder het spoorwegpersoneel en of niet die uitlating, dat men hoogst waarschijnlijk binnen een paar dagen, zoo heette het, er meer van zou hooren, toch bewees dat men er meer van wist.

„Mijnheer de Voorzitter! Die uitlating van mijn ambtgenoot van Waterstaat, Handel en Nijverheid heeft met een dergelijk vermoeden, met zulk een onderstelde wetenschap niet het allerminste uit te staan. Die uitlating had eenvoudig deze bedoeling, dat hij wilde zeggen, dat over een paar dagen, bij de te verwachten discussiën over de spoorwegen in de Kamer, discussiën die den 23sten dier maand, d. i. 4 dagen later, dan ook zijn gevolgd, uit hetgeen men ten behoeve van het personeel te hooren kreeg, wel zou bemerken dat er bij het spoorwegpersoneel volstrekt niet die groote bedeesdheid en beschroomdheid bestaat om met zijn klachten en grieven voor den dag te komen. Ik kan dit punt dus verder geheel laten rusten. De opvatting van zekere zijde aan deze woorden gegeven, berust op niets anders dan op een eenvoudig misverstand.

„De tweede hoofdvraag van den geachten interpellant was: op welk standpunt de Regeering zich geplaatst heeft toen er een gedeeltelijke spoorstaking uitbrak en toen bleek dat die staking waarschijnlijk zich verder zou uitbreiden.

„Door dien geachten afgevaardigde is, ter toelichting van die vraag, een soort agendum, een korte kroniek van den loop der historie van deze staking gegeven: ik zal die mijnerzijds niet herhalen, Mijnheer de Voorzitter, maar alleen zeggen, dat noch van de directie, noch van den burgemeester van Amsterdam, noch van de Kamer van Koophandel, noch van den Commissaris der Koningin in de provincie, bij de Regeering eenige kennisgeving, eenig bericht, eenige mededeeling omtrent deze geheele zaak is ingekomen vóór den 29sten Januari, en wel door een telegram dat 1 u. 6 m. door de directie uit Amsterdam verzonden is, en welk telegram niets anders inhield dan dat er in de Rietlanden moeilijkheden waren uitgebroken. Voorts is den daaropvolgenden dag (30 Januari) een schrijven ingekomen waarbij dat telegram

werd bevestigd, maar zonder dat in dat schrijven iets naders aan de Regeering werd medegedeeld, dan alleen dit, dat op het Centraalstation een rangeerder den dienst geweigerd had. Later vernamen we dat op den 30sten Januari onmiddellijk door de directie te Amsterdam in onderhandeling was getreden met het hoofdbestuur van de vereeniging en dat tusschen de directie en dat hoofdbestuur, op één punt na, de zaak reeds tamelijk wel in orde gebracht was. Het ééne punt, waarop het nog hing, was de vraag, of de Regeering ontslag van art. 31 zou kunnen geven. Welnu, de directie had zich bereid verklaard aan het hoofdbestuur, om bij de Regeering te gaan vernemen of de Regeering, wanneer zij ook het punt van art. 31 toegaf, harerzijds der directie daarover niet te hard zou vallen.

„Hiervan is door het hoofdbestuur mededeeling gedaan aan de directie van de Staatsspoor en wel in een telegram dat van dezen inhoud was: „dat directie Hollandsche Spoor hun heeft toegezegd die directie aan Regeering zal verzoeken om ontheffing te verleenen van verplichting tot vervoer van goederen haar bij de overeenkomst opgelegd; verder dat Hollandsche Spoor geene rancune zal nemen tegen gestaakt hebbend personeel, dat personeel in tegenwoordige positie zal handhaven en ook over stakingsdagen volle bezoldiging uit te keeren: vervolgens dat gedelegeerd lid voor vervolg bereid is aangevraagde conferenties van spoorwegorganisaties te verleenen. Langs dezen weg wordt aan directie Staatsspoor verzocht bovenbedoeld verzoek bij Regeering te ondersteunen en verder tegenover personeel zelfde standpunt in te nemen als Hollandsche Spoor. Wordt aan dit verzoek gevolg gegeven, dan zal hoofdbestuur bij de stakers krachtig op hervatting werkzaamheden aandringen."

„Ook uit nadere besprekingen is bevestigd, dat daaromtrent alzoo door de directie in Amsterdam onderhandeld was. Op den 30sten kregen wij bovendien de mededeeling uit Amsterdam, dat wel de staking bleef doorgaan en ook het Centraalstation aantastte, maar dat die staking zich uitsluitend bleef bepalen tot het goederenvervoer uit de Rietlanden en Oostenburg en dat men nog steeds in de overtuiging verkeerde, dat de staking zich niet tot het personenverkeer zou uitbreiden. En ook dit, dat hiertoe in elk geval niet zou overgegaan worden alvorens men van de besprekingen met de Regeering kennis had. Toen dit te onzer kennisse

kwam, stond de zaak dus zoo, dat de Regeering alleen nog maar deze wetenschap bezat, dat er voor het goederenvervoer uit de Rietlanden staking was, en dat er misschien ook een staking voor het personenvervoer, wat het Centraalstation betreft, zou komen, maar dat hieromtrent nog nadere mededeelingen konden worden ingewacht. Bij dien stand van zaken kregen we toen 's avonds een telegram, afgezonden uit Amsterdam, om 4.45 uur, waarbij de directie van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij een onderhoud verzocht met den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, een depêche kort daarop gevolgd door een tweede telegram, inhoudende, dat — in strijd met de verwachtingen — toch de staking zich tot het personenvervoer had uitgebreid, en dat het daardoor voor de directie onmogelijk was om Zaterdag op audiëntie te komen. Den 31sten 's morgens, op dien Zaterdag, is toen telegraphisch bericht ontvangen, dat de heeren op een andere wijze toch meenden te kunnen komen en dus toch de reeds afgezegde audiëntie verlangden, en zich zouden aanmelden aan het Departement van Waterstaat, ik meen te 2.15 uur. Dit liep tegen. Den geheelen morgen was de Minister van Waterstaat in de Eerste Kamer, voor de verdediging van zijn begrooting, en eerst nadat die vergadering was afgeloopen, kon er Ministerraad worden gehouden om te overleggen welke de houding zou zijn, die de Regeering had aan te nemen. Dit liet uit den aard der zaak geen tijd tot breedvoerige bespreking, want niet vóór 1 uur kon de Ministerraad bijeenkomen wegens de vergadering van de Eerste Kamer. Wel is deze iets vroeger dan 1 uur uiteengegaan, maar dit hielp niet, want de Ministerraad moest vooruit op een bepaald uur saamgeroepen worden, en daarbij kon niet anders gerekend worden dan met het uur, waarop gewoonlijk de Eerste Kamer haar morgenzitting sluit, en dat is 1 uur. We hadden dus knap één uur tijd om geheel de zaak door te denken.

„De Regeering heeft toen dit standpunt ingenomen, dat op dat eigen oogenblik er geen sprake kon en mocht zijn van een onmiddellijk ingrijpen van haar zijde te Amsterdam. Zoodanig onmiddellijk ingrijpen van de Regeering zou toch geen ander gevolg kunnen hebben dan om op dat oogenblik voor den Rijksdienst het materiaal op te vorderen en door den Rijksdienst het vervoer te doen plaats hebben. En dat mocht en kon de Regeering op dat

oogenblik niet ondernemen, daar zij niet in het bezit was van de macht om op het materieel personeel aan te brengen. En ik voeg er ook nu bij, gelijk in de declaratie is gezegd, dat wij dat niet alleen niet konden maar ook niet mochten doen, omdat de Regeering het land niet mocht blootstellen aan de ernstige gevaren, die uit te snel en te onvoorbereid optreden zouden voortvloeien, gelijk onder anderen het geval was, zooals de heeren weten, bij de groote Amerikaansche stakingen te Pittsburg en te Chicago, waar juist zulk onvoorbereid optreden tot zoo groote désasters heeft geleid. Verder heeft de Regeering dit standpunt ingenomen, dat onmiddellijk moest gezorgd worden, zoowel in het belang van de werklieden als van de werkgevers, dat de noodige politiezorg werd uitgeoefend.

„Dat is dan ook geschied. Onmiddellijk zijn de noodige militairen in de Rietlanden geplaatst, om voor de handhaving der orde te waken, hetgeen wel bleek noodig te zijn, daar de seinsteller in het seinhuis, die wilde doorwerken, den vorigen dag door de stakers in zijn bedrijf werd bemoeilijkt en zelfs daarin verhinderd, zoodat hij eerst, nadat door de politie de orde was hersteld, zijn seinhuis heeft kunnen beklimmen en een tijdlang nog voor de seinen heeft kunnen zorgen.

„Maar noch ter wille van de werkgevers, noch ter wille van werklieden moest partij worden getrokken, noch mocht, zonder nader onderzoek, der directie als zoodanig de hand boven het hoofd worden gehouden. De Regeering was verplicht een neutraal standpunt in te nemen en kon alleen, waar zij zelf moest optreden, dat gedaan hebben krachtens art. 50: iets wat op dat oogenblik ondenkbaar was.

„Inmiddels heeft de Regeering voor den postdienst gezorgd door automobielen, en de klein-verlofgangers van de lichting 1902 der nationale militie onmiddellijk opgeroepen, opdat zij althans in het bezit zou zijn van eenige militaire macht, ten einde te kunnen voorzien in hetgeen broodnoodig was. Zij heeft ten vierde onverwijld den commandant van de spoorwegsectie van de genie uit Utrecht per automobiel doen overkomen en met hem geconfereerd, in hoever zijn personeel al dan niet geschikt was, om, wanneer het noodig bleek, ten behoeve van de Regeering op te treden, uit welke bespreking echter bleek, dat dit metterdaad geheel ondoenlijk zou zijn, daar ons spoorwegpersoneel van de genie wel geoefend is in

het leggen van rails, het vernielen van bruggen enz., in één woord bekend is met den arbeid die op de baan plaats heeft, maar in geen enkel opzicht geoefend was geworden in het rijden op treinen. Al had dus die bespreking kunnen gehouden worden, zij kon nooit tot resultaat hebben gehad, dat men personeel kreeg om de treinen te doen rijden.

„De Regeering heeft eindelijk, toen den 31sten Januari de staking zich uitbreidde over Rotterdam, Haarlem, Amersfoort, Den Haag en andere plaatsen, zich terstond beraden wat haar te doen stond, indien de staking algemeen doorging, ten einde alsdan te zorgen, dat voor zooveel mogelijk zeker vervoer hersteld werd. En toen na 1 Februari opnieuw een staking dreigde, is de Regeering onverwijld met de directiën in overleg getreden, en heeft zij al die maatregelen genomen, waardoor de Regeering nu meent te kunnen verzekeren dat wanneer er weder een staking mocht uitbreken, wat ik met den laatsten interpellant van harte hoop dat niet het geval zal zijn, de Regeering blijken zal voorbereid te zijn en toonen zal al datgene te kunnen doen, wat noodig is om tijdelijk en, zij het ook op gebrekkige wijze, in den dienst te voorzien.

„Mijnheer de Voorzitter! De vraag of de Regeering, alzoo staande voor de zaak, anders had kunnen handelen dan zij gedaan heeft, zal dan eerst voor beantwoording vatbaar zijn, wanneer de geachte afgevaardigde zijnerzijds aan wil geven op welke wijze hij meent, dat de Regeering beter en spoediger had kunnen optreden.

„De vraag wat in de conferentie met de afgevaardigden van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij verhandeld is, mag door de Regeering niet anders beantwoord worden dan met een verwijzing naar het met goedvinden van beide partijen gepubliceerde in de dagbladen. Het zou van de zijde der Regeering hoogst verkeerd zijn, indien zij, om eigen positie te verdedigen, iets over die conferentie ging mededeelen, dan hetgeen ook anderzijds door de directie werd toegestemd. De Regeering heeft daarom ingezien de moeilijkheid die er geboren kon worden indien tweederlei lezing ingang vond, en zij heeft daarom in overleg met de directie een stuk opgemaakt, hetwelk aan de dagbladen is toegezonden en dat alzoo een offcieel karakter draagt. Dat stuk luidt als volgt:

„„Gemeenschappelijk opgemaakt resumé der conferentie van 31 Januari. Dit resumé werd opgesteld Woensdag 4 Februari des

avonds te 8 uren ten huize van den heer van Hasselt te Amsterdam, in tegenwoordigheid van laatstgenoemden en van de hieronder genoemde heeren."

„Het vangt aan met deze woorden:

„„Op 31 Januari 1903 heeft de raad van administratie der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, vertegenwoordigd door zijn voorzitter, mr. F. H. Westerwoudt, en door zijn secretaris, mr. W. baron Roëll, en bijgestaan door den chef van den algemeenen dienst, jhr. mr. W. F. van der Wijck, zich tot den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid begeven om mededeeling te doen van hetgeen in zake de werkstaking van het spoorwegpersoneel is voorgevallen, en om met Zijn Excellentie in overleg te treden omtrent de verder door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij aan te nemen houding, daarbij de vraag stellende, of in de tot dusver aangenomen houding zoude behooren te worden volhard, dan wel aan de gestelde eischen moest worden toegegeven. Dit overleg werd door den raad van administratie noodig geoordeeld niet zoozeer in het belang zijner Maatschappij, als wel in het algemeen landsbelang, dat bij deze staking was betrokken.

„„De Minister, kennis genomen hebbende van de mededeelingen van den raad, gaf als zijn gevoelen te kennen, dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, toen zij eenmaal voor een dienstweigering stond, met de wet in de hand, niet anders handelen kon dan zij gedaan heeft. Hij, als Minister, heeft recht noch bevoegdheid om van deze wet dispensatie te verleenen en is dus buiten staat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij van de wettelijke verplichting te ontslaan. Acht zij, onder den drang der omstandigheden, haar aldus ingenomen standpunt te moeten prijsgeven, dan meent hij dit aan haar verantwoordelijkheid te moeten overlaten, zonder daarover thans een oordeel uit te spreken. De exploitatie van den spoorweg gaat uit van de directie, en de Regeering is bij alle inmenging daarin, gehouden aan de bepalingen van de wet en van de reglementen."

„De Regeering bepaalt er zich toe zich aan dat stuk te houden, en zij acht het harerzijds niet gewenscht iets naders over het gesprokene mede te deelen, waarop anderzijds tegenspraak zou kunnen volgen, een tegenspraak die dan bijna niet voor oplossing vatbaar zou zijn."

Hiermede had Minister Kuyper de interpellatie van den heer Mees beantwoord.

Thans volgde

HET ANTWOORD AAN MR. TROELSTRA.

Minister Kuyper antwoordde aldus:

„Interpellant heeft aan de Regeering in de eerste plaats de vraag gesteld: wat de gronden, de redenen waren, waarom de Regeering is overgegaan tot het oproepen van twee lichtingen.

„Zijns insziens bestond daartoe niet alleen geen aanleiding, maar hij meende zelfs, dat de Regeering daardoor, in plaats van de zaak te beteren, deze heeft bedorven. Op de Regeering, Mijnheer de Voorzitter, rust niet alleen de plicht om de orde te *herstellen*, waar zij verstoord is, maar ook om de orde te *handhaven*; en niet alleen om *de orde* maar ook *de rust* te handhaven. Art. 110 van de Militiewet geeft dit met even zoovele woorden te lezen. Zoodra dus de Regeering harerzijds achtte voor de openbare orde en rust niet langer te kunnen instaan met de weinige troepen die onder de wapens waren, rustte op de Regeering de plicht om onverwijld te zorgen, dat meerdere troepen onder de wapens kwamen.

„Om de Kamer wel te doen inzien hoe snel in ons land daartoe moet worden overgegaan, zal ik mij veroorloven te wijzen niet op groote landen als Frankrijk en Duitschland, die hun staande legers bij honderdduizenden tellen, maar op het naburige België, waar twee steden zijn, Brussel en Antwerpen, die in bevolking samen ongeveer gelijkstaan met de bevolking van onze hoofdstad en onze residentie, en die, wat de onderlinge communicatie betreft, op ongeveer gelijken afstand van elkander verwijderd zijn.

„Welnu, in Brussel is een permanent garnizoen van 4000 man ruim, en in Antwerpen een van 6000 man, te zamen uitmakende 10,000 man, en dit is in normale omstandigheden, wanneer er niets buitengewoons is, wat tot een versterking van de gewapende macht noopt of leidt. En wat was nu de sterkte, waarover wij beschikten in de laatste dagen van Januari? Wij hadden in Amsterdam 591 combattanten en in Den Haag 770, dat wil zeggen, voor de hoofdstad en voor de residentie samen 1361 man. En toen op 31 Januari in allerijl detachementen waren gezonden van hier

naar Amsterdam, was in den zetel der Regeering de infanterie geslonken tot op 220 man en de cavalerie tot op 306 man. De zucht om in tijden, waarin er geen oefeningen zijn, het blijvend gedeelte, als ik het zoo noemen mag, tot de kleinste proportiën te beperken, heeft in ons land tot een toestand geleid, die maakt, dat, zoodra er oorzaak of mogelijkheid kan komen dat men met een gewapende macht zal moeten optreden tegen eenig verzet, er onmiddellijk moet worden voorzien in de aanvulling van het bijna bespottelijk kleine aantal militairen, dat wij onder de wapenen hebben en dat in geen enkel land zoo klein is. En wanneer nu beweerd wordt, dat wij met het oproepen der lichtingen, waartoe wij zijn overgegaan, althans te ver zijn gegaan, dan kan ik gelooven, dat men daartoe komt, als men zulke onware cijfers noemt als de laatste interpellant deed. **die sprak van 26,000 man, terwijl er slechts 13,000, dus juist de helft,** met die twee lichtingen zijn opgeroepen.

„De toestand is nu op het oogenblik deze, dat wij in Amsterdam en Den Haag, nu wij buitengewone maatregelen hebben moeten nemen, nu juist over 5090 man beschikken, dus pas de helft hebben van het aantal militairen, dat in Brussel en Antwerpen in normale tijden van rust en stille orde onder de wapens is.

„Ik meen daarmede elk vermoeden van de Regeering te hebben afgeworpen alsof het streven was dat dit onder de wapenen roepen van een militaire macht zou strekken tot militair vertoon. Bovendien een bewijs dat de Regeering metterdaad er niet op gesteld was noodeloos militair vertoon te maken is wel hierin gelegen, dat toen de klein-verlofgangers van de lichting 1902 op 30 Januari waren opgeroepen, na de beëindiging van de staking op Zaterdagavond, reeds Zondagmorgen in een extra Ministerraad de oproeping van de klein-verlofgangers, die eerst na drie dagen konden opkomen, onverwijld is afgecommandeerd. Wanneer men nu vraagt wat de aanleiding is geweest, waarom de Regeering geen oogenblik heeft geaarzeld om eenige dagen later onmiddellijk door te tasten, en niet alleen weer klein-verlofgangers, maar bovendien twee lichtingen op te roepen, dan moet men niet wijzen op den toestand zooals hij zich daarna ontwikkeld heeft, maar zich indenken in hetgeen gebeurd zou zijn als de Regeering het eens niet gedaan had. En dan verklaar ik, met de wetenschap van de détails die

wij bezitten, dat ik het niet waag om mij in te denken waaraan Amsterdam en ons geheele land zou zijn blootgesteld geweest als de Regeering ook maar één oogenblik geaarzeld had.

„Het wordt nu voorgesteld door den interpellant alsof die eene staking maar het werk van een oogenblikkelijke opwelling was geweest, en alsof, zoo wij maar niet de arbeiders prikkelden, er geen staking meer komen zou. Mag ik hem herinneren dat reeds op 1 Februari weer een staking gedreigd heeft? Door een ijzerhandelaar te Amsterdam werden aan de Hollandsche Spoor goederen tot vervoer aangeboden. Bij dien ijzerhandelaar was echter een staking uitgebroken en de stakers wendden zich onmiddellijk tot het personeel om ook dat vervoer te beletten. Die tweede staking is alleen voorkomen doordat de ijzerhandelaar, hoewel gevoelende dat hem onrecht werd aangedaan, af heeft gezien van zijn recht om vervoer te vorderen.

„In de verklaring van 25 Februari is voorts gezegd, dat door de bevoegde autoriteit troepen gevraagd waren die er niet waren.

„Vraagt men wie die autoriteit was, dan antwoord ik: de plaatselijke autoriteit te Amsterdam, die berichtte er niet voor in te staan dat zij bij de stemming die in Amsterdam heerschte de orde zou kunnen bewaren, indien de onder haar gestelde macht niet aanzienlijk werd versterkt. Wij mochten op het oogenblik er niet aan denken, Den Haag, waar zoo goed als geen garnizoen was, nog meer te ontblooten. Oproeping was dus noodzakelijk.

„De plaatselijke commandant te Amsterdam nu oordeelde gelijk hij deed, o. a. met het oog op het gebeurde te Durgerdam. En nu zegge men niet, dat kan niet, want dat ligt er achter; volkomen juist, want anders kon hij er ook niet mede gerekend hebben.

„Doch waarom heeft het gebeurde te Durgerdam zoo diepen indruk op hem en op het geheele land gemaakt? Niet omdat twee of drie arbeiders geweld meenden te mogen gebruiken tegen mannen, van wie zij meenden dat zij hun belangen tegenwerkten: maar wel om het bitter bedroevend feit, dat er in de goede stad van Amsterdam met zijn van oudsher zoo braaf werkvolk honderdvijftig mannen te zamen het plan hebben gevormd om te middernacht op te staan, zich in stilte bewogen hebben over de wegen, gewapend met knuppels en messen, en er toen daartoe zijn overgegaan om

met een groote macht een klein getal werklieden aan te vallen en te mishandelen.

„Men moet bij zoo iets met de zedelijke stemming van een gebeurtenis rekenen. En dan toont het metterdaad een zeer onheiligen geest, wanneer zoo iets niet in één man opkomt, maar zoo daartoe een 150 werklieden saam complotteeren.

„Wanneer men daarbij neemt het rapport door den burgemeester bij de Regeering ingezonden omtrent de gewelddadigheden, waaraan de stakende arbeiders zich in Amsterdam hadden schuldig gemaakt, — de heeren kennen althans een enkelen van die aanvallen, dien tegen den heer Keman, omdat deze voor den rechter behandeld is — maar dergelijke gevallen zijn herhaaldelijk voorgekomen, en zelfs is het gebeurd, dat, waar de politie orde zocht te scheppen, een agent voor den grond werd gegooid en geschopt is geworden en niet dan door de komst van meerdere agenten is bevrijd. Is het dan niet natuurlijk, dat de plaatselijke commandant van Amsterdam, door den burgemeester opgeroepen om militairen bijstand te verleenen, deze stemming van velen onder het volk kennende, en wetende, waartoe men in staat was, niet enkel gevraagd heeft of het personeel van den spoorweg zich niet in vele opzichten rustig gedroeg, maar begreep, dat er affiniteit en connexiteit bestond tusschen een en ander, en dat het anarchisme, wat, helaas, nog altoos in Amsterdam broeit, elk oogenblik gereed stond om de publieke orde op gansch ongewenschte wijze te verstoren.

„Ook is in de declaratie gezegd — en ik herhaal dit, zonder er een woord van terug te nemen — dat het oproepen der lichting gebiedend noodzakelijk was, **omdat gedreigd werd met een socialen en politieken aanval.**

„Met een *socialen* aanval, gelijk uitgekomen is in het *ultimatum* van de gemeentelijke werklieden te Amsterdam, die zich niet ontzagen, om, ter verkrijging van voldoening aan eigen belangen, desnoods de waterleiding buiten werking te stellen en een bevolking van 500.000 inwoners een tijdlang te dwingen tot het drinken van water, waarvan zij zelfs konden en moesten weten, dat het voor een groot deel met lood en vuil op allerlei wijzen vergiftigd was.

„Het is gebeurd, dat zelfs dokterskoetsjes zijn aangevallen en dat belet is aan een dokter om hulp aan zijn zieken te verleenen.

Er was een geest losgebroken, die alle gewoon menschelijk gevoel tot zwijgen bracht en een onheilige woede deed opkomen.

„Evenzoo stond men voor een *politieke* bedreiging door het manifest — door den interpellant wel vergoelijkt, maar een manifest dat niettemin in zijn volle beteekenis voor de Regeering blijft bestaan.

„Wat zou men van de Regeering wel gezegd hebben, wanneer zij alles had laten gaan; wanneer er daarna eens een reeks van onlusten was uitgebroken, en indien de Regeering dan later had gezegd: „wij hadden het zoo erg niet opgevat; wij hadden gedacht dat het manifest inderhaast was geschreven en hebben er die waarde niet aan gehecht." Men had alsdan natuurlijk en te recht tot de Regeering gezegd: „gij hebt uw taak en uw roeping niet begrepen."

„Daar bleef het niet bij. Duidelijk heeft men uitgesproken, dat men in een algemeene spoorwegstaking tevens had gevonden het groote middel om tot algemeen kiesrecht te komen; het werd aangeprezen als een politiek instrument om een regeering tegenover de Regeering te stellen en zoo zich een gezag te laten opwerpen in den Staat, waar het gezag van den Staat aan onderworpen had moeten zijn.

„Zoo werd, wat eerst niets anders was dan een kwestie van solidariteit, metterdaad binnen zeer weinige dagen gemaakt tot **een strijd om de macht.** Er openbaarde zich een macht in het land, die beweerde voortaan aan elke andere macht, welke ook, in maatschappij en Staat, de wet te kunnen stellen.

„Dit ging zoover, dat de directie der Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij in die dagen, om slechts een enkel voorbeeld te noemen, een schrijven ontving van een man, die niet eens tot haar personeel behoorde, van Oudegeest, die haar geheel vreemd was, en die met Petter haar schreef: „Aangezien door u tot Sloterdijk wordt vervoerd en Sloterdijk te kort in den ring van Amsterdam ligt en als Amsterdam is te rekenen, maken wij u opmerkzaam dat bij herhaling als voorloopige maatregel Haarlem zal worden vastgesteld. Tot Halfweg zal worden toegestaan te vervoeren. Verzoeke uwe beslissing; anders staakt Haarlem."

„Dat het kwaad in dien zin doordrong, bleek evenzeer uit het bedrijf van een machinist, een conducteur en een machinist-leerling

te Steenwijk. Deze kwamen daar met een trein van Leeuwarden, en nu stapten te Steenwijk 4 militairen in, die opgeroepen waren. Daarop kwamen die drie beambten en zeiden den stationchef dat die vier niet mede mochten. Die moesten weder uitstappen, en anders reden zij niet. En toen die machinist daarover ter verantwoording werd geroepen, wat schreef hij toen? *„Dat ik moest handelen volgens genomen besluit van de afdeelingen Leeuwarden en Zwolle van de Nederlandsche Vereeniging."*

„Ziedaar nu het punt van de onderstbovenkeering der machten.

„Ik ben in dienst van een maatschappij en ik ben tevens lid van een vereeniging, en nu zeg ik tegen die directie met het oog op *haar* trein: ik rijd niet. De militairen mogen er niet in. Ik moet doen, niet wat gij, directie, zegt, maar wat het bestuur van die vereeniging mij beveelt.

„Dit is macht in staat en maatschappij tegenover macht stellen, en het is dezelfde methode, die men nu ook op politiek gebied, in den strijd voor algemeen stemrecht of voor andere politieke belangen gereed hield. Dan zou naar diezelfde methode de macht der organisatie van de arbeiders als macht bevelend optreden tegenover de Regeering.

„Nu heeft de Regeering gemeend in geen geval en op geenerlei wijze daarvoor te mogen zwichten.

„Vraagt men nu: hadt ge toch niet kunnen volstaan met minder militairen op te roepen, dan antwoord ik dit. Ik heb straks reeds aangetoond, hoe weinig het nog is wat we hebben, en hoe er zelfs nu nog hier te lande niet de helft onder de wapenen is van wat in andere landen in normalen tijd aanwezig is.

„Maar hierbij kwam nog iets anders. Waar men bedreigd wordt met een spoorwegstaking, heeft men te doen met een gevaar van dreigende onlusten van geheel exceptioneel karakter.

„Gemeenlijk bepalen onlusten zich tot een enkele stad of streek en kan men met daarheen een zeker korps militairen te zenden, volstaan. Maar wanneer er sprake is van een algemeene spoorwegstaking, dan komt men te staan voor een kwaad dat als een loopend vuur op eens geheel het land doorgaat, en wat ten gevolge heeft dat men in de mogelijkheid moet zijn te gelijker tijd op tal van plaatsen voor orde en rust waarborg te leveren.

„Verder, waar door stakende arbeiders tegen arbeiders, die geen

lid van de vereeniging zijn en niet met hen willen mededoen, daden van geweld of bedreigingen worden aangewend, daar is het plicht van de politie de bescherming te verleenen tegen zulke daden en bedreigingen. Waar nu de zoodanigen zich verspreid bevinden in een groote stad, in tal van lange straten en stegen, daar ligt het in den aard der zaak, dat de eisch om politie bij de hand te hebben, die zooveel doenlijk hulp op zoo uitgebreid terrein zal verleenen, maakt dat men niet met de gewone militaire macht volstaan kan, maar een groot korps noodig heeft.

„Waar gedreigd wordt met staking bij de gasfabriek, moet men buiten de stad kunnen beschikken over voldoende macht ter bewaking van de fabriek en van de mannen die daar den dienst zullen blijven verrichten, opdat deze niet door de stakers uit de stad een Durgerdamsch lot ondergaan.

„Er moet voor aanvoer en toevoer van levensmiddelen en brandstoffen voor die mannen gezorgd worden. En voor dit en zooveel meer is militaire macht noodig. In één woord: de aard en de soort van gevaar waarvoor men stond, maakten, dat men, als het noodig was, over een zeer groot aantal militairen moest kunnen beschikken. Wij hebben dan ook zóó weinig het gevoel, dat wij ook maar één man te veel hebben opgeroepen, dat wij eerder vast besloten zijn om, indien het noodig mocht wezen, en het bleek, dat het getal militairen onder de wapens niet groot genoeg was, het getal onder de wapenen geroepenen nog te vermeerderen; want wat er ook gebeure, voor de publieke orde en rust moeten we als regel instaan, en we mogen ons niet door een macht in den Staat, welke ook, laten overvleugelen.

„Wel heeft de interpellant, in verband met zijn interpellatie, sirenenzangen gezongen: en de Regeering verklaart gaarne, dat zij harerzijds niets vuriger en inniger wenscht, dan dat de thans bestaande spanning zonder eenig conflict en zonder het uitbreken van eenige botsing moge leiden tot herstel van rust en orde onder de burgerij — maar de Regeering kent evenzeer haar roeping om zich door geen sirenenzangen, ook niet van den interpellant, in slaap te laten zingen.

„In de tweede plaats is door den interpellant gevraagd of de Regeering al dan niet voornemens was om, brak er weer een staking uit, militairen als spoorwegpersoneel te gebruiken, en, indien ja, op grond van welke wettelijke bepaling.

„Met beroep op art. 94 van de Grondwet, tweede lid, laatste woorden, moet de Regeering zich onbekwaam verklaren op die vraag te antwoorden. Zoolang wij staan voor bedreigingen als waarvoor de Regeering thans staat, waarbij wij gehoord hebben, dat ook de interpellant zich een vijand van de Regeering noemt, gaan wij niet onze plannen van operatie, zelfs niet in comité-generaal, bloot leggen. Het belang van den Staat verbiedt op die vraag te antwoorden.

„In de laatste plaats heeft de interpellant aan de Regeering de vraag gesteld, of zij niet de Strafwet-novelle tijdelijk zou kunnen terugnemen in afwachting van de uitkomst van het onderzoek der enquête-commissie, om eerst later definitief daarover te beslissen. Daarover is door u, Mijnheer de Voorzitter, reeds opgemerkt, dat dit niet zoo kan. En metterdaad, het zou ook m. i. geheel ongepast en onbetamelijk zijn, indien de Regeering, die wetsontwerpen bij de Kamer indient en van die Kamer verwacht een Voorloopig Verslag, waarin uit den boezem der Kamer allerlei denkbeelden aan de hand zullen worden gedaan, maar dan geadstrueerd met de argumenten, die door een Commissie van Rapporteurs behoorlijk zijn toegelicht, harerzijds meende nu reeds bij een interpellatie haar meening daarover te mogen zeggen. De interpellant vergist zich dan ook, wanneer hij meent, dat, indien de Kamer hem toestaat een interpellatie te houden, de Regeering verplicht zou zijn op elk zijner vragen te antwoorden. Verplicht daartoe is de Regeering alleen, indien de Kamer zelf inlichtingen vraagt, maar een algemeen verlof tot een zekere interpellatie, waarbij het onderwerp zeer vaag en ruim is gesteld, involveert in het minst niet de verplichting der Regeering om op elke vraag, die de interpellant gelieft te doen, te antwoorden.

„Hiermede heb ik namens de Regeering de beide interpellaties beantwoord en ik eindig daarom, Mijnheer de Voorzitter, met te verklaren, dat de Regeering nu, gelijk in het verleden, niet anders beoogd heeft, noch beoogt dan om de rechten van *alle* groepen van ingezetenen te handhaven en te beschermen en waar zij te zwak zijn beschermd, ze te bevestigen, ze sterker en beter te waarborgen: maar ook dat onder de belangen, die aan de hoede der Regeering zijn toevertrouwd, mede en zelfs in de eerste plaats behoort, het hooghouden van het gezag, waar zonder dat voor geen enkele groep

in het land vrede, orde en rust denkbaar is. En daarom is mijn conclusie, dat de Regeering nooit, ter wille van welke groep ook, de hoogheid van de orde in den Staat zal prijsgeven, maar ze met hand en tand verdedigen zal tegen hen, die haar moedwillig bedreigen."

Ook de Minister van Waterstaat, de heer De Marez Oyens, kwam aan het woord, meer in het bijzonder om den heer Mees te beantwoorden. Deze had gesproken „van een zwak punt ten aanzien van het Regeeringsbeleid." De Minister verklaarde, ook in aansluiting met wat door Minister Kuyper reeds was gezegd, niet te weten waar dat zwakke punt gelegen was. Dit lichtte hij als volgt toe:

„Ieder, die van de gebeurtenissen heeft kennis genomen, weet dat de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij toen zij die audiëntie vroeg, reeds grootendeels had toegegeven aan de eischen van het personeel. De organisatie zou erkend worden, iedere staker zou op het oude loon weer worden teruggenomen, geen wraakmaatregelen zouden tegen de stakers worden genomen en het volle loon voor de stakingsdagen zou worden betaald. De eenige moeilijkheid zetelde in art. 31 van de wet en de toezegging werd gegeven, dat men naar Den Haag zou gaan om de Regeering tijdelijk opheffing van art. 31 der Spoorwegwet te vragen. Welnu, als men dit in het oog houdt, is elk verder commentaar naar mijn inzien overbodig, want bijna elk woord van het op de conferentie gesprokene, zooals dit in bovenbedoeld verslag is vermeld, heeft op dat aangewezen doel betrekking.

„Het is begrijpelijk dat men juist over dit punt wilde spreken, want het gedelegeerd lid van den raad van administratie had op art. 31 der Spoorwegwet gedoeld in antwoord op de waarschuwing van het personeel, dat het, voor het geval dat mocht worden gelast werk te verrichten, waardoor de patroons, bij wie gestaakt werd, hun bedrijf konden voortzetten, dit zou weigeren. Dit was geschied in de bekende proclamatie, waarin die bestuurder verklaarde: wij kunnen niet toegeven, want de wet verbiedt het ons. Nu meende de Regeering — en zij meent dit nog — dat aan het verzoek tot ontheffing van art. 31 door de Regeering onmogelijk kon worden voldaan.

„Zij zag zeer wel in, dat handhaving van dit artikel de maatschappij mogelijkerwijze in moeilijkheden zou brengen, en zij moest dus wel de mogelijkheid onderstellen, dat de maatschappij op de een of andere wijze tot een schikking — ik zal niet zeggen met het artikel, maar in verband met het artikel — zou trachten te geraken. Zij kon evenwel noch daartoe aanmanen, noch het afraden.

„Niet aanmanen, omdat het wel zeer heldhaftig zou hebben gestaan te zeggen: tot geen prijs moogt gij iets toegeven; uw toezeggingen zijn reeds veel te ver gegaan, want de maatschappij kon alleen beoordeelen, of zij in die houding zou hebben kunnen volharden.

„Maar nog veel minder mocht de Regeering er toe aansporen, art. 31 ter zijde te stellen, en zij heeft dit zoo weinig gedaan, dat ik den indruk had, toen de heeren mij verlieten, dat de maatschappij op haar stuk zou blijven staan en dat zij niet tot een schikking zou komen.

„Dat de heeren inderdaad, toen zij mijn kabinet verlieten, meer geneigd waren door te zetten, dan toe te geven, is bevestigd door het officieel schrijven, dat ik ontvangen heb, over het bijleggen der geschillen.

„De heer Mees zeide: de heeren waren ontmoedigd over het onderhoud met den Minister naar huis gegaan, en daaraan is het toe te schrijven, dat zij hebben toegegeven; maar ik moet dit ten zeerste betwisten.

„De brief, door mij den 2den Februari ontvangen, luidt als volgt: „Wij hebben de eer Uw Excellentie mede te deelen, dat de werkstaking onder ons personeel geëindigd is en de dienst weder volledig uitgeoefend wordt. Bij onze terugkomst van de audiëntie bij Uw Excellentie op jl. Zaterdag, vonden wij den toestand zoodanig verergerd, dat wij ons *in het algemeen belang* verplicht achtten aan de eischen van het personeel toe te geven. De veemen, wier goederen ons personeel niet wilde vervoeren, hebben ons het nemen van dat besluit gemakkelijk gemaakt. De dienst werd daarop gisteren hervat."

„Derhalve: terwijl de maatschappij volstrekt niet is aangespoord om toe te geven, integendeel haar bestuur, naar ik meen, den indruk moest ontvangen, dat hier gemeend werd, dat zij zou doorzetten, is dat bestuur, eerst nadat de afgevaardigde leden in

Amsterdam waren teruggekomen, tot het besluit gekomen, aan de eischen van het personeel te moeten toegeven.

„Ik vlei mij, dat ik hier het ingenomen standpunt heb gehandhaafd, dat wil zeggen, dat ik als lid der Regeering de fairheid heb betracht ten aanzien van den tekst van het onderhoud tusschen de Regeering en den raad van administratie. Wat ik daarbij heb gevoegd, zijn argumenten ontleend aan van elders gebleken omstandigheden."

Hierna kwamen

DE REPLIEKEN.

De heer TROELSTRA betuigde zijn teleurstelling over de rede van Minister Kuyper, sommeerde de andere afgevaardigden van Amsterdam, speciaal de heeren Bijleveld, Heemskerk en De Visser, om ook hun meening te zeggen, vooral omdat hier de belangen van Amsterdam op het spel stonden en eindigde aldus:

„De groep van sociaal-democratische leden der Tweede Kamer verklaart bij deze:

„dat zij, om de dreigende spanning die het land beroert te doen eindigen en het gevaar eener nieuwe werkstaking te weren, bij de behandeling der interpellatie zoo kalm en bezadigd mogelijk is opgetreden en van de Regeering heeft gevraagd, de ingediende wetsontwerpen tot wijziging der Strafwet in nadere overweging te nemen, en eerst na de verschijning van het rapport der eventueel te benoemen enquête-commissie daaromtrent een definitief besluit te nemen:

„dat de Regeering op deze vraag geen antwoord heeft willen geven, onder voorgeven, dat het Voorloopig Verslag over bedoelde wetsontwerpen nog niet is verschenen:

„dat de Regeering, door zich achter dit voorwendsel te verschuilen, haar onwil of onmacht toont, om tot een normaal verloop der bestaande ernstige omstandigheden mede te werken:

„dat de volle verantwoordelijkheid voor de te verwachten gebeurtenissen daardoor valt op de Regeering en haar vrienden, die, hoewel daartoe herhaaldelijk door ons opgeroepen, geen poging hebben gedaan om een minnelijke oplossing mogelijk te maken;

„dat de sociaal-democratische Kamerleden in dezen stand van zaken de arbeiders aansporen, geen aanleiding te geven tot het gebruiken van het geweld, waarop de Regeering blijkbaar steunt,

om haar aanslag op de rechten der arbeiders-organisatie door te voeren: doch tevens pal te staan voor die rechten en deze door alle wettelijke middelen tot het uiterste te verdedigen."

Ook Minister KUYPER kwam nog aan het woord. In de eerste plaats naar aanleiding van de bewering, door den heer Mees opnieuw te berde gebracht, dat waar in April 1901 aan de Regeering door het Bestuur der Ned. Ver. van spoor- en tramwegpersoneel een schrijven was toegezonden, daaruit genoegzaam zoude zijn gebleken dat er gegevens aanwezig waren, die het vermoeden wettigden dat er te eeniger tijd een spoorwegstaking zou ontstaan. Daarop antwoordde Minister Kuyper als volgt:

„Dat beweren van den geachten afgevaardigde wensch ik te rescontreeren met deze korte herinnering, dat, blijkens het orgaan van de Nederlandsche Vereeniging van spoor- en tramwegpersoneel van 29 Januari 1903, in een op 11 Januari te Amsterdam gehouden algemeene vergadering, door den heer Oudegeest, den man, die in deze vereeniging de eerste viool speelt en van wien men dus mag verwachten, dat hij althans weet wat er in zijn eigen vereeniging broeiende of gistende is, deze verklaring is afgelegd: „Om evenwel de vereeniging zoo sterk te maken, dat wij het loonsysteem kunnen afschaffen, helpt slechts de propaganda met de daad. Langs den weg der vakactie kan het personeel niet anders doen dan adresseeren of . . . . staken. Dat laatste zal natuurlijk in de eerste 25 jaren ons strijdmiddel niet kunnen zijn."

„Nu vraag ik toch den geachten afgevaardigde: wanneer in een vergadering, waar men van groote woorden houdt, door den man die de geheele vereeniging door en door kent, op 11 Januari gezegd wordt: daarvan kan bij ons in de eerste vijf en twintig jaren nog niets komen, en hij er zelfs bij voegt: „behoudens voor een enkel tramwegmaatschappijtje" — hoe dan de geachte afgevaardigde van de Regeering onderstellen of wenschen kan, dat zij was uitgegaan van de overtuiging: nu komt er een staking?"

En daarna tot de tweede rede van den heer Troelstra komende, zeide de Minister:

„In de oeconomische worsteling tusschen de werkgevers en de werklieden bekleedt het stakingsrecht de eerste plaats aan de zijde van de werklieden. Dit is steeds door mij erkend en wordt door

mij op het oogenblik evenzeer voorgestaan. Het recht tot staken staat dus voor mij vast. Evenwel, en ik voeg er dit nadrukkelijk bij, zonder contractbreuk, gelijk ook in het verleden nooit anders door mij beweerd is; natuurlijk ook zonder dat men misdaad pleegt. Of zou de heer Helsdingen het niet met mij eens zijn, dat een man bij de brandweer, die, wanneer er brand uitbrak, wegliep en de brand in den steek liet, een misdaad zou plegen? Maar waar nu dat stakingsrecht in gezonden zin en wel volledig door mij erkend wordt, daar vraag ik, of dat stakingsrecht aan de zijde der werklieden denkbaar is, zonder dat aan de zijde van de werkgevers het recht van *lock out* daartegenover staat. Ook mag dan, wanneer dit de twee wapenen zijn waarmede men van de eene en van de andere zijde met elkander strijdt, gevraagd worden, of het aangaat te beweren, zooals de heer Helsdingen scheen te doen, dat de werkgever terrorisme zou plegen, wanneer hij van zijn recht van *lock out* gebruik maakt, zonder te erkennen dat dan ook elke staking van de zijde der werklieden terrorisme is in denzelfden zin waarin die geachte spreker het woord bezigde.

„Eindelijk beweert de geachte spreker (n.l. de heer Troelstra), dat wij de bewoordingen van het manifest des heeren Oudegeest niet te letterlijk en te ernstig moeten opvatten, omdat het maar was een voorwaardelijk manifest. Hiermede kom ik tot het eigenlijke punt waar het op aankomt.

„Hoe zijn de sociaal-democraten opgetreden buiten en in de Kamer? Zij hebben gezegd: wij bezweren u, dat wij staan voor ernstige gebeurtenissen, zoo gij als Regeering niet toegeeft.

„En waarin zouden die ernstige gebeurtenissen nu bestaan? Hierin, dat er een algemeene werkstaking zou geproclameerd worden.

„Gevoelt de afgevaardigde uit Amsterdam III nu niet dat hij zijn eigen positie geheel ontwricht en ontzenuwt door wat hij aan het slot zijner rede heeft gezegd? Op zijn standpunt zou alleen deze conclusie logisch zijn, als hij zeide: geeft de Regeering toe, dan zal er nooit weder een algemeene werkstaking te vreezen zijn. Maar aan het slot zeide hij: wanneer de regeling van het algemeen stemrecht niet komt, dan ligt het voor de hand, dat daarvoor een algemeene werkstaking zal geproclameerd worden. Wat volgt hieruit? Dat de rampen, die door hem zelf geschetst zijn geworden, ernstiger dan de revolutiën en de bange tijden van 1848, over het

land zullen uitgestort worden door hem en zijn partijgenooten zelf. Immers zeide hij: krijgen wij geen algemeen stemrecht, dan moeten al die rampen maar over ons land gebracht worden.

„Waar men aan den eenen kant een conciliante houding aanneemt en zich voordoet als iemand die rust en orde wil helpen bevorderen en herstellen, daar eischte, dunkt mij, de consekwentie, dat men, om op politiek gebied tot zijn doel te komen, dan zelf er ook voor terugdeinst, om dezelfde ontzettende middelen te bezigen, wier afwending men thans met zooveel aandrang van de Regeering vraagt.

„Waar de heer Troelstra aan de Regeering verwijt: gij wilt geweld gebruiken, daar is hij het dus die zelf optreedt om te zeggen, dat hij voor politieke doeleinden het geweld der vakorganisaties wil misbruiken. Ongetwijfeld, vakvereenigingen zijn ook naar mijn overtuiging datgene wat wij hebben moeten. Die vakorganisaties wensch ik zelfs krachtig; maar ik voeg er aanstonds bij: vakorganisaties die niet de zelfbeheersching en zelfbeperking hebben om alle politiek buiten haar vergaderingen te houden, die beantwoorden in geen enkel opzicht aan haar doel.

„Welnu, zoolang van de zijde der sociaal-democraten en der anarchisten de **vakvereenigingen,** laat mij ook nu het woord eens gebruiken, „besmet" worden met de politiek, zoolang zullen zij die vakvereenigingen niet opbouwen, maar de opkomst er van belemmeren. Alleen zij die zich daartegen verzetten, die toonen dat zij de ontwikkeling en de evolutie in het arbeidsleven verlangen, zullen door vakorganisatie die gewichtige belangen bevorderen.

„Een en ander dwingt mij, Mijnheer de Voorzitter, ten slotte de vraag te stellen: Wat is de ernstige keuze, waarvoor wij staan?

„Er is in het land een Overheid. Die Overheid regeert in dit land niet absoluut, maar regeert constitutioneel in overeenstemming met de historisch verkregen rechten en vrijheden van ons volk. Veilig mag gezegd, dat er weinig landen zijn waar de rechten van het constitutioneele leven zoo stipt en streng geeerbiedigd worden als in ons land.

„Wat ligt nu in die gedachte dat er een Overheid is? Dit, dat er door die Overheid langs constitutioneelen weg een wet gesteld wordt en dat elk goed burger in Nederland zich, als er een wet tot stand komt, daaraan heeft te onderwerpen. Daartegenover

stelt zich nu een macht in den Staat, een macht die absoluut regeert en waar elke constitutioneele waarborg bij ontbreekt, een macht die, gelijk nog onlangs werd aangeduid, evenals een machinist, die op een locomotief staat, slechts even aan een schroef heeft te draaien om de geheele machine te doen stilstaan, alleen maar een smal briefje af te geven heeft, om de geheele Overheidsmachine te doen stilstaan. Door die macht nu is de Overheid bedreigd. Er werd toch gezegd tot de Regeering: wanneer gij bij uw wettelijke maatregelen niet doet wat wij u zeggen of wanneer gij iets durft te doen wat wij niet dulden of toestaan — dàn zullen wij tegenover u met geweld optreden.

„Vanzelf rijst hier de vraag: zal de Overheid, in wettigen constitutioneelen vorm optredende, het hoofd moeten buigen, moeten zwichten, moeten bukken voor een bedreiging van die geheime macht; of wel, zal die geheime macht moeten bukken en zwichten voor de wettig tot stand gekomen wet, voor de Overheid? Een vraag, die thans hierop neerkomt, of de Overheid in dit opzicht onderworpen zal worden aan de heeren van het Comité van Verweer. Doet zij dat, dan is er geen Regeering meer. Een ieder in ons land, die de hoogheid van het gezag — dat wil zeggen de hoogheid van de wet, op wettige wijze tot stand gekomen — wil eerbiedigen, moet krachtens dien wil aan de zijde van de Regeering staan.

„Het optreden van een macht in het land, die aan de Overheid de wet zou willen stellen is het neerwerpen van den Staat, het omverwerpen, het prijsgeven van de Overheid. En dat dit nu inderdaad bedoeld wordt, blijkt uit hetgeen door den geachten afgevaardigde zoo straks werd erkend zelf geschreven te hebben. Door den heer Troelstra is gezegd dat hij alles psychologisch wilde verklaren. Het hangt daarbij maar af, Mijnheer de Voorzitter, van de psychologische wetten die men volgt; en hem zal ook wel bekend zijn, dat uit den wortel van verschillende philosophieën een zeer onderscheiden psychologie is opgekomen. Welnu, de Regeering is dan zoo vrij er ook eene psychologische beschouwing op na te houden en bij het licht dier beschouwing raadpleegt zij nauwkeurig wat de heeren schrijven: zij raadpleegt hun uitingen niet alleen wanneer zij hier staan te spreken, maar ook wanneer zij zich vrij uit tot het volk richten.

„Welnu, in *Het Volk* van Dinsdag 3 Februari werd letterlijk dit gezegd: „Het groote, alles-overweldigende klassebelang zal de strijders binden en niet alleen de transportarbeiders, maar het gansche Nederlandsche proletariaat zal zijn eenheid beter inzien en de gelederen sluiten.

„„En hiermede zal óók, nog meer dan tot heden, het bewustzijn ontwaken, dat de arbeiders niet alleen de werkgevers in hunne vakken tegenover zich hebben, maar dat al die werkgevers weer ééne groote organisatie hebben, den *Staat*, met zijn geweld van justitie, politie en militarisme, die hun door de arbeidersklasse moet worden ontrukt."

„En in hetzelfde orgaan van 1 Februari, dat was alzoo den dag na 31 Januari:

„„In ons land, waar handel en verkeer de hoofdzaak vormen, moeten het de transportarbeiders zijn, die de kern der arbeidersbeweging vormen. *Zij* kunnen, als zij goed ingelicht en georganiseerd zijn, het kapitalisme in Nederland treffen in zijn Achilleshiel. *Zij* kunnen Regeering en wetgeving dwingen, de eischen der arbeiders op politiek en oeconomisch gebied te vervullen, indien ze slechts zóóveel inzicht hebben, om hunne krachtige organisatie zoo noodig dienstbaar te stellen aan de *algemeene beweging*. Als zij het willen, hebben wij binnen enkele jaren het *algemeen kiesrecht*, als *zij* daarvoor koud zijn, verkrijgen wij het niet."

„Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, de bevestiging van wat ik zoo straks beweerde. Als nu de heer Troelstra zegt, dat het de bourgeois-pers was, gelijk hij het noemt, die de spanning in de gemoederen heeft gewekt en daardoor aanleiding had gegeven tot het oproepen der lichtingen, dan vraag ik toch: was iets in den fellen toon van wat ik daareven voorgelezen heb, toen reeds geschreven in eenig ander blad? Let wel, dit is geschreven op Zondag 1 Februari, een dag nà de staking. [1]) Wanneer nu de geachte afgevaardigde aan de Regeering toevoegt: gij wilt geweld en gij toont dat door niet op mijn vraag te antwoorden, dan behoef ik over dat niet-antwoorden geen woord mijnerzijds meer uit

1) Minister Kuyper vergiste zich hier. Het door hem aangehaalde artikel is niet op Zondag 1 Februari, maar op Zaterdag 31 Januari geschreven. Dit maakt de zaak voor den heer Troelstra nog erger. Men zie op blz. 62.

te laten. Wanneer hij niet zelf gevoelt hoe ongepast, hoe onbetamelijk het zou zijn van de Regeering om op dit oogenblik in afwachting van het Voorloopig Verslag te spreken, dan laat ik hem gaarne zijn parlementaire ideeën: maar dan zeg ik: ik heb ook de mijne. Zoo hij echter daaruit afleidt, dat wij geweld willen, dan antwoord ik: wanneer de Overheid in gemeen overleg met de Staten-Generaal zal hebben gehandeld — ik laat nu geheel in het midden in welken zin — en wanneer dan niet bij hem en degenen voor wie hij het opnemen wil, het streven zal bestaan om tegen die wettiglijk tot stand gekomen maatregelen van de Overheid in openbaar verzet te komen, dan zal er van de zijde van de Regeering natuurlijk van geweld geen sprake kunnen zijn.

„Maar wanneer wettiglijk tot stand gekomen besluiten van de Overheid in Nederland met geweld door hem en de zijnen worden aangetast, dan zal de Regeering haar plicht en haar roeping kennen om dat geweld te keeren en te onderdrukken."

Nogmaals kwam de heer Troelstra aan het woord, ook om te verklaren dat hij niet heeft gedreigd met geweld, waarop Minister Kuyper wees op Troelstra's eigen woorden: „dat de transportarbeiders door te staken de *Regeering* en de *wetgeving moeten dwingen.*"

Hiermede waren de interpellatiën, die twee dagen hadden geduurd, afgeloopen.

Inhoud van het Eerste Deel.

Het Voorspel.

(8 JANUARI—31 JANUARI 1903).

	Blz.
De staking in het Transportbedrijf	5
De Toestand op Vrijdag 30 Januari	22

Dagen van Spanning.

(31 JANUARI—25 FEBRUARI).

De Spoorwegstaking	28
De Pers over 31 Januari	46
„Het Volk" en de Staking	58
Aanval en Verdediging	72
Nieuwe Spanning	102
Regeerings-maatregelen	138
Het Comité van Verweer	157
Actie van Christelijke Zijde	170

Ontspanning en Nieuwe Onrust.

(25 FEBRUARI—28 MAART).

De Regeerings-verklaring 203
De drie Wetsontwerpen 213
Door de Pers beoordeeld 227
Oppositie tegen de Wetten. 249
Rechtsgeleerde Steun. 267
De Adresbeweging. 276
Het Comité van Verweer aan 't Werk. 304
Verzet tegen het Comité van Verweer 318
In Volks-vergaderingen 327
De Interpellatiën 340